

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 18, oktober 2010
shtevilka 99 - 100

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Darja Shtefanchich: Skrivanka, 2009/210

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga,
Jolka Milich – poezija,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc,
Matej Krajnc, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Naročila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Antikvarni izvodi

Antikvariat Cunjak, Gallusovo nabrežje 21,
1000 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Revija je dvomesečnik /izhaja trikrat letno na
shtiri mesece kot dvojna shtevilka/

Vsebina

<i>Milenko Strasbek</i>	Hozana	4
<i>Franjo Franchich</i>	Dezh, dezh ...	10
<i>Matej Krajnc</i>	Zaratustra ni znal računati	15
<i>Franko Bushich</i>	Waka	21
<i>Branke Miljkovich</i>	Orfejsko volilo	22
<i>José Moreno Villa</i>	Rdechelaska Hijacinta	26
<i>Matej Krajnc</i>	Deset dni do poroke	36
<i>Iztok Vrhovec</i>	Rihard, II	44
<i>Lev Detela</i>	Propad, V	57
<i>Lev Detela</i>	Boris Pahor, prichevalec nashega chasa	80
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, IX /Pariz/	85
<i>Damir Globochnik</i>	Sanjski slikarski vrtovi	94
<i>Darja Shtefanchich</i>	Likovna dela /slike/	96
<i>Damir Globochnik</i>	Shaljivi list Shkrat (1883–1885)	105
<i>Ivo Antich</i>	Srez – »neznani« mojster stripa	108
<i>Ratko Sreznovich</i>	Velika ugrabitev/iz stripa/	109
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	110
<i>Matej Krajnc</i>	Kam dlje potrebno ni	111
<i>Milan Fridauer – Fredi</i>	Aforizmi	113
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	114
<i>Ivo Antich</i>	Popare	117
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke	119

Chlovekov razvoj

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Demokratizacija slovenskih medijev mochi?	136
----------------------------	--	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Kot môra (She o drugem referendumu za Slovenijo) /Zavednim Slovencem, V/	141
----------------------------	---	-----

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Vrazov ilirizem /She Gaj in gajica/	145
----------------------------	-------------------------------------	-----

Andrej Lenarčič

Krojenje javnega mnenja /Po meri koga in za koga krojachi krojijo javno mnenje?	149
--	-----

Naci-fashi-klero-komu vragolije nad Slovenci /Kritična refleksija, ne »sporazumska« evforija/	156
--	-----

Andrej Lenarčič

Med kolaboracijo in demokracijo /Odprto pismo iz predala/	159
--	-----

Iz zgodovinskega spomina

<i>Lucijan Vuga</i>	Veneti v Troji, XI /Povezave med Hetiti in paflagonskimi Veneti, 5; Najnovejshe teorije o izvoru Indoevropejcev/	167
---------------------	---	-----

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Med dvema sanjama /Selim Özdoğan/	184
-------------------	-----------------------------------	-----

Chitalnica

<i>Lev Detela</i>	Soustvarjalca slovenske kulturne in politichne zgodovine /Rot/	186
-------------------	---	-----

<i>Lev Detela</i>	Slovenska vechkulturnost in hkratna narodna istovetnost /Zhitnik-Serafin /	191
-------------------	---	-----

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, XVI	195
---------------------	------------------------------	-----

Milenko Strاسبek

HOZANA

Hozana

Kladiva mi razbijajo v glavi.
Krokarske tozhbe plazijo se v travi.
Nor sem, divji, poniglavo zaletav.
Nich ne vidim, nich ne slishim, nisem zdrav.

Klopi, kar vech, zdrsnili so v reko huligani.
She smetnjake, svetilke in sosholca tja so napotili maligani.
Policajev v parku ni, mraz je in rde nosovi.
Sprehajalci molche ubirajo korake v strahu pred malimi bogovi.

Pesnikov je povsod dovolj: zhenska me je zapustila.
Zdaj mrakoben sem in sam, usoda mi je zapretila,
da naj jezik za zobmi drzhim
in se brezskrbno kje drugje sprehodim.

Vchera j so mi meni nich tebi nich ubili cucka,
danes zjutraj je potrkal sosed: ni vech mucka.
Nich ne vidim, nich ne slishim, nisem zdrav,
jokal bi in krichal in besnel, vse kar je prav ...

Kot da so ukradli mi rozhenvenec materin.
Zdrvel sem k reki, da se reshim greshnih vseh skomin.
A glej hudicha: drobne negodno laja na crknjenega kormorana.
Ozrem se naokrog, v mislih kot svinec tezhkih slishim ... hozana.

Ljudje pravijo

Veliko in prevech, podrhte vanje minljivosti.
Marsikaj. Zgodbe imajo char, pripovedovalci se zavedajo milosti
ocharljivosti, blagega koraka v neznano.
Iskrenje besed, igra senc in gub, gubic in trzljajev.
Teman zanos in zatohle skrivnosti so drobir mojih majhnih radosti.
Zakaj me muchijo; komu mar?
Kot strele z jasnega shvigajo za hrbtom stavki.
To se ne spodobi?

Da le toplina ostane
in gorkost naseli se v ude in prijazno srenjo:
Obilno, sosed, plejale so stare tepke tam ob meji!
In medile po volji bogu in ljudem.
Nalomili smo, bregu hvala, kamenja obilo
za nekaj apnenic, za bajte kozjanske.
Zgodbe, tudi o Vincu, ki ga je vince sesulo,
sosed na kratko, le bezhno, omenja.
Plashijo me.
Govore o strasteh in tresem se,
ko drezajo vame in mi zgodbe nalagajo na teme,
pazljivo, natanchno, neslishno in nevidno,
plast za plastjo lepijo name.
O imenih ne govorimo.
Bolj malo o bozhjih delih.
Nich o vabljevosti, ki hohoche v mraku.
Prepir, kreg in svaja zaprasketajo ob slehernem slepilu.
Iz gotskih lin pa tja do mochvirnatih dolin,
do belih rushevin, ki se bliskajo v soncu,
opushchenih trt in bregov zarastlih s shchavjem
umevanje prijazno vech ne sega.
Dobri smo, vsi za enega, eden za vse.
In kar v dolini leze in gre, z bregach, vasic in podlogov,
se bo jutri poslovilo od Vinca.

Nanashalka

Prizadevna nanashalka obetov ve:
hlapish, che se ne premikash, klobuchnjak si.
Iz smisla v nesmisel.
Iz zablode v zablodo potuje.
Vase zre, a se ne vidi.
Nemochna, nikomur potrebna zel.

Ve, prizadevna nanashalka,
in tke, chipkasto veze stavke robustnokipeche:
kdaj pa kdaj se ozre po svoji samoti,
ni si napoti, le spotika se ob kamnih,
neveshcha igralka, ob koreninah na poti
v daljo, tri pedi, morda kaj vech, od sreche.

Nanashalka ve, da z negotovostjo se ne pride dalech.
Ve, da si sam, nebogljjen, kdaj tudi izdan.
Da pushchash za sabo podpise in zhige,
stopinje in potuhnjene tenje.
Da ti ni mar velikih pokov in trkov svetov.
Zbran nisi, zabrusi in hushkne v dlan.

Ko sem bahato treshchil na mizo pagata,
ljubega svata, je predme stopila podoba:
nanashalka, ki cizo poriva, v travah visokih skrita,
jечи, divjajoch od lajezha vetrov in bevskaja samote
v brezbrizhnost, norost, naravnost pred neznana vrata.
Z njo sem, strela bozhja, z njo, z beko sva povita ...

Ne oziraj se v dolino

Svetloba, kochija veseljakov, ki tishchi jih mrak,
svetloba izza obronkov vetrnishkih trat,
svetlobni trak,
brat, she vesh,
kako sva se smejala,
stopajoch chez prag?

Zhrebichek, zhlahtnichek pozhelenja,
strast ishche, ne mara miru.
Vesh, brat: strast je sovrazhnik lebdenja,
ki zavaja in brezdushno podira kulise,
stenam vsiljuje barve sive in mrachne odtenke.
Pozabi zhival, ne oziraj se v dolino.

Stiskal si mi roko. Vrocho in vlazhno.
Nad Kosovim jezom so se zbirale meglice.
Polhe k sebi vabil je Cena spod gore
in chakala sva, da sonce utone za redke bore.
Tishina, ki se ljubeznivo privija k tebi.
V travah je upanje skrito.

Ne oziraj se v dolino, fant.
Voda mehko plivka, blago bozha jez.
Besede si zaklenil, vznemirjen, potnih rok,
trepetash, prezhech na zhrebe, ribji svet
onkraj sramezhljivih brez.
Orosiva si noge tostran tolmuna. She ta vecher.

Ptice, brat, so prhnile nad jezom.
Izginile so v mrak, odtavale v meglice,
pozabile na osamljeni tolmun s klenichi.
Nezadovoljeno hrepenenje po iluzijah.
Za gmajno nekdo vpije, jokavo krichi,
zvonjenje v rojstvu nochi se lomi in trga na vejah.

Ave Marija, nachenja pogovor na skalovju svetnik.
Bron bo izzvenel, odrevenel do zore bo bozhji vojak.
Napijva se rose, brat, nikoli ne vesh,
kje bosh nashel studenec,
kam bo izginila dolina,
kaj she smesh ...

Nich ni narobe

Nich ni narobe, che hodite po robu
– chesarkoli – le priklanjajte se ne,
in kjerkoli zhe ste, povejte vsem,
da ste, strme, opazili hladno luch,
upirajoch se vztrajno robu.

Nich ni narobe, che ste izchrpani od zgodb:
zgodile se vam bodo nove in z njimi nova luch,
bleshchava poravnava bo za ovenele dni.
Zmedeni morda boste zachutili ostrega duha.
Nich ne bo ostalo: le she sposhtovanje zgodb.

Nich ni narobe, che ste morali oditi:
nagrajeni boste. Vrnili ste se in uzrli
morje zelene krhkosti. Poznate ga, duha,
ki vodi ga slepecha, v nelagodje odeta luch.
Veste: so kraji, kamor ne bi smeli priti.

Nich ni narobe, che ste odvrgli plashch.
Sneg grmi s streh, sveche butajo ob zmrzlino,
premrashen je vsega vajeni mrkach!
In ko od sile poka drevje,
zhelim si zgodb, pokonchnosti in polnih kashch.

Veliki shmaren pod Dedcem
(ali romanje na Molichko planino)

... da tvegash biti srechen!

K tebi, nebo, sili vechina mojih poti,
prebliskov in preudarnosti, pasti,
k tebi,
za gorami bliska in grmi,
me upogiba
k tebi,
od vekomaj na poti
skozi borovje, rododendron,
z ovkami in kravami mimo preperelih stanov
trdo zastavlja korak Podvezhan,
gorjan iz Luchke Bele.
Srechujemo se v Shibju,
potovci, v Loncu, na povratku,
voda ne kipi,
se ne tolmunchi,
za Lastovcem in Desko bog zhmiri,
ljubim se s pechmi, s Planjavo,
zavidam soncu, ki she prezhi na Shkarjah,
ljubchka krasotico Koroshico,
Ojstrico nashpicheno objema,
nezhno bozha encijane plave, murke zapeljive ...
Ljubeznivke po strminah svilnatozelenih spletajo se v vence.
Tonejo krnice v sence,
v sencah zhvizhgajo gospodje svizci radovedni,
na krтинah stojech, bukovo pokonchni,
modrujejo o pametnih recheh.

Na Starih stalah je mir, ljubezen
in vechnost trkata na vrata od povsod,
le sokol selec strmo udari izpod Praga.
Izpod Praga pish zaveje, ustavi se na mizci
pod slapichi mochno she shibke Luchke Bele,
da komaj jo dohajajo kotlich.
V luknje so se skrili grizci.
Grizci svizci po planjavi.
Ledenko pijem iz kotlichev,
romarji zhebrajo,
z Molichke vidci,
mrzlo rezka snezhnica praska grlo.
Trde misli se medijo.
Medijo sence se v krnici,
srecha se seshteva, ne deli.
Odzhebrali so, obup pustili, zhelje na Molichki gori,
strah, gorje, potuho polozhili na Marijin so oltar,
spovedani, pobotani s sosedi,
z ognjem, bognasvar,
z zhivino v hlevu,
s seboj, z naravo,
so utrujeno odshli domov.
Odzhebrali so,
a na Molichki planini je Gelchi dorekla:
»Che na velikega shmarna sonce peche,
dobro vino v sod priteche.«
Bo.

Franjo Franchich

DEZH, DEZH ...

Dezh, dezh...

Mi je včasih rekla moja mama
drek si, ki sem ga posrala,
takrat prej, ko sem bil še na gradu,
zdaj včasih stojim ure in ure na pokopalishchih,
zelo pomembno je, da so smeti in voda zraven,
noche in noche umreti, ne vem, zakaj
sem jo imel rad, strashno rad,
tudi ko me je klofutala, ko me je shchipala, ko me je izdala,
sem jo strashno pogreshal, menda zhe pred svojim rojstvom,
pa je ni bilo na proslavah, pa tako sem se uchil pesmi na
pamet, tako sem si zhelel, da bi bila ponosna name,
ne, kar jokaj, je rekla, ko me je sesuvala, vsaj scat ne bo treba,
moja lepa mati, ki je znala shlogati, zrihtati splave, poroke,
ki je govorila sto kilometrov na uro,
sem si rekel, bila je napaka, nesrečna je, prishel bo chas,
spoznala bo, kako strashno rad jo imam,
slishala bo, da znam vse pesmi na pamet, v prvi vrsti bo sedela,
ta pizda zafukana me je lomila naprej in naprej,
dala me je v rejo, dala me u tri pichke materine,
moja lepa mati na Tromostovju, v belih nogavichkah,
taka prasica, da ji ni para, mi je potem le nekoch priznala.
Dezh, dezh ...

To je bilo zhe potem, ko je zbolela,
ko sva nekaj krpala, u tri pichke materine sva se trudila,
mimo, ves chas je dezhevalo,
sploh nisem mogel razumeti,
ker moj oche je bil opica, orangutan,
pozabili so ga zapreti v kletko, zato je blodil okoli,
s chrno skorjo vina na ustnicah, s tistim kalnim, praznim pogledom,
znal se je po ure in ure pijan igrati s smrkavim robcem,
vzel me je s sabo, ko je fukal tuje zhenske,
tista redka leta, ko smo bili skupaj,
od prvega do shestega razreda,
ko sem si izmishljjal, kako bi ju ubil,
s plinom, s strupom, s sekiro v spanju,
on me je shutiral enkrat na tri mesece,
che ne shtejem tiste flashe, ki mi jo je razbil na glavi,

pa to, da je shutiral tudi njo, takrat, ko je bil res zajeban,
samo sfukalo me je chakanje,
ker nisi nikoli vedel, v kakshnem stanju se vrne,
samo njega se komaj kaj spomnim,
no, mama je leto in pol umirala, vse manjsa in manjsa je postajala,
ni imela vech oči in ust, samo bala pa se ni,
vedela je, da bo dobila prvovrstno vstopnico za parter pekla,
samo se ji je jebalo, mogoče pa je tako dobro igrala,
njemu sem obljubil, nekoch, da, da ga bom razchefukal,
pa je bilo she lazhje, pozabil sem ga, komaj kdaj pride,
ponavadi v paru z njo,
taka zmeshana zafukanca sta,
moj oče in moja mati.

Dezh, dezh...

Potem je mama dobivala samo she umetno hrano,
kot mali otrok je bila, sprashevala me je po kokoshih,
po zheni, po vremenu, po nepomembnih zadevah,
ne vem, je chakala, da ji bom odpustil ali kaj,
sem chakal jaz, samo se je le izdala,
ko je rekla, da ji je zhal samo to, da so me zapirali,
tako po par dni so pozabili name,
pil sem svojo scalino ali kaj,
vem samo, da so si môre zdaj podobne,
ne morem ven iz avta, ki potone, iz goreche hishe,
chutim zublje, napalm, dushi me,
zato vedno vstanem kot vojak, v delcu sekunde,
v teh sesekanih belih noceh, kadim na dvorishchu,
gledam to tujo hisho, ki postaja grobnica,
vidim svojo hchi na oknu, lunin obraz ima,
sprashujem se, che sem manj zafukan oče,
v bistvu pa to sploh nisem jaz,
kot da bi ostal v tisti luknji, na gradu,
na nekih tochkah, kjer ves chas dezhuje,
samo sem vedno spil tri, shtiri pijache pred obiskom v bolnici,
ker me je bilo najbolj strah, kaj naj ji rechem,
ker njej nisem mogel lagati,
ona je bila moja mama, zafukana mama,
ki sem jo imel rad, she zmeraj, za vedno,
ker vchasih, ko jo je oče shutiral,
je potem padla na linolej, sem shel po vseh shtirih k njej,
sem lizal tisto njeno kri,
chez kakshen dan, dva je vsa plava sedela skupaj z njim na divanu,
kot da ni nich.

Dezh, dezh...

Ko je umrl oče, sem bil zhidane volje,
prvih sem videl, kako velik mojster je bil Plechnik,
tisti njegovi kamniti oboki te ponesejo direktno v nebo,
kot je navada za slovenske pravljice, je bila tam she grbasta babica,
cel kup otrok, cel pizdunsko socialni cirkus,
kako lepo, kako pouchno,
imel sem zhe kakshnih shestnajst let,
samo chakal sem, da ujamem pravi trenutek,
da bo oče sesut, dovolj zapit,
da ga gladko razbijem na milijon kosov,
odrinil je grbasto babico, da je padla na tla,
opotekel se je, zunaj je bil hud naliv,
z enim shutom v glavo sem ga podrl,
s tezhkimi shkornji sem ga nabil pod rebra,
brcal sem ga v glavo na vso moch,
ni mi bilo dovolj, ko je padel v nezavest, sem skochil nanj,
davil sem ga, zagrizel sem v njegov goltanec,
hotel sem mu iztrgati srce, tako zhal mi je bilo, da nimam nozha,
pritekli so sosedje in me zvlekli proch, on pa je bil mesece v bolnici,
samo bal sem se ga, vedno in za zmeraj, ker je bil na oni strani vrat,
njej pa sem nosil rozhe, moja lepa zafukana mati,
daj mi tisto moch igre, da se ne bom bal smrti,
skoraj nisem mogel verjeti,
tudi na njenem pogrebu nisem zmogel ene same solze,
ne vem zakaj, morda sem zhe vedel, da se bo vrachala,
vsako dezhevno noch.

Dezh, dezh...

Nichesar ne vem o ljudeh, o srechi, o ljubezni,
zelo pozno sem se nauchil osnovnih stvari,
kako napishesh pismo, kako ustavish ogenj napalma,
kako premagash vrochico, tisti bes, nemir, ki se shiri v spanec,
potem kasneje, ko sem srecheval zhenske,
vedno sem verjel, da so mesene igrache,
nisem jih prizadel namerno, nisem jih muchil nachrtno,
niso bile moja senca moje lepe zafukane mame,
pach nisem znal, nisem zmogel,
na kakshen dezheven dan sem znal lagati tako dobro, da sem verjel sebi,
izmishljjal sem si to ali ono,
kakshne grajske zgodbe, igrati zhrtev,
pomembno je bilo le to, da jaz vodim igro,
da ne bom na koncu tisti, ki bo ranjen,
iskal sem suzhnjo in nuno v isti osebi,

iskal sem ključarko, ki bo znala odpreti tista vrata,
iskal sem shamanke, ki mi bi charobno odpoljubile môre,
ne na zacetku, kopichil sem izmishljotine,
lazzh na lazzh, prevaro na prevaro,
iskal sem zhrtev,
da ji izpijem vso kri, pozhgem vso dusho,
da mi bo potem vsaj malo podobna,
rojen v pushchavi sem prosil le dezhja,
tiste tihe glasbe dezhnih kapelj, da bi vsaj za trenutek-dva pozabil
na izgubljeni jutri, na zublje napalma,
in sledili so si polomi, drame, begi, porazi, beda,
in končno samota dezhja.
Dezh, dezh...
Mnogo let kasneje, oče in mama zhivita v kleti,
balzimirana, lepo ohranjena, ona redno dobiva rozhe, on vino,
gospa pedagoginja zna vse pesmi na pamet,
pochuti se ogoljufano, ona skrbi za hrano, obleko, rozhe, rachune,
ona vechkrat reche, da so jo oglodali do kosti,
hchi in on, zajedalec,
vse nochi hodish gor in dol, spravlil me bosh v norishnico,
dvajset unichenih let reche,
zunaj dezhne kaplje enakomerno bobnajo v sivino vechera,
krivde ni mogoche deliti, parole so iz razprodaj,
on vedno kritichen povzdigne glas, preklinja,
vsi tisti upi o zhenski, ki mu bo odpobljubila môre, so pozabljena utvara,
zdaj shtejejo male vojne, da se zapolni chas,
on se igra z besedami, ona je zelo prijazna do obiskov,
vloge so bile razdeljene zhe prej,
vchasih krpajo, niti igra ni, vajenost, utechenost,
on se je bal tistih prvih mesecev, ko se je rodila hchi,
a bila je lunin otrok, nasmejana zlatolaska,
velikokrat jo je opazoval v spanju in se chudil
njeni lepoti, zharenju, njeni mirnosti,
potem bi ji moral odgovoriti na nekaj vprashanj,
ona je znala krichati, same skrajnosti, da jo bo ubila,
da jo bo ubogala, da sta prava hinavca,
oče in mati v kleti sta se pochasi prebujala,
on je postajal zombi, selil se je v preteklost,
ni zmozel zhiveti v sedanjosti,
potvoril je, popravil, spremenil,
samo dezh ga zaziba v melanholijo,
opazuje ogenj v kaminu,
razmishlja, kako bo ogenj zajel njegovo truplo,

potem potrka mama na vrata,
prosi ga, che jo pelje s starim ford escortom en krog,
ja, ji reche, samo stari ne bo shel zraven,
mama se samo smeji.

Dezh, dezh...

Spet je ponavljala, da ji je unichil zhivljenje,
chakam na hcher, naenkrat ga je strah,
da srecha najhujshie bebce, da jo poshkodujejo,
mama se oglasha bolj poredko, njene besede so vse bolj nore,
oche je izginil, vchasih samo njegova velika roka prebije prosojno visecho tanchico,
nich lazhje ni, nich tezhje,

ona je zagrenjena, utrujenost materiala si razlaga kot zrelost,
on vse manj preklinja, komaj da spregovori po nekaj stavkov na dan,
postaja kemichni Ali, vsak dan s chikom poseda pod oljko,
chaka na kache, hijene, srebrne lisice, chudi se cvetovom granatnih jabolk,
te krvavo cvetoche bolechine, v dnevnik si zdaj zapisuje samo she shtevilke,
ko pade dvakrat na mesec v hipo, vidi miren obraz smrti,
to so lepi obeti, vsa ta belina tishine,
sedi na bolnishnichni postelji in drzhi mamu za roko,
si prinesel avtomobilchke za sina gospoda primarija? vprasha,
izza temnih oblakov je slishati violine,
hisha brez korenin vse bolj sameva,
pravi, da bo neko noch odshel,
prej preden bo klican,
komaj jih slishi, kako ihtijo,
njegova mati, hchi, zhena,
kolikokrat jih je videl, kako hodijo za njegovo zharo,
sijoche nasmejani, vsi v belem, potem pa prve dezhne kaplje,
ostri robovi sveta bledijo,
pesem dezhnih kapelj pozabe.

Dezh, dezh...

Nihche ne ve, kaj je odgovornost za praznike,
ko se ti rodi otrok, ti stopish na chelo vrste,
dezh se spreminja v sneg, ki se chudi pravljichni pokrajini,
koliko kurbirske lepote, koliko mrtvih sanj,
koliko blefa prividov, mrtvih ladij, vojn in izdaj,
jutro vechera, starec otrok, prazen pogled in zadnji obrok,
chas nima tezhe, svet izgublja barve, besede zgreshijo,
hvala za kri, crkni, crkni, ti mali pajac,
dezh, dezh.

ZARATUSTRA NI ZNAL RACHUNATI

IDIOTI

Idioti spet stojijo, samovshechni, ponosno okrancljani,
tihi kakor smeh in glasni kakor vcherajshnji fazani.
Lovijo jih rumene sile, v hordo zbrani bogatashi,
ki rezhejo meglene kocke in hodijo po riti k mashi.

Idioti delajo scene na vlakih in avtobusih,
zaprejo jih po dvajsetih najuspeshnejshih poskusih.
Lovijo jih rumene sile, dobro znan konglomerat,
ki z glavo v pesku natolcuje, da svet je zopet mlad.

Idioti kramljajo o vremenu kot o biseru iz shkoljk,
v omarah imajo kozarce s podpisi bogomoljk.
Lovijo jih rumene sile, Putifarjeve gospe,
ki se znajo podpisati s priimkom, pozabijo pa ime.

Idioti pushchajo sadje vedno navpichno v sadovnjaku
in vedno preskenirajo, kaj skriva se v tobaku.
Lovijo jih rumene sile, veterani lastnih sanj,
nesrečno porochni s sezname odgovorov in vprashanj.

Idioti shchuvajo svoje bicepse proti tricepsom ostalih,
ker so manj razviti in sploh prekleto mali.
Lovijo jih rumene sile, trodimenzionalni barbari,
ki skrivaj jokajo v polmraku, ker so zhe prestari.

Idioti mahajo z robchki premirja shele takrat, ko umrejo,
ko po krematorijih duhovi njihov pepel pozhrejo.
Lovijo jih rumene sile, palchki velikani –
nich chudnega, da so tako brezkompromisno sebi vdani.

Idioti sedijo in ponavljajo: delam delash dela,
od njih ni haska, njihova vest je ostarela.
Lovijo jih rumene sile, izbuljene prikazni,
ki so srečne zhe zato, ker so oni do njih prijazni.

Idioti barvajo svoje pirhe shele v jeseni,
njihovi obroki so tlakovani z dobrimi nameni.
Lovijo jih rumene sile, ogromna bitja iz nochi,
ki se ustrashijo vélikega ognja in poniknejo v temi.

Idioti pishejo pesmi na pokrove toplotnih gred,
in ishchejo globlje pomene v reku curiosity killed the cat.
Lovijo jih rumene sile, dvorci iz papirja,
tolovaji iz davnih chasov, nepodpisana premirja.

Idioti pozabijo dihati, ker se pozabijo smejati,
zavihajo rokav, ko jih dobe po zadnji plati.
Lovijo jih rumene sile, cheshminove oči,
Martin Krpan Nechednik, Cesar iz Masti.

Idioti prodajo svoje hishe in se pesh podajo v Tebe,
ko jih zagledamo, so opazheni, ko izginejo, nas zazebe.
Lovijo jih rumene sile, Lucifugi Rofokali,
njihova usoda so odvodi in integrali.

Idioti so in niso in pridejo in grejo,
prvich se stisnejo vase, drugich pod odejo.
Lovijo jih rumene sile, milijarde milosti,
ko padejo pod topol in ne najdejo poti.

Idioti se kreshejo kot iskre in prizhigajo kot kres,
zvodnice iz pravljič bdiyo nad lazhmi njihovih teles.
Lovijo jih rumene sile, Marlon Brando in CIA,
kdo bo plachal varshchino, che bo shlo tako naprej?!

Idioti vidijo dalech in ostanejo blizu,
njihova zgodba se koncha takoj po zadnjem nochnem kvizu.
Lovijo jih rumene sile, ki jim avreola zhe blede.
Povej mi, s kom se družish in idioti ti bodo povedali, kdo si.

TRUTH OR DARE

Truth or dare –
to je zdaj vprasanje,
no ja, niti ne vech vprasanje,
ampak ontoloshki problem.
Kam dalech ne vidim,
upam si ne,
da pa sem chuden,
zhe dlje chasa vem.

Zakaj bi hodil
po vrvi,
zakaj bi se obrachal
kot gradbenishki zherjavi,
che pa lahko pochnem
toliko mirnih stvari
ob soku
in drzhavni proslavi?

Strmim lahko na balkone
nich slutechih sosedov,
preganjam lahko chaplje
in ponirke.
Bonton sem sicer zavrgel,
imam pa precej kruha
in nekje globoko v omari
sodobne pesnishke zbirke.

Truth or dare –
izberem poniglavost,
to je lepa slovenska beseda
in jaz sem slovenski pisun.
Nichesar si ne upam,
kam dalech ne vidim,
in na ekonomijo
sem zhe dolgo imun.

VODNJAK

Mislil sem zhe,
da se ne bo nikoli zvečerilo.
Sence so popadale v vodnjak,
nich jih ni bilo sram.
Stari konjarji so razjezdili
in se skrili v nizko travo.
Iz nje so pregnali kobilice
neznano kam.

Opazham stvari,
ki jih she vchera ne bi opazil,
nikoli, to rad poudarim,
a kaj, ko mi ne gre verjeti.
Slab sanjach sem,
slab sanjach,
in tudi sonca
ne bom mogel nikoli prijeti.

Mislil sem zhe,
da se ne bo nikoli zvečerilo,
a misliti se pravi
vedeti preko napachnih virov.
Stari konjarji lezhe kot vkopani
in nekaj iz nizke trave brenchi:
nikoli ne hvali nochi,
preden se vodnjak ne pobota z vecherom.

PRILOZHNOST

Bodi pozdravljen, vecher, to je tvoja prilozhnost,
nikar ne odpiraj vrat moje hishe!
V njej je ena soba, v njej ena miza
in za to mizo zhe spet nekdo pishe.

Pishe o tem, kako je vecher lep, che je nekdo s teboj
in kako tesnoben, che si sam,
kako prezhivijo zimo trupla v kaminu
in kako, che jih zbashemo kam drugam ...

Bodi pozdravljen, večer, to je tvoja seansa,
morda edina v tem večernem utrinku!
Kje bosh jutri? Bosh mar spet pred to hisho?
Daj bodi kolega, ustavi se na naslednjem ovinku!

ODGOVOR

Odgovor niti ni tako zelo na dlani,
cheprav ga gledam v obraz in se smejim.
Pustim mu nekaj drobizha,
bankovcev mu pa ne pustim.

Najprej sem bil svetnik,
potem mučenik,
potem so me zhe tretjih umorili,
ker so mi prvich pozabili zlorabit telo.
Napili so se
in me vrgli v reko,
a jaz sem se vrnil in jim
mastno zarachunal za to.

Bil sem morski prashichek,
poskusni kunec,
chinchila za vsak dan,
levi in desni klovn.
A v vsaki vlogi sem uzhival
in poskushal biti obseden
in o Nancy sem pisal
prav tako depresivno kot Cohen.

Trajekt je odpeljal
in jaz zhivim na otoku,
kdor koli me bo nashel,
bo moral odpeljati tudi moje zapiske.
Pravijo, da prevech pishem,
in da ni vse kvalitetno,
a njihove stopnje literarne zavednosti
so zame precej prenizke.

Tiho, tiho padajo snezhinke,
svet pred snegom ni zavarovan
in pesmi niso avtohtone
in tole je shele njihov prvi dan.

MOZH S SIVO BARETKO

Imenovali so me za mozha s sivo baretko.
Nisem skochil v zrak od neprichakovane chasti.
Z baretko sem se pochutil nekako nelagodno.
Malce prevech mi je sedla na ochi.

Nato sem prishel domov in se prebudil.
Hotel sem vedeti, kako je bilo.
Povedal sem si za sivo baretko.
Ni mi bilo jasno, kaj bom pochel z njo.

Vrgel sem jo v omaro v kotu sobe
in spet zaspal brez chaja in tezhkih jermenov iz sira.
Sanjalo se mi je, da sesljam zid
in da se véliki stolp iz dlesni podira.

Vendar sem ostal mozh s sivo baretko.
Proti svoji volji, vendar nekako vdan v vse to.
Zanimalo me je, che bom kam povabljen.
Zanimalo me je, kaj bo.

PRVIH DESET DNI ZHRTVE MOZHGANSKE
MANIPULACIJE

Prvi dan sem samo strmel v zid.
Drugi dan sem strmel v zid in v tla.
Tretji dan sem strmel v zid, tla in strop.
Chetrti dan sem prespal. Peti dan ... hja ...

Shesti dan sem zachel pochasi premishljevati
o tem, kar se mi je zgodilo.
Zachel sem hlastati za zrakom in medtem
se je zhe kar zvecherilo.

Sedmi dan sem odgovarjal na vprashanja.
Osmi dan sem ostal pod odejo skrit.
Deveti dan sem spal pri neonski luchi.
Deseti dan sem spet strmel v zid.

Franko Babič

WAKA

Zimske sanje so
za koga veliko boljše
od poletnih, toda:
pesnikovo srce
pozimi in poleti – leti.

Dober sladoled ...
Po njem poljub ...
In kaj bi vech?
Nekaj besed,
formalnih in dvočlnih?

Dete in lutka ...
Velikost oči
enaka.
Glava, roke, noge in
ušesa – pri lutki so manjše.

Divja ženska
s platna norega slikarja
kliche v noch.
Ne chuti hladu,
kajti vsa je iz ivja.

Prevod iz hrvaščine Ivan Dobnik

Branko Miljkovich

ORFEJSKO VOLILO

ORFEJSKO VOLILO

Che hochete pesem
Se spustite pod zemljo
Toda udomachite zhival
Da vas spusti mimo ob vrnitvi

Che hochete pesem
Jo izkopljite iz zemlje
Toda pazite se njenih navad
Njenega podzemeljskega znanja

Besede imajo dusho mnozhice
Raznezhita jih prostashtvo in grlica
Toda nevarnosti presezhene z metaforo
Bodo na drugem mestu zapele bolj nevarno

PESNIK

Pozna vse poti in vetrove,
vetrove in njihove vrtove,
vrtove, v katerih rastejo besede,
in poti od besede do upa.

Odnese ga pot po svetu navzdol,
odnese ga hudich med besede,
da bi dvoril svoji lastni senci,
da bi pel v lazhnem vrtu:

puhle drobnarije svoje charobne mesechine,
pasjo rozho in svojo gabljivost,
da bi oslepljal predel, vzet iz tujega ochesa,
da bi vrnil noch v imenu nezhnosti.

SMELI CVET

Cvet

Glej cvet ki je dovolj pogumen da dishi
Na praznem kraju in v spominu

Agon

Dokler so obale v sporu
Bodo vode mirno tekle mimo

Rudarji

Spustili so se v pekel po krivico
S katero se je mogoče pogreti

Epitaf

Ubila me je premochna beseda

OPOMBA K MILJKOVICHU

Po abecednem zaporedju etnonimov je mikroantologija sodobne (druga polovica XX. st.) poezije balkanskih narodov tokrat pri Srbih. »Zgodbo« novejshe (od romantike do danes) srbske lirike v skrajnem povzetku zajema znani izrek: od Branka do Branka (od Radichevicha do Miljkovicha). Če Njegosh kot Chrnogorec in epik ostaja v določenem »oklepaju«, je srbska poezija tudi »brez njega« v stoletju med obema Brankoma naredila znachilen »levji skok« balkanske moderne skoz prelom XIX-XX. st. in intenzivno transformacijo iz lokalistichne folkloristike v solidno evropsko enakovrednost. V drugi polovici XIX. st. je zlasti Vojislav Ilich pripravil tla srbski lirski moderni (neoromantika-simbolizem) z Jovanom Duchichem na chelu; mogochna, za mnoge mrachna in (tudi politichno) problematichna figura slednjega suvereno prerashcha vse kritichne pridrzhke z neovrgljivim dejstvom svoje popolne zrelosti srbskega (vezanega) stiha in vsebinske tehtnosti najboljših dosezhkov. Duchichev biografski lok je razpet med »outsiderskim« rojstvom v BiH (Turchija / A-O) in emigrantsko smrtjo v ZDA (1943); kot njegovo ime pokriva srbsko liriko prve polovice stoletja, ima v drugi podobno veljavo (po poreklu tudi precej »outsiderski«) Vasko Popa. Kot so seveda ob Duchichu she mnoga druga imena, tudi Popa »ni sam«; podobno kot pri Albancih in Hrvatih prichujocha antologija tudi pri Srbih naredi »odmik od najvechjega« k posebej znachilnemu v določenem kontekstu. Kot je namrech Ali Podrimja nedvomno prvo ime sodobne albanske poezije, ki pa jo tukaj zastopa Ramadani, ali kot je Mihalich prvo ime hrvashke, ki pa jo v antologiji predstavlja Zidich, tako je tukaj srbski predstavnik Branko Miljkovich.

Rojstvo v Nishu (1934), znanem tudi po rojstvu Konstantina Velikega, po opisih pisatelja Stevana Sremca, sicer Vojvodinca, po Chele kuli (vanjo so Turki vzdali 962 srbskih glav) in po torlashkem narechju, ki je velja za najgrshi srbski govor (»starosrbski« ali »srbsko-bolgarski«). Po maturi se s starshi in bratom preseli v Beograd, shtudira filozofijo in se meteorsko uveljavi kot najvidnejshe ime druge povojne generacije srbskih pesnikov, t. i. neosimbolistov ali »sonetistov« (medtem ko sta se povojna slovenska in hrvashka poezija modernizirali z odmikom od tradicije, je sonet »razpoznavno znamenje« zadevnega vala srbskih modernistov, katerih iniciacija je znameniti cikel *Soneti magu* Borislava Radovicha iz 1954). Po shtirih objavljenih zbirkah, priznanjih kritike in nagradah je Miljkovich obchutil Beograd kot zadushljiv, spletkarski in poln zavisti, preselil se je v Zagreb (deloma »dolg materik, Hrvatici iz Dalm. Zagore), kjer je dobil sobo v hishi Savke Dabchevich Kuchar, se izpisal iz beograjskega drushtva knjizhevnikov, se vchlanil v zagrebshko DKH, se v odprtem pismu (revija *Duga*, BG, 5. 2. 1961) »odrekel« vsega, kar je bil dotlej napisal, nekaj dni zatem so ga nashli obeshenega na drevo v zagrebshkem predmestju. Smrt, ki je za mnoge polna sumljivih indicev, nakazujochih umor, je dokonchno utrdila Branka Miljkovicha kot najbolj tragichni, v edinstveni mit razviti avtorski lik srbske literature; v tem mitu so uteleseni paradigmaticni tipoloshki elementi »balkanske shizofrenije« (prim. Foucault: alegorichna vloga pesnika »na mejji« blaznosti). Cheprav superioren intelektuallec, je zlasti pod vplivom alkohola nagibal k ekscesom, tudi pretepom po zakotnih gostilnah, kot da bi ognjevito izkushal nasprotja. Pregled hipotez o njegovi smrti se bere kot nereshljivo zavozlana »kriminalka«; po eni naj bi bila usodna zavrnitev plavalase francoske lepotice, ki ji je dvoril, hkrati znan po izjavi, da se ne bo nikoli zhenil, ker zakon ne gre s poezijo (prek te »ljubezni« naj bi le skushal priti v Francijo). Vse zadevne hipoteze obstanejo pred dvema dejstvoma: uradno policijsko porochilo izkljuchuje nasilje druge osebe, v Miljkovichevi poeziji, nasploh obsedeni s smrtjo, pa je najti tudi izjave, ki retrospektivno zvenijo kot »usodne napovedi«. Svojevrstna »simptomalnost« se kazhe she v tem, da je pri koncu istega leta kot Miljkovichevo tragedijo srbska literatura dozhivela tudi svoj najvechji, svetovno odmevni triumf: Andrich, glede na Miljkovicha »kontraprishlek« na relaciji ZG – BG (Hrvat, najvechji srbski pisatelj), je postal nobelovec.

Literarna zgodovina poezijo neosimbolistov označuje kot poetocentrično, tj. kot avtorefleksivni solilokvij ali »dialog« poezije same s sabo (morda to, radikalno vzeto, velja za poezijo nasploh, tudi če »peva muzo«; npr. Lavra v Petrarkovem *Kanconjeru* funkcionira »zgolj« kot ime ali lovor, tj. kot »hchi slave«, rečeno po Kollárjevi zbirki sonetov). V smislu tega poetocentrizma je Miljkovičeva poezija izrazito filozofsko naravnana, a pri tej fokusiranosti na t. i. »chisto poezijo« zunaj kakršnega koli prigradničarstva gre za specifično »poetično filozofijo«, ki je filozofsko utemeljena »poetologija« kot zavest o pesmi (cikel *Svest o pesmi*) ali radikalna refleksija pesmotvorne besede v baladno usodni zvezi s smrtjo: »Isto je peti in umirati« (refren iz pesmi *Balada*). Na ta temeljni pesnikov habitus med besedo in smrtjo se navezujejo vsi drugi simptomalni pojmi v simbolnem sistemu Miljkovičeve poezije, predvsem ogenj, nih, ptica, ki nakazujejo pesnika kot ognjeno ptico pred zaumnim ničem (v srbski besedi »nishta« je asociativno »skrit« Miljkovičev rojstni topos kot kontekstualna determinanta obsesije s smrtjo od otroštva v senci Chele kule in dozhivetja pokolov med vojno; v Nishu je bilo nemshko taborishche z desetisoči pobitih).

Poetika srbskih neosimbolistov pomeni tudi formalni perfekcionizem, katerega krona je sonet, deloma moderniziran z zrahljano metriko in opushčanjem interpunkcije. Miljkovič je zhe v svoji prvi zbirki *Zaman jo budim* (1957; naslov korespondira z Disovo pesmijo *Mogoče spi* in prek nje s sonetom *Snu* starega klasicista-petrarkista Jovana Pachicha, refleksija ognja pa z *Muzo pri požaru* klasicista N. Grujicha) poleg »neoklasicističnega« sonetnega venca *Tragični soneti* objavil tudi vseh pesmi brez interpunkcije (ta se izgublja zhe v vencu), eno z naslovom *Razpored besed* (pesem kot »svobodno« razporejanje besed). Kljub tematski koherenci v prepletu simbolizma in nadrealizma Miljkovičev opus v stilskem pogledu ni kompakten kot Duchičev ali Popov; ob izidu prve zbirke je izrecno poudarjal pomen stroge forme, ki edina zagotavlja tako popolnost kot inovativnost, toda v naslednjih zbirkah, po dveh-treh letih, se nakazuje povsem drugachen razvoj: odmik (Spremeni svojo pesem) od hermetičnega elitizma v smeri poetološke avtokritike z dvomom o besedi in z vechjim poslušom za svet (cikla *Obchutenje sveta* in *Kritika poezije*), razsipavanja, avantgardizma, konkretizma (Paralelna pesem) in celo izzivalno populistichne estrade (Poezijo bodo pisali vsi), dokaj opazne v srbski poeziji po Miljkovičevi smrti. V nekaterih apolinichnih pesmih mu verz preprichljivo zapoje; to je skoraj nemogoch dosezhek v sodobni poeziji, ki je predvsem v »verze« nalomljena prozaichna govornica z redkim obchutkom za mero. Vchasih sicer tudi Miljkovič zazveni retorichno, a takoj izstopi z zhgoche lucidno mislijo, naposled pa se mu pesem sploh zgosti v »ubitachan« minimalizem, v dvoverzni ali celo enoverzni aforizem, prehajajoch v ljudski izrek (zlasti kronski epitaf samemu sebi). Kot chlovek v zasebnem zhivljenju in kot avtor v literaturi je gojil »pzhigalnishtvo«: s »heraklitskim« ognjem ochistiti prostor za novo rast v dramatičnem soochanju dialektichnih skrajnosti. Tudi kot prevajalec je združeval dva skrajna pola fascinacije v srbski kulturi: francoski (katolishki) zahod in ruski (pravoslavni) vzhod.

Vse stilske variacije pa se dogajajo v obzorju njegove markantne reafirmacije orfejskega mita, formativnega za svetovno pesnishtvo in nenehno aktualnega za pesnishtvo z balkanskih tal (Orfej iz Trakije, pomen imena: samotar, sirotnik, lat. orfanus; Miljkovič je svoj obrnjeni sonet *Orfej v podzemlju* posvetil Miodragu Pavlovichu, avtorju pesmi *Orfej v Koreji* iz 1953). V celoti je Miljkovičev opus »orfejsko volilo«, v katerem se elitizem in populizem dopolnjujeta v medsebojni »izključnosti« (prim. »Besede imajo dusho mnozhice«, *Orfejsko volilo*). Na orfejsko témo je uglaslena tudi dvostishna minipesem *Rudariji*, kjer je omenjena »krivica«, ki ob rudarjih, kot Orfej spushchajochih se v podzemlje, kontrastivno »in absentia« asociira izvirmi grshki pomen imena Evridika – velika pravica.

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

José Moreno Villa

RDECHELASKA HIJACINTA

Plesal bom z rdechelaso Hijacinto

Z njo bom seveda plesal
razbiti zamorski ritem
jazza. Evropa za Ameriko.
Plesala bova le, che bo krozhila vodna chrpalka
in bodo kosi odfrleli na topol sosede.

Ker – povejmo po pravici –
vsak obred zahteva svojo kapelico.
Kajne, Hijacinta?
O rdechelasa Hijacinta, rdechelasa
rdeche-rdeche-rde-che-las-ka.
Oh, kako sta lepi, oh lepi, kako sta lepi
tvoji dve, dve, dve pod milimi chipkastimi
naramnicami kost iz Malinasa.
O Hijacinta,
moja velika in največhja dobrina.
Kos je odletel tja gor visoko in
vodna chrpalka z oslichem zhe krozhi.

Jejva orehe in pomaranche

Jejva orehe, Hijacinta,
ki so kot stara bitja, vsa zgubana in zakrnela,
in jejva pomaranche, Hijacinta,
ki so kot napoved tvoje mladosti.
Kako raznoter je chut okusa:
do suhih jedi pa she brez vonja,
in drugih dehtechih in sochnih.
Orehi, rjavi orehi, vsi grbanchasti,
brezoblichni, okrneli; orehi, da
se z njimi igrava in jih mecheva,
saj jih morava s kleshchicami tretji
in jesti kot opice. Pomaranche,

ognjene pomaranče, s cedechimi se krlji,
meso – chutish! – meso sredi chiste geometrije,
vanj vtikava nozh in nohte,
pozhreshna kot pobesnela bika.

Kajpada v vas, vendar s tabo

Kajpada v vas, vendar s tabo, Hijacinta.
Vzdolzh zheleznice in reke.
Mimo vsega obcestnega cvetja,
mimo cerkve,
gradu,
oblaka
in lepih prikazni,
mimo zdravja.
Hitela bova in sledila pameti.
Pa nahranila najino meseno srce
s chistim mesom in nagonom.
Pridi, Hijacinta, rusoglava Hijacinta,
chasha brez noge, chisto ravnovesje.
Pojdiva v vas, vzdolzh vsega.
Zraka, svetlobe in bozhanske godbe.

Tako ali drugache

Che krilish z rokami po zraku, Hijacinta,
lahko ranish kakshno mimoidocho dusho.
Zato mi je bolj vshech, da imash poveshene roke
ali jih drzhish za svojo rdecho in svetlo glavo.
Stopaj ponovno, Hijacinta,
kot pokonchna kariatida ali rimska devica,
kot tiha in ponizhna senca
prek zaslona.
Ali pa, Hijacinta, se ulezhi
kot poganska zhena
pod poletni hrast
in zaspi z rokami za blazino;
na ta nachin bosh zaznala svojo sramezhljivost,
na drug pa moje pozhelenje.

V Hijacinti ljubezen ni prepoznavna

Taka je Hijacinta –
vedno popolnoma obvlada svet lastnih meja.
Nikoli sentimentalna,
nikoli pobita,
nikoli napihnjena ali topa,
nikoli dolgočasna ali suzahnja,
nihče ne prepozna njene ljubezni,
razen tistega, ki deli z njo njeno hladno polsenco.
Vsi poznajo njeno prozhnost
ali njen videz plahe danice.
Samo eden pozna pobochnje
njene dushe, ko jo ljubezen obishche.

Hijacinta kupi Picassovo sliko

Za svoj premochrtni dom
- brez omar, z garazho in vrtom,
bazenom in mehкими preprogami -,
Hijacinta kupi Picassa v treh tonih:
rozhnatem, belem in modrem.
Sprejme me in poskakuje. In me objame:
- Ne vidish, kakshna linija? - reche.
Ne vidish, kako je mochen in mil?
In Hijacinta si poljubi roko.
Svojo roko, ki je dala denar.
Denar za umetnost.

Konji niso primerni zate

Niti uzde niti stremena.
Ne znash in nikoli ne bosh znal jezdit take mochi.
Smej se ti, kot da bi hotel v dir jahaje na oblakih
ali vprechi morske vale.
Hijacinta, kar opozarjaj me na nichevost mojih naprezanj.
Smej se na rovash mojega nachina, da se povzpnem na sedlo.
Norchuj se o moji nezadostni spretnosti
v zvezi s ciljem in sredstvi.

Nato pa, Hijacinta, nato,
kot prava shportnika,
se nasmejva na rachun tega odkritja.
Bova mochnejsha,
potem ko bova premerila svoje slabosti.

Ni porazov s Hijacinto

Hijacinta zanika poraze v ljubezni.
Ni ne porazhencev in ne zmagovalcev.
Iz njenih sladkih in muchnih prepirchkov
prilezeva na dan vedno obogatena.
Seveda, Hijacinta! Seveda!

Za to tvoje nebishko hotenje zasluzhish krepak poljub.
Pa cheprav te vidim, kako prebledevash
spricho sentimentalne drame, v kateri
Gilbert, John Gilbert, she kako klavrno
nastrada zaradi fotogenichne filmske zvezde.

Hochem malicati s Hijacinto

Ah, kako lepo grizlja, Hijacinta, cheshnjo!
Kako drazhljivo grivo ima Hijacinta,
dolgo in valovito, kot so njene noge.
Hijacinta se zlekne na travniku
kot na morju;
Hijacinta je popolna zhenska
ob uri malice.
Hijacinto chisto prevzame Lincoln,
ta strogi in zhilavi politik,
ugrizne kos popechenca
in mi da ugriznjeni del.

Pechica kazhe 37 stopinj

Hijacinta, che se chloveshka pechica
dvigne na 42 stopinj, se ji zachne blesti.
Pomisli, Hijacinta, da najbolje deluje
pri 37 stopinjah v jeziku, ki ga govori,

v ledvicah, ki filtrirajo,
 v nohtu, ki praska,
 v mozhganih, ki naklepajo,
 in v privilegiranem srcu, ki ljubi.
 Hijacinta,
 kdor se povzpne na shtirideset, se mu zachne blesti.
 Jezheshna, Hijacinta, chimprej namochi platno v mrzli vodi!

Dve ljubezni, Hijacinta!

Obstajata shpanska ljubezen
 in ona majcena anglosashka?
 Glej ju, Hijacinta, kako se igrata v pesku.
 Glej, kako skacheta po postelji.
 Glej to, napol helensko in napol cigansko.
 Glej ono drugo s kodrchki neomadezhevanega angelchka.
 Ena je kot bikec – neustrashen bikec –
 druga pa kot chipka ali plashch – varljivega videza –.
 Glej te chrne oči
 in one sinjkaste.
 Glej krvavo ljubezen
 in ono snezhno belo.
 Bikca-ljubezen s svojo krvavecho rozho
 in planinsko, kocharsko ljubezen, iz snega in prepadov.

Opazovanja s Hijacinto

Glej, filmarka Hijacinta,
 dobro si oglej to, kar ima slon kot nos.
 Poglej, kaj potrebujeva, da sedeva,
 oglej si ogromno hisho chloveka, ki mu pravimo kralj.
 Glej to, da spimo in vstanemo, in spet zaspimo in spet vstanemo;
 glej moshkega in zhensko, ki se dogovarjata, da se ne bosta nikoli
 lochila;
 opazuj malopridnezhe, gospodo nashe zemeljske krogle;
 oglej si nezhni cvet, ki pozhene iz trde prsti;
 oglej si, kako iz drv in polen
 nastanejo slastne in prijetno disheche jedi.
 Poglej, kako iz chistega neba k nam prihajajo
 voda, strele, svetloba, mraz, toplota, kamenje, sneg.
 Nesmisel in skrivnost je v vsem, Hijacinta.

Hijacinta na koncu ne razume vseh nih

Hijacinta se ne zaveda, da je grenka, ker je sladka,
ne vidi, da je narejena iz kosti in mesa,
iz slonovine in rozhenine,
iz krvi, iz kozhe, iz las, iz vode,
iz spomina, iz volje, iz bistrosti,
iz ljubezni in sovrashtev,
iz zmedenih strasti in svetlih sanj.
Ne vidi, Hijacinta, zazna le končni rezultat.
Ne vidi bozhjega nachrta.
Ne vidi dram skalovja na bregu,
misli, ki same sebe pohodijo,
vrtnice v blatu.
Razresheni svet,
razresheno zhivljenje
in dolg poljub na koncu filma!
Seveda ... Ampak ...
pod pohishtvom, za zavesami,
na dnu kopalne kadi, nad porochnim pajcholanom,
kilometri in milje dolgochasja.

Hijacinta me dolzhi, da sem zapravljiv

V primeri s stiskachem se pochutim darezhljiv, Hijacinta.
Ob pogledu na slone so bili ustvarjeni ptichi,
in nasha zemlja ob pogledu na neizmerno praznino.
Odpri, Hijacinta, oči stvarstvu,
pa roke in vse svoje bitje.
Naj dolarji propadejo in se razgubijo.
Obstaja dolar, ki je zdalech vseh vreden,
tak, ki ne zdrsne iz usnjene torbice;
tak, ki je kovan in nov vsak dan;
tak, ki potuje brez vetrovnice;
tak, ki uveljavi svojo voljo v skrivnostnih Indijah;
tak, ki usklajuje daljavo;
tak, ki razjasni, kar je nejasno;
tak, ki ne lazhe;
tak, ki ne pada;
tak, ki kar naprej rishe svojo chrto v samoto.

Izrael. Hijacinta

Po tako viharnem in neugodnem potovanju
sem obseden, Hijacinta, od Salomonovega templja:
– zlati stebri,
Modrost
in Ljubezen –.
Bradati kralj
je prepeval strastne himne.
Vse ljudstvo se je razkrajalo
ob bozhji ustvarjalni sapi,
vendar na koncu tisočletja
vsak podanik je kralj Salomon.
Chigava je ta knjiga? Judova.
Chigav je ta rudnik? Zhidov.
Chigava je ta znanost? Semitov.
Ni mar Jud največji igravec
in Minister vesoljnega gospodarstva,
in chudoviti izumitelj?

Davidi orjejo petrolejska morja
brez harfe in sončnega zhezla;
s skrinjami, ki niso one od zaveze,
in z zakoni, ki niso ljubezenski.
Obstaja večni Abraham z nabrekli očmi,
ki ubija in ne ubija po bozhjem ukazu,
in neki Mojzes, ki gre chez ocean
proti obljubljeni dezheli.
Je neka Sara pa Rut in Ester
v Hollywoodu, Minnesoti, v New Yorku,
in oslichke iz Nazareta
izdelujejo v Fordovih delavnicah.
Nich vech ne vem, kje lezhi Libanon,
in Golgota menjuje kri in narodnost.
Nosati in krivonosi preroki
stopajo na plan iz anglosaksonskih seminarjev
in vedno bos, zdihujoch in maziljen, podolzh in
pochez prepotuje sredozemsko obrezhje, Job.

Che premishljujesh, se luna povecha

Jaz imam vlak, ki iztirja,
iz katerega pa izstopim vedno zhiv.
Pridi, greva. Na stodnevno potovanje.
Potem pa nasmejana dvigneva roko.

Za nashe dobro, pa zakaj in kako,
umiramo od gnusa in dolgchasa.
Glej, da se luna povecha,
che jo dash na ogenj za dobro uro.
Glej, da te luna poje.
Glej, da ti je zlezla na tilnik.
Luna ... luna.

Pripravil sem zrakoplov,
tistega, ki se v zraku zaletava,
zemlja pa ga ne zavira.
Pridi, greva! Brez zvezde in smeri.
Potem, lisichji rep v spokojnem ozrachju.

Che premishljujesh, se mesec povecha,
che premishljujesh, pesa
dishu po zemlji in po slani.

Kubistichna slika

Polozhim te sem, kitara,
na dno morskih voda,
tik zraven sidra.
Mar ni vseeno,
che tu ne moresh igrati?
Ti bosh družhica
moje zapestne ure,
saj tudi ona ne bo smela
zvoniti, da me ob uri zbudi.
Za vedno bosh zhivela
s potopljeno kozo,
z golobico, ki ne leti
in z brkom samomorilca.

Udobno se zlekni, bodi v formi,
ohrani svojo bledo rumenino
in svojo strogo ebenovino;
drzhi se dobro razdalje
ali si poishchi presojnost.
Drugo zame sploh ne shteje.

Protislutnja

Ne prikazhi se, kuku uspeha.
Ne prikazhi se, pusti me nebogljenega.

Pusti me, abstraktnega,
preprostega, zagledanega;
noro zaljubljenega v cvet, ki poganja,
in v pticha, ki shchebeta;
noro zatrapanega v radio, ki poje,
in v Hijacintina usta.

Ne prikazhi se, kuku uspeha.
Pusti me nezavarovanega v morju.

Svet

Svet bo prepeval.
Potem, ko se bo razjokal.
Ni vse gora,
ni vse ravnina.
Po zhalobnem aj-u sonce spet vzhaja
in lastovke z golgote krozhijo nad mojim jazom.
Zemlja bo pa prepevala,
ker se je dovolj najokala.
Nato bodo prishli s kapucami
nadvse chrni spokorniki
in jo bodo obdolzhili, da je zblaznela.
Mar ni blazna zhoga, ki pleshe sama!

Ki vchasih pleshe
 in drugih joka,
 ne da bi zgubila korak niti iztirila;
 ki she vedno pleshe
 po obupnem rekordu
 – cheprav zazhelenem –
 in nadaljuje plesati
 s svojim vinom in s penami joka.

O avtorju

Shpanski pesnik, pripovednik, esejist in prevajalec José Moreno Villa je bil rojen leta 1887 v Malagi. Po srednjih sholah v rojstnem mestu je v Freiburgu shtudiral kemijo, a shtudija ni dokonchal, ker je odkril, da je knjizhevnost tisto, kar ga resnično veseli in zanima. Vrnil se je v Shpanijo in se kmalu preselil v Madrid, kjer se je prezhiviljal s prevajalstvom in obenem doshtudiral zgodovino umetnosti. Zaposlil se je za nekaj chasa kot arhivar pri Sekciji lepih umetnosti in arheologije madridskega Centra za zgodovinske shtudije, nato drugod kot knjizhničar. Cheprav nekoliko starejši od njih, je prijateljeval skoraj z vsemi mladimi avantgardnimi umetniki in pesniki iz Generacije '27, in sicer z Lorco, Pradosom, Albertijem, Salinasom, Altolaguirrom, Dalíjem in she s kom. Veliko je potoval po Evropi. V Shpaniji je spoznal mlado, ocharljivo in zanj odločno prebogato Amerikanko, judovskega porekla, in sta se nameravala tudi porochiti, a ko sta prishla v Ameriko, da bi sklenila zakon, je naletel na tako hudo nasprotovanje njene družine, pa na neverjetna ponizhanja in podkupovanja, da je namera kaj kmalu splavala po vodi in klavno propadla, ne on in she manj izvoljenka nista bila kos pritiskom in sta se razshla. Morda je zaradi tega ponekod v pesmih do Judov piker. Nesojeni tast mu je namrech v obraz zabrusil, da che ni postal premozhen do 40. leta, naj to možnost kar odpishe in se vpishe med revezhe, ti pa nimajo kaj pri njem iskati. Po ljubezenski polomiji se je iz ZDA vrnil v Madrid. Leta 1924 je zachel tudi slikati – privlacheval ga je kubizem – in od leta 1927 do 1933 je urejal revijo o arhitekturi. Pisal je v revije *España* in *El Sol*. Ko je izbruhnila drzhavljska vojna, je bil na strani republike. V Valenciji je bil eden od ustanoviteljev antifashistichne revije *Hora de España*. Leta 1937 so ga poslali v Ameriko, kjer je imel vech konferenc o shpanskih prizadevanjih za ohranitev umetnishkih in duhovnih dobrin v chasu vojne. V ZDA je ostal kar nekaj mesecev, nato se je zatekel v Mehiko in tam ostal do svoje smrti leta 1955. V Ciudad de México si je tudi ustvaril družhino in se do konca svojih dni ukvarjal z umetnostjo in literaturo.

Izdal je kar lepo shtevilo pripovednih, esejistichnih in gledalishkih del ter she vech pesnishkih zbirk, med njimi: *El Pasajero* (Potnik), 1914; *Luchas de Pena y Alegría* (Boji za zhalost in veselje), 1915; *Evolutiones* (Obrati), 1918; *Florilegio* (Cvetnik), 1920; *Coleccion* (Zbirka), 1924; *Jacinta la Pelirroja* (Rdechelaska Hijacinta), 1929; *Carambas* (Preklete!), 1931; *Puentes que no acaban* (Nedokonchani mostovi), 1933; *Salón sin muros* (Dvorana brez sten), 1936; *La noche del Verbo* (Noch Besede), 1942; *La música que llevaba* (Glasba, ki je prevzemala), 1949; *Voz en vuelo a su cuna* (Glas med poletom v svoj rojstni kraj), dve razlichni objavi, prva in dokonchna izdaja, 1961; *Poesías completas* (Zbrane pesmi), 1998, in *La música que llevaba. Antología poética* (Glasba, ki je prevzemala. Pesnishka antologija), 2010.

Prevod iz shpanshchine in zapis o avtorju Jolka Milich

Matej Krajnc

DESET DNI DO POROKE

Ne prevech velik kombi Kotilnicarstva Zhagek se je ustavil pred prav tako ne prevech veliko hisho v naselju.

»Letni pregled, gospa!«

»Kak letni pregled?«

»Kotilnicarstvo Zhagek, gospa. Lansko leto smo vam preg...«

»She nikoli vas nisem videla. Ali kaj prodajate? Zdaj spet hodite od vrat do vrat? A ni dovolj, da me kar naprej klichete po telefonu?«

»Lansko leto sem se oglasil februarja. Kotilnicarstvo Zhagek. Kotilnica. Vasha kotilnica, gospa? Enkrat letno jo morate pre...«

»Sandi, pridi ti ven!«

»Kaj pa je?«

»Tule je nek tip, nekaj prodaja!«

»Reci mu, naj spizdi!«

»Pridi ti ven!«

Mozh pred vhodom je potrpezhljivo chakal.

»Kaj chesh od mame?«

»Dober dan, letni pregled, Kotilnicarstvo Zhagek!«

»Nobenega pregleda ne rabimo, spizdi!«

»Vsako leto mora biti opravljen kotilnishki pregled, che ne se vam lahko zasmoli ob...«

»Nehi tezhit mami! Kdo pa si, pizda? A si pizda? A bi se rad krvavo useknu? Aush spizdu, al nej ti pomagam?«

»Vsi bi radi denar, Sandi, povej mu!«

»CHRTA!«

Bojan Zhagek je stal pred svojim kombijem in premishljeval, kaj zdaj. Apatija ljudi je postala neverjetna. Nihche noche vech letnega pregleda kotilnice. Gledajo ga, kot bi padel z ... Sploh ne vejo vech, kaj je kotilnica! Da tega ne ve Sandi, zhe v redu. Mulc je she mlad. Ampak njegova mama! A so res vsi deinshtalirali kotilnice iz hish?

»Tezhko bosh prezhivel, Zhagek!« je zavzdihnil Bojan Zhagek in odpiral kombijeva vrata. Hej! Kdo pa je razbil shipo na oknu? Pa po strani je kombi ves oshremfan. Unichen!

Chez napis KOTILNICHARSTVO ZHAGEK je nekdo potegnil debelo chrto z debelim razprshilcem. Saj se to ni zgodilo prvich, ampak zdaj je manjkal tudi auspuh. Pa streho je nekdo potegnil dol.

Bojana Zhagka so obshli chudni občutki. Hlastno je odprl pokrov motorja. Pokrov je bil neposhkodovan, motor pa kot ob ajdi zhetve al pshenice.

»Hudicha!«

Bojan Zhagek je tisti dan ugotovil, da je njegova obrt dokonchno izumrla.

*

Slovenski Protokol Zhalovanja (SPZh) veli, da je poraz treba zapiti.

Doda she:

Che je poraz kljub vecjim kolichinam alkohola she vedno pregrenak in che v tej fazji she nimate alkoholnih halucinacij (gl. → delirium tremens), velja nadaljevati do bridkega konca ali vsaj do → osme stopnje zhalovanja.

Bojan Zhagek je utrujen sedel za velikim shankom v pajzlu svojega srednjesholskega prijatelja Zastavonoshe. Tako so mu pravili, ker je bila to edina beseda, daljsiha od dveh zlogov, ki jo je zmogel napisati brez napak.

»Pa menda ne mislish spit vsega tega, chlovek?«

»Kar tiho bodi! SPZh veli, da je poraz treba dostojno zalit! Si ti morda avtoriteta, ki si upa spodbijat SPZh?«

»Nikakor!« je kriknil Zastavonosha. »Na dolochilih SPZh-ja temelji ves moj prihodek, nisem nor, da bi ga spodbijal! Ampak tebe ne poznam takega! Tu pa tam si prishel, spil kako miniaturno pivo, nesel she kombiju enega, che je bil biznis slab, si nesel kombiju dva ...«

»Obrt mi je shla po zlu, kaj naj naredim? Ljudem dol visi za letne preglede kotilnic, imajo me za akviziterja, razsuli so mi kombi, a prichakujesh, naj skachem od sreche?«

»Obrt ti nikoli ni shla prav dobro, zato pa si prodajal steklenice in chasopise!« je zamrmral Zastavonosha. »Kaj sploh je kotilnicharstvo? Tega she vedno ne vem!«

»Eh, pusti,« je zagodrnjal Bojan Zhagek. »Raje prinesi vse, kar sem narochill!«

»Zadnjih trideset litrov ti bom dal s popustom!« je rekel Zastavonosha. »Che ne bosh prezhivel, mi prosim razliko zapusti v oporokil!«

*

Bojan Zhagek je odprl svoje kotilnicharske oči in shiroko zazeval s svojimi kotilnicharskimi usti.

Nak, tegale se pa ne spominja!

Lezhal je ob nekakšnem starem zguncanem plotu. Ni mu bilo jasno, kako se je znasel tu. Zadnje, česar se spominja, je bilo, ko je Zastavonosha ...

Zastavonosha!

Alkohol!

Zhlampanje!

Saj res!!!

Bojan Zhagku je naenkrat postalo neznanško slabo. Vashki makadam, na katerem je lezhal, je v naslednje pol urice dobil dodatno patino.

V Zastavonoshin lokal so prishli muzikanti s harmonikof. Izzival jih je, etanoloid, pa se niso zmenili zanj. Potem so prishli she muzikanti z gitarami. Tudi njih je izzival, pa se niso zmenili zanj. Nakar so prishli she muzikanti s trubof. Izzival jih je, pa so ga prebutali, vrgli v avto in zavrgli na temle makadamu.

Bojan Zhagek je padel tako globoko, kot le lahko pade bivshi obrtnik.

Ko je vstal, se ni pochutil nich bolje. Chutil je, da navodil SPZh-ja she ni docela izpolnil. Nekaj pitja, izzivanja in kozlanja – in to naj bi bilo zhalovanje! Phe!

Chas je bil za osmo stopnjo zhalovanja, kot jo definira SPZh.

Bojan Zhagek je bil linearen chlovek. Tudi dojemal je tako, kot je videl. Od takih so sicer bila odvisna cela kraljestva, ki so nato tudi propadla.

In z njimi kotilnicharji.

SPZh veli, da je osma stopnja zhalovanja skok chez plot. Enostavno.

Bojan Zhagek je pogledal okrog sebe, opazil star, zguncan plot, ob katerem je she malce prej lezhal, zbral zadnje kvarke mochi in skochil chezenj.

Nich posebnega!

Pa toliko govoriyo o unichujochih posledicah takih dejanj!

Vedel je, da mora chim prej domov. V mestnem bloku je imel garsonjerico, trideset kvadratov. Uporabljal jih je enaindvajset. Na preostalih devetih je uredil t.i. Prostorček Zlatih Zob, v katerem je hranil družhinske spominke.

Ko je odklenil vrata, je vanj najprej butnil vonj po nepreizrachenem, potem pa she intenzivnejshi vonj po nepreizrachenem. Planil je k oknu in ga odprl, pa se sesedel na oblizhnji stol.

»Tako! Kaj pa zdaj?« je zastokal.

Zholtooranzhna svetloba, ki ga je obsijala z odprtega okna, je usmerila enega od zharkov na mizico. Na njej je opazil nekaj v oker barvi. Nikoli ni na mizico polagal nichesar oker.

Tisto oker je bilo podobno pisemski ovojnici. Kako neki?! Poshte ni bilo, ni pa se spominjal, da bi bil vchera kaj prinesel gor ... Tudi naslova ni bilo na njej, she manj ime poshiljatelja.

Odprl jo je.

Sem ti rekla, kam te bo pripeljalo kotilnicharstvo! Lepo se prijavi na Zavod, da bosh dobival vsaj tisti drobizh, pa ne pozabi, da se chez deset dni porochiva, cheprav sploh ne vem, odkod bova jemala!

Brez podpisa.

Zavod? Porochiva? Jemala? Zavod?

PORochIVA????

DESET DNI???

Deset dni do poroke????

Bojan Zhagek je najprej pomislil, da je SPZh popolnoma odpovedal. Chisto nerabna knjiga! Chlovek se napije, skochi chez plot, vse po navodilih, nakar ugotovi, da mu je alkohol popil ves spomin!

S kom pa naj bi se porochil? A s kom zhivi? Je morda celo oche?

Prevech vprashanj za enega samega *Zhageka!*

Ja nich, che pishe, bo zhe res! Treba se bo pripraviti na poroko, kar je, je!

Zavod?

Ti, tale je prehuda! si je rekel in zaspal.

*

»... rojen materi Sirkvi, roj. Kozhveh-Lamboc, in ochetu Arahnofobu Milanu Zhagek ... ali vzamesh za zakonsko zheno in partnerico Km... Ali obljubish, da jo bosh sposhtoval in ljubil, dokler vaju lochitev ne usmrti? Ha, Zhagek? Ha??? HA?????«

»Obljubljam, obljubljam!«

POF!!!

Bojan Zhagek se je zbudil iz tako resničnih sanj, da se mu je zdelo, da ni vech dvoma. She deset dni, porka madona! On pa tule spi, namesto da bi kupoval poročni gvant!

*

Kupovanje poročnega gvanta je svojevrstna procedura. Gre za srajco, obleko in kravato. Obleko sestavljajo suknjih in hlache. Pa na rob morajo biti!

Dobro je, da je srajca v kontrastu z obleko, kravata pa s srajco. Razen seveda, che gre za t.i. 'kameleonsko poroko', kjer morajo biti vsi kosi oblachila povsem iste ali enake barve, da se zhenin stopi z okolico, ki mora biti takisto enake ali iste barve, che ne zhe točno take.

Bojan Zhagek ni premishljeval o kameleonski poroki. Premishljeval je o poceni poroki, cheprav ni imel pojma, kako si je to zamislila nevesta. Minila sta zhe dva dneva od tistega pijanskega izleta, pa se she vedno ni nichesar spomnil. Niti njenega imena, tudi telefonske ne. Ochitno tudi ona ni imela njegove ali kaj? Nich ni klicala!

Tretji dan se je, ko se je vrnil iz trgovine, na mizici pojavilo novo pismo.

Chez teden dni opoldne pri Svetega Jozhefa cerkvi, ki stoji sredi mesta, nikar praznih besed ne razdiraj! Opravljen bodi bolj v rjavo barvo, tudi chrna ne bo odvech, slishish? A sploh poslushash? Pizda ti mila materina! A bo tako naslednjih 50 let?

Spet nich podpisa.

Spodaj pa dodatek:

Pa prstana prinesi, saj vesh, da Holzhmeku ne gre zaupati! She manj gre zaupati stari Prizhmovki, materi Ele. Ne vem, zakaj ti sploh vse to razlagam! Da bi pa poklical, pa ne! Pizda ti mila materina! A bo naslednjih 50 let ves chas tako?

Prstana? Jozhef? Holzhmek? Prizhmovka, mati Ele?

Alkohol je res hudich!

Kupiti mora torej she prstana! Po tem mu ne bo ostalo kaj dosti denarja! Na tesno bo shlo! Koliko pa sploh stanejo prstani? Aaaa, po gvant she mora! Pa sluzhbo bi si moral iskati, steklenice slabo grejo, chasopise odpovedujejo ...

Che bi prodal kombi ...

Koliko pa je vreden kombi s sesutim motorjem?

Letnik 1966?

Hm ...

V eni od mestnih prodajaln oblachil se je kar trlo ljudi. Očitno se zdaj vsi poročajo, je pomislil Bojan Zhagek. Razmishljal je enoznačno, sploh mu ni prishlo na pamet, da bi ljudje kupovali she kaj.

»Ekstralarch srajco bi imel, gospa, pa kako obleko, se porocham!«

»Ste pogledali med obeshala, gospod?«

»Ja, same neke chudne barve so, chrno bi imell!«

»V chrnem bi shli na poroko? Je kdo umrl?«

»Ne ne, porochil se bom!«

»V chrni obleki?«

»Elegantno je!«

»Ja, leta 1972! Tamle imamo svetle porochne obleke, vasha konfekcijska je pa?«

»Ekstralarch!«

»Shtevilka?«

»Pojma nimam!«

»Pojdite tole pomerit!«

»Pa je tale ekstralarch?«

»Tole je shtevilka za slona, kabina 4 je prazna!«

»Nekdo je not, vidim!«

»Eh, gospa Jorman je spet zaspala! Cvetica, zbudi se! CVETICA!«

»Kaj pa je?«

»Zbudi se, gospod rabi kabino! Gospod, kar pomerite!«

»Upam, da je res ekstralarch!«

Bojan Zhagek je imel srecho, kot je nima mnogo zheninov. Obleka mu je pristajala brez nadaljnjih posegov. Srajca tudi. Kravata tudi. Kaj pa zdaj s prstanoma? Kako pa naj ve, kako shapo ima njegova nevesta? Mogoche je pustila she kako pismo?

Obleko je odnesel domov in na omari nashel listek, na katerem je pisalo: ZA PRSTAN – NE OBRACHAJ, IDIOT, BO ZLATAR POGLEDAL!

Bojan Zhagek seveda ni znal izbrati drugega zlatarja kot Prijaznega Acota, najbolj chudnega zlatarja v mestu. Imel je navado, da ni nich govoril in zelo grdo gledal izpod monoobrvi. Bil je tudi nekakshen entertajner, vsaj tako so pravili tisti, ki so hodili po klubih.

Prijazni Aco je imel dober dan. Celo govoril je.

»En mesec bo za chakat, nimam materiala!«

»Emmm ... porochim se chez en teden!«

»In ste, kurba, čakali do zadnjega? Veste, koliko jih pride, kurba, takole zadnji hip, jaz naj pa, kurba, iz lufta jemljem zlato?«

»Imel sem težave z zdravjem!«

»Tudi jaz jih imam, putiko, kurba, pa tule stojim cel dan! Kurba, nehajte se izgovarjat, koliko ima nevesta mero?«

Bojan Zhagek mu je izročil listek.

»Kurba, tale vas pa ma na kratko!« se je zarežhal Prijazni Aco, ko je videl sporočilo. »Ja, prou, kurba, no, pridite chez dva dni! Kurba samo poceni ne bo glih!«

»Koliko pa bo?«

»Smo shkrti, kurba? Shparate pri poroki? Bo tam nekje, da bo. Chak ... material ... delo ... kurba ... ihta ... tule imate listek, tole cifro povejte pojutrishnjem, kurba, tule sem vam pa napisal ceno, nizhje, kurba, pa ne morem!«

Bojan Zhagek je rahlo prebledel. Obleka in tole – poshteno ga bo osushilo. In sploh she ni prodal kombija!

Ko je prishel domov, je jedel.

*

Stoletni hrast je poshumeval v noč, Bojan Zhagek pa ni mogel spati. Jutri se porochi! In sploh ne ve, s kom! In od kod sporočila na mizici in na omari? Ima kdo ključe od stanovanja?

Razmishljanje utruja in potem sploh ni treba shteti nobenih zhivali. Ure so bile pa zhe preshtete, she en shiht do poroke!

*

Cerkev Svetega Jozhefa sredi mesta so podrli leta 1877. Na njenem mestu so zgradili cerkev Svetega Jozhefa. Tisto so podrli leta 1945. Zgradili so muzej revolucije. Nato je leta 1980 zelo zraven skrivoma zrasla zhe tretja cerkev Svetega Jozhefa.

Bilo je trichetrt na dvanajst, ura je shibala proti poldnevu. Bojan Zhagek je stal pri cerkvi in se chudil, kako da je prvi tam.

Odbilo je poldne. V melodiji I Got You Babe.

Odbilo je minuto chez poldne. Nekdo se je priblizheval chez trg. Bojan Zhagek je bolje pogledal. Zastavonosha!

»No, vsaj ne bom sam na ohceti!« je zavzdihnil, ko se je Zastavonosha priblizhal.

»Ohceti?«

»A ti nisem nich omenil?«
»Ne! Po tisti pijani eskapadi te ni nich vech bilo k meni!«
»Ampak zdaj se porochim!«
»Bosh prej pa she nekaj pojedel!«
»Ej, nimam chasa ...«
»Pomiri se, no. Nobene tvoje ohceti ne bo!«
»Kako da ne? Saj sem kupil obleko in prstana in ...«
»To je bil nachin, da te malce zamotim. *Jaž* se porochim, ampak ne tukaj!«
»Ti? Kdaj?«
»Chez eno urol!«
»In chemu vsa ta mashkarada? Ves denar sem zapravit, pobralo me je od skrbi!«
»Tja, kamor greva, ta hip ne potrebujesh denarja!«
»Nich denarja? Kje za vraga se bosh pa porochil?«
»V knjigarni nedalech od tod!«
»V knjigarni se bosh porochal?«
»Porochil se bom *s knjigarno!* Dobil sem dober plac, razshiril bom dejavnost, ti bosh pa dobil sluzhbo!«
»Sluzhbo? Saj nimam pojma o knjigah!«
»Tudi jaz ne! Zato bova midva za pultom, za biznis pa bova najela Promiskuitetni Trio.«
»O njih sem bral! Dobre so!«
»No, vidish!«
»In zakaj si me tako vlekel za nos?«
»Ker se ti nikoli nich ne dogaja!«

*

Bojan Zhagek ni imel pojma o knjigah.
Nich boljshega!

KONEC

Iztok Vrhovec

RIHARD

II

Rihard je cmokal in se oblizoval, kot da je zauznil najokusnejši obrok v zhivljenju. Fingushtu je bilo chedalje bolj nerodno; nelagodno se je presedal in opravičujeche pogledoval zdaj Sanjo, zdaj ocheta. Nato se je pomenljivo odkashljaj in ko ga partner she vedno ni opazil, se je odkashljaj she enkrat. A Rihard je z zaprtimi ochmi she kar naprej zamaknjeno vrtal z zobotrebcecm po zobeh. Fingusht je zahrkal tako glasno, da je Sanja prasnila v smeh. In za njo she oche.

Ah, saj res, se je spomnil Rihard. *Civilista* sta tudi tukaj. S polnim zhelodcem je obchutil tak blazhen mir, da se je moral za nekaj minut prepustiti temu radostnemu obchutku. Sicer pa ima po pogodbi pol ure za malico. Minilo pa je – koliko? Petnajst minut, morda dvajset. Ti nepotrpezhljivci pa so nestrpni kot prashichi, ki chakajo na pomije. Seveda, brez njega so izgubljeni kot kure. Vsi drugi lahko zehajo, *on* pa mora vedno biti pripravljen na akcijo. Globoko je zavzdihnil, odprl utrujene veke in jim namenil prezirljiv pogledal. Pha, si je mislil, uboga, nebogljena otrochad.

Zazvonil je telefon. Rihardov.

»Da?« je zbito zamrmral. Potem pa se mu je hrbet v trenutku zravnal. Nagnil se je nad mizo in se nasrshil kot jastreb, ki je ugledal zajca in se pripravlja na napad.

»Greval!« je ukazal Fingushtu, ko je odlozhil telefon.

Nekaj se je zgodilo! *Nekaj* pomembnega, je vedel Fingusht.

»No, kaj je?« je vprashala Sanja.

»Tako morava oditi. Se vrneva,« je bil kratek Rihard in oddrvel po stopnicah navzdol. Fingusht mu je kot zvesti pes sledil tesno za petami.

»Nikogar ne klichita, nichesar ne ukrepajta na svojo roko. Zgodilo se je nekaj, kar zahteva najino takojshnjo pozornost. Kamer se ne dotikajta, dokler se ne vrneva. Razumela?« je zabrlizgal, ko sta prispela do vrat. In sta odbrzela, ne da bi chakala na morebitni odgovor.

Rihard je vozil kot ponorel. Vkljuchil je sireno, jo v sredishchu mesta ponovno izkljuchil, preostanek poti do neke ozke ulichice pa prevozil skoraj po dveh kolesih, da se je Fingusht komaj zadrzheval, da ni bruhal. »Tukaj pochakaj!« se je zadr, ko je zavrl, in skochil iz avta.

»Pochakaj, pochakaj,« se je kujal Fingusht. »Sem spet navaden nich, ali kaj? Je pozabil, kaj vse sem zhe naredil? Pa kaj mu je kar naenkrat, da je tako skrivnosten?«

Po desetih minutah se je Rihard vrnil. Poklapan, kot bi ga pravkar polili s kropom.

Na Fingushtovo vprašanje, kaj se je zgodilo, je le nemočno zavzdihnil. »Ne morem zdaj, Fingusht, nimam mochi ... Mislil sem, da ... Ne, ne morem. Zdaj morava najprej k njegovim staršem.«

»K chigavim staršem?«

»Chigavim, chigavim ... Timovim, vendar.«

Pred Timovo hisho je Fingusht ponovno moral ostati v avtu. In ko sta se peljala nazaj proti policijski postaji, je Rihard ves chas molchal kot grob. In nato je zhdel za pisalno mizo in skoraj celo uro nepomichno buljil v strop.

Fingusht tega preprosto ni mogel vech prenashati.

»Shef,« je zachel previdno.

To je pritegnilo Rihardovo pozornost. *Shef*, to je bilo dobro slishati.

»Kaj ko bi poiskala lastnico in shla v tisto stanovanje ...«

Seveda bi morala v *tisto* stanovanje, je vedel Rihard. Zhe zdavnaj. Ampak danes ima zhe vsega dovolj ... Tisti telefonski klic ... Samo odsotno je she naprej buljil v prazno.

Fingusht je zachel vrteti telefon in chez nekaj minut je zadovoljno pogledal Riharda.

»Shef, greva.«

A zdaj bo pa on igral *bossa*, se je navelichano namrgodil Rihard. No, ga bo pa *ubogal*. Ampak tisto razocharanje od malo prej mu je she vedno lomilo duha. Lahko bi ga zhe imel v pesti ...

Lastnica ju je chakala pred vhodom v stolpnico.

»Sem vedela, da bo nekaj narobe,« je brbljala, ko so vstopili v dvigalo. »Kako vljuden je bil ... Zhe od vsega zachtetka sem vedela ... Kaj je pravzaprav storil?«

Rihardu ni bilo do pogovora.

»Zaradi preiskave, ki she vedno poteka, vam, zhal, ne moremo razkrivati informacij, ki smo jih zbrali do sedaj,« je strumno odvrnil Fingusht.

»Seveda, seveda,« je nezadovoljno kimala gospa Betka. »Nalog za preiskavo imata?« je vprashala, ko so prispeli v deveto nadstropje.

Rihard je nestrpno zavzdihnil. Zhivljenje se je pochasi zachelo vrachati vanj. Morda Fingushtu ne bi smel prepustiti pobude. Nichesar ne smeta storiti, kar bi bilo v nasprotju s pravili!

Fingusht je iz zhepa izvlekel nek uradni dokument in ga izrochil lastnici.

Ta ga je na hitro pogledala. Na vrhu je pisalo *Nalog za preiskavo* in to ji je zadostovalo.

»Da, seveda, seveda,« je zamrmrala.

Rihard je presenecheno pogledal Fingushta. Morda pa fant zares ni kar tako. Sicer pa se je danes zhe vechkrat izkazal.

Ko so vstopili v Shpanchevo stanovanje, je vajeti znova prijel v svoje roke.

»Nichesar se ne dotikajte, pochakajte v kuhinji in se ne premaknite!«

Fingusht je bil zadovoljen. Njegov šef je spet stari, renchechi, nergajochi bik. Tak, kakršnega je poznal, ga sposhtoval in mu bil vdan. Veselo je capljaj za njim in ubogljivo storil vse, kar mu je bilo naročeno.

Rihard ni odkril nichesar, kar bi posebej pritegnilo njegovo pozornost. Rachunalnike je sovrazil, a je vedel, da morata tega, ki je bil v dnevni sobi, zapleniti. Preden ga bodo tisti pocarji iz kleti pregledali, bo minilo sto let. Bilo je očitno, da je bil Shpanec tukaj. Morda se she vrne. Zakaj je vzel Fingushta s sabo k Lesarjem? Zakaj nista lastnice poklicala zhe prej? Koliko napak ... Spet. Fingusht mora ponoči nujno ostati tukaj. Morda vse le she ni izgubljeno. Che se Shpanec vrne ... Zagotovo se bo vrnil. Kaj pa mu preostane drugega? Ne, nichesar nista she zamudila, saj ne more vedeti, da sta mu na sledi.

»Rachunalnik bom odnesel v laboratorij,« je dejal. »Fingusht, ti bosh ta chas tukaj. Che se lopov prikazhe ... pazi, da ti ne uide.«

Fingusht je odločno pokimal.

»Dobro,« je zamrmral Rihard, stlachel rachunalnik pod pazduho in nergajoch odshel.

V rachunalnishkem oddelku ni bilo nikogar vech.

»Seveda,« je bental Rihard, »zato pa je tako. Ob shtirih letijo domov, kot da jih gonijo s sekirami. Koliko krat sem zhe rekel, da bi vsaj eden moral biti nenehno dezhuren, oni pa, da ni sredstev ... *Ni sredstev* ... Za vse tiste avtomobile, s katerimi se vozijo velike zhivine, se pa vedno najdejo *sredstva* ... In potem prichakujejo rezultate ...«

Napisal je obvestilo, z rdechim flomastrom trikrat podchrtal *Nujno*, ga prilepil na rachunalnik in ga postavil na sredo sobe.

V Shishki je bilo she vedno mirno. Fingusht je lastnico poslal domov. Saj jo je tako ali tako potreboval le zato, da ju je spustila v stanovanje.

»Vidim, da si se je znebil. Dobro,« ga je pohvalil Rihard, ko se je vrnil.

»Se mi je zdelo, da je ne bi rad vech gledal.«

»Točno,« je pokimal Rihard.

»Bom jaz prvi dezhural,« je predlagal Fingusht. »Ti si malo odpochij ...«

»Ponoči se bova menjavala,« je zavzdihnil Rihard in se vrgel na kavch. »Chez dve uri me zbudi.« Vsega je imel dovolj. She vedno ga je muchilo razocharanje, ki ga je dozhivel popoldne. Skoraj ga je zhe ulovil, pa se mu je smrkavec izmuznil skozi shivankino uho.

Fingusht se je odlochil, da ga bo pustil spati. Naj si revezh odpochije. Ko se bo Shpanec prikazal, pa ga bo onespobil sam; shele potem bo prebudil partnerja ...

Rihard je legel na posteljo, z nog zbrcal chevlje, se pretegnil in zaprl oči. Samo malo, samo nekaj minut, toliko da si nabere novih mochi ...

Ko se je prebudil, je bil zunaj zhe dan. Iz kuhinje je dishalo po kavi. Kaj se dogaja? Pa ne, da je prespal celo noč? Zakaj ga Fingusht ni prebudil? Skočil je na noge, se obul in odshepal v kuhinjo. Fingusht je ravno nalival kavo.

»Pa ne, da si prebedel celo noč?«

»Sem, Rihard,« je ponosno odvrnil Fingusht.

»Dobra kava,« ga je pohvalil partner, ko je srknil prvi požirek. »Chisto drugachna kot tista brozga iz avtomata v sluzhbi ... Ampak zakaj me nisi prebudil?«

»Ni problema, shef,« je zharel Fingusht, »moral si se spochiti, to je bilo jasno vsakemu.«

Shpanec se tako ali tako ni prikazal. Che je Fingusht prebedel eno noč, ga she ne bo konec, si je mislil Rihard. Koliko jih je zhe on ... Napravil je she en požirek kave. Res je bila odlična. Nato pa je pozvonilo.

Rihard je poskočil kot ris, se sezul, po prstih stekel do vrat in izvlekel pishtolo. Fingusht je bil tik za njim. Skril se je za steno in prav tako izvlekel revolver.

Rihard je previdno odprl vrata in ko je na hodniku zagledal le ubogo staro zhenico, se mu je pishtola povasila kot zlomljena drevesna veja.

»Danes je sreda, ko pospravljam. Gospoda Rodriga ni? Kdo pa ste vi?« je govorichila starka, kot da ni opazila policijske uniforme in pishtole, ki se je zibala v Rihardovi roki.

Najbrzh je zhe na pol slepa, je pomislil Rihard. Nich, najbolje, da jo izprasha, morda pa kaj ve ... Cheprav je dvomil, da bo od nje izvedel kar koli koristnega.

Seveda ni vedela nichesar. Najraje bi jo kar takoj vrgel ven. A je moral slediti pravilom. Zhe zaradi Fingushta, si je rekel.

Ko je v omari, ki jo je Rihard zhe vchera j natanchno pregledal, iskala neke svoje cunje, je nesrechnici vse letelo iz rok, kot da so ji odpovedale roke. Kako lahko sploh she pospravlja, ko pa se she komaj drzhi na nogah? Ko se je spustila na kolena, ji je Fingusht zhe hotel priskochiti na pomoč, a tega raje ni storil. Stari ljudje so tako občutljivi, che jim hochesh pomagati. Spomnil se je svoje pokojne mame, kako ga je vedno nadrla, che ji je hotel kdaj pomagati. »Mislil, da ne morem sama? Da sem zhe za staro sharo?« Konchno se je le skobacala na noge in odcapljala v kopalnico. In ko jo je Rihard komaj preprichal, da ji ni treba chistiti Shpanchevih oblek, je konchno le odnesla shila in kopita.

»Zdaj morava spet k Lesarjem,« je zavzdihnil Rihard, ko sta popila kavo. »Ampak nekdo bi moral ostati tukaj. Shpanec se mora slej ko prej vrniti.«

Fingusht ga je pogledal kot razocharan kuzha, ki bo umrl od zhalosti, che ga bo gospodar spet pustil samega.

Rihard se je v hipu odlochil. Poklical je v sluzhbo, rachunalnishki oddelek. Rachunalnik so zhe pregledovali. Morda pa bodo vendarle nashli kaj koristnega, je upajoche pomislil. Nato je poklical she svojega starega prijatelja. Edinega, ki ga je imel na policiji. Pred leti, ko se je znashel v tezhavah, mu je Rihard pomagal. Zdaj mu bo lahko vrnil uslugo. Bodoche policiste je uchil streljati.

»Potrebujem dva, ki ne bosta jezikala,« je pojasnjeval. »Samo dezhurala bosta, v nekem stanovanju. Ne vem, koliko chasa bo trajalo ... Morda uro, dve, morda cel teden. In drzhati morata jezik za zobmi. In ti tudi ... Si razumel?«

Ko je odlozil telefon, se je zadovoljno nasmehnil. Vedel je, da ga Dekleva ne bo razocharal.

Fingusht pa je bil she enkrat vech presenechen. Mislil je, da Rihard na policiji nima nobenega prijatelja.

Vajenca sta prispela zhe chez pol ure. Rihard jima je na hitro pojasnil, kaj je njuna naloga.

»Che se kdor koli prikazhe, me nemudoma poklichita!« jima je she enkrat zabichal, ko sta s Fingushtom odhajala. »Samo mene! Jasno?«

* * *

»She malo, pa bi poklical policijo,« je namesto pozdrava vzkliknil Sanjin oche, ko sta pribzela pred hisho. »Sem zhe mislil, da sta pozabila na naju.«

»Midva nikoli nichesar ne pozabiva,« je oholo odvrnil Rihard. »Midva vedno drzhiva besedo. Imela sva neshteto opravkov ... Celo noch ... A kaj bi vam pojasnjeval ... Zdaj pa kamere ...«

»Tudi sosede bi bilo treba obvestiti, kdo ve ...«

»Se bomo zhe *mi* odlochili, kaj bo nash naslednji korak,« ga je odpravil Rihard. Zazvonil je telefon.

»Ja, Ferdo,« je kimal Rihard. »Dobro, Ferdo. Ja, za zdaj si dobro opravil ... Saj ti pravim, ja, ne skrbi .... Seveda dobish, kar sem ti obljubil ... Zdaj pa zhe nekaj gnjaviti! Eden od mojih sodelavcev ga je pravkar opazil,« je dejal, ko je prekinil zvezo.

»Koga?!« je kriknila Sanja.

»Tima, koga pa,« je zviska odvrnil Rihard.

Sodelavec, je uzhaljeno pomislil Fingusht. Pa koliko jih ima? Kaj nista partnerja? On pa o vseh teh njegovih sodelavcih ne ve nichesar. In zdaj je eden od njih odkril Tima. Najraje bi se skrtil v klet in zajokal ... Ampak jaz sem vendar policist, ga je preshinilo. In mozh zakona ne sme prelivati solz kot kaka pubertetnica. Stisnil je zobe in pogoltnil grenko razocharanje.

Sanjo je skoraj razgnalo od razburjenja. Che ne bo nekaj ukrenila, se bo razpochila, ji je bliskalo po mozganih.

»Kje?!« je zavpila.

»Kar mirno, ljubica,« jo je skushal pomiriti oche.

»V blizhini,« je brezbrizhno odvrnil Rihard.

»V blizhini?! Kakshni *blizhini?!*« so Sanji skoraj izpadle ochi. »Tako j gremo tja!«

Njegov *sodelavec* je bil v mestu ravno takrat, ko se je tam prikazal Tim? je znova zbodlo Fingushta. Kako je vedel? Ga je tja poslal on? Samo ne se cmeriti, se je opogumljal.

»Kdaj?« je znova ustrelila Sanja.

»Pred nekaj minutami,« je odvrnil Rihard.

»In?!«

»Kaj – in?« se je namrshchil. Pogovora s to prenapeto najstnico je imel zhe dovolj. Kaj ga ne morejo pustiti niti sekunde na miru? Kaj ne vidi, da mora najprej razmisliti, kaj naj stori. Saj ni Superman ...

»Kaj pochne tam?« je she naprej sprashevala Sanja.

Rihard bi ji najraje zabrusil, naj zapre kljun, a se je spomnil na nenehna tezhachenja svojega shefa, ki jim je vsakodnevno vbijal v glavo, da so zdaj novi chasi, da je treba biti s tistimi, ki jim sluzhijo in skrbijo za to, da redno dobivajo placho, bolj vljuden in potrpezhljiv. Da je treba paziti na imidzh policije ... *Paziti na imidzh*, je vrelo v Rihardu. Saj itak nihche nichesar ne razume, pa che se she tako trudi.

S skrajnim naporom je vendarle odgovoril.

»Videli so ju, kako sta se vkrcavala na letalo ...«

»Ju?! A zdaj sta zhe dva? S kom je bil, vendar?« Pa ne da si je nashel drugo, jo je ljubosumno preshinilo, zdaj pa bezhi, bog ve kam. Saj to ne more biti res. Che je tako, zhivljenje nima nobenega smisla vech. Vsa skrushena je bojeche pogledala Riharda.

»Z neko staro zhensko,« je odvrnil ta. »Postopek njene identifikacije je v teku,« je dodal, da bi izpadel bolj imenitno. V resnici ni potekal nikakrshen postopek identifikacije. Rihard se je shele zdaj spomnil, da bi pravzaprav moral potekati in da bi za to moral poskrbeti prav on. Chim prej mora od tod, sicer se mu bo zmeshalo.

»In kam sta shla?!« je na robu zhivchnega zloma znova kriknilo dekle.

Rihard se je prestrasheno zgrabil za usta.

Tega tistega svojega Ferda očitno ni vprashal, je sklepal oche.

Fingusht, ki se je she vedno boril s svojo uzhaljenostjo in je za svoj hrabri spopad potreboval vso svojo energijo, pa ni bil sposoben zaznati nichesar drugega kot svoja razocharana chustva.

»Odshla sta na letalo, ki je baje poletelo ob enajstih in petinshtirideset minut. To pomeni, da ne bo tezhko ugotoviti, kam sta shla,« se je Rihardu naposled razjasnil obraz. Kakshna moch sklepanja! je bil navdushen. »Zdaj pa chim prej od tod, stara sablja,« je zadovoljno zamahnil po Fingushtovem hrbtu.

Morda pa sem vsaj njegov najljubshi sodelavec, je otozhno pomislil Fingusht.

»Kaj bomo pa s kamerami?« je zanimalo ocheta.

Rihard je na kamere zhe skoraj pozabil. In trenutno mu sploh ni bilo do tega, da bi se ukvarjal z njimi.

»Moj sodelavec,« je pogledal Fingushta, »jih bo odnesel v laboratorij, kjer jih bomo skrbno preiskali.«

Torej sem res le eden od mnogih, je prebledel Fingusht. Le shtevilka v množici.

Rihard mu je namenil enega svojih kislih pogledov. Revezh je zhe chisto izmuchen, si je mislil. Seveda, saj ni vaje pravega policijskega dela. Z zhivci je zhe chisto na koncu. Ampak zdaj ne more stati krizhem rok ... She enkrat ga je treshchil po hrbtu, da se je Fingusht skoraj sesedel.

»Saj bo, partner, ne skrbi, vse je pod kontrolo!«

In vendar ga je znova oklical za partnerja, *njega*, samo njega, Fingushta. Upajoche je dvignil pogled.

»Ampak kaj je sploh she treba storiti s kamerami?« je vprashal oche. »Saj sta jih nashla zhe vcheraj. Zdaj moramo poiskati le she posnetke. Rachunalnika najbrzh ni v nashi hishi.«

»Sposhtovani gospod Lesar, policisti zelo dobro vemo, kaj je nasha naloga,« je nestrpno odvrnil Rihard. »Zatorej bi vas prosil, da ne izgubljam chasa z nepotrebni vprashanji. O poteku nadaljnje preiskave vas bomo obvestili takoj, ko bomo izvedeli kaj novega. Zaenkrat vam lahko povem le to, da smo kriminalcem zhe na sledi.«

»In che so morda she kje kakshne kamere?« se ni dal oche.

Rihard se je komaj zadrževal, da ni izbruhnil.

»Ni jih, gospod Lesar,« je izdaval s skrajnim naporom. »In, prosim, ne sprashujte, kako to vem. *Vem!* Zdaj pa morava s partnerjem oditi. Nujno.«

Sanjin oche mu seveda ni mogel kar tako verjeti na besedo. Saj lahko hisho she enkrat pregleda tudi sam. Kaj pa sosedi? Se bo zhe domislil chesa.

»Dobro,« je pokimal.

No, konchno, si je oddahnil Rihard.

S Fingushtom sta pobrala kamere in sprejemnik, Rihard je gospodu Lesarju she enkrat zabichal, naj nichesar ne ukrepa na svojo roko in potem sta odshla.

* * *

Rihard je bil kot urochen. Fingusht se je prepricheval, da mu mora zaupati, a mu ljubosumje ni in ni dalo miru. Ko sta bila le she nekaj sto metrov oddaljena od policijske postaje, mu je prekipelo. Preprosto ni vech izdrzhal.

»Kaj je zdaj to?« je vzrojil. »Me bosh spet vrgel ven? Nisem dovolj dober zate? Me bosh zamenjal z enim svojih *sodelavcev?*« je uzhaljeno nergal. »Ko je treba k shefu po ta ali oni dokument, ko je treba zavihati rokave in sechi z rokami v blato, sem dober, zdaj ko se je zachelo *dogajati*, pa me bosh odvrigel kot umazano cunjо ...«

Rihard je tako močno zavrl, da je Fingusht z glavo skoraj zadel ob vetrobransko steklo. To ga torej zhre, je končno dojel. Zhe prej je opazil njegov spacheni obraz, kot da se bo vsak hip zachel cmeriti. In sedaj se mora ukvarjat she s tem.

»Poslushaj,« je zashkripal z zobmi, »prevech se mudi, da bi zdajle pametovala. Vedi, da te nujno potrebujem na policijski postaji. Na rachunalnike se spoznash stokrat bolje od mene. Zato bosh preveril, kaj so naredili tisti cepci v laboratoriju, da sluchajno chesa ne zamochijo. Dve: zadolzhen si za kamere in tisto shkatlo, ki naj bi vse skupaj povezovala ali kar koli pach zhe pochne. Pozanimal se bosh, kako točno vse skupaj deluje in ali je kaj od tistega, kar je omenil Lesar – da gre morda za pedofile – res. Morda se bosh moral povezati z Interpolom. Tri: preveriti morash, kaj pochmeta tista dva kujona v stanovanju. Tisti prevarant na kolesu se ni mogel kar vdreti v tla. Morda ima she kakshno stanovanje in se je preselil tja. Kdo ve. Shtiri: zelo dobro vesh, da si mi vcheraj pomagal. Za namechek si bil she celo noch pokonci. Se oproshcham, ker ti nisem povedal zhe prej, ampak vcheraj sem bil tako unichen, da preprosto nisem zmogel. Tudi meni se lahko zgodi kaj takega, se ti ne zdi? Torej: klical me je Ferdo. To je eden od pijanchkov, ki so zhe dolga leta moji ovaduhi. Do zdaj tega nisem povedal she nikomur. Ker nochem, da kdor koli ve, da delajo zame. S tem bi le ogrozil njihovo varnost. Tebi zdaj zaupam, zato sem ti to tudi povedal. Sam vesh, da si mi bil v zadnjih dneh v neskončno pomoch. Brez tebe ne bi bila tukaj, kjer sva. Brez tebe bi she vedno taval v temi. Tako, to je vse.«

Fingusht se je komaj zadrževal, da ni zajokal. She nikoli v zhivljenju ni slishal nichesar lepshega, nichesar, kar bi ga ganilo tako zelo kot to, kar je pravkar izrekel njegov partner. Saj si vedel, da mu *morash* zaupati, se je karal. Ti pa se obnashash kot cmerava zholca. Le kaj ti je bilo, da si podvomil v svojega partnerja? Saj si si vendar obljubil, da ne bosh popustil niti za hip. Na hitro je obnovil vse, kar mu je narochil Rihard: cepci v laboratoriju, shkatla in kamere, kujona v Shpanchevem stanovanju, morda Interpol, Ferdo, pijanchek. *Bil si mi v neskončno pomoch.* V srcu je zachutil nekaj tako prijetnega, da bi Riharda najraje objel. Ah, lepo te prosim, Fingusht, ne sanjaj, zdaj se vendar mudi!

»Oprosti,« je izdaval. Nagnil se je proti Rihardu, ker tisti impulz, da bi ga objel, kar ni hotel pojenjati, a ga je njegov namrshcheni obraz opozoril, da je s potrpljenjem zhe chisto na koncu.

»Okej,« je pokimal Rihard. »Zdaj pa ...«

»Ja, ja, seveda,« je razumel Fingusht. »Tochka ena: razumem, tochka dve: razumem: tochka tri in shtiri in pet ali koliko jih je zhe bilo: tudi. Tochka devet: hvala,« je dahnil kot zaljubljena nevesta.

»Okej,« je nestrpno zahrkal Rihard. »Se slishiva ...«

Fingusht se je naposled vendarle spokal iz avta.

Rihard je speljal. Chim prej mora priti do letalishcha. Vedel je, da bi moral poklicati pomoch. To, kar pochne zdaj, je proti pravilom. In tisto vcheraj je bilo tudi. Zato se mu je smrkavec izmuznil. Da se ne bo danes spet ponovilo ... A kdo

bo vedel? Nihče nima toliko ovaduhov kot on. Če bi bil kdor koli drug zadolžen za ta primer, bi bil še vedno na zacetku. Zato si lahko privoščiti nekaj svobode. Sicer pa malega tako ali tako iščejo zhe skoraj vsi. Naj se znajdejo, kakor se vejo in znajo. Tik pred ciljem jim ne bo prepustil zmage ...

* * *

Ferdo je v letalishki restavraciji po svojem starem obichaju sedel pri shanku in lokal pivo.

»Na katero letalo sta shla?« je brez pozdrava usekal Rihard.

»Nimam pojma,« je skomignil z rameni sogovornik. »Kaj ti nisem povedal zhe po telefonu? Zhe to, da cele dneve visim tukaj, je, glede na najin dogovor, prekleto naporno,« je Ferdo kot lisica zozhil zenice in srknil nov pozhirek piva. »Mislim, da bi se morala znova pogovoriti o financhnem nadomestilu za moj nechloveshki trud. Se sploh zavedash, kako visoke stroshke imam s tabo? Koliko stane ...« je s prstom potrkal po prazni steklenici.

Rihard je segel v zhep, izvlekel pomechkan bankovec in ga izročil pijanchku.

Ta ga je potrpezhljivo poravnal, si ga nekaj chasa ogledoval, ga spravil v zhep, nato pa se popraskal po nosu.

»Stroshki so tukaj tako strashansko visoki, da tale vbogajme ne zadostuje niti za pozitivno nichlo.«

Rihard je zashkrtal z zobmi, vnovich segel v zhep in iz njega izvlekel še en pomechkan bankovec. »Zdaj pa da ne slishim vech nobene o stroshkih!« je grozeche zazhugal.

Ferdo je narahlo sklonil glavo in ga kot uzhaljen otrok pogledal izpod chela. Dobro, si je mislil, nekaj je pa le izvlekel iz njega. Zelo dobro je vedel, da vech v tem trenutku ne bo mogoche. Ampak saj bodo še nove prilozhnosti, si je mislil. Tudi bog ni ustvaril sveta v enem dnevu.

Rihard je iz notranjega zhepa svojega modrega suknjicha izvlekel fotografijo.

»Si preprichan, da je bil res tale?« je vprashal, ko jo je potisnil k Ferdu na drugo stran mize.

»Saj imam sam vendar isto,« se je nashobil pijancheke. »Me imash za bebca, ali kaj?«

»Moram biti popolnoma preprichan, da je res pravi,« je zagodrnjal Rihard. Ferdo je bil, kljub temu, da je rad pregluboko pogledal v kozarec, njegov najboljshi ovaduh. Poznala sta se zhe, odkar je zachel delati na policiji. V neki nochni raciji ga je strpal v zapor in ko se je pozanimal o njegovi zgodovini, je ugotovil, da je mozhakar, kljub temu, da je bil zhe nekaj let na cesti, pravzaprav izjemno bister. Preden je postal brezdomec, je nekaj let celo poucheval fiziko. In ko se je Ferdo za zheleznimi reshetskami malce odpočil, se je z njim dogovoril, da bo v zameno za *dolobene informacije*, financiral njegovo alkoholno razvado. Ferdo je vechino chasa prezihel na cesti in tudi kadar je bil nalit, ni pretirano rad govorichil, kar se je

zdelo Rihardu idealno priporočilo za ovaduha. V dvajsetih letih mu je preskrbel zhe marsikatero koristno informacijo. Včasih mu je v zhelji, da bi se dokopal do denarja, povedal tudi kakšno izmishljotino, zaradi katere se je Rihard pred kolegi in shefom osramotil, a so bili drugi kerlci njegovega ranga she veliko manj zanesljivi. Zato sodelovanja s Ferdom ni prekinil.

»Ta primer ni nedolžno igrachkanje,« se je nagnil k njemu. »Gre za zaroto mednarodnih razsezhnosti,« ga je grozeche pogledal, »in che bom ugotovil, da si me naplahtal, ti bom zavil vrat. Si razumel?«

»Saj ti pravim, da je pravi,« je zdolgochaseno zazehal Ferdo in izpraznil kozarec.

»In zhenska, tista starka ... She enkrat mi povej, kako je bila oblechena.«

Ferdo je vnovich nejevoljno zavzdihnil, potem pa opisal, kako je bila oblechena Ofelija. In nato ponovno pomenljivo potrkal po prazni steklenici.

»Dobro,« je dejal Rihard. Vedel je, da se ni mogel zmotiti. Ofelijo je vendar videl pred nekaj urami in oblechena je bila natanko tako, kot je povedal Ferdo. Poklical je natararja in naročil she eno pivo. Ferdo si je zadovoljno obliznil ustnice.

Zhenska, ki je bila zjutraj v Shpanchevem stanovanju je torej vpletena, je shvigalo po Rihardovi glavi. On pa o tem takrat, ko bi jo lahko prijel, sploh ni posumil. Zaradi utrujenosti, se je opravicheval pred samim sabo. Vsakemu se lahko zgodi, tudi najboljšim. Toda njemu se je to zgodilo zhe prevechkrat ... Zato mora paziti. She nich ni izgubljeno. Zdaj jim je na sledi. Zdaj ve, da so povezani. In tega ne ve nihche drug. Kam sta vendar shla? Kdo ju financira? S kom se bosta sestala? Naj obvesti Interpol? Ne, malo bo she pochakal, se je odlochil. Najprej mora izvedeti, kam sta se sploh odpravila.

»Pravish, da sta shla na letalo, ki je vzletelo petnajst do dvanajstih?«

»Pol ure prej ni bilo nobenega leta in uro zatem tudi ne,« je pokimal Ferdo. »Takrat so vzletela tri letala, che se prav spomnim.«

»Zakaj nisi bil bolj pozoren? Res nisi videl, na katerem okencu sta se prijaviła za let?«

»Zakaj, zakaj ... Kakshno rech pa lahko naredish tudi ti, se ti ne zdi?« se je namrshchil Ferdo. »Jaz sem tukaj zhe celo noch. Komaj chakam, da pridem spet v svoj brlog in se malo spochijem. Saj garam kot v rudniku. Tukaj me zhe vsi gledajo, kot da sem kak levi kloshar ...«

»Zdaj lahko gresh,« je dejal Rihard.

»Ne mislim si delat she dodatnih stroshkov,« je zanergal Ferdo. »Zhe za pot do sem sem zapravil celo premozhenje. Kaj pa mislish, da sem? Banka? Me bosh kar ti odpeljal nazaj v Ljubljano.«

Rihard se je nejevoljno podrgnil po zatilju. Ferdove družhbe je imel zhe dovolj. Ampak che bo pol ure igral taksista, se she ne bo podrl svet. Bolje to, kot pa da ga pusti tukaj, kjer lahko stori kakshno neumnost.

»Dobro,« je zamrmral in se napotil k okencu za informacije.

Iz zhepa je izvlekel policijsko izkaznico in zahteval, naj mu pokazhejo seznam potnikov, ki so se vkrcali na letala, ki so poletela ob enajstih in petinshtirideset minut.

»Sumimo, da gre za nevarne kriminalce,« je dejal, da bi bil preprichljivejši.

»She potrdilo s sodishcha, prosim,« se je vljudno nasmehnila mladenka, ki je sedela na drugi strani okenca.

»Pravkar smo jim prishli na sled, zadeva je zelo pomembna, nismo she imeli chasa ...«

»Brez naloga vam ne morem ustrechi,« je mirno odvrnila gospodichna. »Zhal. Saj razumete, zakon o varstvu osebnih podatkov nam prepoveduje ...«

Presneti otroci in prekleti zakon o varstvu osebnih podatkov, je besno pomislil Rihard. Saj chlovek v tej drzhavi sploh ne more vech opravljat svojega dela. Vsi se sklicujejo na nekakshne trapaste zakone, ne da bi razumeli, da se jih kdaj pa kdaj preprosto ne sme uposhtevati. Na primer takrat, ko to reche on. ki ima izkushnje in *ve*, kdaj so potrebni in kdaj ne. A je vedel, da ne bo dosegel nichesar. Danashnje mladine se ne da ustrahovati tako preprosto kot nekoch, ko je odrashchal on. Kako naj vendar ugotovi, kam sta shla?

She enkrat je pogledal na zaslon, na katerem so bili zapisani odhodi letal. Beograd, Frankfurt – Ciudad de Mexico ... Kaj bi sploh naredil, che bi vedel, kam sta shla? Bi jima sledil? Potem bi res moral povedati shefu ...

Nich, zdaj mora nazaj v pisarno. Fingusht zagotovo she ni opravil vsega, kar mu je naročil. Moral mu bo pomagati. Ja, v pisarni se bo odlochil, kaj bo njegov naslednji korak. Pomignil je Ferdu, da odhajata, plachal naročeno pivo, Ferdo je medtem na hitro vrgel vase she preostanek rumene tekochine, se skobacal s stola in se podal za njim.

* * *

Na vhodu v policijsko postajo se je neki zelenec zabil v Riharda, kot da je zagledal prikazen.

Kakshna neotesana brezobzirnost, je zavrelo v Rihardu. Najraje bi mu prisolil klofuto. Che bi bil *on* njegov mentor, bi zhe videl vruga.

Pred vrati svoje pisarne je po nekem chudnem nakljuchju naletel na Simona Rigla. Ne, ne bo me vrgel iz tira, si je zabichal, stisnil zobe, globoko vdihnil in odprl vrata. Ne bo se ukvarjal s tem zvitorepim hinavcem, ki ga je zhe tolikokrat prehitel tik pred ciljno chrto. Ampak zdaj ima vse vajeti v svojih rokah. Njegova prednost je tolikshna, da mu niti ta potuhnjena, z vsemi zhavbami namazana baraba ne more do zhivega.

»Shef hoche, da se namalash v njegovi pisarni,« je siknil Rigel in se posmehljivo zarezhal.

V pisarni je zazvonil telefon.

Rihard je stekel do mize in dvignil slushalko.

»Ja,« je mrko kimal. »Ja!« je zavpil. »Tako! Saj sem ravno prishel.«

Preklete pijavke, je pomislil, ko je odložil slushalko. Kako so vendar tako hitro izvedeli, da je tukaj? Kaj nimajo nobenega drugega dela, kot da vohunijo za njim? Klicala je shefova tajnica. Da se mora nemudoma zgledati v njegovi pisarni, je dejala s svojim nadležno piskajočim glasom.

Kaj je naenkrat tako nujnega? Saj je na policiji zhe dvajset let! Zdaj pa mora techi k shefu kot prvosholček.

Ko je razjarjeno stopal po hodniku, so vsi, ki jih je srečeval, odmikali poglede, kot da je kuzhen. Preden je odprl vrata shefove pisarne, se je she enkrat ozrl po hodniku in zagledal množico oči, ki so zaprepadeno buljile vanj, kot da opazujejo na smrt obsojenega, ki ga peljejo na giljotino.

»Nimate nobenega pametnejšega dela?!« so mu končno popustile zavore. K vragu, pa she ta chreda nesposobne golazni!

Tajnica ga je nejevoljno oshvrknila s pogledom, chesh, kaj ne veste, da se potrkva, preden se vstopi, a se tudi z njo ni hotel ukvarjati. Hlastno je zakorakal proti vratom, ki so vodila v shefovo trdnjavo. Tajnica je skochila pokonci, teatralno zakrtila z rokami in zatrobezljala o nekakšnem protokolu in da »je treba vendar pochakat, dokler vam *jaz* ne dovolim vstopiti h gospodu shefu«.

A je ni poslusal. Vsega je imel zhe vrh glave. Kaj kavka ne ve, da je tukaj zhe celi dve desetletji! Kdaj je prishla ona? Pred dobrim letom! Uboga mlechnozoba grinta! Morala bi se mu sposhtljivo prikloniti, se nasmehnuti in ga vljudno vprashati, kako se pochuti. Saj zato pa je tako, kot je, se mu je kadilo iz glave. Nobenega pravega sposhtovanja ni vech, nihche ni vech delezhen prave vzgoje, vsi mislijo, da lahko pochnejo, kar koli jim pade v kilave glave.

V shefovi pisarni so se vanj zazrli trije pari oči.

Najprej je opazil Fingushtov prestrasheni pogled. Zakaj je vendar tako preplashen? Shef je s prsti jezno potrkaval po mizi, poleg Fingushta pa se je na stolu pozibavala grchasta simonska prikazen. In kaj dela tukaj *on*?

Rihard je krchevito stisnil pesti, se s pogledom za trenutek pomudil pri Fingushtu, ki si je le nemochno mel prepotene dlani, nato pa se vprashujoche zazrl v shefa.

»Baje ste me klicali.«

»Ja,« je pokimal shef. »Sedi. S tema dvema, predvsem s Fingushtom, she nisem konchal, ampak zdaj ko si zhe tukaj ... Sedi, presneto!«

Rihard se ni pustil zmesti, cheprav je zelo jasno zachutil, da je nekaj narobe. Zelo narobe. Fingusht ga je znova pogledal s tako poklapanim izrazom na obrazu, da o tem, kako zelo je nekaj narobe, ni moglo biti nobenega dvoma vech.

»Rigel,« je shef pogledal hinavsko podlasico, ki bi jo Rihard najraje dal na spisek za odstrel, »midva bova nadaljevala pozneje.«

»Vsekakor, gospod shef,« se je pocedilo iz posladkanih Riglovih ust.

Kako mu je shel ta tip na zhivce! Ampak kaj je sploh pochel tukaj? In kaj dela tukaj Fingusht?

»Ja,« je zavzdihnil shef, ko so ostali sami, odprl mapo, ki je lezhala pred njim na mizi, in se zabuljil v zgornjo fotografijo. Nato jo je obrnil na hrbtno stran in se zagledal v drugo.

Rihard se je nagnil proti shefu. Ko je videl, kaj je na fotografiji, mu je butnilo v glavo toliko krvi, da je skoraj izgubil zavest. On in Fingusht pri – Lesarjih!

Shef je pochakal she nekaj sekund, potem se je zagledal v naslednjo sliko. Rihard v pogovoru s Sanjo. In naslednjo in naslednjo ... On in Fingusht pri Tinovih starših ... Fingusht pri faksu ... Fingusht in on pred Shpanchevim blokom ... Sveti bog?! Ali sanja? Pomel si je oči, vse okoli njega je začelo postajati nejasno in megleno, v glavi mu je začelo bучati, kot bi imel v njej Niagarske slapove. Roke in noge in glava so se začele obnashati, kot da imajo lastno voljo, neodvisno od drugih delov telesa, Rihard pa je postal zgolj nekakshen zmeden opazovalec, ki je celotno dogajanje opazoval kot v kakshni strashni mori; leva roka je začela drseti sem in tja po ročajju stola, prsti so nekontrolirano grabili po zraku, desna roka je tako krchevito ukleshchila Rihardovo stegno, kot da mu hoče iztrgati mishico in polomiti kosti, glava se mu je skoraj pod pravim kotom nagnila na desno, noge so začele drhteti, kot bi skozi spustili deset tisoč voltov. V levem ushesu je zachutil strashno vrochino, stresel je z glavo, kot da se je opekел, v levem ushesu je zapihalo, kot da se je v njem prebudil tornado. Znova je stresel z glavo. Zazdelo se mu je, da se mu je začela odpirati lobanja, tornado se je iz ushesa preselil v sredino mozghanov, se za hip umiril, nato pa zapihal s tako mochjo, da se je moral zgrabiti za glavo, ker je chutil, da mu jo bo vsak trenutek razneslo. Glava je postala tezhka kot svinec, zaneslo jo je na levo, zazdelo se mu je, da se bo zakotalila na tla in se razletela kot gnila lubenica, poskushal jo je zadržati v rokah, prsti so se spremenili v jeklene sulice, ki so se zajedale vse globlje v mozhgane, da so ti zacheli postajati nekakshna krvavecha tresocha zholca.

»Kaj ti je?!« je zaslíshal nekje od dalech glas svojega shefa. Bil je tako chudno zamolkel, kot da prihaja iz stokilometrskega tunela. Rihardove oči so za hip ujele Fingushtov obraz, ki se je v trenutku, ko ga je zagledal, razpotegnil kot v risanki. Chelo je pristalo nekje na stropu, ochesi sta se zacheli napihovati kot balona, usta so se mu odpirala in zapirala kot pri nemochnem krapu, ki v poslednjih vzdihljajih hlasta za zrakom; njegov spacheni obraz se mu je zachel priblizhevati, Rihard se mu je poskushal izmakniti, saj se je spremenil v poshastno hidro, ki mu je hotela odgrizniti glavo; izza pisalne mize je znova zaslíshal nerazpoznavne zvoke, ki so zasikali po sobi kot telo elektrichne anakonde in se ovili okoli njegovega nemochnega telesa.

Za hip se je vse umirilo, iz Fingushtovih ust je zaslíshal prestrasheni »kaj se vendar dogaja s tabo, partner?!«, potem pa se je soba spremenila v nerazpoznavno gmoto prelivajochih se barv, ki so začele postajati vse temnejshe in temnejshe. In nato ga je zagrnila popolna tema ...

* * *

Lev Detela

PROPAD (V)

Eksplozija rushilne granate ob levi strani atomskega bunkerja vrzhe generala iz tezhkih sanj. Od strahu trepetu po vsem telesu.

Kaj je to? Ga she ni zadelo?

Pred trenutkom je v sanjah padal v prepad in mrak, vendar padanju in prepadu ni bilo ne konca ne kraja. Dushil se je v gosti zmesi dima in prahu. Se muchil v svetu brez svetlobe.

Prihaja torej konec? Ga hochejo mednarodne sile in svetovne organizacije kratko in malo unichiti? Je bilo res vse zaman? Kako nesebichno se je trudil za blaginjo drzhave in naroda, zdaj pa ta kriza in nehvalezhnost.

Vchera mu je tajnik Petelinchek povedal, da je avstrijski kancler ves zaripel krichal v dunajskem parlamentu, da »bomo nemarnega slovenskega predsednishkega prostaka zmechkali kot nagnusno ush«. Njega, zasluzhnega drzhavnega predsednika, je naduti Avstrijec imenoval »stenico v komunistichnem bunkerju, ki se ima za nekakshnega generala, a si zasluzhi smrt tiste vrste, ki je ne zhelimo niti nashemu najhujshemu sovrazhniku.«

Prizadevni tajnik mu je zhe vchera opisal nastali tezhavni polozhaj.

»Edina srecha za nas je, da se velesile she niso mogle sporazumeti o pogojih prisilnega *vechnega miru* med Slovenijo, Hrvashko in Avstrijo,« mu je povedal tajnik. »V Parizu so zhe izdelali nachrt za razkosanje nashega suverenega drzhavnega ozemlja na vech neenakih delov. Da bo mir, morajo v tistih zakotjih nastati nove minimalne drzhave, je v Versaillesu baje izjavil amerishki predsednik Ben Singer. Ker pa francoski kralj ostro nasprotuje nekaterim amerishkim nachrtom, do premirja in miru she ni prishlo. Morda grozi celo vojna med Francijo in Ameriko. To pa je zelo dobro za Slovenijo.«

Kljub temu general predsednik ve, da je polozhaj zagaten. Nevarnost se je nesramno priblizhala. Atomski elektrarni v Krshkem in v Radovljici so baje predvcherajsnjim neusmiljeno zbombardirali, shiri se usodna radiacija, skoraj vsa drzhava je brez elektrike, za namechek pa zmanjkuye celo pitne vode.

»V vojashkih vrstah se razrashcha narodno izdajalstvo. General Ribnichar se z Avstrijci baje zhe pogaja glede brezpogojne kapitulacije. Povsod same reve in strahopetci,« mu je zhe vchera popoldne zabrusil tajnik.

Ta neprijetna izjava mu je popolnoma pokvarila dan in dober tek ob chashi shampanjca in sladki mandeljnovi tortici. O Ribnicharju, tem starem preizkushenem borcu, si res ni mislil chesa takega.

»Tako j aretirati! Vse zapreti!« je zashkripal z zobmi in jezno treshchil z roko po mizi.

»Ja, razreshiti vseh funkcij!« je zalajal tajnik.

»Vseповsod dezertirajo,« je she dodal.

»Ja, in?« se je zadrլ general.

»Fronta se maje na levi in na desni. Po vseh shivih poka.«

»Potem pa se naj gre vse skupaj solit!« je zarjul general. Bil je ves rdech v obraz.

»Ja, ja,« je zajavkal tajnik. »Maje se, maje ... Svet se nam maje pod nogami ...«

»Torej je kapitulacija neizbezhna?« je zastokal general.

»Ja, neizbezhna,« je zahreshchal tajnik. »Vse skupaj je neizbezhno ...«

o o o

Z reshlnim avtomobilom odpeljejo ubogo Ano v bolnishnico usmiljenih bratov. Ko ji je vojashka oblast poslala sporochilo, da je njen mozh brez opravichila zapustil oddelek za intelektualno obrambo in humanitarno nacionalno propagando, ji je postalo na smrt slabo. V pismu ji je namrech neki porochnik Bratfisch ostro namignil, da je njen mozh profesor Artur izprijen narodni izdajalec. Po vsej verjetnosti je dezertiral v sovrazhno Slovenijo z dragocenimi, strateshko pomembnimi dokumenti o slavnih avstrijskih bitkah v prvi svetovni vojni.

»Obzhalujemo protidrzhavna dejanja vashega mozha in vam priporochamo, da se od tega zagrizenega narodnega izdajalca chimprej lochite,« je she prebrala, preden ji je pismo zdrsnilo iz rok in se je v omedlevici zrushila po tleh.

Shele po vech urah je slabost v njenem telesu nekoliko popustila, toda dusho ji je prebadala strashna bolechina.

»Zaboga svetega, gospa profesor,« je zatarnala soseda, ki jo je Ana z veliko tezhavo po telefonu poklicala k sebi. »Kaj se je zgodilo?«

»Pobegnil je, lump je pobegnil, dezertiral je v Slovenijo ...«

»Kaj, vash mozh? Gospod profesor je dezertiral?«

»Ja, dezertiral je ... In vem, zakaj.«

»Zakaj, gospa profesor?« dreza soseda vedno bolj radovedno v na smrt blede Ano.

»Zaradi tiste zhenske, tiste chrnolase pcestnice je pobegnil ...«

»Kaj, gospa, o joj, zhenske ...«

»Ja, zaradi tiste novinarke STANDARDA, ki kljub vojni nemoteno porocha iz Slovenije, je pobegnil ...«

»Ah, gospa profesor, to je strashno ... Ja, to je grozno ... Ampak, kdo bi se chudil ... Moshki so lumpi, veste, moshki so faloti ... Profesor gor ali dol ... Samo eno jim gre po glavi ... Samo eno in isto, gospa profesor ... Ja, tako je to ... Joj, joj ... Kaj bo pa zdaj?«

»Umrļa bom, draga gospa. Umrļa bom. Srce mi bo pochilo. Tega ne bom prestala ... Ta lump ... Zaradi tiste babnice nas pusti vse na cedilu ...«

»In izda domovino, gospa profesor ... Zaradi neke nichvredne babnice izda domovino ...«

»Ja, oh joj, zaradi te Olivie Flopp, tako se cipa pishe, izda zheno in domovino in obesi vse na klin ...«

»Veste, niti v sanjah si nisem mislila, da bi bil vash gospod mozh zmozhen narediti kaj takega ... Tako miren in fin se mi je vedno zdel ... Tako uglajen ... Spodoben ... Joj ... Joj ... Kako videz vara ... Nesramno je to, kar je naredil z vami, gospa profesor ...«

»Srce mi bo pochilo ...«

»Ah, ne gospa profesor ... Vse bo spet dobro ... Bodite veseli, da ste se ga znebili ... Kaj bi s takim moshkim ... Ki je kot tiha voda. Taki so she posebno nevarni. Kaj bi pochedi z njim, saj bi vas vedno varal ...«

»Ah, kar umrla bom ... Slabo mi je, gospa ...«

»Ah, saj bo dobro ... Skochim po kozarec vode ... Takoj bo dobro ...«

»Strashno mi je slabo, gospa ...«

»Gospa profesor ... Vse bo dobro ... Takoj poklichem reshilca ...«

Sosedi se od razburjenja zatresejo kolena, ko pomisli:

»Joj, joj, kaj pa, che bo zdaj res umrla?«

o o o

»Sardine,« reche gospod v beli halji. »Na sardine ste verjetno pomislili.«

Debele leche na naochnikih stopnjujejo izbuljenost ostrih doktorjevih oči.

»Lepa je, zelo lepa ...«

»Ja, gospod dvorni svetnik, sardina je zelo lepa ...«

Doktor Schoiswohl pijano zasuka glavo, jeclja, dvigne roke, se trese na kavchu, kot da ga meche bozhjast.

»Kje sem?« vzklikne in upre motni pogled v chloveka v beli halji pred njim. »Kdo ste?«

»Doktor Anemone, vodja psihiatrije tu v kliniki ...«

»V kakshni kliniki?« zajeclja dvorni svetnik in se zamaje na levo stran kavcha.

»V kliniki za psihichno rehabilitacijo ...«

»Kliniki?«

»Gospod zvezni kancler vas je iz hvalezhnosti za vashe velikanske zasluge za blagor naroda in domovine poslal ven iz temnega vojnega kotla ...«

»Kje sem? Na Dunaju?«

»Ne ... Ampak she vedno v Evropski uniji. Vsi v Evropi smo kot bratje in sestre in si tudi v najtezjih trenutkih odlochilno pomagamo, da bo spet vse dobro.«

»Kaj dobro? Kje sem?«

»Zdaj ste v sanatoriju Lunapark na Mallorci. Jaz sem doktor Salvo Anemone, diplomirani psihiater inshtituta Deodorant de Diablo v Palmi ... V zelo dobrih

rokah ste ... Nova bioshokpsihoterapija v načinu zaprtih vrat s štirimi zapahi in verigo.«

»Kaj je to?«

»Ja, kaj je kje?«

»No, kje je lepa?«

»Sardina je lepa ...«

»Ne, kje je lepa?«

»Mislite na sardino? Danes zjutraj je bil dober ulov.«

»Ne, ne, na lepo mislim ...«

»Na katero lepo ...«

»Na tisto lepo, ho, ho, z joshki, ja, z velikimi joshki ...«

»Kakshni joshki?«

»Veliki joshki., ho, ho ... Na joshke mislim ...«

»To ni prav. To ni dobro za živce. Mislite raje na sardino ... Na lepo sardino pomislite ... Na prijetno sardino mislite.«

»Ne, ho, ho, na lepo z joshki mislim!« kriči dvorni svetnik.

Doktor Anemone se zdrzne. Potipa pishtolo, skrito v levem zhepu bele zdravniške halje. Pri teh norcih nikoli ne vesh, kaj te chaka. Vchasih je treba tudi streljati.

»Kje je lepa, kje je grozno lepa?« zatuli dvorni svetnik. Je v obraz od razburjenja rdech kot kuhan rak. Topota z nogo proti psihiatrovemu stolu. Dviga pest in grozi vsemu svetu.

»Gospod dvorni svetnik ... Pomirite se, prosim ... Malo so vas udarili po glavi. Zato pa vas bomo na Mallorci lepo pozdravili.«

»Kje so joshki?«

»Na sardino pomislite!«

»Ne, ho, ho ... Na joshke mislim ...«

»Obritolavci so vas preveč udarili po glavi, gospod dvorni svetnik ... Zato ti prekleti joshki. A bo spet vse dobro ...«

»Kje je lepa?«

»Sardina je lepa ... Preveč so vas udarili po glavi, gospod dvorni svetnik.«

o o o

Po napornem peshachenju skozi slovenske gozdove profesor Artur končno prikolovrati do Ljubljane. V zeleni nahrbtnik, ki med hojo po razpokanih gorskih poteh poskakuje kot napihnjena zhaba po njegovem razbolelem hrbtu, je skrtil tajne vojashke dokumente s soshke fronte v chasu prve svetovne vojne. Tja je vtaknil tudi pisma svojega prapraprada, avstro-ogrskega chastnika pri topniških

baterijah nad vojnim pristanishchem Pula, ki je leta 1918 zashel v italijansko ujetnishtvo. Pesh so ga skupaj z drugimi avstrijskimi vojnimi ujetniki gnali chez ves Apeninski polotok v taborishche na jugu Italije. Tam je kot oficir uzhival shtevilne svoboshchine. Smel se je nenadzirano sprehajati po okolici in se kopati v morju. Dalech stran od domachih je v *Mojem dnevniku*, ki ga je z roko vse dolgo leto pisal v taborishchu, preklel Avstrijo in njen politichni sistem. Zazhelel si je zhiveti v popolnoma drugachnem, prenovljenem, boljshem svetu ljubeznivih ljudi, ki sposhtujejo tudi drugachnega chloveka. Zhal se mu po vrnitvi domov ni posrechilo uresnichiti zhivljenjskega nachrta in se izseliti v Ameriko. Zdi se, da mu je zhivotarjenje brez pravega cilja izpodneslo tla pod nogami. Izgubil je vero v ljubezen in zaupanje v tvorno moch novih rodov. V njem se je kot rakasto obolenje razrastel obup. Vedno bolj se je predajal pijachi, v zakotnih pivnicah je pijano besedichil o polomu chlovečnosti in propadu chloveshtva, napovedal je nove, she bolj pogubne blizhnje vojne ... Obtichal je kot vsi njegovi nasledniki v umazanem avstrijskem blatu.

Artur je preprichan, da mu bodo ta praprapradedova protiaavstrijska pisma koristila pri slovenskih oblasteh, kjer bo zdaj poiskal zashchito. She bolj pa jih bo lahko pridobil z dokumenti s soshke fronte, ki jih je ukradel v dunajskem vojashkem oddelku za intelektualno obrambo in humanitarno nacionalno propagando. V njih je pod skrivno shifro *Potres v Posochju* bistrovidno obelodanjena imenitna strategija cesarja Franca Jozhefa, ki jo lahko sedaj v svojo najvechjo korist v boju proti Avstriji uporabijo tezhko preizkushani Slovenci. She posebej zanimivi so temu dokumentu pridani podatki o posebnem, skrivnostnem izumu nevarnega veleorozhja, ki pa ga tedaj v svetovni vojni zaradi njegove izredne rushilne mochi niso uporabili. Potezhka z vazhnimi dokumenti nabasani nahrbtnik in se poredno nasmehne.

»Ja, ja, stari cesar ni bil od muh,« si reche, ko vstopi v najblizhjo policijsko postajo in zaprosi za politichni azil.

o o o

Mi smo vojaki ... Hop. Top ... Pok ... Korenjaki ...

Koraki strumnih in za vse pogumno vnetih mladenichev chofotajo chez luzhe in skozi praprot ...

Kako nas gledajo ljudje ...

V gozdu ni razen sove, treh krmezhljavih zvezd in blede lune, ki pa se je pravkar skrila za oblak, nikogar, ki bi karkoli videl ali gledal...

Chof ... Chof ... Pok ...

Pa pravijo: To so junaki, ki se nikogar ne boje ...

Kako je lep vojashki stan ...

Pogumna pesem elitnega zbora slovenskih mladinskih oboroženih sil, vsesplošno priznana že od časov Franca Jozhefa, mogočno doni skozi nočno tišino. Med raztrganimi kosi pajchevinastih oblakov utrujeno zamigeta pet osamljenih zvezd. Sredi bedne samote zveni udarna vojashka pesem še bolj mogočno. Z rushilno močjo prelepe melodije drvi čez gluho lozo v svinčeni mrak gozda in prebudi še zadnje divje prashiche in lene ptice iz zasluženega spanja.

Vodja kolone, štiridesetletni poročnik Trdoglav, se ustavi na široki jasi. Iz nahrbnika privleče tajni vojashki zemljevid območja med Litijo in Chatezhem. Ko pribočnik Bogomil z zhepno svetilko posveti na široko razgrnjeno gmoto papirja, Trdoglav zadovoljno ugotovi, da se nahaja na predvideni glavni strateshki točki, saj je z oficirsko natančnostjo od stavka do stavka in od pike do pike brezpogojno sledil znamenitemu potopisu Frana Levstika.

Dolga kolona vojashkih mladinskih izbrancev se po poročnikovih izračunih nahaja v zlatem sredishchu oziroma na vrhu manevrskega prostora oziroma, po vojashko, na pol poti na liniji med točko Alfa (Litija) in točko Omega (Chatezh).

V približno dvajsetih minutah bo kolona dosegla prijazno samotno domachijo pri naselju Gobovnik. Tu bo jutri zjutraj Trdoglav razglasil oboroženi ljudski odpor združene slovenske napredne mladinske skupnosti proti zatiralskemu generalu predsedniku in proti celotnemu svetu, ki nam zheli diktirati nekakšno kapitulacijo z razkosanjem naše ljube Slovenije. V spomin na starodavnega marshala Tita se bo še sam oklical za marshala. Z dvignjeno pestjo bo vsemu svetu v svarech opomin sporočil, da je s svojimi soborci ob petih zjutraj po srednjeevropskem poletnem chasu ustanovil Novo svobodno slovensko ozemlje. Z mladimi slovenskimi junaki se je pripravljen boriti na zhivljenje in smrt do zadnje kaplje krvi.

Ob treh ponoči blede luna radovedno pokuka izza oblaka. Presenečeno opazuje prijetne prizore, ki se ji ponujajo na Podlipnikovi domachiji pri Gobovniku. Mati Johanca pravkar v velikem kotlu kuha polento za lachne tovarishe, poročnik Trdoglav v kotu pod razpelom bere Preshernove poezije, pet mladenichev utrujeno kinka na klopi ob pechi, nagajivi vojak Miha pa v stranski izbi shari po razgretem telesu deklice Anchke in ji med zhlobudranjem sladkih besed odpenja vse gumbe na vedno bolj razpeti srajci, iz katere radodarno polzijo charobne obline nagajivo prisrčnih mladenkinih prsi.

Potem se spet oglasi petje. Nekoliko naglushna luna, ki se proti jutru pochasi odpravlja spat, slishi samo še posamezne besede razlicnih borbenih melodij. Pod utrujene veke ji polzijo verzi:

hej tovarishi ...

nabrusimo kose ...

na jurish, na jurish ...

*krik borcev vibra skozi hoste ...
udari, navali, usekaj, izpali ...*

Luna she slishi, nekaj slishi, preslishi, na hitro zaspi.

o o o

V oddelku za zashchito naroda so vsi tajni strokovnjaki neprizanesljivo prepoteni. Glavni zaslischevalec, vishji sekretar debeli Franchek, nejevoljno preklada porumenele papirje po mizi. Dolge znojne kaplje mu polzijo prek chela.

»Kaj je to? Kakshna strategija? Zakaj ste prinesli te stvari iz vashega vojashkega arhiva?«

Neprijazno bulji v chudnega chloveka pred seboj. Zagotovo spet kak shpijon!

»To so izredno vazhni dokumenti, ki lahko popolnoma spremenijo nachin vojskovanja in Slovenijo v najkrajšem mozhnem chasu privedejo k odlochilni zmagi,« se trudi Artur z besedami umiriti polozhaj.

»Soshka fronta, pravite,« robanti zaslischevalec in rokomasti z mastno roko po orumenelih papirjih, ki jih je pobegli profesor prinesel iz dunajskega arhiva.

»Druga izvidnica pri Flitschu na vijugasti cesti ... 800 korakov naprej, pred Italijani prvi armadni zbor pod vodstvom zmagovitega generala Alfreda Kraussa, vrhovnega poveljnika nemshkega pridruzenega zbora, in ob njem, strumno in zvesto, bosansko-hercegovski avstrijski cesarski vojashki korpus s slavnim feldmarshalom Bojno Borojevichem na chelu – z novim tajnim orozhjem baon, ki prebije gorsko verigo v petih sekundah po krivem in pochez ... Vendar za razplet vojne odlochilnega eksploziva ne smejo uporabiti ...«

Debeli Franchek jeznorito treshchi papirje nekam chez mizo. V obraz je od jeze rdech kot puran.

Zadere se v prestrashenega chlovechka pred seboj: »Kaj besedichite?! Ne pripovedujte mi pravljic! S to prazno sharo si upate priti pred raziskovalno vojashko komisijo velike Slovenije!«

»Flitschu se po slovensko reche Bovec, gospod komisar, saj hochemo uposhtevati dvojezichnost,« s tresochim glasom zachivka Artur. »In tu imam she tajni dnevnik mojega prapraprageda iz italijanskega ujetnishtva, kjer se mu ni dobro godilo. Zato nadvse hvali Slovenijo!«

»Briga me vash prapraged in ta vash Flitsch!« se zarezhi debeli Franchek in z ного zakopita proti stolu, na katerem se prestrasheno zvija avstrijski chlovechek.

»Sam nadvojvoda Evgen je preveril dokumente, ki sem vam jih prinesel. Potrdil je preprihanje takratnega avstrijskega generalnega shtaba, da se da udariti chez Socho in z enim samim zamahom s pomocujo tajnega orozhja potisniti italijanskega sovrazhnik nazaj prek Rima in she naprej. Kar do Neaplja ...«

»Chlovek, kaj se vam blede? Tajno orozhje? O chem govorite?«

Nejevoljno, a vendarle tudi nekoliko radovedno zasuka glavo:

»Za kakšno orožje gre?«

»No, za baon 413. Formulo je izdelal albansko-avstrijski fizik dr. Enver Hodzha-Rombon. Pozneje se mu je zmeshalo. Zavedel se je namrech, da je odkril orožje, ki lahko v eni sekundi unichi celotno chloveshtvo. Naredil je samomor. Obesil se je na domachem stranishchu. Novega orožja niso nikoli izdelali in uporabili, ker je neverjetno rushilno. Ena sama granata, napolnjena z baonom 413, unichi polovico danashnje Avstrije oziroma vso Slovenijo.«

»Kaj neki pravite?« znizha glas debeli Franchek. Chuti, da zadeva postaja vrocha. Morda se je glede chlovechka pred seboj vendarle zmotil in je v resnici kljub vsemu nekaj na tej stvari.

»Baon, pravite?« reche in she enkrat pogleda osumljenca.

»Kje je ta baon? Ga imate pri sebi?«

»Ne, gospod komisar ...«

»Gospod vishji sekretar, che smem prositi ...«

»Oprostite, gospod vishji sekretar ... Formula orožja se nahaja na enem od papirjev, ki ste jih zaluchali pod mizo ... Habsburshki nadvojvoda Evgen je hotel zhe leta 1915 dati nalog za izdelavo prvih sto baonskih bomb, vendar mu je cesar to prepovedal.«

»Zakaj?« zavrta neprijetni zaslischevalec z novim vprashanjem v razburjeno profesorjevo dusho.

»Ah, cesar ni hotel povzrochiti unichenja vsega sveta. Rushilna moch baona je namrech potencirano visoka, bistveno hujsha od unichevalne mochi, kot jo ima vodikova bomba. Bistvo baonske eksplozije je namrech v tem, da se tedaj, ko se sprozhi unichevalna reakcija, proces iznichevanja substance sveta sploh vech ne zaustavi. Pride do novih verizhnih presezhnih eksplozij, ki so tako vroche in mochne, da zagori celo voda. Shele ko je celotni kompleks shirshega geografskega predela totalno iznichen, baonska rushilna reakcija izgubi energetski naboj in se postopoma zaustavi.«

»Pravite, da avstrijski cesar ni hotel povzrochiti propada sveta,« reche Franchek.

»In zakaj ne?«

Ugrizne se v jezik, ker zachuti, da je vprashanje nekoliko neumno. A za popravek je zhe prepozno.

»Ja, zakaj?« reche Artur. »Cesar je bil chlovekoljub najvishjega kova in globoko veren. Proti nadvojvodu Evgenu, ki je hotel takoj zacheti z izdelavo stokilskih baonskih bomb in petdesetkilskih baonskih granat, je rezko zasikal: Raje dopustim, da propade habsburshko cesarstvo in ostane svet. Zato teh bomb ne bomo izdelali.«

»To je torej skrivnost dokumentov, ki ste jih prinesli z Dunaja?« reche debeli Franchek in pomigne asistentu za svojim hrptom, naj pobere po tleh raztresene papirje in jih spet postavi na mizo.

»Ja, gospod vishji sekretar. Avstro-ogrska monarhija pod skrbnim vodstvom njegovega apostolskega cesarskega veličanstva Franca Jozhefa I. je morala propasti, ker iz nagibov najvišje chlovečnosti ni izdelala superrushilnega orožja baon 413! Dokumenti, ki sem vam jih prinesel, popolnoma spremenijo dosedanje zgodovinopisno mnenje o takratnem dogajanju!«

Debelemu Franchku se v glavi zavrti od chudnega razburjenja. Gospodu generalu predsedniku je treba nemudoma javiti celotno zadevo. Če je res kaj na stvari, o kateri govorichi avstrijski chloveček, potem bo Slovenija zhe v naslednjih tednih svetovna velesila in gospodar sveta.

Toda, ne, ne! Saj bo baonska bomba, che jo uporabimo, unichila ves svet! Torej tudi Slovenijo!

Z od razburjenja skrajno rdechim obrazom se obrne k profesorju in mu z odsekanim uradnim glasom reche: »Zadevo bodo nashi vojashki tehniki, inzhenerji, kemiki in fiziki nadrobno preuchili. Bomo videli, kaj ste nam prinesli ... Razumeti morate, da ostanete do nadaljnjega v vojashkem priporu. Za nas ste sumljiva oseba.«

Obrne se k vojakom pri vhodnih vratih v zaslischevalnico.

»Odpeljite ujetnika v glavne zapore pod Rozhnikom!« reche in se mrko zahihita.

o o o

V obveshchevalnem uradu dunajskega ministrskega odseka za humanitarno drzhavno obrambo pri uradu zveznega kanclerja vlada popolna zmeda. Dolgotrajna odsotnost she nedavno izredno delavnega dvornega svetnika doktorja Schoiswohla samo stopnjuje zagatni polozhaj, v katerem so se znashli marljivi uradniki zunanjega ministrstva. O svetnikovi chudni bolezni krozhijo najrazlichnejshe vznemirljive govorice.

»Pravijo, da se mu je popolnoma zmeshalo,« pikro poudari doktor Kurz, ki velja za strokovnjaka za jugovzhodno Evropo.

»Ja, tisti napad na cesti je bil za obchutljivega Schoiswohla prevech,« s solzami v okeh pristavi tajnica Agnes. »Saj veste, kako rahlochuten je bil gospod doktor do vsega hudega na tem svetu. In kako ljubech do nas vseh. Res nash pravi ochka.«

»Ja, ta nash ochka«, zarezgeta magister Valentin. »Le zakaj je stalno silil na cesto? In potem pesh do kavarne ... Kar sam. Brez spremstva. Saj veste, kako je to nevarno. She posebno v vechernih urah ...«

»Z napadom obritoglavcev sploh ni rachunal ... Cheprav bi bil moral ... Samo shkodo nam je naredil ... Sam je kriv za vse, kar ga je doletelo,« reche v uradu skrajno nepriljubljeni doktor Kurz s povishanim glasom in dvigne glavo.

Ima se zhe za nekakshnega naravnega naslednika doktorja Schoiswohla, vendar prav zato njegova samopashna prizadevanja naletijo na oster odpor pri vseh ostalih.

»Ah, kako ga pogresham!« zavzdihne Agnes in milo zajoka. »Odkar ga ni vech med nami, ni pravega vodstva!«

»Schoiswohl je tezhko bolan,« reche Kurz kratko in jedrnato. »Pri njem gre za očitno paranojo. Sporochili so mi, da je v neki umobolnici na Mallorci. She lastne matere ne bi vech prepoznal.«

»Zaboga, gospod doktor,« zajavka Agnes. »Kdo vam je povedal to zhalostno novico?«

»To ni vazhno, gospa tajnica. Hud bolnik je. In pika! Nich ne bo vech z njim. Za nas je ad acta!« jo Kurz zabije s trdim glasom.

»Ne, ne. Ne verjamem, kar pravite,« jeclja nesrechna zhenska.

»Mi je vseeno, che verjamete ali ne,« zasika strokovnjak za jugovzhodno Evropo. Kot prekla suha svetlolaska preplasheno prebledi.

Kurz se zlobno nasmehne.

»Ja, Agnes, navaditi se boste morali delati brez njega, drugache ta sluzhba sploh ni za vas,« neprijazno poudari.

»Toda, preidimo vendar k stvari, che smem pripomniti,« skusha pomirjati prizadevni magister Valentin.

»Torej k stvari,« zahrza doktor Kurz in pogleda navzoche. »Gospod minister mi je narochil, naj aktiviramo tisto novinarko, ki jo je Schoiswohl ob izbruhu vojne poslal v Slovenijo. Je namrech, kot so mi povedali, specha podmornica. Nihche v zagamani Ljubljani ne sluti, kako sposobna obveshchevalka in vohunka je ta mlada zhenska. Po mojih podatkih jo imajo tamkajshnji obveshchevalci za navadno lahkozhivko, ki goji intimne stike z najrazlichnejshimi moshkimi. Vendar vseeno uzhiva nekakshen ugled pri tamkajshnjih oblasteh.«

»In?« zastoka magister Valentin. »S chim naj nam sluzhi?«

»Ja, s chim? Gospod minister je menil, da je chas, da naredi intervju s slovenskim generalom predsednikom ...«

»Ah, kaj,« zabrni Valentin. »Vojna bo kmalu konchana. Francoski kralj zheli slovenskega generala postaviti pred mednarodno sodishche za vojne zlochine ... Njegovi dnevi so shteti.«

»Kljub temu bi bilo dobro, da gospa Olivia naredi z njim primeren pogovor ... Bedak se bo gotovo zapletel v dvoumnosti ... Naredil bo očitne napake, ki ga bodo she bolj obremenile pri velikih silah ... To bo nam v Avstriji le koristilo ... Mogoche si pridobimo prav na podlagi intervjuja z generalom nazaj del ozemlja, ki smo ga po koncu prve svetovne vojne morali prepustiti ...«

»Zhe dobro, zhe dobro, gospod doktor,« reche magister Valentin. »In kako naprej, da bo stvar uspela?«

»V Ljubljano bomo poslali nashega agenta OO9. Saj veste, tistega debelega Jacka, ki je strokovnjak za take stvari ... Poleg tega zna ta stari kurbir ravnati z zhenskami. V primeru zelo chutne in hotne Olivie Flopp je tak chlovek najboljsha reshitev.

Novinarko bo pripravil za nastop pri slovenskem generalu ... Pa che ne gre drugache, kar s strokovnim poukom v postelji ...«

o o o

Vchasih sanjamo, da sanjamo sanje. Danes sanjamo chudne sanje. Sanjamo, da smo se zbudili, vendar so to samo sanje. Sanjamo môro. Sanjamo, da nam chnolasa Olivia Flopp zabija zhebelj v zobe. Nekdo strelja z mitraljezom s stolpa cerkve v Ljubljani. Krogle zhvizhgajo okrog golih muz na Preshernovem spomeniku. Ljudje padajo po plochniku, zadeti od smrtonosnih rafalov ostrega strelca v cerkvenem zvoniku. Dvorni svetnik doktor Schoiswohl lezhi mrtev v kopalni kadi sanatorija za umobolne na Mallorci. Ministru za zunanje zadeve Ljudske republike Kitajske na sprejemu pri francoskem kralju Ludviku XXVII. v Parizu izpadejo vsi zobje. Slovenskega predsednika ugrizne podivjana opica, ki je pobegnila iz zhivalskega vrta pod Rozhnikom. Zato se zvecher chudashko prelevi v orjashkega pajka, ki je velik za pol Dunaja. Sanja, da po levem plochniku Dunajske ceste kobaca glavna gospoda, ki je pobegnila iz nekega chudashkega parlamenta. Siti pogledi v sluzhbi tujega velekapitala, nestrpnost proti lachnim in drugachnim, prostashko namasirana kozha. Po glavnem plochniku se razposajeno sprehaja nag vishji gospod s tremi bojnimi psicami, okrog razgaljenega pasu mu ob lastnem lulchku binglja velikanski umetni gumijasti penis, s katerim kroti divjo strast svojih popadljivih psov. Gospod she ne ve, da ga bodo psice iz mashchevanja, ker jih je premalo zadovoljil, na vogalu za Figovcem raztrgale na drobne kose. Pishe se nova slovenska zgodovina.

Sanje ali kaj?

Pod cestnim tlakom zamolklo doni. Verjetno se trese zemlja. Lachni zasedejo zakotna skladishcha, trgovine, banke in tovarne. Vdirajo v zlatarne, ropajo in se sprenevedajo. Najpogumnejshi gradijo barikade, zaprejo mostove in ceste. Podivjana otrochad s kamni in zheleznimi palicami razbija cestne svetilke. Franček Fichafaj pobija machke starih gospa in jih obesha v javno svarilo na telefonske drogove. Janez Smrtnik skupaj z nekaterimi prostovoljci zasede most nad reko in razdere trachnice tamkajshnje zheleznishke proge. Jaka Ravbar s trumo pristashev vdere v glavno cerkev. Podivjanci se ob pijani glasbi lokalnega tamburashkega zbora majejo pred oltarji. Nekateri brskajo za zlatimi svechniki, monshtrancami in drugimi dragocenostmi. Poskakujejo chez cerkvene praporje, ki so jih pometali po tleh. Z oltarjev pomechejo kipe svetnikov in dragocene slike. Mlade smrklje se ovijejo v razkoshne mashnishke plashche, ki so jih odkrile v skrinji v zakristiji. S porednim nasmehom na ustnicah se pozhenejo na glavne in stranske oltarje. Odpnejo si vse pasove in s predrznimi kretnjami uprizorijo uchinkovit striptiz za domache in tuje obchinstvo.

Delovne chete devete postrevolucionarne brigade posekajo nasade okrasnega drevja v javnih parkih in drevoredih ter jih spremenijo v javna smetishcha in v zaprasheda gradbishcha novih veleblagovnic. Mladoletna drhal v nočnih urah opustoshi glavne predele mesta. Tolpe pobesnelih nepridipravov zazhigajo muzeje, cerkve, shole, gledalishcha in gradove. Predrzní sholarji na she obratujochih avtobusih in tramvajih napadajo invalide ter sramotijo bolne in starejshe. Samovoljni predrznezhi izzivajo mimoidoche in jim sredi belega dne odvzemajo denarnice, mobilne telefone, potne liste in druge dokumente. Nekateri se z velikimi praznimi vrehami plazijo v banke in od tamkajshnjih uslužbencev zahtevajo izrochitev vsega denarja.

Tisti politiki, ki she niso z drzhavnim kapitalom pobegnili v tujino, prirejajo ozaveshchevalne mitinge in slavnostne manifestacije. Na grobo otesanih odríh mlatijo prazno slamo. Z napihnjnimi trebuhi se pozibavajo na levo in na desno. Med svarilnimi krikí o vsesploshni nevarnosti in pomenu dobrodelnega boja za blagor domovine in naroda jim tolste zadnjice neenakomerno poskakujejo v vse napachne smeri.

Pobožni izbranci se sredi hudega chasa, ko nihche ni varen, zbirajo na velikih procesijah. Po strmih poteh prepoteno sopihajo k romarskim kapelicam. Pod visokimi cerkvenimi zvoniki izrekajo bogabojechi duhovni gospodje vazhne misli o pogubnih dejanjih brezbožnega chloveshtva, zaradi katerega drvi ves svet v razkroj in propad.

Berach ropa beracha, vran kljuva vranu oko. Zadaj na hribu grmi in poka. Levi udarijo na desne in desni na leve in srednji na debele in debeli na suhe in tepci na cepce in cepci na osle in osli na cepce in tujce in vsi na Zhide, cigane, ljudozherce, buzarante, Indijance, lopove in druge barabe.

Zaradi napetega stanja generalski zbor priredi drzhavno parado, sredi katere ponovna nevihta s shtirimi za drzhavo usodnimi hurikani do onemoglosti premlati ubogo, tezhko preizkusheno dezhelo. Vsi sodelujochi zatolcheno popadajo po tleh. Glavni general zdaj konchno ve, da nichesar vech ne ve.

o o o

Strogo zaupni zapisnik tajne seje slovenske obrambne policije in kontraobveshchevalnih enot pri komisariatu za vseljudsko obrambo v kabinetu velikega generala predsednika in istočasnega generalnega poveljnika narodnoobrambnih sil:

Glavni obveshchevalec, tovarish vishji sekretar Franchek Boshtjanchich, pove, da so za sodelovanje pridobili shvicarsko novinarko in ljubljansko dopisnico uglednega dunajskega dnevnika DER STANDARD Olivio Flopp Lichterloh. Ta radozhiva mlajsha zhenska je pripravljena iz avstrijskega zunanjega ministrstva na Dunaju in iz tamkajshnje centralne vojashke pisarne dostavljati nashim

obveshchevalnim obrambnim službam dragocene podatke, saj ima zaradi prijateljskih zvez z vidnimi avstrijskimi osebnostmi dober vpogled v tamkajšnje politično in družbeno pa tudi zasebno družabno dogajanje.

Obveshchevalec Franchek nato poudari, da so obveshchevalne službe zajele dunajskega profesorja zgodovinopisnih ved Arturja, ki je po lastnih besedah zaradi obchudovanja Slovenije dezertiral iz avstrijske vojske. Pristojnim slovenskim organom je predložil nekakšne stare dokumente in nachrte s soshke italijansko-avstro-ogrske fronte v prvi svetovni vojni, vendar se je izkazalo, da so omenjeni dokumenti brez vrednosti in zelo verjetno celo ponaredek.

Tovarish Franchek nato pove, da je bil omenjeni profesor Artur slovenskim zashchitnim organom takoj skrajno sumljiv. Med drugim nam je ponudil izmishljeni dnevnik svojega domnevnega prapradedca z nepravilnimi ugotovitvami o nekdanji Sloveniji. She bolj sumljivo je, da nam je priporočil univerzalno tajno orožje baon 413, ki da ga je baje sredi prve svetovne vojne izumil albansko-avstrijski fizik dr. Enver Hodzha-Rombon, ki pa so ga po nashih she nepreverjenih podatkih avstro-ogrske vojashke enote zaradi veleizdaje po hitrem postopku usmrtili 17. avgusta 1918 v Bovcu.

Zadevno orožje, ki bi nam, che bi res obstajalo, izredno koristilo v boju proti Avstriji, je po nashih ugotovitvah chista izmishljotina omenjenega norega pa tudi zlobnega avstrijskega profesorja.

Namestnik glavnega obveshchevalca Franchka Boshtjanchicha tovarish Matjazh Pogorelec v nadaljnjih izvajanjih zatrdi, da je tajna služba ugotovila, da je omenjeni profesor brezumno zaljubljen v mednarodno uveljavljeno novinarko in nasho sodelavko Olivio Flopp Lichterloh ter da je samo zaradi nje pobegnil v Slovenijo. Vendar tovarish komisar Urbanchich temu ugovarja in nasprotno meni, da je profesor Artur prishel k nam verjetno po nalogu avstrijske tajne službe z namenom, da bi nasho sodelavko Olivio Flopp umoril, che ga ne bi spolno uslishala. Vendar to teorijo po daljšem posvetu z veliko vechino zavrzhemo, ker menimo, da je profesor Artur v vseh ozirih popolnoma nepriseben.

Obveshchevalec tovarish Matjazh nato izjavi, da je tajna policija, ko je ugotovila, zakaj se očitno zmedeni profesor mudi v Ljubljani, naredila preizkus in profesorja izpustila iz zapora. Ta je takoj, ko je izvedel za novinarkin naslov, odshel k Olivii Flopp, vendar ga ni spustila k sebi v stanovanje, cheprav je pred njo padel na kolena in se skliceval na ljubezensko noch z njo v dunajskem hotelu. Zabrusila mu je v obraz, da je afera konchana in naj uzhiva ob spominu na njuno edino intimno srechanje.

Tovarish Matjazh nato poudari, da je omenjena izjava gospe Flopp narodnoobrambne obveshchevalne organe ponovno preprichala, da je mednarodno uveljavljena novinarka konchala vsakrshno prijateljsko povezanost z Avstrijo, zato ji lahko v vsem zaupamo.

Po teh izvajanjih obveshchevalca Matjazha glavni obveshchevalec tovarish Franchek poudari, da se je po omenjenem neuspelem obisku pri shvicarski novinarki gospe Olivii Flopp profesor Artur dushevno strl. Dobil je zhivchni napad. V obupu se je histerichno opotekal proti Ljubljani. Na rechnem bregu se ni ustavil, temvech je s samomorilskimi nameni skochil v kalne valove. Nismo ga reshevali, ker smo bili preprichani, da si je na ta nachin po pravici sodil sam. She vedno nam je bil namrech sumljiv in bi ga morali, che bi ostal zhiv, likvidirati.

Generalni koordinator kontraobveshchevalnih enot pri komisariatu za vseljudsko obrambo tovarish Radovan Zhivkovich nato sporocho, da je tajna sluzhba k novinarki Olivii Flopp vrinila nasho vodilno obveshchevalko, ljubljansko operno pevko Aido Dolezhal. Ta bo za vsak primer nadzorovala Olivio Flopp pri njenih dejavnostih in ji po drugi strani sluzhila s koristnimi nasveti. Obe mladi zhenski, chnolasa novinarka Olivia in svetlolasa pevka Aida, sta telesno privlachni in zelo erotichni, zato izredno mochno uchinkujeta na moshke, to pa je pri nashem raziskovanju skrivnih chloveshkih dejanj in misli zelo zazheleno in v veliko korist. Dobro nam je znano, da je Aida Dolezhal poleg stalnega zanimanja za moshki spol tudi izrazito lezbichno naravnana. S svojimi chari je hitro zasvojila Olivio Flopp, ki drugache, kolikor smo mogli ugotoviti, ljubi predvsem moshko druzhbo in se najraje intimno zabava z osebami moshkega spola. Vendar smo ugotovili, da je k srechi obenem naklonjena tudi zhenskim ljubezenskim namigom, che so ti zanj dovolj zanimivi in prijetni. Nekoliko nas je zachudilo, da ni potochila za profesorjem Arturjem niti ene solze, ko je izvedela, da se je shel utopit v Ljubljano. Po nashih ugotovitvah in sklepanjih sta zelo verjetno imela na Dunaju kratko, a intenzivno medsebojno intimno dozhivetje. Ko smo Olivii Flopp sporočili zhalostno novico, je le zamahnila z roko, chesh norec si je za vse sam kriv, zakaj pa je bil tako blazno zaljubljen vame in poleg tega tako bedasto nerealistichen.

Gornji dokument popolnoma ustreza resnici, kar po strogo zaupnem nalogu kabineta glavnega generala predsednika potrjuje tovarishica Micka Kovacheva, narodnoobrambna zapisnikarica.

o o o

Francoski kralj je zelo zadovoljen. Niti eden od visokih gostov, ki so se zbrali na slavnostni vecherji v chast vechnemu miru med Slovenijo, Hrvashko in Avstrijo, ni opazil neprijetnega dogodka z drzhavnim poglavarjem Konga – generalom Gobutujem. Kar na vsem lepem mu je namrech v stranski sobani, kjer se je zabaval s tremi mladimi damami, postalo nenavadno slabo. Zelo na hitro so ga po hodniku za sluzhinchad neopazno odnesli v reshilni avto, ki je brez prizhganih luchi chakal pri odlagalishchu za smeti na stranski cesti zadaj za vladno palacho.

Pol ure pozneje je kraljeva pisarna priobčila majhen *Communiqué*, da je gospodu velikemu voditelju Konga kratka omedlevica zaradi prevlazhnega pariskkega zraka preprečila nadaljnje povezovalno sodelovanje z ostalimi svetovnimi drzhavniki, vendar se gospodu generalu Gobutuju po ugotovitvi zdravnishke komisije zdravstveno stanje od minute do minute vidno izboljšuje, tako da bo lahko v kratkem spet prevzel opravljanje vseh najnujnejših drzhavnishkih poslov.

Trideset minut pred polnochnjo se Ludvik XXVII. srecha z amerishkim predsednikom Benom Singerjem na zaupnem pogovoru o tem, kako razkosati Avstrijo, Slovenijo in Hrvashko na trinajst nerazpoznavnih drzhavic. Po mnenju Amerike lahko samo take manjshe politichne tvorbe zaustavijo stalne evropske oborozhene spopade ter ohladijo vrocho kri med drzhavami in narodi.

Tajni pogovor med francoskim kraljem in amerishkim predsednikom se zhal ne koncha dobro, ker si oba visoka drzhavnika zhe po petih minutah skochita v lase. Amerishki predsednik namrech ostro nasprotuje francoskemu predlogu, da bi ljubeznivo mestece Kranj z okolico postalo suverena drzhava, ki bi dobila uradni naziv Samostojna vojvodina Ilirija-Kranjski Sever (SVI-KSe). Obenem francoski kralj z zvisanim glasom napade predsednika Bena Singerja. Ochita mu popolno nerazumevanje evropskih razmer. Ko amerishki predsednik predlaga, da hrvashko Medzhimurje prikljuchijo k slovenskemu Prekmurju v novo drzhavo Dvojezichni panonski ljudski teritorij (DPLT), se Ludvik XXVII. ne more vech premagati in prisoli amerishkemu predsedniku mastno zaushnico. Shkripajoch z zobmi, se Ben Singer uzhaljeno umakne v svoje zasebne prostore. Namesto prichakovanega miru med drzhavami grozi izbruh nove svetovne vojne. Kako in s chim je razjarjene nasprotnike sploh she mogoche pomiriti?

o o o

Migotanje neprimernih misli in chudne svetlobe. Nekakshne sanje. V Oliviiine temne ochi vdira nasichena utrujenost. V zenicah lebdi razposajena domishljija. Pod dolgimi trepalnicami valovi zhenska strast. Skozi na pol priprte veke utripajo zabrisane poteze nekakshnega dogajanja. Sanje. Sanje. Chudne sanje:

»V tej ubogi dezheli moramo spet narediti red in mir ... In vzpostaviti nasho avstrijsko nacionalno chast,« reche dunajski agent Jack, ki se Olivii predstavi z lazhnim imenom Antonio Bombarotti.

Olivia ga radovedno pogleda.

Trebushasti mozhak se neumno razgleduje po prostoru. Pogled mu obtichi na razkoshnem novinarkinem oprsju, ki radostno kipi iz velikodushno razprtega dekolteja.

Stari policijski kurbir se takoj razzhivi. Zelo privlačna zhenska. Primerna za vrocho operacijo v postelji. Kar niti ni v nasprotju z direktivami dunajske centrale in s politichno nalogo, ki jo je potrebno izvrshiti.

»Lepo imate,« se zahihita. Shkili proti Olivinim prsim. »Veste, moj oči je bil Italijan, mati pa Avstrijka,« se zlazhe.

Dvigne glavo in se zazre dalech v globine Shvicarkinih temnih oči. Domishlja si, da na tak *demonski* nachin preizkusha njeno zhensko naravo, ki mora biti vodilnemu moshkemu vedno in povsod pokorna.

Chrnolaska se je na agentov obisk, ki ji ga je po skrivnem kanalu napovedala shvicarska agentura Helvetia Carbonara Box, primerno pripravila. V shtudenta preoblecheni kurir ji je namrech pred tremi dnevi prinesel kratko zavozlano sporochilo s sliko nekega navideznega sorodnika, ki da jo bo obiskal ta torek.

Debeli moshki na fotografiji ji sicer ni bil posebno vshech. Na robatega mesarja spominjajochi merjasec! Ampak mogoche silak v postelji. Vsaka stvar ima dobro in slabo stran. Sluzhba je pach sluzhba. Take rechi shele zagotovijo uspeh v novinarstvu, v shpijonazhi in v politiki.

Na mizico v dnevni sobi pravochasno postavi elegantne kozarchke ter vech steklenic shampanjca in finega francoskega rdechega vina.

»Sedite,« reche zdaj chudnemu dunajskemu gostu in ga povabi k mizi. Ga natanchneje pogleda.

Obilni mozhakar z velikim trebuhom jo kljub vsemu zachenja zanimati.

Zakaj pa ne? Ta svet je brez ljubezni. Che ne ljubish, pa je vse dovoljeno. To she posebej velja za shpijonazhne zadeve.

Debeluha bo s svojimi chari tako omamila, da bo plesal okoli nje kot ponizhen psichek. Tak policijski chlovek ji lahko zelo koristi, che nastopijo nepredvidene tezhave.

Na videz lagodno se zlekne v fotelj, vendar tako, da se ji chipkasta svilena obleka zasuka visoko navzgor chez oblo izbochena kolena.

Bombarottijev pogled oplazi privlačno lesketajochi se, z dishecho kremo premazane okrogline novinarkinih razgaljenih stegen. Lepoto Shvicarkinih nog she posebej poudari chez levi glezhenj izzivalno pripeta zlata verizhica.

Agentov obraz preplavi rahla rdechica. Mlada gospa ga torej hoche izzivati, se mu upirati, se z njim igrati in zabavati. Ji bo zhe pokazal! Slediti mora njegovim strateshko vazhnim ukazom po navodilih dunajskega vodstva.

Ampak v redu! Saj mu novinarkina igra pride prav. Ravno sprevrzhene zhenske so izredno primerne za nachrtovano diverzantsko akcijo, v kateri bo Avstrija onemogochila slovenskega generala. Ne sme izgubiti zhivcev. Na Dunaju zhe vedo, zakaj so mu Olivio predlagali kot sodelavko in glavno izvajalko daljnosezhnih ukrepov proti slovenski vojashki diktaturi. Verjetno je v primeru slovenskega generala predsednika mogoche le s posebnimi zhenskimi chari izpeljati strateshko pomembne nachrte. Pri prevzetni gospe bo torej uporabil

erotično varianto vohunskega delovanja, kot je določena v avstrijskem tajnem priročniku pod poglavjem *Clip 9* in pod podpoglavjem *Porno-Sex 13 – X*.

Se rahlo zahihita. Dobro ve, kaj ga chaka. Radozhivo novinarko bo verjetno moral kar prek njenih razprtih beder in polne zadnjice z ljubezensko silo svoje zlate moshke sablje, kot mu je na Dunaju hudomushno priporochil vodja akcije doktor Kurz, zapeljati v strogo zaupno operacijo *Atomski bunker*. V tej mora po nalogu avstrijskih tajnih sluzhb Olivia Flopp odigrati glavno vlogo.

Novinarka opazi agentov nemir. Zanalashch stopnjuje razdrazhenost napetost. Z vabechim premikanjem nog, ki se prostodushno ponujajo iz ocharljive, z nenavadnimi orientalskimi ornamentami pretkane obleke, opozarja grobega gosta na svoje glavne telesne izzivalnosti.

Bombarotti se ugrizne v ustnice in jo resno pogleda.

»O vas sem slisnal zhe veliko lepega,« reche. »Res ste privlachni.«

»Ah, kaj pravite ... Prevech mi laskate!«

»Ja, ja, nich se ne sprenevedajte. Oba veva za vashe uspehe v visoki moshki družbi,« nadaljuje agent. »Vi ste nasha lepa dragocenost. Prav zaradi tega sem pri vas. Gospod doktor Kurz, ki v ministrstvu nadomeshcha tezhko bolnega doktorja Schoiswohla, meni ...«

Olivia se rezko zasmeye in privzdigne levo nogo. Spodaj, pod navzgor zasukano obleko, nima razen gole kozhe očitno nichesar.

»Veste, obritoglavci so dvornega svetnika na Dunaju prostashko pobili na tla,« hiti Bombarotti z besedami in se dela, kot da ne vidi sladkosti, ki so pokukale iz Shvicarkine obleke.

»No, doktor Kurz meni, da je chas, da konchno prevzamete zgodovinsko pomembno nalogo in prodrete do slovenskega generala predsednika,« nadaljuje agent. »Izprashajte mu kosmato vest ... Napravite lep intervjuvchek za STANDARD in za mednarodni tisk ... Pa malo mu erotichno ponagajajte, da bo boljše steklo ... To prichakujemo z ozirom na vashe dosedanje sposobnosti ... Nachrt je zhe izdelan ... Poslushajte ...«

»Ah, Antonio, saj vas smem tako nagovoriti,« zagostoli chrolaska. »Prevech enostavno si vse to predstavljate ... General je zelo previden ... Nedostopen ... Je sploh erotichen?«

»Vsakdo ima kako shibko stran ... Tudi ta lopov v bunkerju ... Nich se ne bojte ... Ga boste zhe ukrotili ...«

»Saj se ne bojim ...«

»Ga res nochete poblizhe spoznati? Pri vsej vashi radovednosti ... Saj ste bili takrat, ko je na slovenski televiziji sporočil, da je prevzel oblast, kar pesnishko zaljubljeni v nespametnega mozhielja ... Primerjali ste ga z nekim starim znamenitim pisateljem.«

»Takrat, ja, a zdaj ne vech, cheprav bi tudi kot novinarka rada prishla z njim v stik,« se zdrzne Olivia. »Toda od kod veste vse to?«

»Neki profesor, ki je zaradi vas dezertiral v Slovenijo, je vsepovsod blebetal, da ste mu pravili, kako vas general zanima ...«

»Ja, ja, tisti ubogi profesor,« zavzdihne chrolaska in spet iztegne nogo proti agentu. »Sam je kriv za svojo zhalostno smrt.«

»Naredili bomo majhen incident,« reče Bombarotti z resnim glasom.

»Menda ne boste ubijali?« se vznemiri novinarka.

Boji se, da se je ujela v past tajnih sluzhb; to jo lahko pogubi. Toda zdaj je prepozno za umik. Igro mora nadaljevati do srečnega konca, kot srčno upa. Mozhen je le she odločilni napad. Z levo roko privzdigne spodnji rob obleke, si jo potegne nad goli trebuh.

Bombarottiju pride novinarkina vroča ponudba zelo prav. Vendar strogo sledi navodilu tajnega priročnika *Clip 9 Porno-Sex 13 – X* in zapre oči, da ne bi videl Shvicarkinih privlačnosti med nogami.

Ne she zdaj! Tajna dolochila zahtevajo, da mora biti agent v prvi fazi stika z zhenško osebo, ki jo je treba osvojiti, mochan, jeklen, neizprosno trd.

»Najprej moramo govoriti o nachrtu,« reče skoraj jezno.

Vendar je vse zaman. Nora zhenška. Noro zhivljenje.

Mera zmeshnjav je polna, ker se popolnoma neprichakovano in proti vsem pravilom odpro stranska vrata. She preden lahko Bombarotti nadaljuje s pojasnjevanjem shpijonazhnega nachrta, stoji pred avstrijskim agentom visoka svetlolasa neznanka v rdechi domachi halji.

»Ali smem naprej?« zagostoli s pojochim glasom in se hudomushno zasmeye.

»Che smem predstaviti,« z nedolzhnim glasom reče Olivia Flopp. »To je moja dobra prijateljica in zahasna sostanovalka Aida. V Ljubljani je vsesplošno priznana operna pevka in plesalka.«

»Nisem vedel, da niste sami,« razburjeno zagrchi Bombarotti. »To ni dobro za nash nachrt ... Dovolite, da se odstranim ... Moram porochati na Dunaj.«

Jezno bulji v obe mladi zhenški. To, kar se mu dogaja, je proti vsem pravilom lepega vedenja. Zdi se mu, da bo izgubil tla pod nogami. Dve zhenški sta za vojnopolitichno odločilno akcijo zares prevech. Kljub temu mora ohraniti mirno kri. Za nadaljnje postopke bo uporabil strogo zaupno podpoglavje dunajskega priročnika *Porno-Sex 2 X – X* o shpijonazhno-politichnem stiku z dvema zhenškima elementoma. Agent razburjeno skloni glavo.

»Ne, ne, ostanite tu, dragi Antonio,« ga Olivia prebudi iz razmishljanja. »Aidi lahko popolnoma zaupate. Tudi ona je na nashi strani. Zaradi nemogochih razmer v tukajshnji operni hishi in zaradi družhinskih preprirov s svojim nasilnim mozhem je vstopila v nasho obveshchevalno sluzhbo in je zdaj zahasno pri meni.«

»Na vasho odgovornost, Olivia, ker mi na Dunaju niso povedali, da imate sostanovalko,« se jezi Bombarotti.

»Dunajchani so po naravi površni in površinski,« nekoliko zasmehljivo reče Olivia.

»Naj dragi gospe torej dovolita, da nadaljujem z razlago načrta!« se Bombarotti zatrese in nejevoljno pogleda mlado pevko, ki se je usedla k novinarki in jo tesno objela. »Slovenski vladi bomo s pomočjo različnih dezinformacij namignili, da samo vi, Olivia, veste za ime atentatorja, ki smo ga z Dunaja poslali v Slovenijo, da ubije tukajšnjega drzavnega predsednika. Videli boste, da vas bodo takoj poklicali v drzavno pisarno ... Od tam pa je le še kratek skok k mozhicju v bunkerju sredi kochevskih gozdov...«

»Kdo je atentator?« se prestrashi Olivia in razburjeno odrine Aidino pregreshno roko s svojih stegen.

»Atentatorja ni ... Vse skupaj je navaden trik,« reče avstrijski agent.

»Ja, ampak zakaj?«

»Kar tako ... Raziskovanje terena ... Meshanje shtren ...«

»Torej samo past, v katero se mora zhrtev ujeti?«

»Ja.«

Aida se skloni nad novinarko. Jo nezhno bozha po dolgih chrnih laseh. Shari po Olivii in telesu in razpenja pentlje na gornjem delu prijateljichinega oblachila.

»Gospa Flopp, upam, da boste prevzeli to za utrditev svetovnega miru odlochilno nalogo. Lahko Avstrija rachuna na vasho pomoc?« vzbunjeno vzklikne Bombarotti ob pogledu na obe nezhno poljublajochi se zhenski.

»Che mislite, da se bo posrechilo, pa naj bo,« se zasmije chrnolaska.

Agent se zdrzne. Z neprikritim zanimanjem se zazre v novinarkino polno telo, ki se kot zrel sadezh, osvobojen iz trde lupine, pod Aidinimi spretnimi rokami vedno hitreje lushchi iz zadnjih delov njene za nadaljni potek dogodkov zares nepotrebne obleke.

»Vse bo dobro ...« zasope Bombarotti, vendar mu beseda zastane v grlu, saj ga omamna golota Olivii in mesa oplazi kot hudobnost zapeljive kache iz raja.

»Pridite vendar sem, usedite se sem k nama,« zazhvirgoli zdaj zhe popolnoma slechena Olivia in poredno zamahne z roko. »Tudi Aida nima nich proti vam. Je resnichna suzhnja ljubezni, ki zna ljubiti celo sovrazhniko ... Zato pa je tem bolj predana pravim prijateljem, kot ste vi, Antonio.«

Gola chrnolasa lepotica z vabljivim pogledom oplazi vzburjenega debeluha. Vstane in stopi k mizici pri zidu. Natochi penechi se shampanjec v zhe pripravljene kozarce. Se skloni k omarici ob fotelju. Potegne iz skrivnega predala vech zhivopisanih shkatlic s kondomi. Se premakne proti stranski mizi. Pograbi tri ali shtiri rdeche in rumene brisache.

»Za vsak sluchaj,« vzklikne. »Che se bomo prevech razgreli.«

Se z nesramnim izrazom na obrazu obrne proti avstrijskemu agentu.

»Rdeča brisacha pa je za vas, gospod Antonio,« reče. »Če bi vam bilo morebiti prevroče in bi morali preveč neobvladljivo razgretost hladiti s kakimi mokrimi izbrizgi strasti ...«

Temnordeča vrshička na polnih dojkah ji ob vsakem premiku telesa zhivahno poskочita, se kot dve pozhreshni debeli mishki prevzeto zatreseta.

»Zdaj bomo pili, da bo veselje!« reče Olivia in debelemu mozhakarju ponudi pijacho. Poljubi Bombarotti na chelo. Miga s široko, lepo zalito zadnjico.

Debeluhovo pozhelenje po obeh zhenskah je od trenutka do trenutka močnejše. Chuti, da je erotična akcija neizogibna. Pomakne se proti Oliviniim razkrečenim stegnom. Novinarica privzdigne zadnjico, zdrsi z dlanjo čez svoj nabrekli sram. Bombarotti ostro zasope. Strast v njem je naravnost neznosna, čeprav je pomeshana s strahom in neugodjem. Kako bo izpeljal vazhno zadevo s slovenskim predsednikom? Ni mu vsheh, da bi pri strateshko pomembnih drzhavnih poslih zhenske prevzele vodstvo.

»No, pokazhi, kaj znash,« nestrpno zagostoli novinarica. »Saj ne moremo nich izgubiti, če smo trdno povezani.«

»Ah, lepa gospa,« zajecja Bombarotti, ko zachne Olivia shariti po njegovi obleki.

»Vi ste res pravo brezno, v katero slej ko prej padejo vsi pravi moshki.«

»Ochitno se imash za pravega moshkega,« se hihita samovoljna chrolaska, ko mu odpenja gumbe na hlahah. »Toda to morash shele dokazati.«

Ga drazhljivo bozha med nogami.

»Zdaj bosh videl, kaj zmorejo neuchakane zhenske,« zastoka, ko si zadihano ogleduje Bombarottijev tezhki mesnati ud, ki se je predrzno ujel med njene pozheljive prste.

Aida se z druge strani radovedno skloni k narashchajochi stvari v Olivinih rokah. Jo zasuje z mokrimi poljubi. Pri tem se ji dolga domacha halja nedostojno razpre in zdrsi s telesa. Lepo oblikovane, zgoraj shpichasto zaokrozhene dojke z dolgima navzgor zasukanima vrshichkoma se izzivalno izbochijo.

Spolno neuchakani furiji postaneta neizprosni. Po kratki medigri z razdrazhenim penisom med svojima zadnjicama prevrneta debeluha na preprogo pred foteljem. Ga za ljubezenski finale slecheta do golega. Bozhata po zalitem trebushchku.

»Si pa res prasec,« zarezgeta Aida. Mu natakne prvi kondom na spolovilo. Zdaj bo debeluh dobil lekciyo dveh svobodnih zhensk, ki se ne podrejata moshki samovolji! Aidina v obliki violinskega kljucha poetichno ukrivljena vrshička melodichno oblikovanih dojk podrsata čez s chрно dlako porasle agentove prsi. Bombarottijev ud se neznosno močno zagozdi v ozki pevkinini nozhnici. Svetlolasa umetnica se nagne naprej, strast nima vech meja, vrocha pohota jo pahne proti ostremu vrhu, ne more se zaustaviti, vendar tik pred eksplozijo, ko moshki v njej naraste v vroch napad, zachuti na svojih razgretih stegnih nesramno Olivino roko.

Chrnolasa novinarka jeznorito navali na v zadihano ljubljenje ujeti klopchich obeh teles na preprogi. Moshkega neprijazno porine iz prijateljichinih nesramnosti. Novi kondom se zasvetlika na napetem, mokro lesketajochem se penisu med novinarकिनimi razkrechenimi stegni. Moshki ostro zastoka in se popolnoma razorozhen prepusti svoji grozni usodi. Od vseh strani chuti ugrize, poljube in objeme dveh divjih zhensk.

Zazdi se mu, da bo zaradi napornega ljubljenja vsak trenutek izgubil zavest. Zhe petich mora priti do vrha. Bo zmogel? Zhenski pozheljivo zahtevata she vech. Vedno vech. Vedno hitreje.

Le v megli she chuti Aidino in Oliivino razgaljeno meso na svoji razgreti kozhi. Ena od zhensk je dvignila steklenico z vinom, pijacha klokota po razdrazenih grlih, se razliva chez dojke in trebuhe. Nekje od dalech tipa zhenska roka po njegovem vedno bolj utrujenem penisu. Pohotna roka na njegovem mesu zahteva ponovno dejanje. Uporabljeni mokri kondomi letijo kot onemogli metulji sredi chrne nevihte v temo in smrt.

Moshki zapre oči. Razdrapano zhivljenje se divje zavrti po njegovi notranjosti. Zhensko meso v njegovem telesu je vsemogochno. Tolsta, z vinom polita Oliivina dojka drsi chez razburjeno moshko spolovilo, Aida pozhreshno loka vino, ga razliva po telesih, lizhe pijacho z Bombarottijevega trebuha, shpichasto izzivalne Aidine prsi poskakujejo po kosmati mozhakarjevi zadnjici, napeti ud se preriva chez razgaljeno zhensko stegno, drazhi sramne gube in kozhice na shiroko razprtem mednozhju, poshkodovani kondom je pohotna roka pravkar odvrгла pod mizo, druga roka spet grabi za napeto spolovilo, si ga vtika kar brez zashchite v ozko sluzasto nozhnico, nezhna umetnishka zhenska usta se dotikajo nabreklo razprtih novinarकिनih mednozhnih ustnic, pevkin jezik z razdrazhljivo mochjo sili v trzajocho nozhnico, vendar je mesnati ud hitrejsi, shvigne mimo Aidinega obraza nad novinarkino razprto rezho in udari med obla stegna in pod tolsto chrnolaskino z vinom polito rit, najde ustje v vlazhne rdeche globine, nabrekli glavich se noro hitro prebije do maternice, zajetne prsi neke zhenske blazno zadrgetajo, občutek neznosnega ugodja je neizprosen, nabrekla moshkost ne pozna milosti, klopchich chez preprogo trzajochih ljudi zavalovi v zamegljeno norost, razgreta novinarka hrza od ugodja, ko ji pride, Bombarotti zhivalsko cvili, ko se izliva v razkrecheno meso pod njim, nato se dvigne, preskochi na neko drugo zadnjico, pevka dvigne trebuh, rezgeche kot kobila na vishku parjenja, nabrekli moshki ud drsi po notranji strani njenega drgetajochege, z vinom in semeni oblitega stegna, se v kratkih bolechih izbrižgih izgublja prek razgretega zhenskega mesa v nich in temo ...

Bombarottiju od navora kot odsekano zastane dih. Zaliva ga mrzel pot. Da bi si opomogel, loka vino iz ponujene chashe. Srce mu na vsem lepem sunkovito poskochi. V prsich zachuti rezko bolechino. Zamegli se mu pred ochmi. Vendar zhenski ne opazita, kaj se dogaja. Hocheta, da ne popusti. Prav zdaj, v trenutku krize, stopnjujeta lastno spolno naslado z moshkim v njenem objemu. S

privzdignjenima zadnjicama poskakujeta chez agentovo v chudnem krchu trzajoche telo in budno pazita, da mu ud ne omaga sredi tezhkega dela. Shele po dolgem chasu, omamljeni od vina, zaslutita, da chloveku med njunimi stegni od slabosti in utrujenosti zmanjkuje moeh in sape. Popolnoma prepoteni se dvigneta z debeluhovega zadihanega telesa. Se vroche zasmajeta in veselo objameta. Se ne zmenita za Bombarottijevo slabo poehutje. Se zunaj in znotraj preshermo zadovoljeni, z brisachama med mokrimi stegni zavalita na fotelj.

Olivia pritisne na tipke na rekorderju. Prostor preplavi osladna glasba. Medeni seksi ga-ga in go-go-ka-ka se preлива chez gola telesa. Zhenski se dvigneta, tesno objeti nagi plesheta po prostoru. Se zachneta ponovno bozhati in drazhiti. Ochitno sta zelo povezani. Obe dovolj samovoljni, zafrkljivi do drugega spola, pokvarjeni.

»Obrni se na desno stran in dvigni nogo,« zacvili Aida. Z roko zdrsi chez Olivii nakodrani chrni puh. Mokro temno mednozno meso se zamolklo zasveti. Pevka porine svoj poredni jezickek na chrolaskin shchegetavchek, ki se pod vrochimi poljubi na hitro vzburi. Vitka svetlolaskina ritka se nekoliko zaustavi, ko privzdignjena chrolaskina mesnata zadnjica sladoritno zatrza v ostrem orgazmu.

Bombarottija ponovno obide chudna slabost. Se utrujeno sesede na najblizhji stol. V obraz je mrtvashko bled. Chuti, da se kljub preveh izdatnemu spajanju z obema devicama ni mogel povzpeti v nasladno zmagoslavje nad osvojenim zhenskim mesom. Obe prevzetni pocheпки ni spolno porazil, kot se spodobi za samca njegove vrste.

»Kaj pa shpijonazhni nachrt?« zajeclja nenadoma.

Olivia med poljubljanjem Aidine mokro lesketajoche se dojke nejevoljno zasope in ga jezno pogleda.

»Pozneje, prijatelj,« reche in zasuje svetlolaso prijateljico z novimi poljubi.

»To je torej emancipacija!« pomisli Bombarotti. Prsi mu prebode rezka bolechina.

»In mi moshki?« zastoka, vendar ne dobi odgovora.

Obe zhenski, ostro dishechi po razlitem alkoholu in po samohotni spolnosti, ga sploh vech ne pogledata. Kot da ga ni na svetu. Bombarottiju se zazdi, da jima je popolnoma nepotreben. Medtem ko se prijateljici na preprogi pred njim nesramezhljivo medsebojno drazhita, lizheta in objemata, se osramoeheno stiska na stol in tezhko diha. Z roko si pokriva zhalostno povesheni ud. Chuti se izrabljenega in ponizhanega, kot da je jalov kup smeti, ki jih bodo vsak chas vrgli na odpad.

»V novem svetu moshki ne bodo vech potrebni!« zajavka.

Kljub temu ve, da ne sme popustiti, che noche, da ga dunajsko vodstvo likvidira. Spet bo uporabil navodila tajnega priroehnika *Porno-Sex 2 X – X*. Mogoche bo operacijo z obema norima zhenskama vendarle pripeljal do zazhelenega cilja in do sreehnega konca.

Nenadoma se mu usodno zavrti v glavi. Zdi se mu, da se je svet razpochil. Chuti, da mu v telesu zastaja kri. Njegovo nedavno she tako imenitno spolovilo mu zamira v zverizhenem krchu, kot da ga je rezka bolechina preklala na dvoje. Skusha vstati, planiti ven na svezhi zrak, vendar se zlomi v samem sebi in zgrmi nezavesten na tla.

Zhenski na preprogi se zdrzneta. Pristopita k Bombarottiju, ki lezhi negibno na tleh ob mizi. Strmita v njegov ohlapni, med noge stisnjeni ud. Se na smrt prestrashita.

»Mrtev je, mrtev!« zakrichi Aida. »Kaj bo pa zdaj? Oh, me uboge zhenske!«

o o o

General predsednik stopi v delovno sobo. Tajnik Petelinček uslužno poskочи. Se prikloni. Povesi pogled.

»Ekscelenca, kakshne posebne zhelje?«

»Danes bi rad igral pingpong,« reche predsednik.

»Kakor ekscelenca zhelijo,« reche Petelinček.

»Zelo dobro,« reche predsednik.

»Kje?« vprasha Petelinček.

»Zunaj pred bunkerjem,« reche general.

»Nemogoche,« reche Petelinček. »Avstrijci ves chas bombardirajo.«

»Kje pa potem?« zastoka general predsednik.

»Samo v bunkerju bo mogoche,« reche Petelinček.

»Kje v bunkerju?« vprasha general.

»V telovadnici pod kuhinjo,« reche Petelinček.

»Torej v telovadnici, che ne gre drugache,« zajavka general.

»Ja, samo v telovadnici. Ker ne gre drugache, gospod generalni predsednik,« reche Petelinček in se prikloni.

o o o

Glej tudi predhodne objave *PROPAD (I)*, *PROPAD (II)*, *PROPAD (III)*, *PROPAD (IV)* v *Reviji SRP* sht. 91-92, junij 2009; sht. 93-94, oktober 2009; sht. 95-96, februar 2010; sht. 97-98, junij 2010.

BORIS PAHOR, PRICHEVALEC NASHEGA CHASA

Velika literatura nastaja zhe dolgo vrsto let tako rekoč pred našimi očmi in pred našim domachim pragom. Boris Pahor, ki se je rodil leta 1913 v Trstu, kjer she danes zhivi, sodi zaradi subtilnih novel, romanov in dnevnikov, v katerih opisuje svoje boleche izkushnje v obdobjih politichnega nasilja v 20. stoletju, med najpomembnejshe slovenske sodobne avtorje. Podobo nashega chasa razvija iz zornega kota chloveka, ki je prezhivel italijanski fashizem, drugo svetovno vojno in grozo nacistichnih taborishch. Tako kot Jean Améry, Imre Kertész, Jorge Semprún ali Primo Levi tudi Pahor opisuje zunanji in notranji povratek v normalni svet tistih, ki so ushli unichevalnim akcijam v Dachau, Bergen-Belsenu, Matthausenu ali Auschwitzu.

Obenem je Pahor tudi odkrit in zavzet kronist usode slovenske narodne skupnosti v Italiji in kritichna pricha destrukcije, ki so ji bili Slovenci izpostavljeni v chasu fashizma. Literarni spomini sedemindevetdeset let mladega avtorja so namrech hkrati dokument spodrseljajev in prestopkov neke nacionalistichne politike, ki se je izrodila v zatiranje »drugachnega« chloveka z drugachnim jezikom. So literarni dokument ogorčenja. S pomocho najrazlichnejshih impresij, impulzov, preprihljivih scen nam Pahor brez sovrashstva, z zachudenjem in zhalostjo, posreduje svoje izkushnje z zgodovinsko sramoto v srcu Evrope.

Posreduje jih tudi novim, mlajshim rodovom. Ti tega tezhkega obdobja, ki nas skusha s svojimi sencami she vedno ogrozhati, niso dozhivali. Nasproti destrukciji Pahor izpostavi princip pravice do domovine sredi multikulturnega sveta, ki ga nikoli ne postavlja pod vprashaj, in princip pravice do slovenskega jezika, katerega javno uporabo so prepovedali fashisti v Italiji in nacionalni socialisti pri nas na Koroshkem, na Shtajerskem in tudi na v drugi svetovni vojni zasedenih slovenskih podrochjih nekdanje Jugoslavije.

Tudi Pahor ni smel – podobno kot drugi Slovenci v Italiji pod Mussolinijem – po dokonchanju osnovne shole uporabljati slovenskega jezika. Kljub temu je zachel literarno ustvarjati v slovenskem jeziku in je prva besedila objavil zhe pred drugo svetovno vojno v tedanji ljubljanski reviji *Dejanje*, ki jo je urejal pomembni krshchansko-socialistichni lirik in esejist Edvard Kocbek. V romanu *Parnik trobi nji* iz leta 1964, ki je pred kratkim izshel v nemshkem prevodu pod naslovom *Geheime Sprachgeschenke* (Skrivna jezikovna darila) pri celovshki Mohorjevi zalozhbi, Pahor prikazuje, kako neka podtalna skupina v fashistichnem Trstu ilegalno deli »skrivna jezikovna darila« – slovenske knjige.

Leta 1940 je bil Pahor vpoklican v italijansko vojsko in poslan v Libijo. Po zlomu fashistichne Italije se je priključil slovenskemu osvobodilnemu gibanju, vendar so ga leta 1944 – podobno kot njegovega prijatelja, znanega slikarja Zorana Mushicha – aretirali in poslali v nemška koncentracijska taborišča. Po drugi svetovni vojni je shtudiriral na univerzi v Padovi. V Trstu je urejal vseh slovenskih nekonformističnih revij, med katerimi je *Zaliv* izhajal kar petindvajset let in bil zaradi kritike političnega oportunizma, shovinizma in totalitarizmov vseh vrst posebno pomemben. Poucheval je na eni od trzhashkih gimnazij in pisal romane, novele, eseje, dnevnike, chlanke in polemike, v katerih se je zavzemal za demokratično družbo in za svobodo umetnishkega izražanja. V različnih sestavkih je branil pravice slovenske manjšine v Italiji pa tudi v Avstriji ter opozarjal na položaj drugih manjšin v Evropi in po svetu, vendar za svoja prizadevanja dolgo časa ni dobil zasluženega priznanja. Nasprotno: ko je v zalozhnishtvu njegove revije *Zaliv* leta 1975 izšla publikacija *Edvard Kocbek, prichevalec nashlega chasa*, v kateri je Kocbek, ki se je med vojno kot katolik pridružil Titovim partizanom, svoje nekdanje komunistične prijatelje obtožil, da so spodkopali zacetno demokratično strukturo Osvobodilne fronte, sestavljeno iz nazorsko različnih skupin, in jo instrumentalizirali za svoje lastne namene, po drugi svetovni vojni pa iz golega mashchevanja izvedli she pokol deset tisoč domobranskih vojnih ujetnikov in drugih protikomunistov, je Pahor prishel pri tedanjih jugoslovanskih oblastnikih v tezhave in celo v nemilost.

Tudi zdaj, v obdobju demokracije, je Pahor she vedno vest naroda. Po razpadu totalitarizma se bori proti oportunizmu politikov in proti ohlapnosti kapitalu in potroshnishtvu prevech podvrzhene družbe v Sloveniji, v Italiji, v Evropi. Zavzema se za vrednote jezika in naroda, za vrednote kulture in civilizacije, za vrednote humanizma in tolerance, ki shele naredijo chloveshko skupnost chloveka vredno.

Po desetletjih literarnega delovanja je sedaj mnogo romanov in novel izpod Pahorjevega peresa v prevodih dostopno tudi bralcem na nemshkih, francoskih, angleshkih, italijanskih in srbskih oziroma hrvashkih jezikovnih področjih.

Ob branju Pahorjevega literarnega opusa imash vchasih občutek, da se nahajash sredi zgodovinske alegorije, v kateri se prekrivajo in drug ob drugem razvrshchajo najrazlichnejshi odtenki iz preteklosti in ostanki nekdanjih oblastnishkih sistemov. Ravno slovenski avtor Boris Pahor s svojimi literarnimi deli dokazuje, da je Trst ostal kraj iskanja zgodovinske, nacionalne in politichne istovetnosti. Veliko mesto v zalivu je zasidrano globoko v Pahorjevi podzavesti in tam prepleteno s prvimi, lepimi, a tudi pretresljivimi spomini iz otroshtva. V literarnih delih tega slovenskega avtorja Primorja in Krasa je Trst posebna metafora ne le za prostor, temvech tudi za chas, v katerem ne zazhivi le negativnost bivanjskega položaja, temvech, kot nasprotje, posebno občutje z velikim morjem, povezano z različnimi, velikokrat zelo pesnishko in zanosno oblikovanimi pripadajochimi podobami, ki na poseben nachin obarvajo posamezne odtenke besedila. Skozi tako

enkratno literarno okno sezhe pisateljev pogled do široke panorame vechplastnega geografskega pasu in usodnega chasa, to pa bralcu ponuja možnost nove perspektive. Pahor dosezhe v svojih delih, pri katerih velikokrat presadi oziroma vkljuchi odseke določenega besedila v novo besedilo in ga tako v spremenjeni varianti oblikuje na novo, da polozhaj njegovih rojakov in usoda sveta sama po sebi izstopita iz mnogobarvnega ozadja zhivljenja in postaneta na ta nachin chim bolj dostopna in razumljiva.

Trst je bil pred fashistichno represijo po prvi svetovni vojni vsaj v nastavkih veliko kozmopolitsko osishche na presechishchu treh kultur, bil je mesto, v katerem so bili poleg Italijanov aktivno navzochi predvsem Slovenci in kjer so zhiveli tudi nemshko govorechi cesarsko-kraljevski uradniki, chastniki in vojaki, trgovci in pesniki, kot na primer nemshko pishochi Theodor Däubler. Bivali so skupaj z razlicnimi manjshinami predvsem iz vzhodnega Levanta – in z Judi, katerih prisotnost je okronala ena najlepshih novih sinagog avstro-ogrske monarhije.

Pahor nas vodi po svojem vechsmernem rojstnem mestu in po velikokrat zhalostni in brutalni svetovni zgodovini prejšnjih desetletij z mladostno energijo in s plodovitim nemirom, ki vnashata razgibanost v kulturo in kulturno politiko ter spodbujata k razmishljanju. Njegovi teksti so kleno predstavljene zgošchene spomine, ki obsega skorajda celotno 20. stoletje. Pahor je pomembna pricha, ki nas vodi krizhem po svojem chasu, ki je tudi nash chas oziroma ki to vedno bolj postaja ob branju njegovih del. V njegovih romanih, pripovedih in dnevniških zapiskih se zrcali nesramna ideoloshka predrznost preteklega stoletja, ki je prikazana tudi kot razkosanje smiselne povezanosti ter kot propad tolerance in chlovečnosti.

Vendar Pahorjeva literarna dela ne zazhivijo le v trzhashkem svetu, ki ga z znachilnimi poudarki zaznamujejo morje, mesto v zalivu in kras, saj avtor usodo svojih predvsem slovenskih protagonistov vkljuchuje v shirshi evropski oziroma mednarodni okvir.

V shirokem loku zazhivijo pred nami Slovenec Bojan Pertot, Pahorjev drugi jaz iz romana *Nomadi brez oaze* (1956), ki je sredi druge svetovne vojne vojak italijanske armade v Tripolisu, Bengasiju in v afrishki pushchavi, sanatorij pri Parizu v romanu *Spopad s pomladjo* (1958 oziroma 1978), v katerem po koncu vojne v letu 1945 bolni Radko, she nedavno zapornik v koncentracijskem taborishchu Bergen-Belsen, zdravi svoje fizichne in s pomocjo ljubezni tudi dushevne rane, spoprijem s totalitarno polpreteklostjo ob soochenju z nekdanjo Mussolinijevo vilo ob Gardskem jezeru v s subtilnim občutkom za dushevne premike napisanem romanu *Vila ob jezeru* (1955), in, vedno znova, travma holokavsta, ki ga je Pahor kot zapornik pretrpel in prezhivel v Dachauu in drugih taborishchih Tretjega rajha. Najprej pa so tu dozhivetja malega slovenskega otroka iz nekdanjega staroavstrijskega mesta Triest-Trst-Trieste, ki ni bil le za Slovence pomembno mesto dela pa tudi trgovine in trgovcev. In zhe tedaj, v chasu velikega avstrijskega

razcveta v letu 1910, tudi mesto brez miru, »città senza pace«, kot ga je oznachil znani publicist Silvio Benco.

Zhe prva zgodba iz v nemshkem prevodu leta 2004 pri celovshki založbi Kitab objavljene zbirke *Rozhe za gobavca* (Blumen für einen Aussätzigen) popelje bralca po trzhashki mestni pokrajini v chasu prve svetovne vojne, kjer sta sredi Miljskega zaliva pri Trstu zasidrani avstrijski vojni ladji »Tegetthoff« in »Wien«, ki sta se nekaj chasa zatem, kot izvemo v isti zbirki iz chrtice *Ogenj v pristanishchu* (Feuer im Hafen), »v zalivu neposredno pred mestom velichastno potopili«. V tej prozi opisuje Pahor tisto, kar je kot sedemletni deček sam dozhivel, ko je shovinistichna mnozhica ob divjem razgrajanju italijanskih fashistov, ki spominja na podobno scenerijo nacistichnih pogromov proti Judom, zazhgala slovenski kulturni dom arhitekta Maxa Fabianija, ki je zasnoval tudi dunajsko Uranio. To sramotno dejanje je eno ključnih avtorjevih dozhivetij in hkrati metafora za psiholoshke travme slovenskega naroda pa tudi za zacetek velikega bojevanja med zhivljenjem in smrtjo; je metafora za zatemnitev sveta, tako znachilno tudi za nacistichna taborishcha.

Toda, kot sem zhe nakazal, Pahor je kljub temu svetel, skorajda bi rekel, slovenski mediteranski avtor, ki ljubi in sposhtuje zhivljenje. V njegovih delih utripa tudi sredi teme »luch notranjega zaupanja v dobri znachaj zhivljenja«, kot se je zhe leta 1972 izrazil literarni zgodovinar Jozhe Pogachnik v publikaciji *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo*, objavljeni v Kosovelovi knjizhnici Pahorjeve revije *Zaliv*.

Travmo holokavsta Pahor predstavi v mnogih novelah in romanih kot pandemonij med zhivljenjem in smrtjo; naj tu omenim predvsem roman *Nekropola* (1967), toda tudi sredi najgloblje teme avtor zasluti zharek upanja v obnovitvi zhivljenja na podlagi ljubezni in chlovečnosti.

Ljubezen je pravzaprav glavna Pahorjeva tema. V mnogih tekstih, na primer v romanih *Spopad s pomladjo* in *Zatemnitev* (1975), jo predstavi na preprihljiv nachin. Celo v najhujshih trenutkih in polozhajih je – oziroma naj bi bil – za vsakega chloveka nekje varen kraj, nekakshno zatochishche sredi nevarnega, groznega sveta. Za nekdanjega taborishchnika Igorja Sevkena (iz v nemshkem prevodu pod naslovom *Die Wiege der Welt* pri celovshki založbi Kitab leta 2009 izdanega romana), ki ga je zaznamovalo prestano trpljenje, je to – poleg povezanosti z neko zdravnico iz francoskih Vogeov – obala ob Devinu in shiroko morje pri Trstu, cheprav so to morda le protagonistove lepe sanje ali sanjske zhelje.

Najvazhnejshi problem, ki se kot rdecha nit suche skozi Pahorjeva dela, je tako imenovani chloveshki faktor. Ta je odpovedal vedno znova tudi v dezhelah, ki so se po letu 1945 osvobodile fashizma. Odpovedali sta toleranca in solidarnost med ljudmi, kar Pahor na primer v romanu *V labirintu* (1984) s pomocjo zhivljenjske zgodbe Radka Subana opishe na analitichen nachin.

Pahor, ki je podobno kot Levi ali Améry, ushel izpod »pogubnega kolesja zgodovine«, skusha odlochilne trenutke, ki jih je dozhivel kot taborishchnik v muchilnicah Tretjega rajha, preprihljivo predstaviti tudi novim generacijam. Iz

svoje zhivljenjske zgodbe oblikuje pozitivno vizijo upanja v bolj chloveshko prihodnost, v nasprotju z Améryjem, ki, kot se mi zdi, ni mogel nikoli ulti travmi geta oziroma koncentracijskega taborishcha kot »chakalnice smrti«. Pri svojem samotnem obupu ob razmishljanju o chloveshki problematiki, o problematiki chloveshke zhrteve in njenega zunanjega, vchasih pa tudi notranjega muchitelja, je Améry končno skupaj z antifashistichnim pisateljem Jakobom Wassermannom menil, da lastnih izkushenj ne moresh nikomur posredovati, ker si lahko izkushnje pridobi le vsakdo sam na svoji lastni poti izkushenj – kot vedno vsakdo sam umre tudi svojo lastno smrt. Ko je Améry ob nekem obisku v Salzburgu polozhil roko na lastno zhivljenje, je hotel ubezhati velikemu muchitelju Zgodovini.

Boris Pahor si je izbral drugachno pot. Zgodovino oziroma svojo in nasho sodobnost skusha sooblikovati in na ta nachin izboljshati, narediti bolj chloveshko. Je to znachilna lastnost trdozhivega, trmastega, nepoboljshljivo optimistichnega Slovenca iz Trsta? Njegovo literarno sporochilo kljub vsem krivicam poziva k nujno potrebni spravi. Kljub kritichnim pogledom nam Boris Pahor sporoča vso svezhino in veselje svoje vizije v smiselno, chloveka vredno zhivljenje, ki ga je mogoche uresnichiti z osebno voljo in s pogumom. Celo ob soochenju s smrtjo iz lastne izkushnje pritrjuje zhivljenju in chloveshki vzajemnosti – prek vseh meja.

(Lavdacija ob podelitvi Chastnega krizha Republike Avstrije pisatelju Borisu Pahorju 26. aprila 2010 v Avstrijskem zveznem ministrstvu za pouk, umetnost in kulturo na Dunaju.)

LITERARNA POPOTOVANJA (IX)

Pariz – mesto kulture in lepote – in njunih nasprotij

Pariz velja za multikulturno mesto. Za mesto užitkov in lepote. Za mesto radostne naklonjenosti življenju. Za mesto kulinarike in mode. Za mesto prijateljskih stikov. Za mesto ljubezni. Za mesto velikih, tudi tragичnih chustev, kot jih je z vso svojo dusho in telesom izpovedovala legendarna pevka Edith Piaf, o katere življenju je Oliver Dahan posnel leta 2007 privlachen film *La Vie en Rose*. O poetičnih zasanjanostih Pariza malih ljudi ob kanalu St. Martin pove veliko mojstrski film Marcela Carnéja *Hotel du Nord* iz oddaljenega leta 1938. Parizhani ljubijo svoje mesto na poseben nachin, o tem pripoveduje osemnajst zgodb filma *Paris, je t'aime*, ki ga je leta 2006 ustvarilo kar enainvajset aktualnih režiserjev. Pariz je pomembno mesto umetnosti. Je, kot menijo njegovi absolutni obozhevalci, mesto »s stilom«. Z mogočnimi lovkami zhe od nekđaj privablja z vseh strani ustvarjalce nasjrazlichnejshih vrst. Toda kljub vsem tem okrasnim pridevkom in oznakam, ki se rade spremenijo v neprijetne klisheje, je zhe od nekđaj tudi mesto velikih nasprotij.

Stari Pariz

Danes, ko se sprehajash po širokih promenadah, ki jih je zgradil sredi meshchanskega industrijskega vzpona v 19. stoletju po nalogu cesarja Napoleona III. tedanji parishki prefekt baron Haussmann, se sredi prometnega vrvezha in mnozhice turistov tezhko vzhivish v rezki chas starih sistemov s preizkushanjem divjih političnih strasti in v Pariz danes le v ostankih ohranjenih gotskih stavb in tesnih ulic. Dogodki proti protestantskim hugenotom uperjene shentjernejske krvave nochi 24. avgusta 1572 ali obdobje francoske meshchanske revolucije so se prav tako kot chas parishke komune ali nemshe okupacije v drugi svetovni vojni umaknili dalech med sence trpke in nevarne zgodovine.

Za vechino danashnjih obiskovalcev francoske prestolnice so zadnja obdobja starega Pariza, ko sta aristokracija in duhovshchina s kraljem vred izgubili glavo in je dobesedno tekla kri v potokih, samo she razdrazhljivo porochilo iz davne preteklosti. Marsikdo ne ve, da so bile med revolucijo mochno poshkodovane shtevilne cerkve in gradovi, ki jih danes spet obchuduje tisoehglava mnozhica turistov. Notredamsko katedralo v sredishchu mesta so z velikimi napori obnovili shele desetletja po revoluciji.

Razdrazhena mnozhica se tedaj, ko je konvent odpravil monarhijo, ni ustavila niti pred grobovi starih frankovskih in francoskih kraljev. Vdrła je v zgodnjegotsko

baziliko in sedanjo katedralo St. Denis na danashnjem parishkem obrobju pri nekdanjem benediktinskem samostanu in opustoshila grobove frankovskih in francoskih kraljev. Cerkev stoji na podrochju, kjer je bilo keltsko-romansko pokopalishche z grobom prvega parishkega shkofa sv. Dioniza iz 3. stoletja. Romarsko cerkev v spomin na njegovo muchenishko smrt so zgradili v 5. stoletju. Frankovski kralj Dagobert I. iz rodu Merovingov (pochiva v chastnem grobu poleg relikvij sv. Dioniza) je samostanu v 7. stoletju podaril velika denarna sredstva. Cerkev je v 12. stoletju na popolnoma izviren nachin prenovil opat Suger. Krizhni oboki in rozete, ki se tu prvich pojavijo v stavbarski umetnosti, popolnoma spremenijo podobo in svetlobne uchinke v cerkveni notranjosti. Sugerjev izvirni poseg je v 13. stoletju odlochilno dopolnil kralj Ludvik IX. Sveti, ki je v cerkvi tudi pokopan skupaj z dvainshtiridesetimi drugimi kralji, dvaintridesetimi kraljicami, triinshestdesetimi princi in princesami ter desetimi pomembnimi osebnostmi kraljestva.

V katedrali-baziliki St. Denis, ki je v Franciji in po vsej Evropi prebudila nov stavbarski slog – gotiko, je tako rekoč nashel svoje zadnje pochivalishche vrh centralnoevropske oblastnishke zgodovine od 6. stoletja naprej. Med drugim so tu grobovi leta 511 umrlega prvega krschanskega frankovskega kralja Klodviga in njegovih naslednikov Hildeberta, Hilderika in Fredegunde. Ocheta Karla Velikega, Pipina III. mlajshega (Malega), ki je odstavil nesposobnega zadnjega merovinshkega kralja Hilderika III., je leta 754 v tej baziliki okronal papezh Shtefan II. za novega frankovskega kralja *Dei gratia* (po milosti bozhji). Pipin je v baziliki tudi pokopan. V cerkvi pochivajo merovinshki, karolinshki in kapetinshki kralji, vladarji iz rodbin Valois in Bourbon, na primer Henrik II. in Katarina de Medici. Tu je tudi grobnica Ludvika XVI. in Marie Antoniette ter predzadnjega bourbonskega kralja Ludvika XVIII. She vedno pri nekaterih grobnicah zijajo vrzeli, saj so po revoluciji restavratorji morali prenesti okostja nekaterih kraljev v cerkev kar iz gramozne jame, zalite z apnom.

Parishko svetobolje Stritarjevega Zorina

Slovence je Pariz zhe od nekdej privlachil. V danes skoraj pozabljenem Stritarjevem romanu *Zorin* obishche istoimenski glavni junak Pariz. V svetovljanskem mestu velikih podvigov in prenov sredi 19. stoletja bi rad nashel dushevni mir. Naseli se pri mladi vdovi in se spoprijatelji z njeno devetletno hcherko Evelino. Sprehaja se po mestu in obiskuje umetnostne galerije.

Zorin je mlad, izobrazhen in chustven chlovek. Z Evelino obishche Montmorency, kjer je zhivel filozof Rousseau. Ko gre nekega vechera v gledalishche, opazi v nasprotni lozhi dekle, ki jo je poznal v mladih letih. To je Dela Duval, nekoč rejenka v njegovem rojstnem kraju, s katero sta skupaj hodila v sholo. Njen oche, francoski konzul v Trstu, jo je zaradi chudnih zapletov usode kmalu po njenem rojstvu izgubil iz oči. Ko jo je konchno nashel, jo je odpeljal s seboj v Pariz. Ob

obisku Versaillesa Zorin vnovich zagleda Delo. Na skrivaj ji sledi in ugotovi, da stanuje v nekem gradu v pariski okolici. Končno mu uspe srečanje z ljubljeno prijateljico iz mladosti, ki jo hoče njen oče poročiti z višjim uradnikom pri francoskem veleposlanstvu v Londonu. Kljub temu se Dela zdaj, ko sta se končno srečno nashla, odlochi za Zorina. Piše mu, da »hoče biti njegova sužnja«, toda Zorin je kljub notranjim mukam obljubil njenemu ochetu, da se umakne iz njenega zhivljenja (ubogi altruist!), ko mu je ta razodel, da jo bo ugledni diplomat osrečil.

Kar sledi, je tragedija, zapoznelo napisana v nachinu »sentimentalnega evropskega romana v pismih«. Zorin nesrečen tava po Parizu. Zanj je postalo vse brezsmiselno, celo velika umetnost in galerije. Končno se vrne v domovino. Na Bledu, med lepimi gorami, bi se rad spochil in umiril. Tu ga dosezhe pismo s sporochilom, da je Dela nesrečno umrla. V zadnjem pismu Zorin prijatelju namiguje na samomor.

Les Halles

Ta Pariz 19. stoletja je nashel popolnoma drugachno podobo kot pri Stritarju v znamenitem Zolajevem romanu *Le ventre de Paris* (Trebuh Pariza), v katerem svetovnoznani francoski pisatelj na imeniten nachin predstavi zhivljenje malih ljudi in atmosfero nekdanjih velikih trzhnic, ki so skrbele za polni pariski trebuh:

»Sredi velike nočne tishine so se pomikali vozovi vrtnarjev po praznih cestah proti Parizu ... Z ohrovtom nalozheni voz in drugi, z grahom nalozheni voz sta se na mostu Pont de Neuilly prikljuchila osmim z repo in peso nalozhenim vpregam, ki so prishle iz Nanterre. In konji, ki so se zaradi strmine premikali nekoliko počasneje, so s sklonjenimi glavami brez vodstva marljivo, toda leno stopali naprej. Zgoraj, na zelenjavi, so na trebih lezhali vozniki in spali ...«

Na podrochju, kjer se je nekoch nahajal »trebuh Pariza«, imenovan Les Halles, s kramarji vseh vrst, ki jih je v omenjenem romanu mojstsko opisal Émile Zola, zija danes nevarna »luknja Pariza«. Trzhnice so namrech porushili, vendar mestnim ochetom she ni uspelo uresnichiti novih nachrtov. Po zanemarjenem »shoppingmall« (nakupovalno sredishche) se zlasti v vechernih urah klatijo problematichne pojave, prekupchevalci z mamili in kriminalci najrazlicnejshih vrst. To ni posebno primeren kraj za vecherni sprehod nadebudnih turistov. Vendar nudi odlicne scene za primerne kriminalne filme, cheprav se nahaja v blizhini reprezentativnega kulturnega centra Georges Pompidou.

Sicer pa se je v zakolisju nekdanjih trzhnic vedno dogajalo kaj prepovedanega. Zola v *Trebuhu Pariza* pripoveduje zgodbo mesarja Quenuja. Zgodba se zaplete, ko mora mesar pomagati svojemu bratu Florentu, kriminalcu, ki pobegne iz zapora v Guayani in se skriva pri njem.

Pariz v slovenski literaturi

Različni slovenski pisatelji, ne le Stritar, podobno kot avtorji številnih drugih kulturnih in jezikovnih območij, radi pošiljajo svoje literarne junake v tak ali drugačen Pariz. V svojevrstno zanimivem, a tudi proti modernim pojavom v družbi usmerjenem vzgojno-utopičnem romanu Janeza Mencingerja *Abadon* iz leta 1893 o zhivljenju brez »lepshe bodočnosti« so opisane blodne sanje Samorada Veselina, ki se je zaradi nesrečne ljubezni hotel utopiti v Savi. Veselin sanja o Parizu v 24. stoletju. Mencingerjev idealistični junak se v mestu ob Seini v blodnjah znajde v zaporu, toda Pariz je samo še kup rushevin. Abadon, ki ga pisatelj imenuje »zli duh lazhi in prevare, licemerstva in krivice, sploh vodilni genij nashe dobe«, je dobro opravil svoje negativno delo. V svetu je zmagal banalni materializem. Slovenci so zhalostno izumrli. Zadnji Slovenec se pripravlja na samotarsko samotno smrt pod Bogatinom. Nova doba je »barbarska«. Temelji sicer na tehničnem napredku, toda nova oblast zahteva od vsakega podanika mehanichno suzhenjsko pokorshchino. Ljudje nimajo vech izbire med dobrim in slabim. Evropa je postala kitajska kolonija.

Dobrega pol stoletja pozneje je vse drugache. Leta 1964 hoche Anton Ingolich v popolnoma drugachnem »družbeno naprednem« romanu *Kje ste, Lamutovi?* podati analizo preprostih Slovencev, ki so zapustili domovino in se izgubili na delu v tujini. Marko Lamut zhe kot petnajstleten deček zaradi slabih gospodarskih razmer odide iz domachih krajev in se tako kot njegov oche zaposli v francoskih rudnikih. Sodeluje v delavski organizaciji in v delavskem prosvetnem drushtvu, ustanovi pevski zbor Sava in bere delavsko chasopisje. Pot ga zanese v Pariz, kjer dela v neki tiskarni v chasu pred drugo svetovno vojno. Zanimivo je, da se je takrat v Parizu nekaj chasa ilegalno mudil tudi socialnokritični Prezhihov Voranc in tu leta 1938 zasnoval nekaj poglavij romana *Pozhganica* o Slovencih na Koroshkem ob zlomu avstro-ogrske monarhije. Druge dele tega romana, ki je prvich izshel leta 1939, je Voranc napisal v zaporu na Dunaju.

Che je bil predvsem Dunaj za slovenske literate dolgo chasa odskochna deska v spoznavanje shirshie evropske kulture, je to zlasti po prvi svetovni vojni postal tudi Pariz. V njem je nekaj chasa zhivel Oton Zhupanchich in se srechal s svetom tedanjih vodilnih francoskih besednih ustvarjalcev. V Parizu se je po shtudiju v Ljubljani izpopolnjeval avtor univerzalnega »zgodovinskega« romana *Alamut* Vladimir Bartol. Srechanja s Parizom in z njegovim duhovnim utripom so zapustila vidne sledi v poeziji, she bolj pa v esejistiki Edvarda Kocbeka (na primer v *Parishkih dnevnikih*). O svojem bivanju v Parizu na uchinkovit nachin pishe v spominih *Luchi in sence* v Argentini umrli pisatelj Ruda Jurhec. Zhiv stik s Parizom posebno intenzivno goji starosta slovenskih pisateljev Boris Pahor. V njegovem romanu *Spopad s pomladjo* iz leta 1958 oziroma 1978 bolni Radko, she nedavno zapornik v koncentracijskem taborishchu Bergen-Belsen, tik po koncu vojne skusha pozdraviti svoje fizichne in s pomocho ljubezni tudi dushevne rane v sanatoriju pri Parizu. Pariz in francoski novi roman sta med drugim mochno

zaznamovala ustvarjalni utrip prozaista Rudija Sheliga. Danes obiskujejo Pariz in Francijo s številni mlajši slovenski avtorji. V Parizu pa stalno zhivi in pretežno v francoskih literarno ustvarja francosko-slovenska pisateljica Brina Svit, ki je z nekaterimi proznimi deli znana tudi v Sloveniji.

Nemirni utrip sodobnega Pariza (Zazie dans le métro)

Eden najboljših literarnih kazhipotov skozi kaotične labirinte danšnjega vlemestnega Pariza je verjetno še vedno eksperimentalni roman Raymonda Queneaua *Zazie dans le métro* (*Zazie v podzemski zheleznici*), čeprav je izšel že leta 1959. S pomočjo glavne junakinje, dvanajstletne frklje Zazie, nas Queneau sooči z razvejano mestno geografijo Pariza, obenem pa nas pouči o zanimivih možnostih in nenavadnih zasukih francoskega jezika.

Zazie je mladoletna deklica iz francoske province, ki se neznansko veseli dvodnevne obiske v francoskem glavnem mestu. Najbolj jo zanima podzemna zheleznica. Toda prav ta zaradi stavke ne obratuje. Kljub temu Zazie s pomočjo svojega chudnega strica, ki je plesalec v nekem lokalu za homoseksualce, spozna glavne posebnosti Pariza, ki jih priporoča tudi vechina turistichnih vodichev. Na sprehodih po buchnem in razvejanem vlemestu sreča najrazlichnejshe posebnizhe, ki se jih zna, che je treba, spretno otresti. Ogled Eifflovega stolpa, Seine, chudnih lokalov, boljshjega trga sprozhi v mladoletnichini psihi nenavadno mochne pa tudi zmedene notranje obchutke. Njeno razmejevanje s parishko mestno geografijo ponudi Queneauju primerno osnovo za spreten zaris dekletovega psihograma.

Chim dlje se Zazie mudi v buchnem vlemestu, tem bolj se to v njeni glavi – podobno kot pri marsikaterem drugem obiskovalcu, prepolnem najrazlichnejsih vtisov – spreminja v surrealni kalejdoskop grotesknega preoblikovanja resnichnosti. Mali Zazie se Pariz tudi brez vozhnje s podzemsko zheleznico vedno bolj razkazuje kot grozljivo, noro, senzacionalistichno mesto. Kako bi se mala junakinja shele pochutila v njegovem zheleznishkem podzemlju danes, pol stoletja po objavi Queneaujevega romana, ko se je to razraslo v skoraj nepregledno medmrezhje najrazlichnejsih linij z velikokrat nabito polnimi vagoni, v katerih se zlasti ob konicah dneva prevazha v ogromna predmestja nepregledna mnozhica razdrazenih in utrujenih priseljencev iz najrazlichnejsih drzhav juzhne Evrope, Afrike in Azije?

Skrivnostne razsezhnosti Queneaujevega parishkega romana je zelo dobro leta 1960 prelil v film znani režiser Louis Malle. Posrechilo se mu je tisto, kar se le redko zgodi pri adaptacijah literarnih del na filmsko platno: nastal je odlicen prenos Queneaujevih jezikovnih posebnosti v samosvojo vizualno-zvochno strukturo filma. V njej na izviren ironichen nachin zazhivi posebna parishka atmosfera, ki jo je Malle spretno povezal z vsebino romana in njegovimi figurami.

Univerzalni Pariz za vse literature

Pariz v francoski pa tudi v svetovni in celo slovenski književnosti ter v filmu je tako široko tematsko področje, da bi njegova obdelava pravzaprav zahtevala vrsto samostojnih enciklopedičnih knjig. Skoraj vsak značilni objekt francoskega glavnega mesta – pa tudi njegova predmestja – je v literaturi obelodanjen na tak ali drugačen način. Slavna avenija Champs-Élysées (kot nalashch narejena za pompozno vojashko parado ob drzhavnem prazniku 14. juliju), Place de la Bastille (brez nekdanje zapornishke trdnjave, kjer se je 14. julija 1789 zachela revolucija, toda z moderno stavbo na iniciativo predsednika Mitterranda zgrajene nove opere iz stekla, kovine in granita), Invalidska stolnica z bombastichnim Napoleonovim grobom, zasanjana obrezhja ob reki Seine, Rive Gauche (njen Levi breg s stojnicami knjig, shtudenti in umetniki, ki se v chetrti v blizhini univerze sestajajo in druzhijo v zanimivih lokalih), Louvre, Tuileries, Jardin du Luxembourg, Arc de Triomphe (Slavolok zmage, znan iz istoimenskega nemshkega protifashistichnega romana izpod peresa Ericha Marie Remarqueja in iz filma z enakim naslovom), kraljeva »privatna« gotska Sainte-Chapelle, Montparnasse, umetnishki Montmartre in njegova bela bazilika Sacré Coeur, zeleni Bois de Boulogne, Panthéon – vse te znamenitosti so nashle pot v poezijo, prozo, opero, film. Zhe parishka pokopalishcha s shtevilnimi grobovi slavnih umetnikov so zhiva pricha o nenavadni energiji, ki jo je v kulturi in umetnosti razvilo to mesto. Na pokopalishchu na Montmartru so med drugimi poleg slikarja Edgarja Degasa in skladateljev Hectorja Berliozja in Jacquesa Offenbacha pokopani francoski pisatelji Alexandre Dumas, Emile Zola, Stendhal in nemshki pesnik Heine, na pokopalishchu Père Lachaise pa pochivajo poleg komponista Chopina tudi Molière, Honoré de Balzac, Marcel Proust in Oscar Wilde. V Panthéonu, ki ga je dal zgraditi kralj Ludvik XV., so nashli zadnji zemeljski dom shtevilni znameniti Francozi, npr. Voltaire, Rousseau in Victor Hugo.

Notre-Dame de Paris

Zgodovinski roman *Notre-Dame de Paris*, na Slovenskem bolj znan pod naslovom *Notredamski zvonar*, ki ga je leta 1831 objavil Victor Hugo, slovi tako rekoch po vsem svetu tudi iz shtevilnih prevodov v razlichne jezike in iz kar vech filmov, ki so jih posneli po njem. To delo o srednjeveshkem Parizu izpod peresa velikega mojstra francoske romantike popelje bralce v osrchje francoskega mesta, k njegovemu zashchitnemu simbolu, h gotski Marijini katedrali *Nashe parishke Gospe*. V ospredju zelo razvejane in melodramatiche zgodbe, ki se dogaja leta 1482 v chasu kralja Ludvika XI., je zhivljenjska usoda Ciganke Esmeralde, ki jo zaradi zlobne intrige, ker ne uslishi ljubezenskih proshenj zverizheno osamljenega duhovnika Clauda Frolloja, obsodijo kot charovnico. Gotove smrti jo reshi grbavi notredamski zvonar Quasimodo, ki Esmeraldo skriva v cerkvi, saj ta po zakonih srednjega veka nudi obsojencem azil. Vendar Ciganka uzhiva zashchito le zachasno.

Esmeraldo, ki jo je ohrnil po njej zaman nesrečno hrepenechi Frollo, končno ujamejo in usmrtijo na trgu Grève. Grbavi notredamski zvonar Quasimodo, ki je bil prav tako zaljubljen v lepo Ciganko, zdaj spozna, kdo je glavni krivec njene smrti. V globoki zhalosti in svetem besu pahne zlobnega duhovnika z vrha cerkve v globino, sam pa umre s strtim srcem na Esmeraldinem grobu.

Toda v resnici je glavna junakinja tega Hugojevega romana notredamska katedrala. Pisatelj jo je znal prikazati v mistično dramatični barvitosti srednjega veka. Spretno je v cerkev postavil osishche celotnega dogajanja. V smislu poznogotskega občutja parishka glavna cerkev v Hugojevem romanu predstavlja skrivnostno alfo in omego bivanja, združujoch usode vseh nastopajochih oseb v razpoznavno vsoto dobrih in slabih.

V chasu francoske revolucije so razjarjene mnozhice parishko katedralo močno poshkodovale, revolucionarni oblastniki pa so jo hoteli spremeniti v »tempelj razuma«. Hugo svojega monumentalnega romana ni napisal le iz literarnih in zgodovinskih nagibov, temvech tudi kot poziv najshirshi javnosti, da poshkodovano cerkev, ki je enkratna umetnishka dragocenost in prichevalka skoraj tisochetne zgodovine, primerno obnovijo, in to se je na podlagi velikanskega uspeha romana tudi zgodilo. Za popravilo poshkodovanih cerkva so se vedno znova zavzemali tudi drugi francoski pisatelji, med njimi Marcel Proust (sicer podobno kot Zola zagovornik po krivem zaradi domnevnega vohunstva obsojenega oficirja Dreyfusa), ki je 16. februarja 1904 v chasopisu *Figaro* objavil chlanek *La mort des cathédrales*.

Parishke literarne podobe

Vsebinsko podlago za serijo literarnih del o Parizu je tik pred francosko revolucijo javnosti ponudil Robespierrov prijatelj Louis-Sébastien Mercier (1740 – 1814) z obsezhno zbirko feljtonov in na reportazhe spominjajochih sestavkov, ki jih je objavil v dvanajstih knjigah med letoma 1781 in 1788. Njegova zbirka *Tableau de Paris* (Parishka podoba), v kateri je zbral za tedanji chas senzacionalistichne in obenem kritichne chlanke o tezhkem socialnem in druzhbenem stanju malih ljudi ter spregovoril o chloveshki bedi, lakoti in zatiranju, je naletela na najshirshi odmev v francoski in tudi mednarodni javnosti. Mercier je pisal o polozhaju v zaporih in bolnishnicah za uboge, o parishkem podzemlju, o berachih, portretiral je tedanje zdravnike, duhovnike, spletichne pri aristokratih, pocestne godce, tatove, prostitutke in tako imenovane »grisetete«, namrech preproste delavke, ki pa so zhe nakazovale nekakshno samostojnost, odlochnost in zheljo po svobodi. Njegova (na sprehodih) »z nogami napisana dokumentacija o socialni stiski predrevolucionarnega Pariza«, kot se je izrazil neki kritik, je vplivala na vrsto pisateljev, ki so se posvetili parishki tematiki. Mercier je v nekem smislu praoche literature z druzhbenimi zarisi parishkega zhivljenja, ki sega od Balzaca, Sueja in Baudelaireja vse do Léona-Paula Fargueja ali Raymonda Queneauja. V Nemchiji je

Friedrich Schiller na podlagi Mercierjevih poročil hotel napisati obširno nemshko »policijsko knjigo«, objavil pa je le zbirko zapisov o različnih kriminalnih primerih na nemškem področju.

Za nemškega marksistično usmerjenega filozofa Walterja Benjamina (1892 – 1940) je bil Pariz v dobrem in slabem »svetovna prestolnica 19. stoletja«, kot se je izrazil v nekem samo v odlomkih zasnovanem traktatu, ki ga je napisal leta 1935. Na potenciran način je Pariz s svetovnimi razstavami, ki so postale verska romanja sodobnega chloveka, in z razvejanim trgovinarstvom ter industrijo utemeljil fetishizem produktov, ki zadobijo »fantazmagorijski char«.

Eugène Sue je v romanu *Les mystères de Paris* (Skrivnosti Pariza), ki ga je v letih 1842 in 1843 objavljaval v reviji *Journal des Débats* in je hitro postal uspešnica, pod vplivom Mercierja napeto opisoval pariško družbeno dno, obenem pa so ga v pozitivnem smislu zanimali tudi višji družbeni krogi. Victorja Hugoja je ta roman vzpodbudil, da je zasnoval še danes brani roman o družbeno po krivici izključenih *Les Misérables* (Nesrečniki, 1862).

S sodnimi postopki so leta 1857 poskušali inkriminirati pesniško zbirko Charlesa Baudelaira *Les fleurs du mal* (Cvetje zla), chesh da je v njej vech pesmi, ki zhalijo javno moralo. Po odloku sodishcha je moral Baudelaire shest pesmi odstraniti iz knjige. V tej pesniški zbirki je objavil poseben cikel pariških pesmi *Tableaux parisiens*, v katerih opisuje »moderne utrip velemesta« s pristavkom, da je »lepo vedno tudi bizarno«. Pariz je za Baudelaira »mrzlično mesto, polno sanj, kjer se poshast sredi belega dne prilepi na prebivalce«. V ciklu, ki ga sestavlja osemnajst pesmi, je objavil tudi groteskne portrete zavrženih, pohabljenih in ostarelih ljudi (Sedem starcev; Stara zhenica; Slepci). Zelo znachilna za Baudelairovo dozhivljanje velemesta je pesem Pariške sanje, kjer se mesto spremeni v »Babilon iz stopnic in arkad«, v hladen, omrtvichen, zacharan svet iz vode, marmorja in kovine.

Scènes de la bohème

Leta 1851 je izshel roman Henrija Murgerja *Scènes de la bohème* (Prizori iz zhivljenja boemov), v katerem avtor anekdotichno opisuje mlade, lachne, nedisciplinirane umetnike ter njihovo muchno in tezhavno prebijanje skozi zhivljenje. V ospredju teh zgodb, napisanih po realnih pariških dozhivetjih, so različni, velikokrat kratkotrajni ljubezenski odnosi mladih umetnikov in njihovih obchasnih ljubic. V ospredju je nenadoma glavna ljubezenska zveza med »elegichnim pesnikom« Rodolphom in lepo Mimi, ki dozhivi vech prekinitev in kriz ter se koncha tragicchno. Mimi, ki jo unichi revno in nestalno boemsko zhivljenje, zboli za tuberkulozo in umre. Vse preostale chaka, kot ironichno zapishe Murger proti koncu romana, po katerem je Puccini napisal znano opero *La bohème*, »akademija, bolnishnica ali mrtvashnica«. Rodolphova zgodba se sicer dobro izteche, na stara leta postane, podobno kot tisti njegovi prijatelji, ki she niso umrli, zaslužni umetnik.

V novejšem času sštevalo literarnih tekstov o Parizu še narashča. *Le paysan de Paris* (Parishki kmet) je zadnje surrealistično literarno delo izpod peresa Louisa Aragona, ki je izšlo leta 1926 tik pred avtorjevim prestopom v komunistično partijo z zasukom k socialističnemu realizmu. V knjigi je veliko odlomkov, v katerih avtor s poetičnim navdihom razchlenjuje parishko lokalno sceno: trgovine, hotele, kavarne, frizerske salone, bordele. Vedno znova v tej »resničnosti« odkriva chrne luknje, zato pristavi: »Ljudje zhivijo z zaprtimi ochmi sredi magichnih prepadov«.

V romanu *La Modification* iz leta 1957 Michel Butor v stilu novega francoskega romana intenzivira ozhjo parishko stanovanjsko okolico (vojashnica, shola, mestna chetrt) svojega v knjigi predstavljenega parishkega protagonista, chigar zakon je v krizi. Zadnji veliki poetični kronist Pariza je bil vsekakor leta 1947 umrli Léon-Paul Fargue. Ta vechni sprehajalec po ulicah in trgih velikega mesta je slavil Pariz v shtevilnih pesmih in v poetični prozi, zelo priljubljeni pri Francozih. V leta 1939 objavljeni zbirki razlichnih kratkih tekstov z naslovom *Le piéton de Paris* (Parishki popotnik) se je she enkrat podal na »romantichno potovanje« skozi veliko mesto ljubezni in prijateljskih druzhabnih stikov, kakrshnega danes ni vech. Danashnji Pariz je namrech podobno kot druga velika mesta v pohlepem vrtincu svetovne globalizacije mesto potroshnishtva in sodobne mrzlice, mesto z avtomobili zatrpanih cest, povrshnih turistov, stavk, spopadov med desnico in begunci iz Afrike in drugih dezhel v socialni stiski; je velemesto suzhnjeve novega chasa, ki se v nabito polnih vagonih podzemske zheleznice vozijo na delo.

Glej tudi: LITERARNA POPOTOVANJA I – LIZBONA (SRP 83-84/2008); II – MALLORCA (SRP 85-86/2008); III. – FIRENCE (SRP 87-88/2008); IV – PRAGA (SRP 89-90/2009); V – RIM (SRP 91-92 / 2009); VI – BENETKE (SRP 93-94 / 2009); VII – BARCELONA (SRP 95-96 / 2010); VIII – RODOS (SRP 97-98 / 2010).

Damir Globochnik

SANJSKI SLIKARSKI VRTOVI

Darja Shtefanchich je postopoma izoblikovala zanimiv motivni repertoar, skozi katerega se nam razkriva kot zrela umetnishka osebnost. Referenčni okvir zgodnjih kompozicij v oljni tehniki je bila narava, vendar je bila pri podobah tihozhitij, cvetochih travnikov, dreves in skrivnostnega gozda vselej prisotna tudi težnja po preseganju videne stvarnosti. Za nekatere kompozicije se je zdelo, da bivajo na meji med resničnostjo in domishljijo.

Razmerje do konkretnih motivnih vzpodbud je Darja Shtefanchich vselej povezovala s hotenjem po odkrivanju izpovednih razsežnosti v slikarstvu, ki postaja vedno pomembnejše in v zadnjem desetletju njenega slikarskega delovanja docela prevlada. Slikarka se je opredelila za samosvojo interpretacijo »fantastičnega pejsazha«, ki je zazhivel v različnih variacijah podob sanjskih vrtov in bolj kot likovno konkretnemu pripada zasebnemu, nemara izrecno duhovnemu svetu. Darja Shtefanchich je zapisala: *»Slika je postala moj vzporedni zhivljenjski chas in prostor. V njem sem uresnichena po svoji podobi in volji. Slika je moje notranje bojishche in zatochishche. Vsaka slika zato nastaja dolgo, po vech mesecev.«*

Srečujemo se s slikarskimi podobami kot poskusi likovne opredelitve svojevrstne »duhovne pokrajine« – slikarkinega sanjskega vrta. Slikarka je postala stvariteljica likovnega sveta, ki ga tvorijo fantazijski krajinski sestavi, v katerih se pojavljajo simbolični poudarki, medsebojno prepletene naravne in umetne oblike ter intenzivne barve.

Fantazijske pejsazhe lahko povezhemo z razmishljanji, ki so v avtorici tlela od gimnazijskih let dalje. Darja Shtefanchich omenja, da je brala pogovore s francoskim kiparjem Augustom Rodinom na opushčenem vrtu stare grashchine in odtelej dozhivljala vrt kot prostor poln zhivljenja, barv, zvokov in strasti. *»Vrt nas zajame kot neugasljivi plamen, nas razzbari, razboli in odnasha v vishave, kejer se v neshtetih malih plamenchkih razprshimo in zabrepenimo v blago svetlobo. Vrt je posvechen prostor, v katerem strast in brepenenje potujeta z roko v roki in ju misel razplamteva v goreche zlato. Tak vrt slikam vse zhivljenje in ga vidim kot sanje, kot najvechje razkoshje, ki nam je labko dano.«* (»neodposlano pismo« D. Shtefanchich, objavljeno v besedilu Darka Slavca, zlozhenka samostojne razstave v Galeriji Cankarjevega doma na Vrhniki, februar 2009)

Darja Shtefanchich pomena naslikanega sicer izrecno ne pojasnjuje. Vsakomur dopushcha svojo interpretacijo. Ob gledanju njenih slik se skorajda ne moremo izogniti asociacijam na biblijski raj, mitoloshko Arkadijo, antichne vrtove, sozhitje shtirih elementov zraka, zemlje, ognja in vode ... V enaki meri je dolg tudi spisek morebitnih slogovnih pobud, na katere nas opozarjajo pisci recenzij razstav Darje

Shtefanchich (nadrealistično in fantastično slikarstvo, Janez Mesesnel: odmevi italijanskega trecenta in zgodnjega quattrocenta, Tatjana Pregl Kobe: sorodstvo s francoskim slikarjem Henryjem Rousseaujem in Maksimom Sedejem ml.) in jih nedvomno široko likovno razgledana in razmishljujoča slikarka dobro pozna, a se po njih samo bežno ozira, saj je v ospredju njenega slikarskega nagovora sledenje notranjim ustvarjalnim vzgibom.

Magični, zapleteno in hkrati idilično urejeni pravljichni slikarski vrtovi Darje Shtefanchich se hkrati odpirajo tudi navzven. Pricha smo odkriti in vznemirljivi slikarski komunikaciji z gledalcem. Slike nas vabijo v brezmejne daljine, ki jih nakazujejo kompozicijske silnice, v območja posebnih razmishljanj in dozhivetij ...

Po likovni plati lahko govorimo o idealni sintezi med zhivahnimi barvami in z zgoščevanjem pastoznih potez oblikovanimi rastlinskimi oblikami ter vanje vključenimi geometrično umerjeni arhitekturnimi poudarki kot so zid, stolpi, stopnišče in ribnik. Slikarka vsako podobo gradi premišljeno in skrbno pretehta vlogo, ki jo bo v celoti imel posamezen zhivahno obarvan motivni delček. Ves motiv je podvržen koloristični preobrazbi. Zamolkli barvni odtenki so odstopili svoje mesto barvni sprostivni. Izbor barv je drzen. Nekatere rastlinske oblike nas spominjajo na koralne tvorbe ali drobne plamene, celotna kompozicija pa na barvni kalejdoskop. Barve so tople in hladne, komplementarne in kontrastne, a praviloma uchinjujejo optimistično. Pri razporejanju barvno potenciranih oblik v likovno ravnovesje sta potrebna pretanjena mera in trden koncept.

Zanimiv je vtis zhivljenjskega utripa upodobljenega fantazijskega pejsazha, ki je zasnovan kot enoten likovni organizem. Rastline in barve so ozhivele, dosežen je vtis neprestanega ritmičnega, krožnega ali vijugastega gibanja stezic, vode, zhive meje in drugih naslikanih motivov. Sestavni del pejsazhnega sistema je tudi nebo, v katerega se je prav tako naselilo vrtno gibanje.

Darja Shtefanchich

LIKOVNA DELA /SLIKE/

- 1 H.C., 2000, olje na platnu, 80 x 80 cm
- 2 Nevidni vrt, 2000, olje na platnu, 100 x 100 cm
- 3 Vzvalovani vrt, 2004, olje na platnu, 100 x 100 cm
- 4 Svileni veter, 2008, olje na platnu, 80 x 80 cm
- 5 Nemirna vezenina, 2006, olje na platnu, 100 x 100 cm
- 6 Pogled, 2010, olje na platnu, 80 x 80 cm
- 7 Arabeska, 2009, olje na platnu, 80 x 80 cm
- 8 Sokolarjev stolp, 2003, olje na platnu, 100 x 100 cm

Naslovnica

- 9 Skrivanka, 2009/2010, olje na platnu, 100 x 100 cm

Fotografije del: Ljubo Vukelich, Irena Shtefanchich

DARJA SHTEFANCHICH je bila rojena 27. oktobra 1957 v Postojni. V mladostnem obdobju se je udeleževala organiziranih oblik učenja in večkrat skupinsko in samostojno razstavljala. Nato se je odločila za slikarsko osamo. Po več kot dveh desetletjih so njene slike znova našle pot do širšega občinstva. Samostojne razstave: Galerija Loterije Slovenije v Ljubljani (2007), Galerija Cankarjevega doma na Vrhniki in Galerija Likovnih del mladih v Celju (2009), Mestna knjižnica Otona Zhupanchicha v Ljubljani, Galerija Laterna v Chrnomlju in Galerija Vodnikova domachija v Ljubljani (2010). Zhivi in ustvarja na Uncu pri Rakeku.

SHALJIVI LIST SHKRAT (1883–1885)

Prva shtevilka »*zabavno-zbadljivega in shaljivega lista*« *Shkrat* je izšla sredi januarja 1883 v Ljubljani. Obsegala je štiri strani oziroma polovico tiskarske pole. Liberalni chasnik *Slovenski narod* je z naslednjimi besedami priporočil satirichni shtirinajstdnevnik, ki ga je tiskala liberalna Narodna tiskarna v Ljubljani: »*Pobvale vreden je zhe zato, ker je pisan v chistej, gladki slovenshchini, a tudi njegovi vtipi so vechinoma tako duboviti, da nas zhibivo spominjajo na ranjkega "Pavlibo".*« (»Chasnikarstvo in nashi chasniki«, *Slovenski narod*, 1883, sht. 289)

Satirichni list je v treh letih zamenjal tri urednike. Njegov prvi založnik in urednik je bil knjizhevnik, politik, filozof in eden vidnih sodelavcev *Slovenskega naroda* Janko Pajk (1837-1899). Marca 1884 ga je nasledil urednik *Slovenskega naroda* Ivan Zheleznikar (1839–1892). Izdajatelj, lastnik in odgovorni urednik tretjega, zadnjega letnika je bil tiskar Srechko Magolich (1860-1943).

Che je verjeti »Vabilu na naročbo«, naj bi bil *Shkrat* »*nezavisen list, kajti zavisen je jednako od dobrega humorja in od naklonjenosti svojih naročnikov, do katerih se obraca s proshnjo, da ga tudi v prihodnjem letu s sodelovanjem in naročbo podpirajo, da bode vsestranski ustrezal prevzetej nalogi*« (*Slovenski narod*, 1884, sht. 1).

V resnici so odločilno besedo pri uredniški politiki *Shkrata* imeli liberalni »radikali« (radikalna liberalna struja). Satirichni list naj bi bil v precejshnji meri namenjen napadom na zmerno liberalne in zmerno narodne, provladne »elastikarje« oziroma »elastike« (F. Shukljeta, J. Kersnika, F. Levca), katerim so »radikali« (I. Hribar in I. Tavchar) zaradi pravne politike do nemshkih konservativcev ochitali nezanimanje za narodno vprasanje in oportunitizem. Zato je *Shkrat* moral zanikati obtozhbe Shukljetovega *Ljubljanskega lista* (1884-1885), da bi za svoje izhajanje potreboval finančno podporo Narodne tiskarne (»V obrambo«, *Shkrat*, 1884, sht. 16).

Shkrat je o *Ljubljanskem listu*, imenovanem tudi »Laibacherica« (izhajal je kot večerna priloga dezhelnega uradnega lista *Laibacher Zeitung*), leta 1883 zapisal: »*4000 gld. letne podpore bode dobival neki slovenski list pochenshi od novega leta. 4000 gld. za slovenske reptilije*«. Izraz »*reptilski fond*« oziroma »*reptiljenfond*«, fond za »*reptilije*« ali »*plazilce*«, je bil povzet iz nemshchine: der Reptilienfonds. Z njim je bil mishljen vladni oziroma dispozicijski fond za

plachevanje uslužnih in kupljivih chasnikarjev. *Sbkerat* je torej poskusil diskreditirati *Ljubljanski list* z obtozbo o vladnem podkupovanju oziroma podkupovanju s strani kranjskega deželnega predsednika Andreja Winklerja. Podobno obtozbo so mladoslovinci leta 1870 z uspehom uporabili pri Levstikovem *Pavlibi*. *Sbkeratovo* pisanje naj bi bilo glede na Shukljetovo zagotovilo povsem neutemeljeno (po: Fran Shuklje, *Iz mojib spominov*, I. del, Ljubljana 1926, str. 116).

Sbkerat je napadal tudi nemshkutarje in katolishki tabor ter bil sovrazhno razpolozhen do gibanja ljubljanskih malih obrtnikov, ki se je zachelo s prvim shodom leta 1880 in konchalo leta 1884 s procesom zoper »krvavce«. Glasilo obrtnishkih demokratov *Ljudski glas* (1882-1885) *Sbkeratu* ni ostalo dolzhno: »**“Shkrat”**, nek v Ljubljani izhajajoch, jako aboten listich, prebudil se je 10. t. m. zopet iz svojega chez tri mesece trajajochega spanja in menda le zarad tega, da leto koncha in lazhyje zopet peshico svojib narochnikov v pribodnjem letu na led spelje. Zanimivo je to, kako nenavadno chudno njegov vrednik, g. Zheleznikar, rachuniti zna. Letos izshlo je 8 shtevilk, a zaznamovana je zadnja z 19! Mi sicer ne razumimo te vishje matematike, a kakor nam je to nekdo razlozhl, je stvar tako-le: $12 \times 12 = 24$ in $24/3 = 8$, ali pa “*Sbkerat*”: $8 =$ “*Srsben*”: 2 , ali pa *Zheleznikar*: spomenik = Ivan Tomshich : 0!« (Ljudski glas, 1883, sht. 23).

Ostro gonjo zoper t. i. obrtnishko skupino in z njo povezane socialne demokrate je vodil tudi *Slovenski narod*. Dushan Kermavner meni, da je *Sbkerat* »res jemal na tarcho tudi nemshkutarje, toda obrtnishki demokrati so bili v tolikshni meri predmet njegovib zafrkancij, da se ne moremo ogniti zakljuchku, da so ga voditeljji “*Narodove*” frakcije ustanovili predshem za boj proti njim!« (po: Dushan Kermavner, »Obrtnishkodemokraticzna skupina in “*Ljudski glas*” v letu 1882«, Slovenska politika v letih 1879 do 1895, Politichnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja *Slovenska kulturnopolitichna in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Ljubljana 1966, str. 707). Urednik *Sbkerata* Ivan Zheleznikar je bil na »krvavshkem« procesu v Celovcu celo ena najbolj obremenilnih prich zoper delavskega organizatorja, krojacha Franceta Zheleznikarja (1843-1903), ki je bil zaradi anarhizma obsojen na 8 do 10 let tezhke jeche.

Zaradi nekaterih prispevkov je na *Sbkerata* postalo pozorno tudi c. k. drzhavno pravdnishtvo (drzhavno tozhilstvo), ki je zaplenilo 1. sht., tako da se je list javnosti pravzaprav predstavil shele z 2. sht. Zaplenjena je bila tudi polovica 14. sht. iz leta 1884 in zaradi podlistka *Resna premishljevanja penzjoniranega filozofa Izidora Muzlovicha* tudi naslednja, 15. sht. Drzhavni pravdnik je urednistvu *Sbkerata* dolochil tudi 10 goldinarjev globe.

Med *Sbkeratove* redne podlistke so sodili *Sbkeratogrami*, *Vashke slike* in *Pogovori*. Imena sodelavcev so danes neznana. Leta 1884 je v *Sbkeratu* pod psevdonimom »Chikoslav Lazhan« objavljjal humoristichne verze mladi slushatelj moderne filologije na Dunaju Josip Krzhishnik (1865-1926),

doma iz Sht. Lenarta pri Shkofji Loki (po: Anton Ocvirk, opombe k: Janko Kersnik, *Zbrano delo*, Peta knjiga, Ljubljana 1952, str. 584).

Naslovno zaglavje *Škerata* poleg z velikimi chrkami izpisanega naslova lista krasi podoba shkrata na konju, ki z bichem v roki preganja svoje nasprotnike. Podobne »govoreche« naslovnice so bile znachilne za mnoge satirichne liste 19. stoletja.

Škerat ni objavljaj portretnih karikatur, temvech satirichne oziroma humoristichne ilustracije in t. i. karikature nravi, ki so bile delo tujih avtorjev. Karikature in ilustracije so bile za spremljavo besedilom, »raznourstnim daljšim zabavnim spisom, pesmim, dovtipom«, in se nanje niso neposredno nanashale. Med drugim so bile v *Škeratu* objavljene karikature dveh znamenitih cheshkih karikaturistov Karla Krejchika in Frantishka Kolárja. Na prakso objavljanja uvozhenih klishejev lahko naletimo pri vseh domachih listih iz zadnjih dveh desetletij 19. stoletja.

Ivo Antich

SREZ – »NEZNANI« MOJSTER STRIPA

Eden od vidnejše trojice stripisarjev iz drugih republik exYU, ki so v letih 60/70 objavljali v slovenskem tisku, je poleg Vladimirja Hercega in Zheljka Lordanicha tudi Ratko Srezovich, rojen leta 1946 v Zagrebu, kjer je konchal srednjo sholo za uporabno umetnost. Leta 1964 je bil med nagrajenci natechaja za strip v zagrebškem tedniku *Plavi vjesnik*. Kmalu zatem je objavil strip *Mikrobov prvi let* (sc. Rudi Aljinovich), v slovenskem tedniku *Zvitorepec* pa daljša stripa *Tibotapci* (1967; krimi; pon. *Primorski dn.* 1968/1969 in *Meh za smeh*, 2-5/1982) in *Skrivnost izgubljenega shkornja* (1968; vestern), oba po scenariju Cirila Galeta, ki je tudi scenarist Srezovicheve nogometne parodije *Strashna tekma* (*ND – Nedeljski dn.*, od 24. 12. 1967 – 7 nad.; barvni ponatis v zvezku, KDU 2010), danes še dodatno zanimive zaradi »strankarskega« spopada med »Dolgolasci« in »Brezlasci«. Od decembra 1975 do srede 1976 je v *ND* izhajal *Charovnik* (sc. Ivo Antich; pon. *Meh za smeh*, 1-7/1981). Od marca do avgusta 1978 je v *ND* izhajala *Velika ugrabitev*, pri kateri je Srezovich tudi avtor vsebine. Krajshi strip *Zbrelo* (bes. I. Antich) je izshel v *Meh za smeh* 6/1980. V tedniku *Slovenske brazde* je leta 1991 izshel parodichni SF *Usodna istochasnost* (bes. J. Mravljak / ps. I. Antich). V stripu posveчени prilogi dnevnika *Slovenec* je bil 18. 8. 1992 objavljen Srezovichev kratek strip *Zakonska idila* (bes. I. Antich). V *Reviji SRP* sta izshla »prazgodovinska« satira *Praveneti* (25-26/1998; ps. Rado Srez; bes. I. Antich) in enopasichni gag *Safari v okvari* (51-52/2002). Srezovich je v hrvashkih in slovenskih listih (*Zov*, *Nash strip*) poleg stripov objavljali ilustracije, ilustriral mladinske knjige, od leta 1983 rishe stripe (sc. Zlatko Stanzer) za hrvashka tabornishka lista *Mi mladi* in *Svijet skauta* ter za *Arhivo*, glasilo hrvashke zveze diabetikov (*Tajna sove koja govori*, 4/2004); strip o skavtih tudi v *Strip revija* 3/2010.

Srezovich je manj znan kot Lordanich in Herceg; njegovi stripi so izhajali pod psevdonimi ali brezimno, na dnu pasic se je le redko podpisal (»Srez« ali »RSR«). Zhe kot najstnik je izstopal z virtuožno »chisto linijo« svoje karikaturistichne risbe v stilu francosko-belgijske shole, zlasti stripskih basni Raymonda Macherota. Ko je pozneje iskal izvirnejshi osebni stil, je ponekod okorno shablonski v kadriranju in anatomiji chloveshkih likov; tudi ni izoblikoval bolj profilirano-prolongiranih junakov, ki bi dosegli shirsho popularnost. Njegov najbolj celovit stripski dosezhek se zdi *Velika ugrabitev* (narisano 1975) z mojstrsko, energichno izchishcheno risbo, dobro sestavljeno daljšho zgodbo (22 shtiripasichnih tablojev) in izvirno zasnovanim glavnim junakom, francoskim privatnim detektivom. Na sploshno se Srezovich kazhe kot izjemno talentiran karikaturistichni risar s »charobno roko«, ki pa je z razmeroma manj intenzivno produktivnostjo ostal nekoliko na obrobju »sreza« (srez – shr. obmochje, okraj) devete umetnosti v senci »nedorechenosti«.

Ratko Srezovich

VELIKA UGRABITEV

/iz stripa/

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

KAM DLJE POTREBNO NI

SEDIM, STRMIM IN RAZMISHLJAM

Po ulicah se sprehajajo mutci
in vpijejo, če se jim da.
In na kolodvoru je sonce
zdolgočaseno do neba ...

Sedim, strmim in razmishljam
o chasih, ko še nisem strmel,
ko nisem pretirano razmishljal,
ko nisem še niti sedel.

Sedim, strmim in razmishljam
o urah, ki še niso prishle,
o njihovih rezkih tiktakih,
ki umerijo nič ali vse.

Obrazi iz knjizhnic so mrki,
platnice jim zhrejo srca ...
In deklice ob njihovih nogah
niso nikjer vech doma ...

PUSHCHAVA SE JE ZREDILA

Pushchava se je zredila in kosi so vpili
nekaj rumenega.
Potrkal sem, preden sem vstopil,
vzgoja se mi pozna.

Kamele so izgubile grbo in hvalnicam je
pobegnila himnichnost z obrazov.
Zhe zhe, sem pokimal, a v odgovor mi je zarenchal
samo en brat Karamazov.

Stare navade imajo predolga imena,
she najbolj izurjenim se jezik zafeclja.
Kukavice v urah postajajo slepe.
In nikogar ni vech doma ...

Pushchava se je zredila, kaj pa ste drugega prichakovali!
Skushnjava je bila prevelika.
Potrkal bom, preden bom vstopil.
Snel klobuk, kot se shika.

VECHER PRIHAJA SKOZI PARK

Vecher prihaja skozi park,
oblechen kakor svat.
She hip, pa bo kochija shla,
povzpel se bo do vrat.

Poznam vecher, bil je zhe tu,
gostila sva ga zhe.
A zdaj prihaja spremenjen,
drugache mu je ime.

Frak je po meri narejen
in v gumbnici, se zdi,
malce neobichajen cvet
svetlika se v temi.

A glej, nasmeh njegov je tak,
kot gostu se poda.
Postreziva mu, naj se zdi,
da odobravava.

Naj misli, da v slovo pustil
par senc nama bo v dar!
Naj misli, da ponoči strah
spustil se bo iz omar!

Naj se gosti! Potem pa naj
se v gost objem nochi
poda s kochijo v vekomaj;
kam dlje potrebno ni ...

Milan Fridauer – Fredi

AFORIZMI

Teologi bodo morali preuchiti, ali je troedini Bog federalna, konfederalna ali zveza suverenih bogov.

Tudi Slovenci smo drzhavotovoren narod.

Che bi bili politiki odkriti, jim nikoli ne bi odkrivali spomenikov.

Ko bodo ljudje popolnoma obubozhali, bodo s smetishch zacheli pobirati tudi zavrzene ideje (ideologije).

Vech ko bo predvolilnega golazha, manj bo povolilnega mleka.

Diplomat je chlovek, ki ne bo rekel bobu bob niti, ko ga je.

Dlje ko oblast uporablja silo, prej spozna silo demonstracij.

Politichni noji mlajshe generacije skrivajo glave v pesek na tenishkih igrishchih.

Vox populi pri oblasteh ni bil nikoli popularen.

Ko so se zrushili socialistichni gradovi v oblakih, so si njihovi arhitekti nashli zaklonishcha v vilah na zemlji.

Da je pri nas vse vech ljudi na robu prezhivetja, je za oblast oчитno obrobneга pomena.

Si lahko predstavljate, koliko ljudi bi lahko sezhgali na grmadah papirja, ki je bil popisan o chlovekovih pravicah?

Tudi kolektivne pogodbe prinashajo delavcem individualno bedo.

Oblast te hitro spravi ob last.

O omejitvah ne bi smeli odlochati omejeni.

Za vrtichkarja je zhe krt podtalni element, ki spodkopava temelje nacionalnega gospodarstva.

Rezhimi, ki se znajdejo v slepi ulici, postavljajo drzhavljane pred zid.

Che bi se v peklu obnashali trzhno, bi zhe zdavnaj naredili toplarno.

Ognjeviti govori so idealni za vzhiganje slame v glavah.

Med odpadniki je vech tistih, ki so jih zavrgli, kot tistih, ki so sami odpadli.

Birokracija je zdravnica, ki prisega na zdravljenje s pijavkami.

Tudi izvoljeno ljudstvo je bilo izvoljeno nedemokraticno – z enim samim glasom.

Vsak stolchek vsaki riti ne prinese zlate zhile.

Politikant je politikov ministrant.

EPIGRAMIZMI

SLOVENIZMI

NERODNO SORODNO DNO
(podkletje – klet, v ruskem okolju; SSKJ)

Tajkunsko je cvetje
zhe skorajda zajelo
po rusko na debelo
she alpsko podkletje.

»NAJVECH SVETA«

Da se kurnik zmeren
ne bi vase strl,
ga je zhe Presheren
z medvedom podprl.

TRK V GLUHI LOZI

V gluhi lozi trk neznan:
z Germanom trchi Slovan,
nakar skozi Shentflorjan
pogleda na dan – Balkan.

BARVE VINA

Chrna in rdecha vina
veljajo kot chrnina,
v politiki so »chrnic«
lahko tudi belina.

AFERE

Brez afere
sploh ni prave
atmosfere
v snu držhave.

DOGODEK V MESTU SLOGI

Sloga, prestolnica
kot umobolnica:
kar koli se v njej zgodi,
kot da se zgodilo ni.

PIPA MIRU

Namesto junction
bi ustrezal joint:
glede na function
je v njem boljši point.

KRSTA TRSTA
(joint – med. stik kosti)

Po vrsti kakor
hishe v Trsti,
po vrsti kakor
kosti v krsti.

NOVI HIBRIDI

Mikronezijski brati
niso le za južnimi vrati.
Ker brat je bratu Vanuatu,
so tudi Kiribati.

ALPSKA MORA
(Alp – nem. môra)

To je ta »der Alp«,
ki puli skalp:
bolj kot nora
je gora môra.

BELGRAD

Razlaga keltskega (?) imena
Dunaja ni brez pomena:
Vindobona – se je glasilo,
Beli grad – je pomenilo.

LJUBLJANSKA »LUKNJA«

Ko je Churchill med vojno pomislil
o vdoru skozi »Ljubljana gap«,
si je raje previdno premislil:
lahko bi fiasko bil ta zhep.

POMOR(JE)

Kdo je bolj na zgubi:
Slowinci ali Kashubi?
Barka pomorjanska
ali podalpsko-jadranska?

JAJCA ZA ZAJCA

V nerodni zgodovini
vsakega KUK zajca
so v plodni ozhini
le kukavichja jajca.

ZNANJE, TEMELJ DRUZHBE

Nabral si je znanja
in vsakršnih diplom
ter prishel do spoznanja:
»Ni sluzhbe, le v zavist bom ...«

PENZIONIST

Lahko si izrachuna,
da zhivi na tuj rachun.
Je hujshi od vohuna,
hujshi kakor vsak tajkun?

BALKANIZMI

»PATRON GASILCEV«
(4. velikega travna, 1980-2010)

Na podalpskem severu Balkana,
v dolini in na dan Shentflorjana
preminil je Rdechi kapitan,
nato v Belem gradu pokopan.

TITANIK

Ni se mogoče znebiti vtisa
titanikovskega obrisa
ob imenu jugostvarnika
in katastrofalnega parnika.

ZBOR PLEMEN

Pomen imena:
Broz pokliche
na zbor plemena –
juzhne ptiche.

JA(Z)

Namesto Njegove
J(N)A-domovine
imajo zdaj nove
volkojzabine.

KUM

Iz kumrnega Kumrovca
pride »erzac« idola
in sredi Belega gradca
vrzhe kralja s prestola.

PARALLAX VIEW

Chetnik: »Zagorska kanalja
je vrgla srbskega kralja.«
Partizan: »Dvorno navlako
je le odstranil v odplako.«

ZBOR ZHENSK

Bil je selivska ptica:
od vseh znanih nobena
Brozova zhenska (zhena)
ni bila Hrvatica.

OB(T)OZHEVANJE TITA

Med obozhevanjem
in obtozhevanjem
je huda razlika,
za glasek velika.

POANTA

Niti ob svetovni karieri
se Balkanec ne izogne
temeljni balkanski barieri,
ki vse presezhno upogne.

JAJCA IZ JAJCA

Ab ovo –
vse iz Jajca.
She jajca
za obnovo.

ZADNJI KRAJEC
(Od Jajca do Daytona)

Iz bosanskega Jajca
so se končno entitete
izvalile – rob krajca
večne kontinuitete.

BLODNJAK

Balkanski napredek
ni pot navzgor,
temveč je zapredek
v krozhni predor.

O UCHINKU PO OVINKU

Kdor se nenehno pritozhuje
nad krivico, ki se mu godi,
po ovinku potrjuje,
da nima ustrezne mochi.

BORBA
(ne izhaja vech)

Nekoch je Jugodržhavo
skupaj držhala Borba,
a je skoz staro slavo
vse bolj lezla stara chorba.

KAOS »KAO« OS
(ob grshki polomiji)

Z Grchijo je »balkanski raj«
končno zaokrozhen:
po vojnah v Jugi je sedaj
razkrit in zavozhen.

CATENA BURUNDI

Balkan ime ima
tudi: Catena mundi.
Od vseh dezhel sveta
se rima le z – Burundi.

POPARE

(Posthistorichne parabole)

FARSA OD FRASA

*(Jakob Frass / Stanko Vraz; ob 200-letnici rojstva;
Frass – nem. požbreshnost; fraž – otroška božhjast)*

Gledano iz daljav Marsa
(preoral je z nedavno vojno
West-Balkan v polje bojno),
se vsaka muka zdi farsa.
To pach velja tudi za Frassa,
ki je transilirska trasa
od kranjske lirske torture
do ilirske politkulture,
ker od Beljaka do Varne
so bratske meje (ne)stvarne:
ko je le malo manjkalo,
pa bi Shtajercev zmanjkalo,
je odshel iz kranjskega (k)raja
pod veje ljutega gaja,
iz podalpskega chrevesa
po lestvi v ilirska nebesa.
Zapustil je Preshernovo pot,
»lachen slave, blaga« chez juzhni plot,
nekakshen »narobe uskok«,
ne le Vraz, zdaj she skoraj »vrag«,
v jeziku pa bozhjasten otrok,
ki je tako rekoch »naenkràt«
(»vraz« – bi rekel ruski brat)
prestopil usodni prag
in eno slovansko tugo
zamenjal z drugo trugo
(izbral je »vechje Slave« izraz,
sledech Kollárjev »výraz«),

saj prej ni pomenil nich,
zdaj pa kot lirski frazer
in novoshtokavski amater
je preskochil ilirski parter,
zapustil je kranjske ovce
in odshel med vuk-ovce
ter postal večno zhiv mrlich
(kdor naredi harakiri,
se menda rad povampiri).
Odprto ostaja vprashanje
o možnostih za Dejanje.
Naj bi chakal kranjsko priznanje,
bolj sanjsko kot ilirske sanje?
Je to drugache zunaj kotanje
ali pa je povesod isto?
Shepnil mu je namrech Mefisto:
»V jeziku, ki je zgolj narechje,
je možno pisati le povprechje,
a kdor hoche do velichine,
naj sebe skoz popek preseka
in kot dvodelna pokveka
naj se raztegne do Kine!«

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XIX)

(tretje štirimesečje 2009: september – december)

SPET DOMA (TVS 1 – 27. 9. 2009). Legendarna dveurna nedeljska »razvedrilna oddaja« TVS (ki ji na POP TV skusha konkurirati enako oznachena sochasna *As ti tud not padu?* z voditeljskim dvojcem), sicer »zhe odpisana«, a tokrat vseeno presenetljivo funkcionalna v svojih okvirih: voditelj Mario razpolozhen, tako rekoch v svojem elementu, profesionalno neoporechen, primerno izbrani gosti (igralka, kajakash, pop-pevka), dobra popevka *Naj bo september ali maj* skupine Mambo Kings in izvrstna *Ljubezen pade z neba* Tinkare Kovach (obe pesmi kazheta opazno skrb za besedilo). Tudi humoristichni vložhek, ki je obichajno najbolj »problematichen«, je tokrat z Borisom Kobalom razmeroma uspelo duhovit.

PODMORNICA (*Das Boot*; Nemchija, 1981; TVS 2 – 28. 9. 2009). Klasika, eden najboljših filmov v svetovni kinematografiji, ne le v okviru vojnega zhanra: fenomen »klavstrofobichnega shpektakla«. Pod rezhijskim vodstvom Wolfganga Petersena (po romanu, ki ga je po lastnih dozhivetjih napisal L.-G. Buchheim, izd. 1973, slov. prev. 1975) je z organizacijskim perfekcionizmom (najdražji nemshki film) in z enakovredno umetnishko preprichljivostjo (markantni Juergen Prochnow kot kapitan) upodobljena notranjost nemshke vojashke podmornice med drugo svetovno vojno iz nesentimentalne, a globinsko humane perspektive posadke kot v mashinerijo podvodne pasti ujetih »podgan«. Zhe uvodni moto, ki navaja, da se od 40.000 nemshkih podmornicarjev med drugo svetovno vojno 30.000 nikoli vech ni vrnilo, tako rekoch »pove vse« o imenih in usodah teh tisochev v glavnem mladih moshkih individuumov, ki so se v neizprosni sluzhbi (nacistichni) domovini izgubili v nich. »Distancirani« patriotizem? Ob vseh kvalitetah je vseeno problematichna zlasti dolzhina; film bi se chisto ustrezno in zaokrozheno na bistveno lahko konchal tam, kjer se sam »etapno ustavi« pred angleshkim Gibraltarjem. (Koliko ljudi zmore npr. po celodnevem poklicnem buljenju v rachunalnik she skoraj tri ure globoko v noch strmeti v tv ekran?)

MAO – KITAJSKA ZGODBA (*Mao, a Chinese Tale*; Francija, 2006; TVS 1 – 1. 10. 2009). Na dan 60-letnice komunistichne republike Kitajske predvajan prvi del odlicnega francoskega dokumentarca o edinstvenem kitajskem fenomenu, ki ga je vzpostavil in ga v določenem smislu she po smrti pooseblja voditelj Mao Zedong (prvi kitajski »rdechi cesar«), cheprav se je danes njegova varianta komunistichnega sistema izkristalizirala kot specifichen krizhanec – »kompartijski kapitalizem«. Ob vsej specifiki je bila tudi Maova kmechko-delavska revolucija pod vodstvom

(»internacionalistichne«) kompartije klasichna drzhavljanska vojna s konservativnim »bratskim« burzhoaznim nasprotnikom (Chiang Kai-shek, »nacionalistichna« stranka Kuomintang) v chasu napada od zunaj ali (japonske) okupacije kot »krize in prilozhnosti« (kit. pojem »wei-ji«). Po kitajskem obichaju enozlozhni priimek Mao in dvozlozhno ime Ze-dong je kot skupno sintagmo mogoche prevesti: dlaka ali kozhuh (naglasne in zapisne variante v pismenkah: machka, tveganje, videz) sijochega vzhoda. Mao je bil »machje okreten in skrivnosten«: prilagodljiv pragmatik in samosvoj utopistichni vizionar, politik-vojskovodja in pomemben, klasichno stiliziran pesnik, mojster kaligrafije, t. i. *travne pisave* (tudi v grshki klasiki ima poezija zvezo s travo: poie – trava; prim. poiesis). Ob znachilnem podatku, da je Maov najljubshi sin Mao Aiying padel v korejski vojni, se zastavlja vprasanje, zakaj je Stalin »zapeljal« (spodbudil) komunistichno Korejo v vojno z juzhno Korejo in s tem z Ameriko, in to v chasu, ko sta bili SSSR in Maova Kitajska »najvechji prijateljici«. Brilljantni in daljnovidni kremeljski intrigant je svojo velikansko sosedo potisnil v vojno skupaj s »severnokorejskim shkratom« proti Ameriki; tako je razbremenil svojo razvlecheno vzhodno stran, kajti kljub tedaj she uradnemu »prijateljstvu« je bil kitajski kolos zanj tako v ideoloshkem kot v praktichnem smislu nevaren konkurent; to se je kmalu po Stalinovi smrti tudi jasno pokazalo. (V drugem delu istega filma o Mau, TVS 1 – 8. 10. 2009, sta poglavitni točki »triumf socialistichnega kmetijstva« z ljudskimi komunami in lakoto, ki je med 1958-1960 pobrala ok. 30 milijonov ljudi, ter »kulturna revolucija« med 1966-1969 kot edinstvena najstnishko-vojashko-bibliofilska kolektivna histerija z rdechimi katekizmi Maovih citatov. Pri tem se spominu tukajshnjega gledalca med drugim ponuja tudi izjemni, ob nastanku presenetljivo »aktualistichni« pesnishki cikl Leva Detele *Kitajske pesmi* iz knjige *Atentat*, Trst 1966.)

HRI-BAR (TVS 1 – 3. 10. 2009). Che je zadnja oddaja *Spet doma* kljub vsemu pozitivno presenetila, je z zadevnim obrokom njenega uro krajshega poznosobotnega »kontrapendanta« (v isti tv hishi), ki ga vodi »anti-Mario« Sasho Hribar, ravno nasprotno. Ni lahko z duhovitostjo zapolniti uro tv dogajanja (scenarij Bojan Kranjc) ob nedinamichni rezhiji, ki mlahavo, skoraj brezciljno krozhi po »baru« od točke do točke (med drugim zajame tudi moteche okorno »lutkovno« animacijo znanih resnichnih oseb) in si podaljšuje minutazho z vsakrshnimi »prilozhnostmi«, v katerih se izgublajo tudi inventivnejshe domislice (tokrat zlasti obchutno ob razvlechenem antirodetovskem prepevanju »v slavo« sicer markantne gostje Svetlane Makarovich, ki oddaji ni dodala zanimivejshe zachimbe).

SYLVIA (VB, 2003; POP TV – 4. 10. 2009). Najbolj slaven pesnishki par v svetovni literaturi XX. stoletja, moshko-zhensko razmerje »na bojni nogi«, zakon kot imanentna drama najtesnejshih medchloveshkih odnosov, ko se chlovek izrocha sochloveku in mu tako ali drugache polashchevalno »leze pod kozho«. Hipersenzibilna amerishka pesnica in angleshki »razbojnik iz mochvirja«: Sylvia

Plath in Ted Hughes, veliki imeni anglo-ameriške literature; tudi zato, ker sta pisala v vodilnem svetovnem jeziku, sta postala del globalne kulturne zavesti. Depresivnost Plathove je, po vsem sodeč, izvirala iz travmatičnega doživljanja zgodnje očetove smrti, ob kateri je devetletna skushala narediti samomor, nato je odrashchala ob trdo stvarni in ostro inteligentni materi, ki ni bila nad njenim mozgom, »neoprijemljivim« in »sploh drugachnim« angleskim literatom Hughsom, prav nič navdushena. Rezhija Christine Jeffs je »zhensko« umirjena in senzibilna; z obilno »razpolozhenjsko« glasbeno spremljavo, v prevladujočih temachnih interierjih in redkejših, enako mrakobnih eksterierjih, skusha odnos v paru predstaviti predvsem filmsko, z malo besed, rachunajoch na vsaj deloma obveshčenega gledalca. Izjemno fotogenichna Gwyneth Paltrow je dokaj plastichno predstavila svoj lik, medtem ko je Daniel Craig kot Hughes ostal kljub vizualni ustreznosti bolj ali manj nedorechen in »standarden« zakonolomec, ki mu ljubica pomeni nekakshen »dodatek svobode« ob psihichno tezhavni zheni, obremenjeni z vzporednimi zahtevami dveh otrok in lastnega literarnega ustvarjanja.

ZAJTRK PRI TIFFANYJU (*Breakfast at Tiffany's*; ZDA, 1961; POP TV – 5. 10. 2009). Ista tv postaja je brzih za tragichno *Sylvio* ponudila (kot vedrejšo protiutezh) še en film iz svetovljanskih literarnih krogov; »ochishchena« priredba po noveli »juzhnjaka« Trumana Capoteja o njegovih reminiscencah na pisateljske zachetke v New Yorku. Film z znano popevko *Moon River* je danes zhe klasichna komedijska melodrama, briljantna »igrachka«, pisan nishtrc, ki je po pol stoletja v glavnem ohranil gladkost rezhije (Blake Edwards, mojster »pinkpantrovskih« komedij) in zlasti svojevrsten espri glavne igralke Audrey Hepburn (znachilen film enega najbolj fotogenichnih zhenskih obrazov v filmski zgodovini – ikonichni lik zhenske kot »simpatichno nevrotichne srnjeoke lutkice«); George Peppard ji je solidno statiral v liku pisatelja, v drobni vlogi je zraven tudi zmeraj sijajna Patricia Neal kot ostarela bogata nimfomanka, ki prezhivlja skromno uspehnega pisatelja; stranski kuriozum je tudi Mickey Rooney v groteskni vlogi hishnika Japonca. Kljub nespornim kvalitetam (zlasti dialogi) je film nekoliko predolg; ko se blizha polnima dvema urama, postaja ta »prisrchna pravljica« po malem entropichna v svoji prostodushni artificialnosti.

VILJEM CHERNO (*Intervju*; TVS 1 – 4. 10. 2009). Cheprav bi pogovor (voditelj Lado Ambrozich) s profesorjem slovenshchine in italijanshchine iz Beneshke Slovenije zasluzhil vechkratno predvajanje na megaekranu pri Preshernovem spomeniku sredi Ljubljane, ni bilo posebnega opozorila nanj niti v programu *Delo-Vikend ...* Profesor Cherno je uteleshenje »zadnjega Mohikanca« v najbolj zahodnem delu slovenskega etnichnega ozemlja, v nekakshnem slovenskem »slepem chrevesu« (prim. Rezija/Rusija; s panslovansko-ruskega vidika je vsa Slovenija nekakshno »slovansko slepo chrevo«, bolj etnoloshka kot politoloshka »beneshka Slavija«), kjer se she zmeraj dogaja »fantastichno« perfidna italijanizacija. V »znanstveno fantastiko«, ki naj chim bolj omeji areal »zashchitnega zakona«, npr.

sodi »lashka teza«, da je slovenshchina v Benechiji nekak rusko-uraloaltajski dialekt (ob slovanskih podobnostih se zdi, da je beneshkoslovensko »ijekanje« bolj »hrvashko« kot pa rusko; prim. ljudsko pesem *Na briegu je vietar*); nedostopna je slovenska tv, medtem ko ima italijanska mikromanjšina v Sloveniji svoje oddaje itd. »Poslastica«: profesorjevo knjigo *Terska dolina* iz leta 2006 je menda financirala – chisto sama – urednica Milena Kozhuh (cheprav gre formalno bibliografsko za izdajo celjske in gorishke Mohorjeve). Med »poslastice« sodi she marsikatero od beneshkoslovenskih dejstev; npr. leta 1918 je bilo v Beneshki Sloveniji 60.000 Slovencev, danes jih je praktichno peshchica za »folklorni okras«; do leta 1866 so bili skupaj z ostalimi Slovenci pod Avstrijo, tega leta so se podobno kot pozneje Koroshci s plebiscitom odrezali od svoje etnichne celote in se prikljuchili Italiji ... Je v ozadju tako beneshkega kot koroshkega plebiscita zgolj »chista ekonomska logika« ali gre tudi za imanentni geopsiholoshki identitetni »kratki stik« med kolektivnim egom in super-egom zaradi preshibke bioloshke kritichne mase? Gre za plemenski virus pesimizma-melanholije ne kot nacijske, temvech kot inklinacijske suicidne avtodestrukcije? Arhetipska psihichna hiba, ki jo »nakazuje« pradavno pokrajinsko ime Norik (v glavnem danashnja Avstrija)? Ob tovrstnih »provokativnih« vprashanjih je seveda zmeraj znova aktualna Pirjevcheva radikalna problematizacija, chesh da ni kljuchen odnos drugih do Slovencev, temvech odnos Slovencev do sebe ... Vsekakor je profesor Chernozhdero sredi beneshkoslovenskega pogorishcha vsemu navkljub poln plemenite vedrine in kremenitega rodovnega optimizma; pri tem poudarja, da Beneshki Slovenci she vedno med sabo govorijo le slovensko.

GOLI PIANIST (Matjazh Zupanchich: *Goli pianist ali Mala nochna glasba*; TVS 2 – 7. 10. 2009). TV-priredba predstave MGL ponuja razmislek o funkcionalnosti tovrstnih posnetkov iz gledalishcha, ki tako dobiva »filmsko razsezhnost« (ob strani ostaja dejstvo, da je film – zlasti kot obichajna kinopredstava – po stoletju obstoja tako rekoeh mrtev, vehtisochletni teater, ki naj bi zaradi filma propadel, pa se z novo energijo dogaja naprej). S posnetkom je gledalishka predstava tudi na poseben nachin dokumentirana, vsekakor pa po svoje priblizha igralske kreacije, ki so v zadevni igri vse po vrsti imenitne. Zupanchicheva igra (2001) je zanimiva groteska s prepletom farse in grozljivke, realnosti in fantastike; pri takih igrah je osnovno vprashanje zhivljenjske preprichljivosti, pravzaprav klasichne »mimesis«. Cheprav je vmes vrsta stereotipnih situacij in prijemov, je *Goli pianist* vendarle funkcionalno in dovolj kreativno organizirana satirichno-metaforichna analiza sodobnega, na dnu surovo polashchevalnega »bidermajerja« kot (global)shentflorjanstva zlasti v njegovem razmerju do zanj zmeraj problematichnega umetnishkega outsiderstva, ki ga tu zastopa pianist, v »odshtekanem« svetu tudi sam »odshtekan«, kot nakazuje naslov. Med razgaljanjem kolektiva »navadnih« pridobitnikov namrech umetnik ni romantichno idealiziran, temvech je kot nebogljen »kontrapunkt« razgaljen tudi on.

ODMEVI (TVS 1 – 8. 10. 2009). Trije sogovorniki skushajo voditelju »razlozhit« odhod Primozha Kozmusa iz aktivnega shporta. Istega dne, dober teden po svojem 30. rojstnem dnevu, je Kozmus v *Poletu*, shportni prilogi *Dela*, objavil svoje slovo pod naslovom *Zadnja kolumna*. Odmevi so »kozmični«, prve reakcije slovenske javnosti so podobne hrvashki osuplosti ob odstopu premierja Sanaderja na zacetku poletja. Vsekakor bo Primozh Kozmus, rojen 30. 9. 1979 v Novem mestu, s »Trubarjevim« imenom in najbolj nenavadnim slovenskim priimkom zapisan v zgodovino kot resnično enkratni fenomen, ki ni brez določenih simboliziranih potez: krpanovsko silashka figura, v skoraj ekscesno individualistichnem shportu (pivotirani met kladiva – z »dervishkim« vrtenjem okrog lastne osi kulminirana energija za met kosa kovine med zvezde, »v kozmos«) je dosegel svetovno-olimpijsko slavo in na vrhuncu poniknil v »anonimnost« spomina (francoska beseda »pivoter« pomeni tako vrtenje okrog lastne osi kot tudi zakoreniniti se, zariti se navpichno v zemljo). Komentar znanca: Kozmus bo s svojim »odstopom« dosegel določene ugodnosti zase, nato se bo pustil pregovoriti in bo nadaljeval tekmovalno kariero, kajti v svoj shport je vložil ogromno in je tak aktualni svetovni kaliber, da mu dejansko she ni treba nehati ...

AS TI TUD NOT PADU?! (POP TV – 18. 19. 2009). »Razvedrilna oddaja«, ki jo (komercialna) POP TV konkurenčno predvaja ob nedeljah sočasno z mainstreamsko-meshchansko-domachijsko (p)ollikano *Spet doma* na »drzhavni« TVS, se pod vodstvom voditeljskega para Lado Bizovihar in Jurij Zrnc trudi za bolj sproshchen, »karnevalsko-proletarsko« odshtekan kontrapunkt, kot ga nakazuje zhe simpaticno zarobljen naslov. Tukaj je she bolj poudarjena odbijajoča modra barva, ki obvladuje do odurnosti neokusno sceno, glavna tezha pa pade na enega gosta (*Spet doma* si funkcionalno pomaga z vech gosti – na znosnejšem modificirano vijolichnem ozadju), tokrat na pevca popularne glasbe Fredija Milerja, dobesedno nekdanjega proletarca, saj je prishel iz rudarskih vrst. Miler je soliden in uspesen pevec, nabit z energijo, dobrovoljno nastrojen za vsakršno sodelovanje; voditelja si pri vzdrzhevanju zastavljene komunikacije forsirano prizadevata z duhovichenjem, lovech se med očitnimi zadregami, shablonskimi prijemi in redkimi pristnejshimi prebliski. Enako kot za sorodni paradni »razvedrilni oddaji« na TVS (Mario, Hribar) tudi tu velja: bolj ali manj negledljivo v celoti, tu in tam kakshen zanimivejshi fragment (pri Milerju vsekakor nekatere njegove avtobiografske reminiscence, zlasti srehanje z markantnim rudarskim kolegom Alojzom Lupsho).

SLOVENIJA – RUSIJA (nogomet, Maribor 18. 11. 2009). Datum je zgodovinski in po svoje praznichen. Redko se kakshen slovenski zhogometni shport uvrsti na svetovno prvenstvo, podobno redko na slovenska tla stopi »ruski car«. Priletel je v podalpsko zakotje Evrope, k nekakshnemu proti Zahodu izgubljenemu reliktu praslovanskega sorodstva (ki ima sicer »isto zastavo«, a ob tem tudi »lepotno napako« – ni pravoslavna), v »luknjo«, ki jo voditeljem velikih sil poishchejo obveshchevalci na vojashkih specialkah .... Zgodilo se je tisto, kar ni bilo najbolj

verjetno: Slovenija je premagala Rusijo in jo izvrгла s poti na SP, slovanski mi(r)ni bratec je premagal slovanskega Mega Brata z nenavadnimi, skoraj komičnimi preobratu. Z vidika slovenskega »radikalnega etnonacionalizma« ima namreč tudi ta slovenski triumf določeno »lepotno napako«; »zlato gol« je zabil Zlatko Dedich, »Boshnjak« iz Kopra, rojen leta 1984 v Bihachu, dolgo profesionalce v Italiji, zdaj chlan nemshkega prvoligasha Bochuma ... Med gledalci predsednika obeh drzhav Medvedjev in Turk (za ravnotezhje obisku Madeleine Albright, odposlanke amerishkega predsednika, ki je priletela v skrbi zaradi geostrateshke prihodnosti Nata v kontekstu plinskega zblizhevanja Slovenije z Rusijo?). Čeprav je Medvedjev telesno majhen, se iz njega kot predsednika velesile nihche ne norchuje, medtem ko sta Sarkozy in Berlusconi zlasti doma predmet (romansko) drzhnega norchevanja. Trenutno stanje »reprezentance«: najvechja slovanska drzhava ima »minipredsednika«, najmanjša slovanska drzhava ima predsednika, ki je verjetno najvishji med sedanjimi predsedniki na svetu. Vsekakor: tako po gospodarski krizi kot po nogometu je slovenska »perspektiva« – Afrika ...

JEFFERSON V PARIZU (*Jefferson in Paris*; ZDA, Francija, 1995; TVS 1 – 21. 11. 2009). Dober primer filma v smislu izreka: all at the best – fall in the test. Pod renomiranim veteranskim režiserjem (James Ivory) z oskarjevsko scenaristko (Ruth Praver Jhabvala, *Soba z razgledom*, 1985), s prvorazredno igralsko ekipo in z vso ostalo profesionalno zgledno opremo skusha ta kostumsko-biografski spektakel zajeti nadvse kompleksno zunanje in notranje dogajanje ob Jeffersonu kot amerishkem ambasadorju v Franciji (1784-1789), zapleteni v vse bolj makabrichni kaos tik pred revolucijo. Vse poteka ob stereotipnem branju pisem v offu, v lagodno, poltretjo uro krozhechih, krepko dolgochasnih in pretezhno mrakobnih sekvencah (kot da so posnete pri svechah) brez izostrenega dramskega fokusa ali »catcha«; tudi Nick Nolte v naslovni vlogi je bolj ali manj brezbarvno korekten. Simptomalno zanimivejša, a shele proti koncu pilepljena socioloshko-pedofilska točka – Jefferson kot utemeljitelj amerishke demokracije in juzhnjashki lastnik chrnskih suzhnjev mimogrede »za sprostitev« oplodi mladoletno suzhnjo – je v smislu obskurne anekdote »kompenzirana« s teatralichno poudarjeno zaobljubo ob Bibliji, da bo potomcem te »romantichne« (po Romanu Polanskem) spolne avanture dodeljena drzhavljanska svoboda. (Režiser je znan kot indofil, ljubitelj Indije, scenaristka, njegova stalna sodelavka, je indijskega porekla; v tem filmu chrnci deloma »nadomeshchajo« drugorasne Indijce v nekaterih drugih Ivoryjevih filmih.)

GROF NIKOLAJ TOLSTOJ (Vecherni gost; Slovenija, 2009; TVS 1 – 22. 11. 2009). Angleshki zgodovinar ruskega porekla (potomec Leva Tolstoja) je zhivljenje posvetil raziskavam britanskega izrochanja ruskih in jugoslovanskih vojnih ujetnikov in njihovih civilnih sorodnikov takoj po vojni maja 1945. Po njegovem mnenju, kot je nakazal v knjigi *Minister in pokoli*, je glavni krivec Harold Macmillan, Churchillov minister; vse druge mozhne scenarije zavracha kot nedokazljive. Domneva, da je bil Macmillanov motiv: prikriti neko osebno afero (menda z neko

lepo rusko tajno agentko, ki so mu jo nastavili v Rusiji). Ob vsem spopostovanju Tolstoja kot kredibilnega zgodovinarja je neizogiben dvom glede te cenene, shundovsko-vojninske razlage tako pomembnega dogajanja in usodnega odločanja, ko je šlo za likvidacije tisočev. Poudarek na Macmillanu, drugorazrednem politiku-civilistu, zveni kot »krchevito reshevanje« Churchillove podobe vojskovodje in nacionalnega junaka; nobenega dvoma namreč ni, da je bil tedaj v Britaniji vrhovni poveljnik vsega Churchill, kakor je bil sočasno v Jugoslaviji Tito. Zdi se popolnoma nemogoče, da bi Macmillan kar na svojo pest posiljal v smrt cele vojske brez Churchillove vednosti in (take ali drugačne) odobritve; Nicholas Bethel, avtor *The last secret* (podobna knjiga kot Tolstojeva *Victims of Yalta*) piše, da so bili ruski vojaki, ki so jih ujeli Anglezhi, na izrecni Churchillov ukaz vrachani sovjetski vojski, točneje NKVD. (Običajno pach skushajo vrhovne poveljnike obvarovati v smislu, da »niso vedeli«; npr.: Hitler naj ne bi vedel za »končno reshitev« glede Judov; Pavelich naj ne bi vedel za ustashke zločine, a tujemu novinarju je pokazal posodo z iztaknjenimi ochmi na svoji mizi.) Vprasanje: zakaj vse to? Prvo: dogovor med zavezniki v Teheranu, da bodo kvizlingi vrachani v svoje domovine in tam prepusteni kaznovanju. Drugo: angleško poveljstvo se je hotelo nedvomno tudi iz chisto logistichnih razlogov chim prej znebiti »folklorno pisanih« jugoslovanskih begunskih vojsk, nakopichenih na Koroshkem, zaprisezhenih sovrazhnic komunizma, ki so svoj eksistenchni smisel videle v nadaljevanju vojne proti Titovi YU. Rupnik je v Italiji »nachrtoval« oborozhitev jugoslovanskih begunskih vojakov, on naj bi bil njihov poveljnik, morda bi se združili tudi do nedavna plemenski smrtni sovrazhniki, od Anglo-Americhanov je zahteval tanke za prodor v Jugoslavijo prek SLO (skoz »Ljubljanska vrata«). Z izročitvijo zajetih so se Anglezhi skushali znebiti teh skrbi in zapletov, ki bi bili mozhni zlasti v YU, ker je bila zanjo predvidena jaltska delitev fifty-fifty, po kateri ne bi bila v celoti v komunistichni (ruski) sferi. S »pospravljanjem« se je zato, ne glede na partizansko obljubo o vrnitvi Koroshke, mudilo tudi Titu, ker je bilo mogoče zhe tedaj slutiti, da »idealno sozhitje« med belimi in rdechimi zavezniki ne bo dolgo trajalo, z realizacijo fifty-fifty bi »obvisel v zraku« ... Na koncu pogovora Tolstoj omeni, da je slisal, da v Ljubljani nameravajo poimenovati ulico po Titu, ki je ukazal ta najokrutnejshi pokol v povojni Evropi. Ko mu voditelj A. Cholnik pove, da je ulica zhe poimenovana, se Tolstoj chudi, chesh kako je to mogoče – kot bi v Nemchiji poimenovali »Hitler-Strasse«; Titov ugled (balkanskega) vojskovodje in nacionalnega junaka ga, po vsem sodech, ne skrbi.

20 LET PO PADCU ZHELEZNE ZAVESE: ZGUBLJENI SVET KOMUNIZMA (TVS 1 – 12. 11., 19. 11., 26. 11. 2009). Tridelna dokumentarna serija BBC: Poljska, ChSR, Romunija. Najbolj zanimiv in »pretresljiv« je tretji del, kot je srednjeevropskem »varshavskem pak(e)tu« (vanj sodi she Madzharska kot posebnost, ki se mu je najbolj divje uprla) Romunija zhe po tradiciji sploh najbolj »eksotichna« in balkansko groteskno-grozljiva. Glavni junak prvega dela je

Walensa, drugega Havel, tretjega Ceausecu. Če sta prva dva ohranila normalne razsežnosti v sicer izrednih razmerah, je tretji prerasel v popolnoma groteskno figuro. Ceausecu je postal pravcati oblastniški monstrum in naposled edini komunistični voditelj, ki je konchal v neposredni fizični likvidaciji; v povzetku se tako kaže kot svojevrsten simbolni simptom specifičnosti romunske identitete v kontekstu balkansko-vzhodne Evrope. Po svoje je vodil določeno avtonomno politiko v vzhodnem bloku, za vzornika pa si je vzel sevrenokorejskega »brata« Kim Il Sunga. Nad Severno Korejo je bi ocharan, v Romuniji je skušal uresničiti podoben socialistični raj s kultom voditelja. Uresničevanje tega »racionalnega kolektivnega ideala« je prerashchalo v svojevrstno sistematizirano blaznost, ki je vsakega nasprotnika tega raja definirala kot blaznezha in ga v najboljšem primeru zaprla v psihiatrični azil. Ceausecu je bil spochetka inteligen ten mlad aparatchik, s koncentriranjem oblasti v svojih rokah pa se je »transformiral«: v filmu eden od ozhjih sodelavcev pove, da je bil kot majhen in grd chlovek obseden z estetiko, kamere ga niso smele ujeti pri jedi, pri pitju ali znojenju in podobni »fizilogiji«; umrl pa je skupaj z zheno pod rafali upornishkih eksekutorjev in oblezhal pred televizijskimi ochmi vsega sveta na hrbtu kot zaklan prashich. Njegov skromni grob obiskujejo tisti, ki so mu kljub vsemu hvalezhni za lepo zhivljenje v nekdanjem »komunističnem raj«, kajti tranzicijski »kapitalistični raj« je zanje očitno zgolj farsa odreshitve. Duhoviti Romuni so njegov priimek modificirali v Draculescu (simptomalno: pojavil se je pet stoletij po izvirnem Drakuli, pach v skladu z ljudskim verovanjem, da se »romunski vampir« pojavi vsakih petsto let; ni pa Drakula edini okrutnezh v romunski zgodovini: npr. notranji minister Ionel Bratianu je leta 1907 pobil 11000 kmečkih upornikov ... Jugoslavija je bila del tega vzhodnega sveta, cheprav z določenim odmikom, ki se je zdel racionalnejshi, a je pogrn il prav na svoji nekaj desetletij reshilni specifičnosti: svojo »drugachnost« je ekonomsko podaljshevala z enormnim zadolzhovanjem, ki jo je na koncu privedlo do popolnega razsula in »multiplikacije« na pol ducata drzhavotvornih »rezervatov« s podstavljeno »nikogarshnjo mino« BiH.

ILIRSKÉ PROVINCE (Slovenija, 2009; TVS 1 – 15. 12. 2009). Dokumentarec (rezhija Marko Radmilovich) o zgodovinskem fenomenu, ko je bila Ljubljana nenadoma oktroirana prestolnica zahodnobalkanske, alpsko-jadranske »evroregije« pod upravo povsem novega in na tem področju enkratno kratkotrajnega okupatorja, padlega tako rekoch »z neba«: prevelika na(d)loga za »dolgo vas« in njeno kranjsko-ilirsko okolico. Ilirske province kot Napoleonov prirochno skrpan izum obrambnega (protigermanskega in protiotomanskega) tampona so pomanjšhani rezidij njegovega vodilnega »mega projekta«: po amerishkem zgledu pod francosko zastavo ustanoviti Združene drzhave Evrope (multietnične, a brez meja, carin itd.). O »združeni Evropi« po svojem okusu je sanjal tudi Hitler. Ob ustrezni modifikaciji je tudi glede te združhitve uporaben izrek »nich novega pod soncem«: po rimskem imperiju je bila Evropa združena she pod nemshko-

francoskim (»rimsko-nemshkim«) cesarjem Karlom Velikim, torej sta Napoleon in Hitler tako rekoč dva profila Karlovega obraza, Nemchija in Francija pa sta ob vsej poplavi formalističnega chvekanja o enakopravnosti nosilna stebra tudi danashnje EU ... Zadevni film je vsekakor soliden pregled na temo edinega neposrednega srečanja Slovencev in Francozov v danem geohistoričnem kontekstu; nekoliko motech je v njem le narativni ton nekakshne dobrodushno pokroviteljske »zgodovinopisne idilike«, kot da je z varne oddaljenosti jubilejnih 200 let tudi vse »maligno« lahko videti »benigno«.

STRASTNA LETA JEAN-PAULA SARTRA (*Sartre, l'âge des passions*; Francija, 2006; TVS 1 – 15. 12. 2009). Prvi del dvodelne izvrstno rezhirane (Claude Goretta) biografije Sartra, velikana evropske misli XX. stoletja, avtorja po vsebini in obsegu monumentalnega filozofsko-pisateljskega opusa, ki je enkratno intenzivna kombinacija filozofske temeljitosti, umetniške kreativnosti in neposrednega zhurnalističnega aktualizma z bliskovitim refleksom na politična dogajanja, kot da ima pisec odgovore na vsa vprasanja in da lahko pishe o chemerkoli. Poenostavljeno recheno: Sartrov »marksistični eksistencializem« kot povzetek po Marxu in Heideggru je nedvomno izostreno mishljenje, včasih tudi papirnato racionalistično. Zdi se, da je njegova najbolj izvorna moč v dramatici, s katero je plastichno in umetniško kredibilno v odrsko luch izpostavil nekatere trajno aktualne teme, bistvene za XX. stoletje. Obenem se ob Sartru posebno plastichno zastavlja vprasanje o »zacementiranem« konkretumu: vsa filozofova »radikalno kritichna« refleksija je bivanjsko ujeta v lastni, v bistvu prav udobni, parishko velemestni, zahodnomeshchanski, »mandarinski« (po Simone de B.), kabinetno »pisunski« determinizem. »Nekonvencialnost« para s Simone de Beauvoir je groteskna skoraj do karikature (medsebojno vikanje itd.); Sartrovi shtevilni (tudi zanj nepregledni) stiki z drugimi zhenskami so nekakshna »intelektualistična frivolnost« neizchrpno elokventnega verizhnega kadilca (»zhhepnega Don Juana«, 150 cm), kot ga slikovito ponazarja Denis Podalydès v naslovni vlogi. Svojsko vrednost ima evokacija parishke chetrti Saint Germain-des-Prés, nekoch znamenitega zbiralishcha eksistencialistov (legendarno-simbolichno po imenu »travnishkega svetnika«, ki kazhe na blizhino fr. besed: pré, près, presse – od trave do tiska; Germain seveda pomeni tudi »German«, saint-germain pa je vrsta velikih sladkih hrushk ...)

BELA MASAJKA (*Die weisse Massai*; Nemchija, 2005; TVS 1 – 16. 12. 2009). Po istonaslovnem romanu (1998) nemshko pishoche shvicarske avtorice Corinne Hofmann, ki ji je uspel »veliki met« (podobno kot pol stoletja prej danski baronici Karen von Blixen z *Out of Africa*, 1937): lastno travmatichno afrishko izkushnjo je kreativno-lukrativno sublimirala v globalno bestsellersko kompenzacijo. Odlichno rezhiran (Hermine Huntgeburth) in odigran »fiction film«, katerega poglavitna vrednost je primes antropoloshkega dokumentarca, ki razgali zachetno »ocharanost« mladostno naivnega, afektiranega, vsega presitega (»feminističnega«) evrobelstva s prvinsko magichnostjo chrne Afrike do sklepnega soochenja z

nemogućnostjo modne idile »ivory and ebony«. Neizogibnost medrasne drame kot lažne idile je domorodski vojščak s svojo elementarno intuicijo dojel prej kot njegova bela žena, civilizirana Evropejka, ki se je v njegovem objemu soočila s »kameno dobo«, kjer najbolj samoumevne vsakdanje zadeve pomenijo skrajne eksistenčne probleme (vključno z običajem obrezovanja ženskih genitalij). Na svoje spoznanje je »karizmatični« soprog najprej reagiral z divjashko temperamentnim besom, pomешanim s patološko iracionalnim (narkomansko potenciranim) ljubosumjem, a odhoda žene in njunega otroka, bioprodukta te črno-bele razpoke v idili, v resnilno Shvico, ki je »kontra-idilichna« kvintesenca evropske (malo)meshchanske civilizacije, ni preprečil, čeprav je dokončnost ločitve videl vnaprej. (Sočasno TVS ob nedeljah predvaja še eno nemško »ocharanost« z Afriko, tridelno nadaljevanko *Afrika, moja ljubezen*, profesionalno korektno, a precej duhamorno populistično fabuliranje o kalvariji nemške plemkinje – markantno jo igra veteranska zvezdnica Iris Berben – kot bolniške sestre v afrishki eksotiki; tudi tu je glavna vrednost »antropoloshka« slikovita informativnost o imperiakolonialističnem rivalstvu med Anglezhi in Nemci v vzhodni Afriki na ozadju prve svetovne vojne v Evropi.)

20 LET PO PADCU ZHELEZNE ZAVESE: KRALJ KOMUNIZMA (VB, 2001; TVS 1 – 17. 12. 2009). Sijajen angleški dokumentarec o Romuniji in njenem komunističnem vladarju (v paru z zhenó Eleno). Poglavitna poanta: vsi romunski sogovorniki, tudi tisti kritični do socializma, poudarjajo in bolj ali manj prostodushno-samoumevno opravičujejo Ceausescujevo diktaturo in vse njene grotesknosti – s patriotizmom. (Aksiomatično: vsaka osebna diktatura sloni na določenem razredno-kolektivnem interesu; ko odpovedo vsi alibiji, preostane patriotizem z nacionalizmom kot kvintesenca arhetipsko elementarnega chredno-plemenskega boja za bivanjski prostor; sovjetski internacionalizem je nelochljiv od velikoruskega nacional-kolonializma, ki je ekonomsko odpovedal v tekmi z amerishkim globaliziranim nacional-kolonializmom). Omenjali so, da je bil Ceausescu velik drzhavnik, velik Romun, ker je vzdrzheval romunsko nacionalno samozavest v razmerju do Rusov. Res je bil njegov zachetek svojevrsten svetovno odmeven politični triumf, ko se je uprl sodelovanju pri sovjetski invaziji na ChSR. V pogledu »upora proti Rusom« je Ceausescu leta 1968 »dvajset let pozneje«, recheno po Dumasovi formuli, ponovil Titov »upor proti Stalinu« leta 1948. Oba upora sta seveda kontekstualno determinirana: Tito v bistvu sploh ni mogel drugache, ker je bila za YU po zaveznikih dolochena interesna delitev »fifty-fifty«, se pravi, da bi s podreditvijo Stalinu samega sebe spodnesel, kajti po jaltskem dogovoru med zahodno in vzhodno stranjo zaveznikov (Angloamerichani in Rusi) bi vsaki strani pripadla zasedba polovice YU; Ceausescu pa se je, čeprav znotraj varshavskega pakta, opiral na dokaj močno lastno drzhavno podlago z 20 milijoni patriotsko zagnanih Romunov – na geomorfoloshko problematičnem terenu (Karpati, Transilvanske alpe) to tudi za sovjetsko armado ni ravno isto kot ChSR ali povsem »kot miza« odprta Madzharska leta 1956, po kateri se tanki »kar

sprehodijo« ... Nato se je Ceausescujeva vladavina »razvijala« vse do katastrofalnega propada, ki je Romune iz »raja« pripeljal v avtotorturo zasilnega preživetja v bedi, rekordni za ves socialistični tabor. Iz nacionalnega heroja, ki je v zacetku svoje vladavine konec 60-ih prinesel liberalizacijo, saj so nekateri prej onemogočeni knjizhevnik spet začeli javno delovati, se je Ceausescu (skupaj z zhenjo Eleno, »doktorico kemije« z nepopolno osnovnosholsko izobrazbo, sta »figurativna ponovitev« renesančnega vzhodnoevropskega vampirskega para Drakula in grofica Bathory; o slednji pred kratkim posneta kar dva filma: cheshko-angleshki *Bathory*, 2008, in francosko-nemshki *Krvava grofica*, 2009) poistovetil z vampirsko legendo, v znachilnem balkansko-romunskem absurdistichno chrnem smislu za humor poimenovano »Draculescu«; v stilu te legende pa zhe danes, spricho shtevilnih tranzicijskih problemov, po malem »vstaja iz groba« kot ikona socnostalgije. Nekateri menijo, da Ceausucujev padec sploh ni izvorna zadeva Romunov, ki naj bi imeli popolnoma »izprane mozhgane« s conducatorjevim socfevdalistichnim patriotizmom, temvech da so ga v bistvu »zakuhali« pripadniki mochne madzharske manjshine v Transilvaniji: najprej madzharski upor s sredishchem v Temishvarju, she pod Ceausucujevim vodstvom je tajna policija Securitate ta upor krvavo zatrla, pobila vech ljudi, nato chez teden dni, potem ko je dobila zagotovila s strani tako CIA kot KGB, da ne bo »nobenih vmeshavanj«, pa je sama izvedla »drzhavni udar«, ki ga je izpeljal dotlej neznan Iliescu in v najbolj grobo ilustrativni obliki realiziral tranzicijo kot kontinuiteto, s katero se je nekdanja socialistichna elita, potem ko je doжела nefunkcionalno preživetost svojega socialistichnega sistema, v »brezelitni praznini« preoblekla v novokapitalistichno elito, ohranjajoch bistvene pozicije mochi (romunska »bozhichna revolucija« 25. 12. 1989 kot notranji partijski udar v smislu, kot si zhival odtrga poshkodovan ud, da bi prezhivela; Ceausucujev uradno dolocheni odvetnik je od sodishcha zahteval le smrtno kazen; 85 od 100 najbolj bogatih Romunov je iz vrha bivshe KP). Krvavi spopadi med Madzhari in Romuni so bili she v mestu Tirgu Mures v Transilvanij marca 1990. (Sploshno je znano, da je s patriotizmom mogoche opravichiti kar koli; nedvomno je bil na primer tudi Hitler po svoje velik patriot; pomembni romunski filozofi – Eliade, Tutea, Noica s Cioranom na chelu – so se, vsaj v mladosti, spogledovali s fashistoidnim patriotskim nacionalizmom; she vech: celo Charles Manson je svojo zlochinsko aktivnost utemeljeval na patriotski skrbi za usodo ZDA, kjer naj bi bila po njegovi razlagi neizbezhna vojna med belo in zmagovito chrno raso; ponuja se torej mozhnost definicije deloma pervertiranega patriotizma s parafrazo: »ultima ratio criminis«.)

19 LET PO PLEBISCITU (TVS 1 – 23. 12. 2009). Pogovorna oddaja neposredno po prenosu (tehnoloshko-kompjutersko modernizirane »realsocialistichne«) proslave ob »dnevu samostojnosti in enotnosti« iz CD. V smislu »enotnosti« kot novega dodatka k imenu praznika se zadevni pogovor realizira kot »dramski spopad« med dvema vejama preimenovanih »socialistov« – nacionaliziranih (SDS)

in dekomuniziranih (SD), se pravi med Jansho in Potrchem, ob manj izostrenem statiranju Peterleta in Shkoljcha. Kot ključni kavelj izstopa Türkovo predsedniško odlikovanje Tomazha Ertla, zadnjega šefa slovenske »udbe«, s katero je bila, po Shkoljchevih (zgodovinskih) besedah, prestreljena slovenska družba pred osamosvojitvijo (Jansha v oddaji navede te besede in podatek: 20.000 agentov). To odlikovanje posledično uchinuje kot razmeroma dobrodoshel kamen, vrzhen v mlako: nekoliko je zasenchil aporijo s sporazumom o arbitrazhi (SLO-CRO) in ekonomsko krizo ter desnici ponudil »kronski dokaz« za tranzicijsko vztrajnost realsocialistichne kontinuitete (»veliki briljantni valček« ali »velika briljantna poloneza«: osamosvojitvev in tranzicija kot briljantno izpeljani »projekt« izhoda iz breizhodnosti; tukaj metaforichna oznaka po Chopinovich skladbah v smislu »poljske asociacije«, ki celo Lecha Walenso »razkriva« kot agenta poljske komunistichne tajne policije, tj. praktichno podaljšane KGB).

BOZHICHNE POPLAVE (25. 12. 2009). Podobe sveta, ki jih v alpsko-jadranski kotlini »Zahodnega Balkana« (izum novega poimenovanja kot izogibni nadomestek za »izhlapelo« Jugoslavijo, seveda z albansko-kosovskim dodatkom) ponujajo »daljnovidni« mediji: po vechjem delu globusa, ne glede na zemljepisno shirino, slavijo prapalestinsko-neoeskimsko »pravljico«, prepevajoch priredbe starih nemskih popevk (sibirski mraz in angelci med zvezdami) kot v nekakshni infantilno blazheni drogiranosti ali folkloristichni kolektivni avtohipnozi, ki se je s »sproshcheno« samoumevnostjo udeležhujejo tudi tranzicirani komunisti, medtem ko skoraj v sosednji ulici (podivjana Sava pri Chrnuchah) ali pa malo bolj dalech (ZDA) narasle reke in snezhni viharji odnashajo kot pleve imetje in zhivljenja ljudi.

RIO MARE (»ponavljanje je mati modrosti«). Ena najbolj vztrajno vsiljivih reklam na nacionalni TV je ta prostodushno spakljiva lashka eskamotazha, ki forsira ribje konzerve; kakshen tujec lahko dobi vtis, da gre za poglavitno slovensko jed ... Vedno znova se zastavlja vprashanje, koliko sploh ima realnega uchinika vrtoglavo drago reklamiranje »vsega in she marsichesa«, saj ljudje pobirajo papirnato reklamarsko navlako iz poshtnih nabiralnikov in jo brez ogledovanja mechejo v smetnjake (posebej komichna je konzervirana hrana z geslom »brez konzervansov«); nekaterim so reklame »rio mare« zhe tako priskutile zadevne konzerve, da se jim upira celo vzeti jih v roke.

SPEŦ DOMA NA SILVESTROVO (TVS 1 – 31. 12. 2009). »Rio Mario« – kot obichajno »polnost praznega«; plesi in popevke (migajocha poskakovanja in lajajocha mijavkanja), skupina zdolgochasenih »komikov« brez komichne invencije, otopela »publika« na sceni in pred ekrani, sredi vse te entropichne »zabavno-domachijske« mashinerije voditelj v svojem elementu, s konstantno neokrnjeno energijo vechnega mladenicha, očitno edini »uzhiva pri stvari«, preprichljivo navdushen nad zapechkarsko-svetovljanskim vashkim shpektaklom. Skratka, negledljiv prispevek k prehodu v prvo leto (tretjega tisoehletja), ki nima vech dveh sredishchnih (stranishchnih) nichel.

Velikoekranski dodatek

(retrospektiva: Kubrick, Huston; Kinoteka, marec, junij 2007)

Retrospektivi velikanov filmske režije – Stanley Kubrick (1928-1999) in John Huston (1906-1987) – sta zanimivi tako vsaka zase v smislu zgoshčenega razgleda po opusu z mero njegove prepoznavne individualnosti v mreži filmske produkcijske mashinerije kakor tudi v smislu priložnostne, s časovno bližino pogojene možnosti medsebojne primerjave. Oba sta dosegla znatno »osebnoizpovedno« profiliranost opusa znotraj omrežja masmedijskih institucionalnih determinant, v glavnem pa sta si tako različna, da se zdi možna le primerjava po nasprotjih; kljub vsemu je najti tudi kakšno »podobnost« in razvidno zvezo (npr. Hustonova *Asfaltna džungla* in Kubrickov *Rop brez plena*). Oba sta rojena Američana, a čeprav je Kubrick, sicer judovskega porekla (iz A-O), zadnja desetletja živel v Britaniji in snemal filme v GB produkciji, velja za ameriškega režiserja, ob Hustonu pa se kakor ob Fordu (tudi rojen v ZDA) zaradi irskega porekla včasih pojavlja oznaka »ameriško-irski« režiser. Vsekakor je Kubrick tudi s svojo dokončno »kontra-ameriško« (»eliotovsko«, geostrateshko obratno od migrantske vechine) preselitvijo v Anglijo izrazito zunajserijski, zunajholivudski ameriški režiser; v tem smislu je med primerljivimi velikani njegov »kontrapunkt« Hitchcock (»audenovski« prehod iz VB v ZDA). Po drugi strani pa je Huston po rojstni letnici srednji v trojici sodobnikov, morda najbolj znanih režiserskih velikanov klasičnega Holivuda: poleg njega še John Ford (1894-1973) in Samuel Fuller (1912-1997). Ford je bil desetletja »kralj Holivuda«, s štirimi oskarji za režijo je rekorder, z ogromnim in raznolikim opusom je tudi sinonim za vestern, za mnoge je sploh največji ameriški filmski režiser, pojmovna inkarnacija ameriškega filma; Huston kot tovrstni »uspešnik«, čeprav tudi nagrajen z oskarjem in vrsto drugih nagrad, opazno zaostaja za njim, medtem ko je Fuller (izvirni priimek Rabinovitch, potomec rusko-poljskih Judov) sinonim za tradicionalni »holivudski eksces«, sprt s producentno birokracijo, odrivan v »B-low budget«, podcenjevan, obtozhevan za antipatriotizem (kot vojak med drugo svet. v. odlikovan) in nagibanje h komunizmu, sočasno cenjen le pri francoskih novovalovcih, danes pa o njem kot vzorniku govorijo mlajši ameriški režiserji (Scorsese, Tarantino, Jarmusch), pravzaprav vse bolj raste kot izjemno zanimiv med starejšimi (deloma podobno tudi Orson Welles, 1915-1985) izvirno holivudskimi velikani: »prezgodaj« se je kritično loteval »shokantno zoprnih« tem, njegov *Shock Corridor*, 1963, je fenomenalna »anticipacija« psihiatričnega azila v Formanovem *Letu nad kukavičjim gnezdom*, 1975. Ford, Huston in Fuller so paradigmaticni Američani z bolj ali manj slikovitimi biografijami (vsakršne zaposlitve, potovanja itd.) in obilno, v osnovi tradicionalno populistično produktivnostjo, medtem ko je Kubrick njihovo specifično nasprotje: v izhodishču art-fotograf, odmaknjen od zhurnalističnega hrupa, s kvantitativno skromnim opusom (ducat filmov), oblikovno in vsebinsko skrajno, skoraj avtotorturno individualistično

koncentriran perfekcionista, a pri tem ni kakšen »avantmodernistično-larpulartistični« hermetist ali sinefilski ekskluzivist, ki bi nachelno preziral zgodbo, gledljivost, sporočilnost, psihologijo ipd. Kubrick je v jedru pravzaprav ekstremen primer »elitističnega populista«, specifična kvintesenca t. i. avtorskega filma z ambicijo biti »absolutni gospodar« projekta kot scenarist, režiser, producent, snemalec, montazer, izbiralec glasbe (»the ultimate auteur«, tipološka podobnost z »anti-holivudskim« Wellesom, ki je bil npr. scenarist, producent, režiser in glavni igralec svojega »najfilma« *Državljan Kane*, 1941). Kubrickov opus je kljub dosledni tematsko-analitični raznolikosti med posameznimi filmi markanten avtorski monolit (geslo retrospektive: »Kubrick/monolit« – tudi asociacija na simptomalni monolit v *Odiseji 2001*), zgoščena »postdiplomska« elaboracija za studiozne filmofile (sam se je zgodaj učil z gledanjem filmov nemško-ameriškega Juda Maxa Ophülsa, Scorsese pa je rekel, da so vsi ameriški režiserji otroci Griffitha in Kubricka), toda naposled se zdi, da za širšo publiko njegovo ime asociira en sam film – *Odiseja 2001*; ta epohalni SF tudi po desetletjih od nastanka (1968) ostaja nekak magistralni kompendij vseh pglavitnih Kubrickovih karakteristik. Retrospektiva je to »zozhitev« po svoje potrdila in tako omogočila evokacijo znane Renoirjeve izjave, da režiser vse zživljenje dela en sam film; to seveda spominja na mnenje glede literature – da namreč tudi pisatelj vse zživljenje pishe le eno zgodbo ali knjigo v najrazličnejših variacijah, morda tudi pesnik »eno samo pesem«. Za Kubrickovo filmografijo je ravno srečanje z literaturo »usodno« v posebnem smislu: vsi njegovi filmi (razen dveh-treh zacetnih) so priredbe po literarnih delih, to pa njegovo radikalno skrb za avtorsko individualnost in izvirnost osvetljuje s primesjo paradoksa. Pri tem se razpira znani fenomen »parazitstva« filma na literaturi (obratna navezanost literature XX. stoletja na film je bolj zastrta, zapletena in razvejena po različnih kanalih), ki po svoje pritrjuje tistim, za katere je film podrejena, imanentno inhibirana (senzacijsko sejmarstvo senčnih lutk) vrst dramatike v primeri z avtentično spektakelskim odrskim teatrom (sicer, radikalno vzeto, tudi napisana drama »ni samozadostna« kot pesem ali proza, ker je le scenarij za magijsko-iluzionistični scenski obred). Znano je na primer Hitchcockovo geslo »ishchem dobro zgodbo« (katarzično-kompenzacijski uchinek arhetipske iluzije »fabula docet«); za mnoge največjemu imenu filmske režije je intrigantne sizheje ponujala populistična zhanrska literatura, predvsem kriminalka, medtem ko je sočasna moderna »visoka« knjizhevnost prezirala »obrabljeno cenenost« fabuliranja. (Britanski filmski inshtitut je leta 2002 za največjega režiserja vseh časov razglasil Wellesa, ki je z vechino svojih glavnih del prav tako parazitiziral na literaturi; za nekatere poznavalce je »prvi med enakimi« Kubrick, a pravi kandidati za »največjega« se v skrajnem povzetku zdijo le trije: ker Welles ni le režiser, temveč she marsikaj drugega, tudi igralec in cirkushki charovnik, Bergman pa je bil tudi pisatelj in gledalishki režiser ter je odru dajal doloceno prednost pred filmom, tako ostane briljantni »Angloameričan« Hitchcock esencialno in tudi zhanrsko najbolj avtentični

»chisti« filmski režiser, ki je enkratno združeval superiorno intelektualnost »v ozadju« in tržno uspešni populizem »v ospredju«, to pa za filmski medij ni nepomemben adut; znahilno je tudi, da je bil zasebno osebnost za filmski svet nenavadne integritete.)

V zadnji konsekvenci se Kubrickov najbolj zanimivi film poleg *Odiseje 2001* zdi le še *Široko zaprte oči* (1999, zadnji film, »labodji spev«, erotični triler, deloma soroden *Rosemaryjinemu otroku* Polanskega); v okviru teh beležk sta bila zhe posebej obdelana (Revija SRP 77-78/ 2007), zato ob retrospektivi na tem mestu sledi le nekaj opomb k nekaterim (ponovno) ogledanim, ki ne spreminjajo prvotnega »vtisa«. Gre za variacije Kubrickovega sredishčnega motiva: posameznik v mehanizmu »magichno« neobvladljivih bivanjskih okolishchin, ki ga tako ali drugače transformirajo v grotesko »loserja«, chetudi mu spochetka lahko dobro kazhe na »poti slave«; ključni dramski »catch«, sicer zmeraj intelektualno globoko provokativen, se v vseh bolj ali manj obchutno izgublja v strogo natanchnem, mehanchno strukturiranem kompleksu vsakrshnih, sicer sposhtovanja vrednih tehnicistichno-stilistichnih ekshibicij, katerih težo povechujejo tudi enormne dolzhine filmov. *Steže slave* (Paths of Glory, 1957): stilistichno trdno tradicionalen film z markantnim Kirkom Douglasom v glavni vlogi, ob zgledni skrbi za dokumentarno avtentichnost militaristichnih ekscesov v francoski vojski med prvo svetovno vojno vse poteka v angleshchini ... *Lolita* (1962): precej duhamorna priredba po romanu Nabokova, skoraj triurna »elaboracija« pisunsko-pedofilske obsesije. *Dr. Strangelove* (1963): znamenita satirichna groteska na temo hladne vojne med ZDA-SZ z angleshkim komikom Petrom Sellersom v trojni vlogi kljub shtevilnim inventivnim detajlom danes uchinkuje bolj brezpredmetno kot pa duhovito. *Peklenska pomaranča* (A Clockwork Orange, 1971): rigidno forsirana »analiza nasilja«, intrigantna zgolj v zasnutku, s ponavljanjem »krutih« uchinkov in razvlečena, nakazana poanta ostaja prilepljena (ozdravljeni nasilnezh se vrne v nasilni svet). *Sijanje* (The Shining, 1980): hladno distancirana, formalno elegantna priredba Kingovega horror-romana na temo pisateljske psihopatoloshke avtoanalize, razvlečeno in brez avtentichnega horrorja. Dodatna posebnost: *Temna stran meseca* (Opération Lune, 2002, režija William Karel), posthumni francoski dokumentarec o Kubricku z nekaterimi provokativnimi »informacijami«, npr. Nixon naj bi s CIA nachrtoval Kubrickovo likvidacijo, da bi onemogochil razkritje, da so posnetki amerishkih astronautov na Luni leta 1969 v resnici ponaredki, ki jih je po dogovoru z NASA posnel sam Kubrick, kajti zadevnega »epohalnega pristanka« sploh ni bilo ...

ZAKLAD SIERRA MADRE (*The Treasure of the Sierra Madre*; ZDA, 1948; Kinoteka 8. 6. 2007). Kar je pri Kubricku *Odiseja 2001* (ali pri Wellesu *Držhavljan Kane*), je pri Hustonu *Zaklad SM*: ključni, esencialni film, coup grand, najvechji dosezhke (oskar za režijo), razmeroma zgodnja in pozneje nepresezhena fokusna kulminacija v opusu. Huston kakor Kubrick izhodishche za »avtentichno svojo zgodbo« ishche v literaturi, *Zaklad SM* po istonaslovnem »socialnem« romanu B.

Travna; podobno so vsi njegovi pomembnejši filmi po literarnih delih – od prvega *Maltesški sokol* (1941) prek *Asfaltna džungla*, *Afrishka kraljica*, *Moby Dick* vse do zadnjega po Joyceu (*The Dead*, 1987); slednji se zdi nekak hommage irskim koreninam. *Zaklad SM* deloma spominja na film *Visoka sierra* (1941), za katerega je Huston napisal scenarij, režiral pa ga je Raoul Walsh, tudi glavni igralec je isti: Humphrey Bogart, ki daje skupen pečat prvim največjim uspehom Hustona kot režiserja. V *Zakladu SM* je Bogart ustvaril svojo najbolj markantno vlogo, preprichljivo tipiziranega »loserja« kot chloveshke »podgane«, obsedene z iskanjem zaklada, a zanjo ni dobil oskarja, prejel ga je malo pozneje za bolj »populistično odshtekano« vlogo v *Afrishki kraljici* (1951), zelo popularni, a precej manj užitni, za lase privlecheni »dzhungelski komediji« s Katharine Hepburn. Za Kubricka je znachilno, da nima stalnega igralca, le deloma je pri njem bolj opazen Kirk Douglas, tako za Hustona kot Kubricka pa je znachilno pomanjkanje vesterna kot amerishke »filmske esence«. V holivudski mashineriji je bil tudi Huston posebnzh, cheprav ne tako izrazit kot Fuller ali Welles; na razlicne nachine se je skushal izogibati obichajnim studijskim klishejem, v svojem obsezhnem in tematsko nadvse raznolikem opusu (lotil se je Biblije, biografije Toulouse-Lautreca, Freuda ...) ima pravzaprav le en western – *The Unforgiven* (1960), povsem pozabljen, a izjemno zanimiv film o rasni problematiki na Divjem zahodu; nanj se je očitno zhe z naslovom navezal Hustonov chastilec Eastwood z *Unforgiven*, 1992. (Kubrick vesterna sploh nima, nameraval je posneti film *Enooki Jack*, ki ga je pozneje sijajno realiziral Marlon Brando v enega najboljših vesternov). Nekateri imajo sicer *Zaklad SM* za western (bolj se zdi »noir-soleik«), *Misfits* pa je Hustonov »western s pridržkom«, dogaja se v sodobnosti, po scenariju dramatika Arthurja Millerja. Tudi Huston je »elitistični populist«, a posebne, izrazito amerishke »hard-boiled« vrste: njegov vodilni interes je chlovek kot trmoglavo neprilagojen posebnzh v usodno problematichnih, navadno pustolovsko eksotichnih okolishchinah (v tem problemskem smislu dolochena sorodnost s Kubrickom).

ASFALTNA DZHUNGLA (*The Asphalt Jungle*; ZDA, 1950; Kinoteka 11. 6. 2007). »Iskanje zaklada« kot v *Maltesškem sokolu* in *Zaklad SM*. Po »hard-boiled« kriminalki W. R. Burnetta (po delu istega tudi *Visoka sierra*). Avtenticni Huston: jasno izrisani liki (povsem »chloveshki« gangsterji, v glavnem z neko posebno nalogo obsedeni »ubogi mali vragi«) v dokumentarno preprichljivem okolju, kompozicijsko trdna, dramatichna, naturalistichno pesimistichna fabula. Tu gre za »genialno« nachrtovani rop draguljarne, prevladuje zorni kot z vidika gangsterjev. V glavnem se godi ponochni v velikem mestu, pravi noir, na koncu se koncha v sonchni luchi na podezhelju, kamor pobegne in na pragu doma izkrvavi Dix, »poshteni revolverash« (ig. robustni lepotec Sterling Hayden). Nochni demoni se konchajo v dnevni luchi in tako zhe zelo zgodaj napovedujejo t. i. film soleil, novo varianto noira (Huston je sicer utemeljitelj tudi pravega noira s kultnim, a danes precej duhamorno »zavozlanim« *Maltesškim sokolom*, 1941), ki pa se praviloma dogaja podnevi, in to ne v velikem mestu, ampak v podezhelskem zakotju (zlasti v

80/90-letih), kajti podezhelje je idila le v fantazmični projekciji, sicer pa je »nadaljevanje vojne« z drugimi sredstvi. V *Asfaltni džungli* zacetek Marilyn Monroe, drobna vloga prileznicke gangsterskega pravnika (briljantna vloga veterana Louisa Calherna), odlično zaigrana in tudi fizično v vsem svojem sijaju kot tip »lutkice s srcem«. Kubrick v svojem filmu *The Killing* (tudi: *Rop brez plena*, 1956) tako rekoč variira *Asfaltno džunglo*, celo z istim glavnim igralcem (Sterling Hayden), čeprav posneto po drugi »hard-boiled-noir« kriminalki (Lionel White: *Clean Break – Chisti zlom*).

NEPRILAGOJENI (*The Misfits*; ZDA, 1961; Kinoteka, 19. 6. 2007). Hustonov »anti-vestern«, deloma komedija; sijajna igralska ekipa treh sodobnih »desperadov«, ki ishchejo denar za prezhivetje v rodeu in lovu na manjvredne divje konje za klavnico (»misfits« – tj. neprimerni; simbolichno: tako ljudje kot njihov plen; Hustonova »melvillovska« kombinacija naturalizma in simbolizma, ob machistichni trdoti tudi ironija in patetika) plus materinska lepota, ravnokar lochena, razocharana nad surovostjo sveta, kot meshchanka, barska plesalka pride z vzhoda ZDA na Divji zahod, v Reno v Nevadi, v muchno govedorejsko provinco, ki zhivi za rodeo: Clark Gable, Montgomery Clift, Eli Wallach in Marilyn Monroe. Gable je v prvi polovici XX. st. tekmoval z Garyjem Cooperjem v nazivu »igralski kralj Holivuda«, bila sta najbolj profilirani utelesenji karizme »pravega amerishkega moshkega«, Gable bolj proletarsko-pustolovski »latino z brchicami« (v zacetku je bil res drvar), Gary izrazito anglosaksonsko aristokratski, skrajno redkobeseden, tudi v najhujshi divjini zmeraj brezhibno gladko obrit in pochesan. Scenarij za *Nepriлагоjene* je napisal dramatik Arthur Miller: gledalishko gostobesedno, v prvi polovici filma se fabula nekako vrti v krogu brez prave intenzitete, proti koncu se razzhivi z lovom na mustange v preriji Nevade. Kljub temu je film gledljiv in vreden spomina zlasti zaradi posebne upodobitve zanimivih, izrazito melanholicnih likov, tako ali drugache neuspeshnih iskalcev nekonformistichnega »zaklada« – smisla zhivljenja. Filma se drzhi prizvok nekakshne legendarne usodnosti: tri tedne po snemanju je zaradi infarkta umrl Gable (njegovo vlogo je zavrnil Robert Mitchum, chesh da noche, da ga to delo s Hustonom ubije; sicer je Mitchum igral v sorodnem Rayevem rodeo-misfits-vesternu *The Lusty Men*, 1952), chez dve leti MM, ki je bila zapletena s scenaristom; za Gabla in zanjo je to zadnji film; kmalu zatem je umrl tudi Clift, ki je imel hude posledice po prometni nesrechi in se je povsem zapil; od teh »zgunblencev« se je takrat izvlekel le Wallach, ki je v letu Cliftove smrti postal zvezda prvega reda z vlogo »grdega« v Leonejevem vesternu *Dober, grd, zloben* (1966), v katerem se trije »nepriлагоjeni« antiheroji spopadajo zaradi zakopanega zaklada brez »posredstva« kakshne lepote (»nadomeshcha« jo, v Leonejevi maniri, precej pompozna glasba).

Chlovekov razvoj

Rajko Shushtarshich

DEMOKRATIZACIJA SLOVENSКИH MEDIJEV MOCHI?

Uvod

Ali bosta slovenska TV in slovenski radio nacionalna medija? in Kashne TV nochemo! Chlanka sta bila locheno objavljena: dve soboti v Sobotni prilogi Dela v pismih bralcev. To ni bil pravi prostor za njuno objavo. Prichakoval sem, da bo prvi chlanek, ker je izrazit esejistichno-teoretski prispevek, objavljen v rubriki "Prejeli smo", drugi pa v isti shtevilki med "pismi bralcev". To seveda ni kaprica, ampak vednost, s chim ne smesh obremenjevati bralcev, che nochesh dosechi negativnega propagandnega uchinka. In za to je shlo, za aktualizacijo vrednot nacionalnega medija – slovenske Radiotelevizije! Drugi chlanek pa je bil izrazit prispevek polemike ali bolje obrachunavanja z nasprotniki sindikata in kulturnih ustvarjalcev na Radioteleviziji Slovenija (z njihovim najvidnejshim predstavnikom B. B.)

*Neprijetno delo, vendar to pot je shlo zares; chigava bo ta institucija in kdo bo shel ali ne bo shel na cesto, mi ali oni (takratna administracija – management ali ustvarjalci)? Tako je takrat kazalo in tudi kasneje ne dosti drugache. Chisto na koncu pa so se zadeve institucionalnega konflikta odvile nekoliko drugache, tako kot se navadno odvijajo po logiki rigidne institucionalne strukture-sistema, a pustimo sedaj to. Bralcem je vsech le tako obrachunavanje med protagonisti, ki jih zabava ali se vsaj nad njim labko zgrazhajo; sicer je pisanje zaman, izguba chasa in propagandni efekt nichen. Uredniki medijev pa imajo pri tem svoje rachune in z njimi se je vchasih treba sprjazniti. Zato sem zavaljo interesa sindikalne propagandne akcije prenashal njihovo neutemeljeno samovoljo. Sedaj ko je sindikalna in raziskovalna akcija konchana, obe porochili napisani, mi je ta plat dejavnosti ostala v spominu kot neprijetna mora. Kulminirala pa je v polemiki z B. B. – nepodpisanim predsednikom Drushtva novinarjev Slovenije. (Op. avt.: Iz povzetka in pojasnila k chlankoma, objava v knjigi *Traktat o svobodi*, Lumi, Ljubljana, 1992, str. 1984)*

Obeh chlankov pa v *Reviji SRP* nisem objavil zato, ker sta bila objavljena v *Delu*. Menil sem, da ima objava v kontekstu mnozhichnega medija, posebej v rubriki *Pisma bralcev*, hochesh nochesh predvsem propagandni znachaj. Vendar danes po dvajsetih letih menim, da oba chlanka propagandni znachaj vendarle presejata. Propagandna ali proti-propagandna sporochila (kar je variacija istega) so praviloma kratkega daha. Ko opravijo svojo manipulativno funkcijo v mnozhichni manipulaciji, je zanje najbolje, da se kar najhitreje pozabijo. O teh dveh chlankih pa mislim, da sta po dvajsetih letih she kar aktualna – tako po nastopajochih kot po tehnikih manipulacije. V primerjavi z demokraticnostjo mnozhichnih medijev danes (glej naslednji prispevek: *Kot mora – She o drugem referendumu za Slovenijo*) sta ilustracija dejstva, kako malo se spreminjamo (razvijamo, demokratiziramo)*. Nash hrbet je domala enak (kot pred dvajsetimi leti), bich pa je tako rekoch isti. Presodite sami.

Ali bosta slovenska televizija in slovenski radio nacionalna medija?

Lahko ju imenujemo tudi Slovenska radiotelevizija, lahko ju ločimo v Televizijo Slovenija in Radio Slovenija, vendar tu ni bistveno ime niti organizacijska povezanost institucij, bistvo je globlje.

Che se poglobimo od oznachenega k njegovemu pomenu, potem je bistvo v dvojem: v mochnem mediju in v nacionalni identiteti. Tako je, che je nacionalna radiotelevizija mishljena resno. Ko zhe toliko govorimo o nacionalnem mediju, moramo skushati razjasniti predstavo she o dvojem: o narodu in o mochni instituciji medija, vendar ne o mediju kot zgolj instituciji, njegovi organizacijski strukturi, ampak o mediju, ki je zhiv, ker je v njem ustvarjalnost zhivih individuumov (ustvarjalcev). Samo tako lahko priblizhno naznachimo, kaj to pomeni: Slovenska radiotelevizija – nacionalna institucija.

Definirati pa je ne moremo, ker che bi jo, bi jo pri prichi omrtvichili, opredelili bi jo zgolj kot institucijo.

1 – Najprej bi bilo treba vedeti oziroma skushati opisati, kaj narod je. Prevelika naloga za takle sestavek. Zato bo tukaj zadoshchalo zhe, che povemo, kaj narod gotovo ni! Ni namrech tvorba, ki je nastala s kapitalizmom in bo skupaj z njim odmrta. Ta zmotna predstava o narodu je stala komunistichne sisteme neizrekljivo veliko: gre za nacionalne spore, ki se bodo pomirili shele, ko bodo narodi svobodno izoblikovali svoje narodne identitete. (Tudi glede sporov med narodi prednjachita nekdanji Sovjetska zveza in Jugoslavija.)

Skratka: che naj bo Slovenska radiotelevizija nacionalni medij, potem bo nacionalna ustvarjalnost tista, ki bo dajala osrednji ton dejavnosti tega medija, narodu pa njegovo identiteto. In ta ustvarjalnost je, che hochete ali ne, kulturna ustvarjalnost, slovenska kultura pa je tista dejavnost sistema, ki to zhivost slovenstva omogocha. Slovenci svoje identitete ne obchutimo po slovenskem gospodarstvu ali po slovenski znanosti, kajti slovenske znanosti ali slovenskega gospodarstva ni. Je samo znanost na Slovenskem, gospodarstvo v Sloveniji. Vse dejavnosti sistema razen kulture so namrech transnacionalne ali univerzalne, che hochete.

Dosedanje gledanje ideologov sistema (kot tudi vodstva te mochno masmedijske institucije) na radiotelevizijo ni kazalo nobenega posluha ne za narod ne za zhivo, svobodno ustvarjalnost individua. Saj tega niti ni moglo, ker po njihovem ideoloshkem prepriчанju kmalu ne bo vech ne narodov ne narodne identitete. Svobodno ustvarjalnost pa lahko nadomeshcha dobra organizacija. Narod je zgolj taktichna bolshevishka predpostavka prehodnega znachaja, nenachelno zavzemanje za narod pa hipokrizija, lazh in prevara. Zato dosedanjemu vodstvu RTV odrekamo mozhnost avtoritarno utemeljevati nacionalni medij kot slovensko nacionalno institucijo, katere poslanstvo je, da osvobaja posameznikovo svobodno ustvarjalnost in ozaveshcha Slovence kot narod.

(V tem je prvi del bistva nashega razhajanja; ne bomo se razumeli ne sporazumeli glede temeljnih vrednotnih orientacij narodove televizije, moje raziskovanje vrednot je za vas neuporabno, neuporabljivo.)

2 – Radiotelevizija kot močna institucija v sistemu, kot medij mochi: ni zgolj institucija posebnega družbenega pomena in ni zgolj najmočnejša institucija za ustvarjanje javnega mnenja ali za opredelitev volivcev za eno od strank ali pri odločitvi kupcev za eno od znamk artiklov široke potrošnje. To je institucija, ki je najmočnejša v aktualizaciji vrednot, vrednotnih orientacij. Je institucija, ki najbolj širi konzumerizem kot dominantno vrednotno orientacijo mas 20. stoletja, kot vrednotni sistem, v katerem so vrednote artikli in njih tvorca (vrednot je na kupe, toliko kot artiklov). Je institucija, ki ozhi zavest individua z reducirano, vsiljeno in usmerjeno informacijo. Je institucija, v kateri vladajo inženirji chloveshkih dush, manipulatorji z idejami in informacijami. Je institucija, kjer vlada ideja manipulacije s chlovekom, reduciranim na element sistema – z njegovo vlogo v sistemu.

Skratka, tri vrste močnih propagand vsakega sistema so: politična, ekonomska in religijska. Dve sta na Radioteleviziji Slovenije predimenzionirani, tretja pa je, kot da je ni. Za nasho RTVL je bila doslej resnično pomembna samo ena, to je politična propaganda, agitacija in propaganda partije – avantgarde delavskega razreda, propaganda njene mochi in njene vladavine na račun svobode posameznika in svobode naroda. Vse ostale propagande so bile pod vplivom pre-prevladujoče politične propagande ali pa jih ni bilo. (Ni še minilo deset let, ko so ideologi RTVL sanjali o socialistični reklami, ki naj bi imela prednost pred kapitalistično, chesh da ima informativno, izobrazhevalno, vzgojno in kulturno funkcijo. Rezultat pa je bil seveda zgolj slaba reklama, ki ni bila nič manj kapitalistična.)

Nekdanjim in sedanjim voditeljem in ideologom RTVL ne verjamem, da bi sploh lahko opredelili to drugo bistvo in poslanstvo Radiotelevizije Slovenije. Dosedanja praksa (marksistični kriterij resnice) in vash način mishljenja vam to onemogochata ali vsaj jemljeta legitimnost vashemu avtoritarnemu odlochanju.

Ali bo Radiotelevizija Slovenija bolj nacionalna kulturna institucija ali pa bolj politično informativni medij, ali bo morda bolj komercialna televizija ali pa bo nesrečna kombinacija vseh treh – tega ne vem.

Odkvisno je od razmerja sil, ki se bo oblikovalo med tremi najmočnejšimi podsistemi (politiko, ekonomiko, religijo), odkvisno je od vrednotnih orientacij v nad-sistemu (recimo, da je to Evropa). Vem pa, da je institucionalna propaganda način (duhovne) ekspanzije transnacionalne politike, ekonomike, religije; je ekspanzija njihovih institucionalnih vrednotnih orientacij.

Moja predpostavka, na katero stavim, je: da je ravno najshibkejša dejavnost v sistemu kultura, tista, ki je najmočnejša v tvornosti nacionalne identitete in najmočnejša v posredovanju neinstitucionaliziranih obchlochloveshkih vrednot. In te zhive svojsko le v svobodnem individuumu in v svobodnem narodu. (Zato se mi močno zdi, da vam pri definiranju narodovih kulturnih vrednot zgledi pri evropskih nacionalnih televizijah ne bodo kaj prida pomagali. Skoraj vse pa boste nashli v zhivi slovenski kulturni ustvarjalnosti.)

Tako bi bilo, che bi bila radiotelevizija nacionalna – slovenska, sicer zlorabljate zgolj ime, in pa narod seveda, tako kot doslej.

(Toliko o drugem delu bistva, o katerem se ne bomo sporazumeli, čeprav vam moram priznati, da je zadeva silno zapletena, a le če ne preskочite ovir, ki delijo besede od njih duha, ker besede so le posode, ki jih polnimo s pomeni.)

V Ljubljani, 2. septembra, 1990

Kakshne TV nochemo!

Najprej, zakaj pri nas do nedavno o medijih, zlasti radioteleviziji, ni bilo napisanega toliko, kot jim gre po njihovi mochi in pomenu? Če spustimo glavni razlog, to je odsotnost resnih družbenih sprememb v sistemu, je tu še poseben razlog, tipičen za medije: mediji so solidarno blokirali kritično razpravo o sebi. Svobode misli in izražanja mediji niso gojili, ampak so jo zatirali. Selekcionalni so misli, razprave in razpravljavce. Trditev najbrž ni treba dokazovati.

Sedaj pa: kaj je v hotenju gospoda Borisa Berganta za mene zaskrbljujoče.

Che bi ga razumel zgolj kot njegovo mnenje o nacionalni televiziji, ki ga lahko soglasno deli z vodstvom in koordinacijo hishe (ali pa tudi ne), bi rekel: »Prav, to je pach njihovo mnenje, v demokraciji so različna mnenja dobrodošla.« Pa ni to zgolj mnenje. Njegov prispevek kazhe tisto pravo mnenje, ki ve, kaj hoče, ki ve, kakshna nacionalna televizija bo, ton mu daje jasnovidnost, ki jo B. B. bere kar z dlani. Odkrito recheno, ta ton razprave nam je znan, na zhivce nam gre, razvnema nam strasti, ker doslej je veljalo, da so take besede postale meso. Upam, da to pot ne bo tako. Vem, da take nacionalne televizije, kot jo hoče B. B., nochemo! Vem tudi, da je ta nachin govora omogochala linearna naveza z enim samim centrom mochi, z eno samo izstopajočo vrednoto, to je z *lojalnostjo* môchi, doslej partiji, njenemu CK-ju, njegovim sivim tipalkam. Na srecho je v isti prilogi prispevek Draga Jancharja *Podaljšana preteklost* in lahko prispevek Borisa Berganta *Kakshno TV hochemo?* razumemo kar kot dokument podaljšane preteklosti.

Che na kratko parafraziram hotenje B. B. (z domnevo, da to ni zgolj njegovo mnenje):

Naciji ponujajo televizijo, ki bo imela enovito vodstvo, ki nikogar vech ne spominja na zli duh preteklosti nekdanjega rezhima.

(No, potem je potreben res slab spomin ali pa povsem novo vodstvo.)

Ustvarjalce, zlasti s področja kulture in umetnosti, sili na cesto, ponudba bo res široka in trzhishche te delovne sile bo ceneno.

Na televiziji bodo igrali predvsem dve vrsti iger: eno z lego kockami in drugo »monopol«.

Za delavce informativnega programa pa ponuja druga pravila igre, rekli bi tej igri »privilego«.

Strankam ponuja pet minut avtonomije na dan, ki si jo bodo bratsko delile (kot pes in machka) še Gospodarska zbornica – predstavnik delodajalcev in Sindikat. Oni pa bodo vladali nacionalni televiziji, da ne bo kulturne revolucije Sindikata KUU RTVS.

Gledalci bodo veseli, ker bodo zashchitili svoj interes proti grdi drzhavi s tem, da bodo lahko plachevali narochnino.

Ena postavka v tem hotenju je vredna she posebne pozornosti:

Naenkrat se pojavlja hotenje, naj bo TV javna nacionalna institucija. Chemu ta zahteva? Kakshna je bila RTVL doslej? Tajna?

Tajnost je institucionalna vrednota mochnih institucij. Poznamo vojno tajno, policijsko tajnost, partijsko konspirativnost, pa druge vrste tajnosti: tajne, strogo zaupne informacije, tajnost kadrovanja, tajne plache, tajne spiske razrednih sovrazhnikov, ki ne smejo pred ekran, tajne bunkerje za ustvarjalne dosezhke itn., itn. In kaj je pri tem narobe? Preprosto le to, da vi v tej zahtevi, hotenju niste preprihljivi. Ne verjamem vam vech. Zakaj bi vam verjel? S chim dokazujete svojo premeno v mishljenju in hotenju »Kakshno televizijo hochete«? Morda s tem, da posedujete objektivne kriterije resnice, jaz pa zgolj subjektivne? S tem, da veste, kakshen bo nacionalni (R)TV program, jaz pa tega ne vem? Dopushcham namrech, da bodo o tem mogli kaj rechi bodochi kompetentni soustvarjalci nacionalnega medija. Skromno upam le, da bo v ospredju ustvarjalnost in ne manipulacija z lego kockami, za katero se skriva manipulacija z ljudmi. Ne recite tem zahtevam kulturna revolucija!

Sedaj vam predlagam, da razmislite o svojem sestopu. Chas vas je prehitel, ne dojemate sprememb, na druzhbene spremembe se neustrezno odzivete. Niste vech v poziciji, da bi najprej preganjali ravno ustvarjalce, o odvechni administraciji pa iz taktichnih razlogov ne upate chrhiniti niti besede. Kriterij resnice, ki izvira iz hierarhichne pozicije (mochi) govorechega, ni vech v modi.

Institucija bo ustvarjalna, ko se bo borila za vsakega ustvarjalca. Ustvarjalnost boste izkazali, ko boste za chim vech administratorjev poiskali ustvarjalno delo. Ne recite, da je to revanshizem.

V Ljubljani, 2. septembra, 1990

Rajko Shushtarshich, *Ali bosta slovenska televizija in slovenski radio nacionalna medija?* Delo, Sobotna priloga, pisma bralcev, datum: kak dan po 2. septembru 1990;

Objavljeno v knjigi: *Traktat o svobodi*, Lumi, Ljubljana, 1992, str. 195;

in v el. knjigi: *Traktat o svobodi*, Pogum Revije SRP 2001/1

http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-4dod.htm#ali_bosta

Rajko Shushtarshich, *Kakshno TV hochemo?* Delo, Sobotna priloga, pisma bralcev, 8. septembra 1990; (op.: moj naslov: Kakshne TV nochemo!)

Objavljeno v knjigi: Rajko Shushtarshich, *Traktat o svobodi*, Lumi, Ljubljana, 1992, str. 196;

in v el. knjigi: *Traktat o svobodi*, Pogum Revije SRP 2001/1

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-4dod.htm#kakshne>

Za zgodovinski spomin

Rajko Shushtarshich

KOT MÔRA
(SHE O DRUGEM REFERENDUMU ZA SLOVENIJO)
Zavednim Slovencem, V

»Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bich pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, bicha vaje in zbeljan!«

Ivan Cankar, *Hlapci*, 1910

In vendar jim je uspelo – preprichati vechino udelezencev referendumu za podpis sporazuma o arbitrazhi za dolochitev meje Republike Slovenije z Republiko Hrvashko. Sicer za las, pa vendar. In komu je to uspelo? Kdo je dobil in kdo je izgubil v tej umazani hazardni igri sistema, ki se ji reche manipulacija brez primere. Zhe chez nekaj let se bomo namrech zaradi systemske amnezije sprashevali o tem, in bomo slishali najrazlichnejshe (zamegljevalne) razlage za ta podvig; zato si odgovore na zastavljeni vprashanji skushajmo razjasniti zhe zdaj, pa ne za danashnjo rabo, ampak za zgodovinski spomin. Izgubila je slovenska drzhava RS, posredno slovenski narod, dobili pa so njeni voditelji. Paradokсно, mar ne? Kar trije slovenski predsedniki (ochetje naroda) so se zavzeli ZA sprejem arbitrazhnega sporazuma – se pravi za narodno izdajo. Sedanji predsednik RS Danilo Türk, nekdanji predsednik Milan Kuchan, najbolj pa seveda predsednik slovenske vlade Borut Pahor, to je bil namrech njegov zhivljenjski projekt. A tudi to ne bi zadoshchalo za uspeh, che se jim ne bi pridruzil she slovenski nadshkof dr. Anton Stres – predsednik Slovenske shkofovske konference (oche slovenskih vernikov); za namechek (oz. za vsak primer) pa she predsednik stranke slovenskih upokojencev Karel Erjavec, znan kot shaljivec med slovenskimi politiki ter kolovodja najbolj discipliniranega in sorazmerno shtevilchno pomembnega volilnega telesa (zmanipuliranih volivcev). Referendum pa bo znan tudi po tem, da so se volivci odlochali ZA in PROTI (lahko domnevamo, da v pomembnem delezhu) med pahoroviki in jansheviki, in da preostala vechina neudelezencev referendumu zagotovo ni vedela, o chem naj se pravzaprav izrekajo, kar je nedvomno zasluga medijev mochi ali mnozhichnih medijev v referendumski kampanji. Chastno to ni, tudi demokraticno ne, je pa uchinkovito – vse v sluzhbi sistemu. Tu je treba dodati she en manjši, a pomembni dodatek, ki je izstopajoch (znamenit) po tem, da nas mediji z njim nikakor niso hoteli prevech vznemirjati. V tehnologiji manipulacije se temu reche, da so nam ga skushali skrbno prikriti. Samo enkrat so (zopet domnevam, da nepremishljeno oz. nekontrolirano) prikazali »hrvashko noch« ali »somrak v Piranskem zalivu«. Na tisti somrak ali bolj

noch z baklami po sredi zaliva mislim, ki nam jo je priredila organizatorica incidenta – odgovorna novinarka HTV dnevnika Jasna Sheparovich. Pomenljiv je bil njen odgovor na vprasanje novinarja TVS: »Zashto nam to radite?« Njen odgovor (navajam po spominu): »Jer vas ne volimo! Imate chetrdeset tisucha kucha u Hrvatskoj!« To sceno je bilo seveda v referendumski kampanji nujno potrebno izpustiti. Ddomnevno zato, da ne bi vzbujali strasti in nepotrebne zavisti na obeh straneh meje, dejansko pa zato, ker bi ta noch lahko prenekateremu naivnezhu odprla oči. Meja je bila namrech zarisana z baklami po sredi celovitega Piranskega zaliva; dejanski oziroma odlochilni ali vsaj zelo pomembni podatek o razlogu za razprodajo Slovenije tudi.

In kako so se zmagovalci radovali – nad svojim uspehom na referendumu! Zavedni Slovenci pa nasprotno – se sramovali v dno dushe. Ne za svoj narod, za Njih seveda. Zdruzheni sta bili najmodernejsa tehnologija manipulacije z najnizkotnejsho motivacijo – izdaja slovenstva za lastne koristi. Drugache povedano: dezhela je bila zopet prodana! She natanchneje recheno: se she kar naprej razprodaja, vabi interesente v smislu gesla *Tu smo vashi smo!* Vse to za osebne koristi – to pot ne le za koristi peshchice, ne samo elite, temvech tudi za koristi vechjih in manjskih lastnikov, npr. zhe omenjenih lastnikov »chetrdeset tisucha kucha u Hrvatskoj«. Se pravi, she ne tako dolgo nazaj, v nekdanjih Slovenskih dezhelah, malo kasneje zhe v nekdanji skupni domovini Jugoslaviji, to pa ni ravno majhen ali zanemarljiv delezh pristashev za »dobrososedske odnose«. Trdim tudi, da nam to nedvoumno kazhe, kdo obvladuje »avtonomne novinarje«. Resnichno neodvisni novinarji bi ta propagandni spodrsrljaj nasprotne strani uporabili nadvse uchinkovito, v svojo korist seveda.

Tudi ni bilo mogoche spregledati mlachnosti (neodlochnosti) onih drugih voditeljev, ki so bili sicer PROTI, a ne prevech zagreto.

Spor med drzhavama RS in RH v volilni kampanji ni bil predstavljen kot nadvse pomembno zgodovinsko in zemljepisno vprasanje meja po razpadu Jugoslavije, zato pa toliko bolj kot sila zapleteno mednarodnopravno vprasanje. O bistvu – vzroku spora o meji – pa so mediji molchali kot grob. (O tem glej v predhodnih »pismih«* – predvsem v tretjem.)

Dva meseca so nas pravni eksperti prek medijev gnjavili, da bi se ja vsega navelichali in spoznali tisto, kar manipulator hoche: reshimo zhe enkrat to vprasanje! Da manipulirani ne vedo, o chem se pravzaprav odlochajo, kaj izbirajo, je namrech temeljno pravilo manipulacije. Dovolj je, da vedo, da morajo biti ZA! A take manipulacije vseeno she nisem dozhivel ali videl v zhivo, resnichno me je prizadela. V zgodovinskem spominu naroda bo ostala kot spomenik slovenskemu hlapchevstvu, podobno kot tisti ob koroshkem plebiscitu. Res je bilo veliko govorjenja o pravichni reshitvi meje, a tako sramezhljivo, da le ne bi izvedeli prevech o krivichnih izgubah slovenskih ozemelj in posledichnem raznarodovanju Slovencev. Del za delom nekdanjih slovenskih dezhel je shel nepovratno v izgubo. Slovenci izumiramo tako ochitno, da je to tezhko spregledati. Ne recite, da je to

pravichno, da Slovenci ne bi smeli vedeti nich o svoji zgodovini, posebej ne tega, kako krivichno so nam krojili meje v nashi preteklosti, najbolj pa po »nashi osvoboditvi« izpod fashizma, in potem vse do danes. O vsem tem bomo obvestili arbitrazho v memorandumu k zhe sprejetemu sporazumu, tudi to zmerno in strpno, predvsem pa selektivno – z ozirom na aktualne interese.

Vendar pa so na dolgi rok v tej igri sistemov odlochujochi (odlochilni) zunanji igralci Naj-sistemov: botri iz USA in Evrope prihodnosti. Zhe omenjeni protagonisti so le domachi izvajalci velescenarija. Resnichna ali prava igra je igra velikih in mochnih. To je geostrateshka igra interesov – velikih na rachun malih. Ta se sicer ne izide vedno tako, kot je bila zamishljena; vchasih se zgodovina poigra po svoje, a to seveda mogochnih ne zanima, jih niti najmanj ne vznemirja, za take primere imajo nadomestne scenarije. Za zdaj je tako, da je »Velika Hrvatska« (danes in nikdar vech) pomembnejsha za shiritev EU kot njena zhe vkljuchena chlanica Slovenija. Kot so bili poprej Slovenci, so zdaj zavedeni Hrvati, ki mislijo, da gredo v obljubljeni dezhelo Evropo, v resnici pa gre EU v Hrvashko. Hrvashka pa je geostrateshko pomembnejsha za NATO in USA ter za Vatikan kot (vedno bolj neznatna) Slovenija. Nekdanjih slovenskih dezhel (Istre vkljuchno s spornim delom Piranskega zaliva) pa tudi Hrvashka ne bo zasedala za dolgo, ker so she drugi, mochnejshi interesenti. A pustimo to nashim zanamcem.

Zdaj – po referendumski odlochitvi – smo si Slovenci vsaj na jasnem, kdo in kaj smo kot narod: smo slovenska manjshina v lastni drzhavi! Slovenska drzhava pa ni nacija – ni narod z lastno suvereno drzhavo!

Na sanje slovenske drzhave (njenih drzhavljanov seveda) o »Slovenski Naciji« lahko kar pozabite. Na to filozofsko umishljijo (ideoloshki konstrukt) so bili posebej ponosni pisci znamenite 57. shtevilke *Nove revije*.

Dragi Ivo Urbanchich: zdaj se je kot bumerang vrnila tvoja konstatacija, ki je nekoch prizadela bratski narod (tako smo se takrat she poimenovali), namrech, da so Makedonci narod, ki nima dovolj mochi, da bi postali nacija. Vendar me ne prizadene to, kar se dogaja z drzhavo, nacijo, marvech me prizadene to, kar ta pochne svojemu narodu. »Narodu vzamesh ponos – dostojanstvo, in ranil si mu dusho. Nachel si mu samozavest – samozavedanje, z njim samobitnost – identiteto. Tega vam Slovenci – nashi zanamci ne bodo spregledali. V zgodovinskem spominu naroda bo ta nesrechni referendum ostal kot eno najbolj zavrzhenih dejanj, ki jih sicer v slovenski zgodovini resda ni ravno malo.« (Zavednim Slovincem, IV)

Pripomba k motu:

*Nismo vsi blapci. So, so bile in bodo izjeme, ki jim prostovoljno suzhenjstvo – blapchevstvo nikakor ni pisano na kozho!
Cankarjev urok ne velja za individuume, in ne za zavedne Slovence, toliko bolj pa velja za tiste, ki nas v blapce pretvarjate!*

SKLEPNA OPOMBA

(v variaciji, ki mi jo kot môra narekuje nasha usoda):

Zdaj smo zavedni Slovenci kot narod postali manjšina v »lastni« drzhavi!

Po tem, za narod ponizhevalnem, izdajalskem **sporazumu o arbitrazhi!**

Spodbudno to ni, je pa pokazatelj umiranja nekega naroda, ko je to zhe neizogibno.

MI ne moremo spremeniti sveta, lahko pa storimo nekaj, kar ni malo: da ne dopustimo, da svet spremeni nas.

Vedno nam je namrech mogoche, da ne (iz)umremo plazech se, kleche, marvech pokonchno – stoji! – kot svoboden narod!

»Che je narod svoboden, mu njegove narodnosti ne more vzeti noben drug narod; nobena moch, nobena sila, ne moch orozhja ne vojska ne okupacija ne raznarodovanje ga ne more ogroziti,

che se brani tako, da povecha svoje hrepenenje po svobodi, svojo identiteto.

Torej ni bistvo narodove svobode v tem, da se nekemu drugemu narodu nekaj odvzame, temvech je v tem, da se mu nichesar, kar je njegovo in je zanj bistveno, ne da!»

Tega izida referendumu slovenski narod ne more priznati. Bil je tako očitno zmanipuliran, da se ga lahko le sramujemo. In nashi zanamci se bodo sramovali za nas. Recite k temu, kar hochete.

Narod (ne njegova drzhava) ne more priznati umazane kupchije – »razprodaje« s strani ključnih narodnih predstavnikov (narodnjakov). Drzhava pa tega ne more priznati le svojim drzhavljanom – svoje kapitulacije pred Naj-sistemi ter nadaljnje okupacije s strani dobrih sosedov. Med prvim in drugim (narodom in drzhavo) je nepopisna razlika.

* Glej tudi:

Zavednim Slovincem I ;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp91/dokum91/1dok91.htm>

O dobrososedskih odnosih (med narodi) in narodovi samobitnosti; Zavednim Slovincem II ;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp95/rajsh95/odobr95.htm>

Vizionarjem za narod ni mar; Zavednim Slovincem, III ;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp97/rajsh97/vizio97.htm>

Referendum za Slovenijo – drugi; Zavednim Slovincem, IV ;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp97/rajsh97/refer97.htm>

Rajko Shushtarshich

VRAZOV ILIRIZEM

(She Gaj in gajica)

OB DVESTOLETNICI VRAZOVEGA ROJSTVA

Spominjamo se ga z meshanimi občutki ali z grenkobo, kot tragichnega pesnika hrvashko-ilirskega preporeda, ali pa bolj njegovega odpada »v uskoshko ilirstvo«. Obravnava Stanka Vraza torej ni samo literarnozgodovinska, posvečena 200-letnici Vrazovega rojstva, ampak je tudi ideoloshka. Opredelitvi do panslavizma in ilirizma se v tem primeru – ko gre za Stanka Vraza – seveda ni mogoče izogniti. Zame je to njegovo odpadnishtvo she vedno narodna izdaja v chasu narodnega prebujenja Slovencev. Skratka, »ilirske sanje« ne navdushujejo, tudi »ilirizem« ne; literarnozgodovinski eksperti in uvodnicharji ter drugi tvorci (manipulatorji) nashe zavesti pa ga she raje zamolche. Vendar zgodba o ilirizmu za nas ni konchana, »ilirizem« pri nas she kar zhivi, she vech, ozhivlja se: kot »neoilirizem«. Velikohrvashki nachrt ilirizma je na hrvashkem trajal sedem let, potem pa je spremenil le ime. Nobeno moje razpravljanje o ilirizmu kot vsaj zame vazhni zadevi ne more v nashi usmerjani zavesti nichesar ne popraviti ne dopolniti. Torej, zadeva se na tak ali drugachen nachin zame nikakor ne izide. Zadnje pa, kar bi si zhelel, je, da bi ta moj prispevek razumeli kot poskus uravnavanja mishljenja in pisanja bodisi bralcev revije bodisi sodelavcev v neko določeno istomiselnost.

Prelomljena kolektivna zavest – indentiteta je sila kochljiva premena za integriteto individuuma. Narodna identiteta je ena, ne moreta biti dve hkrati. Zaporedno pach, kot pri Vrazu, ena opushchena, druga povelichevana. Slovenstvo ali ilirstvo? Posledichno konvertitstvo ali izdaja je bila pri njem neizogibna. Slovenci smo bili pred dvesto leti svoj narod, in she smo. Ne zanikamo, in ne moremo zatajiti svojega slovanskega rodu ne nam sorodnih (nedavno bratskih) rodov, narodov, tudi Hrvatov ne. Nismo pa zato – vsaj vsi ne – panslavisti ali iliristi (tudi ne »podalpski Hrvati«). Ko so v igri ideologije z razvidnimi ali prikritimi geostrateshkimi interesi, nas vedno ogrozhajo kot narod, zanikajo nash obstoj, zato je pravi chudezh, da nas niso in da se mi sami she nismo izbrisali iz zgodovine.

Zelo na grobo in na kratko: Vraz, najpomembnejshi hrvashki lirik v prvi polovici 19. stoletja, je po nashi literarnozgodovinski vedi lahko tudi pomemben slovenski knjizhevnik. V nashem zgodovinskem spominu pa je Vraz predvsem odpadnik slovenstva. V redu, njegova stvar, mislim Vrazova; ni ne prvi ne zadnji individuum – Slovenec, ki je zamenjal svojo identiteto. A naj ga slavijo predvsem Hrvati in novoilirci. Za Slovence je Presheren zasluzhen za narodno prebujenje,

Vraz pa je simbol (nesrečni idol) izdaje narodne identitete. Ne rečem, da to ni stereotipno razumljeno, a težko bo tu karkoli spremeniti, ker je resnično vsaj to, da je po prelomu (odpadu) Vraz ustvarjal zgolj za ilirsko, torej za neko drugo – neslovensko identiteto. To je bistveno, in tako je to zapisano v narodnem spominu zhe sto petdeset let.

Na srečo pa v *Reviji SRP* ne usmerjamo slovenske družbene zavesti; prispevek o dvomih in pomislekih nekega urednika pa morda ne more posebej škoditi.

Kaj me torej pri obravnavi Vrazovega ilirizma vznemirja, da se ukvarjam z njim? Morebitna hladna, korektna ali t. i. objektivna – na dejstvih temelječa – analiza bi zahtevala temeljit študij virov, tudi primeren čas. Zadovoljil se bom s kratko predstavitevijo iz danes aktualnih (najlajhje dostopnih, daleč najbolj uporabljanih slovenskih in hrvashkih ideoloških virov), tj. *Wikipedija*, “prosta”, “svobodna” enciklopedija v slovenshchini in hrvashchini*:

»**Stanko Vraz** (s pravim imenom Jakob Fras (oziroma Frass), slovenski pesnik in eden od pomembnejših pripadnikov ilirskega gibanja, * 30. junij 1810, Cerovec, Shtajerska (danashnja Slovenija); † 20. maj 1851, Zagreb (danashnja Hrvashka). Rodil se je v vasi Cerovec med Ormozhem in Ljutomerom. Obiskoval je gimnazijo v Mariboru in licej v Gradcu. Na grashki pravni fakulteti ni bil uspešen in je opustil študij.

Leta 1836 je privzel pesnishko ime Stanko Vraz. Prvotno se je zhelel uveljaviti kot slovenski pesnik, posvechal pa se je tudi zapisovanju slovenskih ljudskih pesmi. Nekaj pesmi je poslal reviji *Kranjska chbelica*, kjer pa jih niso hoteli objaviti zaradi jezikovnih posebnosti. Leta 1835 je zhelel izdati pesnishki zbornik *Cvetlice* pozneje pa she zbornik *Metuljchki*, vendar mu ni uspelo. Po tem se je navdushil za ilirizem. Vechina slovenskih izobrazhencev je ilirizem zavrachala, ker jim je pomenil opushchanje slovenshchine, za Vraza pa je bila knjizhna (ljubljska) slovenshchina ravno tako tuja kot (zagrebshka) hrvashchina. Vraz je v ilirizmu videl predvsem možnost za zblizhevanje Slovanov. Leta 1839 se je preselil v Zagreb in zachel izdajati pesmi v stari panonski slovenshchini.

Za Slovence je najpomembnejsha Vrazova knjiga *Narodne pesmi ilirske, ki se pojejo na Shtajerskem, Kranjskem, Koroshkem in na zhabodni strani Ogrske* (1839).

V knjigi Vraz navaja ljudske in umetne pesmi v slovenskem jeziku, komentarji pa so v hrvashchini. Navedene pesmi so prvo slovensko besedilo v gajici – pisavi, ki so jo na Hrvashkem zhe uporabljali, med Slovence pa se je razshirila shele nekaj let pozneje.

Vrazov pesnishki opus v slovenshchini je precej obsezhen, vendar zhal vechinoma samo v rokopisu.

Vrazova najpomembnejsha dela v panonski slovenshchini, danes hrvashchini so: *Dzhabulabije* (Rdecha jabolka) – cikel ljubezenskih pesmi; *Sanak i istina* (Sen in resnichnost) – zbirka sonetov; *Glasi iz dubrave Zherovinske* (Glasovi iz gaja Zherovinskega); *Gusle i tambura* (Gosli in tamburice).«

(Wikivir: Enciklopedija Slovenije, 14. zvezek, geslo *Vraz, Stanko*)

http://sl.wikipedia.org/wiki/Stanko_Vraz

Samo she na kratko o Vrazu iz aktualnih hrvashkih ideoloshkih virov: *Wikipedija, Slobodna enciklopedija*, http://hr.wikipedia.org/wiki/Stanko_Vraz

(prevedeno v slovenshchino):

»Po svoji razvejani dejavnosti (pesnik, knjizhevnik kritik, potopisec, prevajalec, in pisec chlankov o jeziku i narodnih obichajih) je Vraz eden najbolj izstopajochih ilircev in prvi hrvashki profesionalni knjizhevnik. Gimnazijo je konchal v Mariboru, zakljuchne razrede je obiskoval v Gradcu. Govoril je pet jezikov. Prevajal je latinske klasike in slovanske pesnike. Od leta 1839 je zhivel in delal v Zagrebu kot eden od vodilnih preporoditeljev.

Leta 1842 je soizdajatelj kritichnega chasopisa *Kolo*. Bojuje se za evropske kriterije v kritiki in proti diletantizmu, v knjizhevnosti se je zavzemal za poudarjanje dosezhkov narodne (hrvashke) in slovanske knjizhevnosti. V njegovem delu je najpomembnejsha njegova ljubezenska lirika. Nasprotnik deklamacij in retorike, ki je prevladovala v pesmih vechine ilircev. V satirah in epigramih se posebej posmehuje utilitarizmu in diletantizmu patetichnih tamburashev in buditeljev. Njegova lirika je navdihnjena z romantichno erotiko v stilu in po modi njegove dobe, posvechena domishljijiskim ljubezenskim idealom.

Uporabljal je razlichne forme: od klasicnih sonetov do romanc in balad, ter gazele; tudi s tem je obogatil hrvashko knjizhevnost tistega chasa. V tem iskanju ni manjkalo zablod in slabih stihov, she posebej v boju z jezikom, kar ni chudno, ker je bil Vraz Slovenec. Kljub tem slabostim je Vraz v svojo poezijo vnesel veliko iskrenih, osebnih trenutkov, ki variirajo od vedrih do temachnih motivov in vzdushij.«

Ko govorimo o Vrazovem ilirizmu, se ne moremo izogniti njegovemu vzorniku, navdihovalcu – ustanovitelju ilirizma – Ljudevitu Gaju. Le na kratko povzeto, iz aktualnih hrvashkih virov, *Wikipedija, Slobodna enciklopedija*.

http://hr.wikipedia.org/wiki/Ljudevit_Gaj

»**Ljudevit Gaj** (Krapina, 8. julija 1809 – Zagreb, 20. aprila 1872), hrvashki politik, jezikoslovec, ideolog, novinar in knjizhevnik. Osrednja oseba hrvashkega narodnega preporoda ali ilirskega gibanja.

V resnici je bil to velikohrvashki nachrt (koncept, zasnova), ki je trajal le sedem let. Mnozihca pesmi, neskonchno stihov je bilo izpetih za slavo Velike Ilirije in ilirske enotnosti, cheprav nobenemu (med temi pushchobnimi pesmotvori) ne moremo rechi poezija.

Gaju je bilo ilirstvo le sinonim za hrvatstvo. Ko je kralj [avstrijski cesar Franc Habsburshki (Ferenc kot madzharski kralj) 1792-1835; op. prev.] 17. januarja 1843 prepovedal naziv ilirizem, ilirski, Ilirija, Gaju ilirski mit ni bil vech potreben.

Hrvashko abecedo, ki jo je reformiral hrvashki preporoditelj Ljudevit Gaj za Hrvate in hrvashki jezik, uporabljajo tudi sosednji narodi; Slovenci, Boshnjaki, Srbi in Chrnogorci.«

Zaključek: Lahko ste uganili, mene pri Vrazu, bolj kot njegov narodni odpad in njegova ideologija ilirizem (kot rečeno – njegova stvar) pekli to, kar sta nam zapustila skupaj s svojim vzornikom Ljudevitom Gajem – hrvashki chrkopic gajico, s katero se she danes otepamo. In pa posledica, da smo danes zmogni le she ene premene ali modernizacije chrkopisa – v latinsko abecedo brez shumnikov, to je v SMS-ico ali sicnico. Zhe uveljavljena raba sichnikov namesto shumnikov v internetnem dopisovanju in v SMS sporoilih ima razdiralen uchinek, ki je dosti vechji, kot smo si danes sposobni priznati. To je poseg v slovenski jezik in identiteto individuuma (z malichenjem imen kot simbolov identitete osebe – individuuma; z malichenjem jezika – simbola narodne identitete). »Kdor identiteto le brani, ta je vojno zanjo zhe izgubil. Zlasti che to pochne povsod in za vsako ceno. Kajti identiteta se ne le brani, ampak ustvarja. Vseeno smo si obupno prizadevali za svoje sichnike in shumnike, imeli smo jih za simbol ohranitve osebne in nacionalne identitete. Zakaj?! Zaradi izgube zgodovinskega spomina, da smo tri stoletja pred gajico pisali bohorichico.«¹

Lahko torej razberete, che hochete seveda, da izbira chrkopisa ni le stvar navdiha nekega navdushenca niti se ne »razshiri sama od sebe« (v nashem primeru gajica Ljudevita Gaja med Slovence). Tudi ne gre za zgolj praktichno pravopisno vprashanje; primarna je geostrateshko interesno pogojena ideja – v nashem primeru Velike Ilirije (krinka, ki je trajala samo sedem let), potem pa Velike Hrvashke. V resnici je bilo Gaju ilirstvo le krinka za velehrvatstvo.

Resnici na ljubo pa je treba rechi, da so tudi Adamu Bohorichu pravopis narochili. Takole pravi: »Ustregel sem rodoljubnemu in chastnemu nasvetu in vechkrat zhe kar zahtevi teh mozh in se lotil tega dela. Toda cheprav sem od kraja nameraval prirediti samo pravopis, sem kasneje, ker me je duh tiral chez namero dalje, sklenil, da po sploshni rabi pravilne govorice posnamem pravila tudi za druge dele slovnice in jih spravim v dolochen red ter vso stvar zaobjamem v tej svoji drobni knjizhici kot kranjsko slovnico.«²

¹ Rajko Shushtarshich, *Smoter zbornika bohorichica; Boborichica II, Zbornik Revije SRP 2003*

² Adam Bohorich, *Zimske urice, Boborichica I, Zbornik Revije SRP 2001*

(Glej tudi utemeljitev chrkopisa: *Boborichica I, II, III – Zborniki Revije SRP 2001, 2003, 2006*)

* Enciklopedija Wikipedia je prosta spletna enciklopedija, ki nastaja s sodelovanjem stotisochev prostovoljcev z vsega sveta, ureja jo lahko vsakdo. Njeni sestavki (geselski chlanki) in viri (Wikiviri) se »prosto, svobodno« spreminjajo, zamenjujejo – po potrebah sestavljavcev. Odgovor na vprashanje, kdo ima pri tem prevladujoch interes in vpliv (npr. v Wikipediji v slovenshchini in hrvashchini), pa bi terjal posebno obsezhno raziskavo. Gornji podatki so bili povzeti 15. julija 2010. (Op. avt.)

Andrej Lenarčič

KROJENJE JAVNEGA MNENJA

(PO MERI KOGA IN ZA KOGA KROJACHI KROJIMO JAVNO MNENJE –
TUDI Z DROBNIMI, A POMEMBNI DEJSTVI?)

Moje tri kratke pripombe, enako kratko utemeljene, objavljene v *Delu* 17. julija 2010,¹ so bile predmet skoraj štiritisočpetsto znakov dolgega odgovora gospe Milice Kacin Wohinz, avtorice članka *O pozhibgu Narodnega doma v Trstu*, objavljenega v *Delu* 13. julija 2010 (Mnenja, str. 5), v katerem so zapisane trditve, ki sem jim s pripombami ugovarjal. (Odgovor gospe MKW na moje pripombe je objavljen v *Delu, Sobotna priloga*, 24. julija 2010, PP 29).

Nimam nobenega namena kakorkoli odgovarjati na pisanje gospe MKW. Zajetno pisanje, ki naj bi verodostojno zavrnilo moje tri pripombe, se ukvarja z vsem mogochim, tudi s kakšnim tekstom izpred dveh desetletij² in celo (zlo?)rablja za osebno diskvalifikacijo pomen dveh podatkov v nekem oklepaju v nekem drugem tekstu, ki ga očitno ne razume (noche razumeti?), pomenita pa dve, glede preganjanja Slovencev s strani italijanskih oblasti pomembni dejstvi: Rapallo in Mussolinijev pohod na Rim (Rapallo, 1922 – med Rapallo in letnico je vejica!). Pravzaprav si ne morem kaj, da bi se avtorici ne zahvalil za trud, saj so iz njenega pisanja vseh dovolj razločno razvidni tehnologija, način, metode in pravila tukajšnjih zgodovinarskih shol, katere plodove imamo prilozhnost uzhivati. In seveda plachevati iz svojih zhe dobrih izpraznjenih davkoplacevalskih zhepov.

Nimam torej namena polemizirati z avtorico, dolzhan pa sem pojasnilo tistim, ki so prebrali njen obrachun z menoj, a niso (pre)brali mojega pisanja, na katero se je imela pravico odzvati.

V mojem pisanju so torej tri pripombe:

1) Oparekam trditvi: »ozrachje, ki ga je ustvarilo shirjenje vznemirljivih novic o nevarnosti slovanske narodne vstaje in jugoslovanskega napada, je privedlo do pozhiga slovanskega Narodnega doma v Trstu.« Gre pach za kar pogosto zamenjavo vzroka in posledice. Che bi shli naprej po tej logiki, je do pozhiga privedlo to, da je Dom pach stal tam. In da so npr. italijanski uchitelji pljuvali v usta slovanskih otrok le zato, ker so jih le-ti nesramno odpirali. Dejstvo, da je iz celotnega besedila članka gospe Kacin Wohinz sicer povsem jasno, kaj je vzrok in kaj posledica, v nichemer ne opravičuje trditve, kateri oporekam. Jo kvehjemu she dokonchno diskvalificira.

2) Oparekam trditvi, da se je to dogajalo »v Trstu in drugih krajih Julijske krajine.« Dokler ni Kraljevina Italija sklenila s Kraljevino SHS dokonchnega sporazuma, je bilo ozemlje Primorske, mednarodnopravno gledano, zasedeno od sil Antante.

Vojashki opazovalci/nadzorniki so bili povsod, tudi v Ljubljani in še kje. Drzhava Italija je s svojo organiziranostjo in upravno razdelitvijo lahko nastopila oziroma jo je drzhavnopravno verificirala shele po podpisu in uveljavitvi sporazuma (Rapallo 12. 11. 1920). Kaj se je pletlo v glavah imperialistichnih in rasistichnih obesedencev, kako so kaj poimenovali ali zasramovali zhe zdavnaj prej, ni potrebno ugibati niti o tem razpravljati, saj drzhavnopravno nima pomena. Rane pa seveda she zdalech niso zaceljene in spomin ne bo nikoli ugasnil. Toliko bolj, ker je »slovenski holokavst«, ki so se ga shli na slovenskih nebodijih treba vsi sosedje, zamolchan, a ni dosti manj grozljiv od sicer splošno znanega. Moje osebno preprihanje je, da je she bolj grozljiv, tako glede delezha na narodovem telesu kot glede na chas trajanja in glede na uporabljane metode. Ni bilo dovolj, da so Slovence morili, izganjali iz domovine, vzeli so jim tudi ime, njih osebna imena, pa imena njih krajev in dezhel, zgodovinski spomin, samozavest. Tako popolnoma kaj »ausradirati« se niti nori berlinski malar ni potrudil. Niti se nihche iz nashega Piranskega zaliva ni norcheval z neko valo. Problem je, da o tem slovenskem holokavstu krivci molchijo, na strani zhrtev jih je pa dosti prevech, ki zelo po svoje elaborirajo vztrajne poskuse unichiti neko etnijo in nje drzhavnost.

Pri tej pripombi o Julijski krajini moram povedati, da gre dejansko za Julijsko Benechijo, o chemer se je mogoche preprihati na strani 113 uradnega uchbenika *Zemljepis Italije (in njenih kolonij)*, njegove slovenske izdaje, ki je izshla leta 1942 v Torinu pod okriljem Inshtituta za italijansko kulturo v Ljubljani.

Ker gre za slovensko dezhelo Primorsko, ni mogoche mimo zanikovanja slovenskosti te in drugih slovenskih dezhel. Dezhelo dolochajo najprej prebivalci in toponimi. Nima smisla ponavljati, odkod so imena krajev in pojavov, kakshen jezik so vedno govorili domachini. Ker gre za politichno motrenje zadeve, naj bo dovolj retorichno vprashanje: Che so se na podlagi manifesta cesarja Karla, s katerim je suveren zagotovil, da imajo dezhele Avstrijskega cesarstva pravico oblikovati svojo oblast – narodne svete – po etnichnem kljuchu in da se lahko kot zgodovinski suvereni subjekti po svoje združujejo oziroma razdružujejo, »nemshke« dezhele (in povsem nemshki del Shtajerske) nemudoma združile v »Nemshko« Avstrijo (Deutsch-österreich), kako je potem treba poimenovati dezhele, ki vech kot očitno niso bile »nemshke«? Niti za nemshke nacionaliste! (Koroshka je malo pochakala zaradi vojashkih spopadov.) So bile morebiti dezhele Zombijev? In da gre na ozemlju kasnejshe Julijske Benechije za dezhelo, ki se po slovensko imenuje Primorska, se nizajo dejstva zhe od zacetkov dokumentirane evropske zgodovine naprej. Zhe prvi shtaufovski upravljalci so uporabili to ime: Meranija = (Dezhela) pri morju. Korzichan Napoleon, s svojo cesarsko digniteto vred, je na Vrzdencu pri Dunaju podpisal papir, kjer je ime zapisano v italijanskem jeziku: Littorale (dva *t* stojita v originalu). Sholarji so se do konca habsburshkega imperija uchili o Küstenlandu, Primorski, katere celovitosti (upravna razdelitev je nekaj drugegal) ni razdril niti lashki okupator niti nemshki vojashki upravitelj

(slovenskega imena – Globochnik). Razdrli s(m)o jo shele mi, sami in samostojni, leta 1991.

3) Oporekam prelahkotnemu prevzemanju pejorativnega lashkega poimenovanja Slovencev – Slavi! Predvsem zaradi tega, ker raba tega poimenovanja ni nich vech in nich manj kot etnocidno jemanje imena. Jemati ime je etnocid. Hujshke kot umor. Naredi mrlicha pri zhivem telesu. Jemljejo nam ime celo domachi strokovnjaki, ki znajo za povrh tujcem povedati, da smo se v te kraje pritepli »v krdelih« (!).

Kar je prevech, je pach prevech.

MOJE PISANJE V DELU

(stran MNENJA – *Gostujoche pero*, 19. julija 2010)

V vrtincu naporov Slovenije za pridruzhitev EU, ko je Italija proces zavirala in postavljala pogoje, sem kot poslanec drzhavnega zbora poslal 17. 7. 1994 pismo uredniku. Pismo ni bilo objavljeno. Dovoljujem si (do)mishljati, da je tudi zato bil mogoch nedostojni izpad trenutnega predsednika drzhave Italije, ki je nas, zhrtve divjanja italijanskih oblasti, zmerjal z morilci in primitivci.

Hkrati si ne morem kaj, da bi ne potozhil, kako dosledno in vztrajno obvladujejo tukajshnje javno mnenje nenatanchne, tudi napachne predstave o zelo pomembnih mednarodnopravnih zadevah. Tako je npr. naravnost neznosno, kako nonshalantno nashi mediji in politika povzemajo fravdolentno avstrijsko poimenovanje temeljnega drzhavnega akta avstrijske drzhave – *Drzhavne pogodbe o Avstriji*. Na Dunaju podpisani dokument, ki je obnovil avstrijsko drzhavo, ni nobena »avstrijska« pogodba – she najmanj drzhavna, saj ko je dokument nastaja, drzhave Avstrije ni bilo (nastala je shele z uveljavitvijo tega dokumenta) – marvech je pogodba zmagovitih zaveznikov o obnovitvi Avstrije, kakor je to dolocheno v tretji točki Moskovske deklaracije 1943. Skrajno zavrzhno in malovredno pa je za slovensko stran (tudi koroshko!) posebej vztrajno zamolchevanje bistva, da namrech *Drzhavna pogodba o Avstriji* ne bi bila mogocha, che bi se zhrtve avstrijskega nasilja na Koroshkem in Shtajerskem, Slovenci, med drugo svetovno vojno ne uprli z orozhjem. Ta boj je bil namrech edini uporabni argument zagovornikov obnove avstrijske drzhavnosti in je omogochil priznanje statusa zhrtve in *Drzhavno pogodbo o Avstriji*.

Tudi che bi bila ta ignoranca izjema, bi bilo dovolj hudo. A oчитno ni izjema. Saj podobno napachno in neustrezno mnenje o dejanskih dogajanjih in razmerah obvladuje tudi zadeve na »zahodni mejji«! Che se omejimo le na vedno aktualne »optante«, je slika, ki jo ponuja spomin tistih, ki smo chase in dogodke dozhivljali, pa seveda tudi dokumenti, zelo drugachna, kakor pa jo zmerjanje z najvishjih

krogov sosednje države poskusha uveljaviti. Predvsem ni shlo za množičen nasilni izgon, marveč za množično izkoristitev možnosti (»opcije«!), ki jo je ponudil sporazum med državo Italijo in FLRJ. Sštevilni prebivalci Primorske (Venezia Giulia) so namreč dobili pravico, da se izmaknejo grobem boljševističnemu jugoslovanskemu režimu, ki je zhe kazal svoje »dobre« plat. To pravico so izkoristili Primorci ne glede na etnično poreklo. Tisti priseljenci, ki jih je po zasedbi dežele Primorske (Rapallo, 1922) naselila država Italija, pa so vechinoma zapustili območje zhe med vojno, po kapitulaciji Italije, ko je postalo jasno, da se jim zaradi privilegirane statusa in dejavnosti ne bo »dobro pisalo«!

Kako vabljava je bila »svoboda« onkraj, dokazujejo tudi (pre)sštevilne žrtve, ko so she dolgo po prenehanju »opcije« mnogi bežhali prek meje in za to tvegali življenja.

Da jugoslovanska oblast ni izganjala prebivalstva iz cone B dežele Primorske, marveč je izseljevanje celo na vse mogoče načine otezhevala, dokazujejo uradni akti in navodila postajam ljudske milice. Indikativno je tako navodilo: »Sporočeno nam je bilo, da se shiri predvsem na hrvashki strani propaganda za masovno optiranje za Italijo ...« Navaja ga Peter Stres v *Etnolog* 2/I/II 1993, str. 213, in dodaja, da so bila navodila, da je treba take akcije preganjati in stremeti k izdajanju negativnih odločb o opciji. Tudi *Pravilnik o opciji* (UL sht. 109, str. 1547) je nedvoumen. Nihche ni izganjal prebivalcev iz države. Je pa res, in je bilo vsem na ocheh, da je bilo življenje onstran demarkacijske črte dosti boljše in perspektiva obetavnejša.

Ker je nedopustno vztrajati pri napachnih predstavah o ključnih državnih recheh, molchati o dejstvih pa zavrzhno, dodajam prepis pisma glavnemu uredniku, ki ga omenjam na zacetku.

Prepričan sem, da je prav tokratno srečanje treh predsednikov v Trstu prilozhnost, da si »nalijemo čistega vina«! Brez resnice nikoli ne bo nobene sprave.

OPTANTI

Problemi, ki so nastali po drugi svetovni vojni, po porazu fashistichne Italije in sil Osi, z dolochitvijo meje med FLRJ in Italijo, naj bi bili enkrat za vselej reshene s sporazumi, katerih veljavnost v novih okolishchinah sta obojestransko priznali tako Slovenija kot Italija. Vendar pa praksa kazhe drugache. Tudi po pogovorih v Trstu je jasno, da bo diplomacija zahodne sosedne vnovchila prav vse adute, kar navsezadnje sodi k igri. Manj obichajno je, che se jih nasprotni igralec ne trudi odvzeti ali pa da jih nasprotniku celo ponuja.

Nobenega dvoma ni, da stoji Slovenija chvrsto na poziciji uveljavljanja enakopravnosti, sodelovanja in sožitja da odločno zagovarja in uresnichuje

pravice manjšin in sprejema vse zadevne mednarodne dogovore. Če pa zahodna sosedna meni, da ji bolj ustreza manj prijazna politika do Slovenije, potem je seveda treba o tem kaj reči.

Kdor se odloči ponovno odpirati temo slovenske zahodne meje, ta ne sme biti presenečen nad množico strahljivih dejstev, ki se grozeče dvignejo pred njim: tragedija Beneshke Slovenije, Doberdob – slovenskih fantov grob, katastrofalen polom italijanske vojske na Soshki fronti in brezglavi beg do Piave, skoraj tragikomichno dejstvo, da je moral hrabre italijanske generale zbežati iz varnih Benetk, kjer so čakali, kaj bo, Slovenec, in jih povabiti, naj zasedejo Trst, kar so potem poplachali s »triumfalnim« pohodom skoraj do Ljubljane, desetletja fashistichnega genocidnega divjanja, brezmejno zlochinsko pohajkovanje po Ljubljanski pokrajini. Ali je sploh dovoljeno ponovno razkrivati to poshastno dedishchino? Res se je treba vprashati, kaj vodi Italijo, da nachenja to tematiko, posebej she, ko za vse te zlochine do danes nihche ni odgovarjal.

Zato je treba prijaznim diplomatom, ki s smehljajem zapirajo Sloveniji vrata, povedati, da nesposhtovanje pravic Slovencev na Trzhashkem, Gorishkem in v Beneshki Sloveniji ni vse, o chemer bi se lahko kaj reklo. Kje je shkoda, ki jo je povzročilo fashistichno divjanje? Kje so odshkodnine za unichena slovenska podjetja, zalozhbe, za pozhgane domove? Kje je spisek tisochev, ki so bezhali pred preganjanjem in ekonomskim nasiljem? Kje so tisti Slovenci, ki jim je italijanska oblast genocidno spremenila imena in priimke? Vsem tem podatkom bi lahko italijanske oblasti dodale tudi statistichni pregled potroshnje ricinusovega in strojnega olja, s katerim so divjaki morili Slovence. To pa she zdalech ni vse! Kje so she posledice divjanja med drugo vojno, zlasti v Ljubljanski pokrajini!

Vsem tem spisikom brez konca stoji nasproti problem optantov!

Zhe samo ime optanti daje slutiti, da ne gre za pregnancye. Uposhhtevanje posebnih okolishchin v tistem chasu pa sliko, ki si jo utegnemo povrshno ustvariti, zelo spremeni.

Tisti chas je bilo slovensko ozemlje na nashi zahodni narodnostni meji razdeljeno v dve coni. Cona A je bila pod angloamerishko upravo, cona B pa pod jugoslovansko vojashko upravo. Iz cone B so prihajala vznemirljiva porochila o nasilju in krutostih, ki so spremljale nasilno graditev novega, socialistichnega in komunistichnega reda. Vsem so bile znane (razen, kakor je mogoche sklepati iz zaslisanj nekdanjih funkcionarjev UDBE v preiskovalni komisiji DZ, organizatorjem in izvajalcem zlochinov) množichne likvidacije v drzhavah pod sovjetsko dominacijo. Zato je bila razumljiva zhelja mnogih, zlasti imovitejših prebivalcev, da se negotovi usodi izmaknejo. To možnost jim je (razen bega chez mejo, kar se je ponavljalo she desetletja) ponudil *Pravilnik o opciji oseb iz obmochja, prikljuchenege po mirovni pogodbi z Italijo k Federativni ljudski republiki Jugoslaviji*. Glede na dolochila pravilnika ni shlo za noben izgon, ampak nasprotno, drzhavni organi so na vse mogoche nachine omejevali izseljevanje. Kljub vsemu se je po seznamu slovenske policije s

Primorske odločilo dobrih 22.000 oseb, med njimi zelo malo Italijanov, za odhod v »svobodni svet«. Za Italijo so optirale predvsem tiste osebe italijanskega porekla, ki so jih italijanske oblasti naselile na slovensko ozemlje in so imele privilegirani politični položaji. Med drugim verjetno tudi »kosmato« vest!

Namen tega prispevka ni podrobna analiza problema optantov, saj bi to zahtevalo preveč prostora. Zhe iz navedenega je mogoče sklepati, da je prihajalo do izseljevanja zaradi možnosti, da se posameznik umakne na boljše. Tako si je tak »luksuz« dovolil tudi znan slovenski umetnik, ki danes, che se ne motim, nosi visoko slovensko odlikovanje, takrat pa je zatajil svoje slovensko poreklo. Vsekakor je problem optantov treba obravnavati previdno in upoštevaje vseh vidikov, che zhe ni dovolj, da so bile z osimskimi sporazumi in rimskim sporazumom te zadeve dokončno umaknjene z dnevnega reda. Storit je treba vse, da se zadeve poimenujejo s pravim imenom. Nikomur ni mogoče očitati, che si je pomagal na bolje, ni pa mogoče tolerirati, da bi bil za to mimo pravnega reda she dodatno nagrajen. Končno smo tisti, ki smo ostali doma, domovino z mnogimi žrtvami in odpovedovanjem ohranili, da je lahko vstala svobodna in samostojna.

Danes doživljamo naravnost perverzno situacijo. Plachevali naj bi ponovno škodo, ki sploh ni objektivno izkazana, tisti, ki to od nas terja, pa za svoje vnebovpijoče zločine ni bil niti obtožen, kaj shele, da bi odgovarjal. Toda grob Lojzeta Bratuzha tuli. Tulijo Bazovica in pozhgane slovenske vasi, krichijo Robottijevi ukazi: »Si ammazza troppo poco!« (Premalo se pobija!)

Nujno je nashe zahodne sogovornike, pa chetudi z zadržanim nasmehom, vljudno opozoriti, naj ne odpirajo komaj zaceljenih ran. Slovencem so s severa, vzhoda, juga in zahoda stoletja kradli zemljo in dusho. Gonili so narodov genij v svet, da je tlachanil tujcu in pod ceno prodajal svoje sposobnosti. Preostali mali koshček domovine je odkupljen s krvjo, pa naj so padale žrtve od tujcheve roke ali od roke domachege obsedenca. Sedaj je dovolj. Ni ga, ki bi smel zahtevati she kaj.

Gospodje diplomati naj vsaj tokrat izjemoma opustijo svoje diplomatske piruete in tisto, kar govorijo, mislijo resno.

(Ljubljana, 17. 7. 1994)

SHE DODATNO PISMO *DELU*

(z dne 3. julija 2010)

Sposhtovani!

Dobro je, da ste objavili prispevek strokovnjakinje Milice Kacin Wohinz o dogodkih v chasu pozhiga slovenskega Narodnega doma v Trstu. Dovolj je prebrati le prvi odstavek, pa je pred nami slika, kako je mogoče morebiti z najboljšim namenom prikazati resnico popolnoma narobe.

Zhe uvodni stavek: »Ozrache, ki ga je ustvarilo shirjenje vznemirljivih novic o nevarnosti slovanske narodne vstaje in jugoslovanskega napada, je privedlo do pozhiga slovenskega Narodnega doma v Trstu«, ustvari zmedo in popolnoma napachen vtis, da utegne biti to vzrok pozhiga. Korektno bi bilo povedati, da je bil to le izgovor, priprava ustreznih okolishchin za (lagodno in uspesno) uresnichitev naklepa.

In tudi drugi odstavek postrezhe z bistveno napako: »... v Trstu in drugih krajih Julijske krajine.« Julijske krajine (Venezia Giulia) leta 1920 ni bilo nikjer na planetu. Avtorica verjetno misli na slovensko dezhelo Primorsko v okviru habsburshke Cislajtaniye, ki je na uradnih zemljevidih poimenovana v nemshchini kot Küstenland (od Vrshicha do otoka Unije), kar je prevod avtentichnega domachega poimenovanja Primorska. V chasu predrapalskega divjanja italijanskih oblasti in soldateske po slovenski dezheli Primorski je bila le-ta s strani sil zmagovite Antante zasedeno ozemlje premaganih centralnih sil.

Tudi o kar prevech sproshchenem prevzemanju pejorativnega in namerno ignorantskega italijanskega poimenovanja Slovencev kot Slavov (le korak je she do Shchavov) bi bilo mogoče povedati vech kot le besedo.

Slovenska stroka (in seveda politika!) je vech kot oчитno premalo pozorna na pravo resnico, ki je preprosta in vsem na ocheh.

(Pismo z dne 3. 7. 2010 je bilo povod za pisanje Milice Kacin Wohinz, tj. za "pravilno" umerjeno, odmerjeno, ukrojeno javno mnenje; njen odziv obj. *Delo*, SP PP 29, 24. 7. 2010. Zgovoren primer obichajnega manipuliranja z dejstvi, pomembnimi za narodov zgodovinski spomin in njegovo samozavest. – Op. ur.)

Andrej Lenarčič

NACI-FASHI-KLERO-KOMU VRAGOLIJE NAD SLOVENCMI

(Kritična refleksija, ne »sporazumska« evforija)

Nujno bi bilo treba podrobno raziskati, zakaj je NDH tolerirala partizansko Belo krajino in zakaj so se Rupnikovi domobranci posebej intenzivno ukvarjali z njo ter zakaj je »pomotoma« (?) prishlo do tistega meddomobranskega spopada tam, ki je bil težji od vseh porazov domobrancev v bojih s partizani, slovenski partizani pa so se iz Bele krajine umaknili (shele tik pred italijansko kapitulacijo so spet zmagovito prekorachili Kolpo).

Zelo pomembna in povedna »podrobnost« je nadaljevanje premierskega »pojezda« – Medmurje s Sanaderjem, Kranjska s Kosorko. Kje na slovenskem ozemlju sta se srečala predsednika vlad? Tokrat v Bohinju: v stavbi, ki je last Hrvata (torej hrvashka lastnina), privatizirana stavba CK Hrvashke. (Kranjska gora je največje hrvashko smuchishche – Kosorka je bila med svojimi!) Je treba she kaj vech?

1) Glede udinjanja Zagrebu:

Kako globoko so padli nashi vodilni, najbolj nazorno pokazhe dejstvo, da je bil bolj zaveden Slovenec celo kot izdajalec pred vojashkim sodishchem obsojeni in ustreljeni Rupnik!

Na straneh 97-99 knjige Rupnikov proces (Dushan Zheljeznov, CZ, Ljubljana 1980) so citirani Rupnikovi zapiski:

(Rupnik je hotel) »... ograditi se proti aspiracijam hrvatskih ustashev do nashe zemlje, katerih aspiracije so bile takrat zhe na vidiku in so povzrochale ostre komentarje pri nashih ljudeh.«

»Ivanich [predstavnik Pavelicha – op. A. L.] je po uvodnih besedah o skupnih hrvatsko-slovenskih interesih, tradicijah, prijateljstvu in bratstvu takoj preshel k zheljam Slovencev, zhivechih na Hrvatskem, katerih zhelje so kulminirale v ustvaritvi nekakshne personalne unije bratskih narodov pod poglavnikom.«
»Vprashal me je she, kako gledam na vprashanje Shtajerske, ki Hrvate zelo zanima.«
»... da je Ivanich she nadaljeval svojo agitacijo za personalno unijo tudi po pokrajinski upravi in po Ljubljani.«

Glede politike Zagreba do Slovenije je zgovorno Rupnikovo porochilo o dogajanju (ibid., str. 100), kjer pove, da je bila Nemcem italijanska politika do Slovencev v napoto, saj so skupaj s Hrvati (s Pavelichevo NDH) hoteli dokonchno zbrisati Slovence:
»8. IX. 1943. leta je zvecher Hitler pozval poglavnika na oseben telefonski

pogovor, mu dodelil Hrvaško primorje, Reko, Kvarner in Istro in zahteval, naj okupira Ljubljansko pokrajino. Poglavnik v poslednje ni privolil; s tem je bil razgovor končan, vendar je poglavnik v svojem znanem polnočnem radijskem govoru lahko Hrvatom razglasil nove meje.«

Tekst na isti strani še pojasnjuje dogajanje, ki ni sledilo Hitler-Paveličevemu dogovoru, kajti »... ustanovitev pokrajinske uprave v Ljubljani in končno upostavitve vrhovnega komisariata za Jadransko primorje so postali nujnost.« Na strani 101 je citiran Rupnik, da je bil za vsem tem tudi slovenski kler (Rozhman - Shkrbec itd.) in Stepinac z zagrebškimi Kaptolom.

2) Pri vsem tem je najbolj zanimivo tole:

Rupnika so blokirali kot poveljnika domobrancev in ga niso sprejeli za poveljnika »Slovenske vojske« maja 1945.

Rupnika so Anglo-Američani edinega od visokih voditeljev vrnili in nemudoma je bil ustreljen.

Hitler-Paveličev dogovor, da NDH dobi slovensko Primorsko (torej Istro, Reko in Kvarner), če napade in okupira južni del Kranjske z Ljubljano, je onemogochil Rupnik.

Torej je jasno:

Hrvashko (ustashko) okupacijo Slovenije (kar je ni okupirala zhe Nemčija) je podpiral cerkveni vrh (Rozhman je celo poslal Shkrbca na pogovore v Zagreb (mimo Rupnika!). Ker Rupnik tega ni podprl, so ga klerikalci in hrvashki plachanci odpisali. In so ga celo izročili zaveznikom, da so ga vrnili v YU, kjer so ga tisti, ki so slovensko ozemlje izročili še vcherašnjim ustashem, takoj ustrelili.

Da je danasnja hrvashka politika nacionalistična (zgolj nadaljevanje ustashko-nacistične politike), je evidentno: Reko, Kvarner in Istro (s poskusi dobiti še vech) ter Medmurje so si prisvojili v chasu, ko so postavljali spomenike ustashem. Kolaboracija s slovenskim klerom se je manifestirala s spominsko ploščo Stepincu na (državnem!) simbolu Slovenije – Triglavu. Nadaljevalo se je s »pojezdom«,* ko je Sanader peljal v svojem avtu slovenskega predsednika vlade po slovenskem ozemlju. Nadaljuje se s pohodom hrvashke premijerke, ki ji slovenski premijer razkazuje skrajni severozahodni del (Kranjska gora, Bohinj) njene pridobitve** (pravijo, da je bila gojenka Kumrovca, tesna sodelavka ustashkega Tudjmana, ki pa je bil partizan in general JLA – torej gre za neposredno nadaljevanje ustashkega pohoda na Slovenijo pod Hitlerjevim blagoslovom!).

Nazadnje se bo izkazalo, da je Rupnik najbolj zaslužhen, da jim ni uspelo uničiti Slovencev – kaj bi naredili Hrvati (hrvashki ustashi) z nami takrat, je jasno, chetudi si zdrav razum to težko predstavlja, a če pogledamo Jasenovce in kaj so napravili s

pregnanimi slovenskimi duhovniki ter s Slovenci med Muro in Dravo pa v Istri (po vojni, kot komunisti!), ni nobenega dvoma, da bi vsi do zadnjega odplavali po Savi ...

---

* – pojezd je simbolno dejanje, s katerim je novi lastnik fevdalne posesti prevzel pridobitev v dejansko last in posest; novi je v spremstvu starega objahal vse ozemlje.

** – sumim, da je domislica takale: Glede meje kot Sporazum o arbitrazhi, ki ga Slovenci ne bodo »znali« izkoristiti (tisto, kar sem jaz povedal, da nam sporazum ponuja, bodo naši gladko zaobšli in tribunal ne bo mogel drugache, kot da maksimalno ustreže Hrvashki), glede NLB pa možnost poravnave (milijarda njihovega dolga za 300 milijonov nashega ...). Če dodamo Stepinca na Triglavu (spominska ploshcha na slovenskem drzhavnem simbolu!), – potem ...

Andrej Lenarčič

MED KOLABORACIJO IN DEMOKRACIJO

(Odprto pismo iz predala – a she vedno aktualno)

Gospod
Prof. Dr. Anton Stres
Komisija Pravichnost in mir, Ljubljana

Sposhtovani gospod profesor!

Naneslo je, da sem se znashel na Vashem predavanju o EU, ki ste ga imeli vchera, 3. 6. letos, na Poljanski. V mojo gospodinjsko osamo malokdaj pljuske kaj iz "belega sveta", pa mi je bilo dobrodošlo slishati, kar hoche povedati izobrazhen, razgledan in obveshchen, ugleden in sposhtovan glas. Seveda je bila bera bogata, in je zato beseda *hvala* mnogo premalo. Vendar nam, ki ne zmoremo bleshchechih in odmevnih misli, ne preostane dosti vech, kot da brz h pograbimo, kar nam takega ali podobnega pride pod roko ("pod uho"), in za zahvalo niti ni chasa.

Vech bi se nashlo razlogov, da si upam prihajati k Vam po predavanju s tem pisanjem. Dovolil si bom razgrniti samo dva.

Prvi tichi v stavku, ki so ga moja ushesa prestregla takole: *Poslancem, ki so glasovali za zakon, ki ga je potem ustavno sodishche razglasilo za neskladnega z ustavo, bi bilo treba znižati plache.*

Pri teh besedah sem se zdrznil, prav neprijetno me je oplazilo, kot da bi se od nekod pritajeno tihotapil komsomolsko-bolshivistichni zadah. Kot da bi se hotele nenadoma zarisati pred ochmi komaj zbledele silhuite bradacha, pleshca in brkacha. Iz pozabe so vstali nekdej tako malikovani *kadri*, pa shole samoupravljanja, pa kvalificirano odlochanje in she kaj iz znane pervertirane ropotarnice ogabnih avantgardistov.¹

She v poslanski klopi sem se zgrozil, ko sem ugotovil, koliko poslancev, pa tudi drugih v parlamentarno odlochanje vpletenih ljudi, ni prebralo edinega chlena ustave, ki bi ga nujno morali prebrati. Ta chlen je zelo kratek in jasen. Nedvoumno dolocha, da je poslanec predstavnik vsega ljudstva, da odlocha po svoji vesti, in da mu nihche ne sme ukazovati, kako naj glasuje. Bilo bi pod nivojem in je povsem nepotrebno besedovati o temeljnih znachilnostih sodobne demokraticne orozharne, o prednostih in pomanjkljivostih demokracije, od tisochkrat prezhevene Churchillove floskule do simpatichno pogumne ugotovitve dunajskega kardinala Franza Königa, da je monarhija najbolj moralna oblika vladavine. Zadoshcha vedeti, da konec koncev o skupnih zadevah odlocha

ljudstvo. V parlamentarni obliki vladavine, kot jo določa naša ustava, ki postavlja parlament na položaj suverena, izberejo državljanji izmed sebe posameznike na tak način in v tolikšnem številu, da je upravičeno pričakovati, da bodo prishla na dan ključna vprašanja ter da bodo odločitve v okviru pričakovanih vechine volivcev in v korist vse družbe. Zato ljudstvo podeli tem svojim predstavnikom po eni strani neomejen mandat (absolutno pravico odločanja), po drugi strani pa ta mandat ne more trajati brez ponovnega preverjanja dlje kot štiri leta. To dejstvo popolnoma diskvalificira misel v zgoraj citiranem stavku.

Državni zbor namreč ni nikakršno strokovno ali znanstveno telo. Je, najpreprosteje rečeno, politično-zakonodajni organ, ki ima svojo tipiko delovanja, pravila igre, prednosti in pomanjkljivosti. Če drugega ne, upravičeno je pričakovati, da je kolikor toliko verodostojen presek družbe po kar največ kriterijih. Le kdo more nashteti, kaj vse vpliva na to, kako se poslanec pri glasovanju odloči! Seveda vplivajo tudi strokovni in vsi mogoči drugi kriteriji. Pa tudi slaba volja, nahod in sitna tashcha – če zaradi ljubega miru pustimo manj simpatične vzgibe ob strani.² Nich pa ne more spremeniti dejstva, da ima poslanec mandat in je dolžan odločiti: to more storiti tudi tako, da ne glasuje, ali z obstrukcijo, kar vse sodi v brezmejni instrumentarij parlamentarizma. Poslančevih odločitev ni mogoče sankcionirati. Posledice napaknih ali norih odločitev se pokazhejo na naslednjih volitvah ali pa zhe prej, če pade vlada, če pride do množičnega revolta in mora predsednik razpustiti parlament.

To jasno kazhe, da izključno odgovornost za odločitve poslancev v parlamentu nosi ljudstvo, za katerega emancipacijo v političnem pogledu nosijo velik del odgovornosti prav ugledni misleci in teoretiki. Če uchijo drugache, zavajajo volivce, jih begajo in jim jemljejo zavest odgovornosti. Posledica tega je apatija, neudeležba na volitvah ali pa, kot je znachilno za komunistične in druge totalitarne rezhime, prav nasproten ekstrem: sto- in vechprocentna udeležba z enoglasnimi odločitvami. Tudi ni potrebno pojasnevati, da je prav parlament našim komsomolcem in prebarvancem najhujshi trn v peti. Odtod vztrajni napadi nanj, shchuvanje, zavajanje sodržavljanov glede njegove vloge in dela, pa ne nazadnje tudi vdana uslugarska odločitev ustavnih sodnikov glede razvpitih poslanskih privilegijev,³ ki so bili privilegiji le za zavedeno rajo. Za razumne in kolikor toliko trezne ljudi je bila to prepotrebna varovalka, ki naj bi zmanjšala možnosti novokomponiranim politično mafijoznim klanom usmerjati odločanje poslancev. Vishek perversnosti je, da so bolshevishki priskledniki pochakali, da so bili na podlagi določb tega zakona sami na varnem v penziji, potem so pa nashčuvali pse in zmedene proletarske⁴ samoupravljavce nad poslance (tj. nad njihove "privilegije") in jih tudi s pomočjo uglednih ljudi, ki bi jim poshten naivnezh chesa takega nikoli ne pripisal, detronirali v voljno

glasovalno aparaturo, ki bo zdaj zdaj pripravljena glasovati tudi za lastno likvidacijo, če bo tako ukazal lepooki "veliki brat". Vsak dan znova se moremo prepričati, v kakšno mizerijo so demotirali za našo državo, za našo prihodnost tako usodno pomembno politično telo.

Do kolikšne mere so naši ljudje zavedeni in vpeti v ostaline petdesetletne perverzne shizofrene socialistične demokracije, je pokazal aplavz, ki je sledil Vashi izjavi. Z vso ostrino se je pokazalo, kako rushilno delujejo ugledni intelektualci, še zlasti politologi, sociologi in drugi družboslovci, kadar speljujejo vodo na mlin prav tistim boljševističnim silam, proti katerim naj bi se borili. Mar se ne trudijo dovolj zhe pisuni in ideologi prebarvancev? Kaj ni tragichno, da tudi tisti, ki naj bi jih demokracije lachno ljudstvo hlastno poslušalo (in jih tudi očitno poslušal!), sejejo meglo in kumrovshke floskule, namesto da bi ljudem pojasnjevali dejansko stanje stvari, razkrivali zapletene in prepletene mehanizme demokratičnega odločanja, predvsem pa jim vzbujali zavest lastne odgovornosti, jih učili, kako nujno je javno in dejavno posegati v urejanje skupnih zadev. Tudi če bi ne bila za našimi ljudmi tragichna izkushnja s pobesnelimi moskovitarskimi samoupravljalji, je zhe v chlovekovi naravi, da se nerad izpostavlja, da mu je ljubshe za vogalom "shimfat",⁵ da se raje prepushcha zhgechkljivosti skrite zavisti. Če niti boljši izmed ljudstva ne bodo storili, kar "jim velevali stan", se nam resnichno slabo pishe.

Drugi razlog za to moje pisateljevanje je "vechna" tema iz nashe polpretekle zgodovine: NOB in kolaboracija.

V parlamentarnih delovnih telesih sem se vechkrat srechal z zadevami, ki so povezane s to problematiko. Nekoliko zabavno je bilo na primer, ko sem s proceduralnim predlogom, naj chlani komisije za povojne poboje družno stopijo pred stavbo parlamenta do spomenika (Revoluciji) in se na lastne oči prepričajo, za kaj je shlo v chasu NOB, povzročil buren razpad seje in izbruh znanega poslanca SNS, ki je vzkliknil: "A sedaj bomo tistemu verjeli, kar pishe na spomenikih!" No, kakor tudi to ni le zabavno, so bile stvari vechinoma hudo resne. Predvsem me je motila neverjetna povrshnost, pomanjkanje distinkcije.⁶

Vsevprek se opleta s kvislinshtvom, kolaboracijo, z izdajo itd. To so natanchno opredeljeni pojmi, in zhe povrshen premislek vzbudi vprashanje, ali zlasti zahodni sogovornik sploh ve, o chem se govori. Zhe zdavnaj, v zachusetku sedemdesetih let, je angleshki lord Bethel napisal knjigo *The last Secret of the Second World War*, ki sem si jo uspel nabaviti takoj po izidu v Chicagu. V njej so popisana zavrzhna dejanja angloamerishke politike v zvezi z ujetniki, repatriiranci, kolaboranti itd. Za avtorja je najhujshi madezh deportacija vlasovcev in Hrvatov iz Dravske doline. Slovencev

ne omenja nikjer. Kako to? Zato, ker je pach Anglezh in nujno razmishlja v drzhavotvorni maniri. In prav to je za nas pouchno.

Lord Bethel, kakor tudi kateri koli politik ali drzhavnik, vidi le tisto, kar ima drzhavne attribute in korelacije, ko opazuje politichne fenomene. Tako opazi srbske chetnike, ker so bili legitimna srbska vojashka formacija, in jih (zanimivo!) niti ne uvrshcha med kvislinge (zato praviloma niso bili vrnjeni!), potem vidi hrvashke domobrane, prav tako legitimno formacijo, pa ustashe iz istega razloga, saj je bila NDH kljub vsemu drzhava; le s to razliko, da ustashe umesti med kvislinge in so bili seveda vsi po vrsti vrnjeni, kakor je dolochal dogovor med velikimi. Nепartizanski Slovenci niso imeli nobenih legitimistichnih atributov: h "kraljevi vojski v domovini" se niso prishtevali (razen maloshtevilnih "plavogardistov"),⁷ s titoisti, ki so si pri zaveznikih pridobili legitimiteto in jugoslovansko kontinuiteto, pa so se tako ali tako borili na zhivljenje in smrt. Zdrsnili so natanchno tja, kamor so morali: pod razno, med ostale, nedolochljive Jugoslovane, civile-begunce, ubogo rajo. Domobranci so bili za zaveznike natanchno tisto, kar so drzhavnopravno tudi dejansko bili: Hilfspolizei. Kam z njimi?

Tu se pokazhe, che nekoliko prehitim po desni, katastrofalna neodgovornost, indolenca in kar je she vse najslabshega pri tistih, ki so si vzeli pravico urejati stvari v tedanjih krutih razmerah, pa na primer niti angleshko niso znali. V okeh zaveznikov niso predstavljali nichesar. Krek, Kuhar in drugi, ki so se napihovali kot predstavniki v Londonu ali Rimu ali Washingtonu, so bili povsem obichajni zasebniki brez mandata ali pa so shli k Titu (kot Snoj). Sogovornik zaveznikov je bil izkljuchno Tito s svojo vlado; on in njegovi so odlochali, kaj bo s to rajo.

Vedno je pri roki obrabljena diskvalifikatorska pripomba "po bitki je vsak general pameten". V nashi "zadevi" je ni mogoche ustrezno uporabiti. Nashi etablirani politiki tistega chasa nikoli – ponavljam nikoli! – niso zmogli toliko politichne razboritosti (kakor radi rechejo Hrvatje), da bi si drznili razmishljati o samostojni slovenski drzhavi. Najvech, kar so si karantanske konstitucionalne evropske drzhavnostne dedishchine nevredni dedichi drznili pomisliti, je bila nekakshna vegasta avtonomija "unutar" chesar koli. Da bi pomislili, da je avstrijska drzhavnost (namrech drzhavnost notranjeavstrijskih habsburshkih dednih dezhel) dejansko kontinuiteta slovenske karantanske dr, chesar so se seveda Habsburzhani dobro zavedali – joj, le tega ne! Zato Habsburgovci niso teh dezhel (zelo dolgo povsem slovenskih!) nikoli izpustili iz rok, kakor tudi niso dovolili, da bi se jim izmuznilo iz rok karantansko in kasneje koroshko knezhevstvo, ki jih je storilo "papabile" (Privilegium maius), se pravi suverene, kvalificirane za polozhaj cesarja rimskega imperija, saj je bila Karantanija konstitutivni chlen karlmanske Evrope.⁸ To se je nadaljevalo do leta 1806, ko je s tem pometel Napoleon. Pa tudi potem se glede zgodovinskega (slovenskega) drzhavnega prava Slovencev ni nich spremenilo, le da sta napredujocha industrijska revolucija in iz nje izviraajochi

nacionalistični imperializem (nas zadeva nemški in italijanski) iz ekonomsko-političnih razlogov dokončno uchinovito prikrila slovenski izvor avstrijske državnosti. Zato nas danes ne sme presenetiti izjava sedanjega rektorja bozhjepotnega svetishča v Marijinem selu (Mariazell), da je "severni Slovenec",² kakor tudi ne pritrjevanje Otta Habsburškega takemu videnju teh zgodovinskih dejstev. Nekateri se resnice pач zavedajo, ne ignorirajo zgodovinskih dejstev in ne nasedajo z akademskimi naslovi okrašenim naročenim pravljicam.

Shkoda, da me je zaneslo v gornji ekskurz, vendar sem moral nekako poudariti vso mizerijo političnih odločitev naših "narodnih predstavnikov" v obeh ključnih trenutkih v prvi polovici dvajsetega stoletja. To so izvorni grehi, ki so pripeljali do tragedije spomladi 1945. Če pustim Kerkove, Koroshcheve in Jeglicheve politične piruete za kdaj drugich, ne morem mirno neodpustljive opustitve pravih korakov ob razsulu 1941.

Bistvena znachilnost razmer med okupacijo pri nas je v tem, da ni bilo nobene državotvorne zavesti niti strukture. Vse legalne institucije z državnimi oziroma suverenostnimi atributi je postavil ali vzdrzheval okupator. Nihche ni po zgledu De Gaulla izkoristil prilozhnosti in se legitimiral pred zahodnimi zavezniki kot suveren subjekt, se pravi kot zaveznik atlantskih pogodbenic do konchne zmage nad nacifashizmom in do vzpostavitve suverene združene Slovenije. Imeli so ne le zgled pri De Gaullu, ampak so bili tudi dejansko legitimni slovenski predstavniki, zato pri tem ni mogoche govoriti, da je po bitki lahko soditi; morali bi se zavedati, da se je po razpadu vsiljene karadjordjevichevske jugozablode legitimiteta vrnila slovenskemu Narodnemu odboru, ki je tako spet postal nosilec slovenske državne suverenitete. Nikakor niso bili dolzhni chemeti v senci pobeglih srboidnih politikantov. Seveda ti ljudje tako dalech niso bili sposobni videti. Niso bili sposobni vizije, ostali so v svojih omejenih koritih, namesto da bi pobeglim politikom nalozhili, da podobno kot De Gaulle v nekajminutnem radijskemu nastopu (a mnogo bolj upravicheno in uchinovito, saj so imeli legitimiteto, ki je francoski polkovnik ni imel) deklarativno sporoehijo prej omenjeno dejstvo in odlochitev slovenskega naroda, ki ga je sicer nesrechna okupacija pravzaprav osvobodila jugoslovanskega prisilnega jopicha. Papirchek s to deklaracijo bi v temelju spremenil polozhaj v okupirani Sloveniji, she posebej ob koncu vojne, in ljudje, ki bi bili sposobni take politične akrobacije, bi tudi znali parirati boljshevishki zaroti.

Pach ni bilo tako, zmeda je bila popolna, vsak okupator je po svoje shahiral in v svoj profit izigraval amaterje, vse skupaj pa so zachinili za lasten konchni pir z aziatskim komunistichnim aidsom podprti domachi boljshevishki zarotniki. In ker je zadnja napaka vedno she hujsha od prve, domachi mednarodnopolitično polpismeni koristolovci niso zmogli niti zadnje ne chisto brezupne reshilne akcije, da bi za nekaj dni zaustavili prodor z juga, s chimer bi postalo mogoche, da

praznino zapolnijo zahodni zavezniki.¹⁰ Seveda, če bi bili sposobni česa takega, potem tudi vse poprejšnje polomije ne bi bilo – pa smo v zacharanem krogu in neizogibnih posledicah, ki se kažejo v strahotnem genocidnem povojnem pokolu, v petdesetletnem zatiranju in v še vedno nezacelejenih ranah na narodovem telesu. O, težka odgovornost zadene krivce, in to kljub temu, da je mogoče sprejeti misel, da so nam brezshtevilne nedolžne žrtve prislužile tisto, česar pooblaščenim in k temu zavezanim predstavnikom ljudstva niso znali zagotoviti svojemu ljudstvu: samostojno državo. V luči te zavesti se človek tudi ne boji bedakov in pokvarjencev, ki ne zamudijo prilichnosti, da rushijo in dushijo komaj doseženo svobodo in samostojnost.¹¹ Cena je bila previsoka!

Che se po teh ovinkih nekako vrnem na zachetek, moram ponoviti, da je treba uposhtevati temeljno razliko med kolaboracijo in kvilinshtvom v Franciji, na Holandskem in v Belgiji, pa na Norveshkem, na Danskem in drugje (vlasov) – ter v Sloveniji. Kolaboracija v Sloveniji ni imela nobenih institucionalnih, drzhavnih nastavkov. Bila je povsem zasebna zadeva skupin drzhavljanov, potentnejše politichne skupine so skushale vegetirati tudi na plechih katolishke Cerkve (katere hoteno ali nehoteno vlogo v tragediji bo pravichno osvetlil shele chas), vojashke formacije pa so imele drzhavnopravni znachaj pomozhne policije okupatorskih oblasti, kar seveda pravno ustrezno opredeljujejo razne konvencije. Samozvani in dejanski reprezentanti slovenskega politichnega telesa niso storili nichesar, da bi se pred zmagujochimi atlantskimi zavezniki pravochasno in uchinkovito drzhavotvorno legitimirali. Vse je ostajalo na drzhavljanski ravni (mochno obarvano z verskim bojem, kamor je mogoče umestiti tudi razgrajanje rdechih, saj so bili v revolucionarni razsezhnosti svojega delovanja agenti Kominterne, ki so spretno jahali konja osvobodilnega boja). Zato je nedopustno odgovornost in konflikt povzemati na drzhavni ravni.¹² Drzhava mora vzpostaviti stanje zakonitosti, reda in pravichnosti, dejansko sposhhtovanje enakosti pred zakonom in sposhhtovanje chlovekovih pravic, kakor tudi kultiviran, sposhhtljiv odnos do vseh zhrtev. Neznosno je, da so shirom Slovenije razmetani zemeljski ostanke nesrechnih zhrtev. Marsikje na planem. Che zaradi drugega ne, mora drzhava iz sanitarnih in estetskih razlogov stanje sanirati, ostanke zbrati v primerno kostnico. Orlov vrh na Ljubljanskem gradu chaka.

Ljubljana, 4. 6. 1997

¹ Beseda ni premochna. Grozljivo je, kako leninistična avantgardna taktika perfektno funkcionira še dandanashnji. Uchinkovanje moremo v živo spremljati v zvezi z vključevanjem v Evropo. Notorichni smrtni sovražniki zahodne civilizacije in kulture so voz, ki je pospesheno peljal v smeri evropskih integracij, zaustavili tako, da so se z geslom "Evropa zdaj!" na samem zacetku postavili "na chelo kolone" in zavozili ... Vishek perverzije je, da so zadeve nastavili tako, da tudi če se ponesreči in kljub njihovem prizadevanju vseeno pridemo "v Evropo", bomo tja prishli na njihov nachin. Ali slutite, chigav denar stoji za hipotekami, s katerimi so obremenjene slovenske nepremichnine?

² Ugovor, da vezhe poslanca strankarska pripadnost, ni utemeljen, ker je strankarska organiziranost in volilna tehnologija le ogrodje, ki omogocha optimalno priblizhanje osnovnemu smotru, to je, da so izvoljene tiste osebe, ki najbolj ustrezno predstavljajo posamezne, delne in skupne tezhnje v družhbi. Ko je kandidat izvoljen, ostane zavezan svojim predvolilnim obljubam in svoji vesti pri odlochanju. Nikakor ni nujno, da se to vedno in povsod pokriva s politiko stranke, na katere listi je kandidiral. Zato morajo ostati stranke pred vrati parlamenta, kar se kazhe v dejstvu, da se poslanske skupine organizirajo svobodno in ne obvezno po strankarskem kljuchu. Poslanec posebej, s podpisom, potrdi vkljuchitev v kako poslansko skupino. To se seveda nanasha na dosedanjo nasho ureditev, ni pa recheno, da neoboljshevizacija tudi tu ni zhe uspeshno zasejala semena destrukcije.

³ Uslugarsko navdahnjenim ustavnim sodnikom se je tako mudilo izpolniti zarotnishko nalogo, da so brez sramu "spregledali", da pobudnika nista izkazala pravnega interesa, kar je pogoj za obravnavo pobude pred ustavnim sodishchem.

⁴ Velja opomniti, da pa ti "delegati" prejšhne tridomne skupshchine, ki so se upokojili po zakonu o poslancih, do tega dejansko niso bili upravicheni, saj jim delegatska funkcija ni onemogochala poklicne dejavnosti; nasprotno, prav zaradi delegatskega statusa so biti delezhni posebnih prednosti v sluzhbi. Le malo jih je bilo poklicnih delegatov, nobeden pa ni bil zhrtev dolochil o nezdružhljivosti funkcij ipd., ker tega prej ni bilo. Vse skupaj je le še en primer družhbenopolitichne nepismenosti, ki vlada pri nas in ki jo "temne sile" tako spretno izkorishchajo.

⁵ Tajni uradni listi, skrivnostnost sfere odlochanja, potiskanje razlichnih mnenj v zasebnost z zastrashevanjem, represalijami in izlochanjem drugachnih, vse to in še marsikaj je instrumentarij totalitarizmov, diktatur vseh vrst. Zato je prav JAVNOST politichnega udejstvovanja in odlochanja osnovni predpogoj demokracije. Ni chudno, če so se ljudem v tolikih desetletjih totalitarizma razvili zhe vsajeni zamozashchitni refleksi prek vseh meja. Zato pa so vsi, ki morejo na tem polju kaj storiti, dolzhni drzhavljane osvobajati spon charnega risa strahu pred javno artikulacijo mnenj in stalishch. To pa ne na nachin, da vede ali nevede igrajo v orkestru komunistichnih povzpetnikov, ki v panichnem strahu za svoje privilegije ne dovolijo, da bi jarka luch demokratichnega družhbenega reda

razgalila sramoto rijiliovih gnezdishch. Zato so tudi storili vse, da ni prodrla ideja, kako narediti visokonakladen alternativni dnevni chasopis, saj poznajo Pulitzerjevo narochilo novinarjem: Osvetlite zlo, in izginilo bo!

⁶ Zapletenost se pokazhe pri zhe takih "malenkostih", kot je ime Zveze zdruzhenj BORCEV NOB. Ali gre le za borce ali smejo zraven tudi kuharji, krojachi, kurirji in politiki? Zaveznishki veterani so v pogovoru le skomigali z rameni. Verjamem, da sploh niso dojeli vse surovosti poimenovanja.

⁷ Majska farsa leta 1945 na Taboru v Ljubljani je le she pika na i. Ko je mednarodna vojashkopolitichna situacija dokonchno odpihnila Karadjordjevice in intronirala komunistichne Titove partizane, so se nashi ochetje naroda shli drzhavotvornost pod sliko totalnega zgubasha. Odkod smo si te ljudem podobne kreature navlekli za vrat?

⁸ Da so se Habsburzhani zavedali pomena karantanske drzhavnosti in da jih je motila njena "slovenskost", kazhe njihovo stalno prizadevanje, da bi vzpostavili neko drugo legitimiteto svoji oblasti. Med take poizkuse sodi ponarejena listina o avstrijskem vojvodstvu, ki se je izkazala za izmishljijo in ponaredek. V osebnem pogovoru mi je Otto Habsburshki potrdil pravilnost takega gledanja na znana dejstva.

⁹ Na programu TVS, maja letos, Klemenchicheva bozhjepotna oddaja.

¹⁰ Da to niso prazne marnje, dokazuje prichevanje narodnega heroja Petra Stanteta-Skale, ki je objavil v sobotni prilogi Dela in potem tudi meni osebno v pogovoru potrdil, kako je komandant Loehr prizadevno iskal partizane, da bi z njimi uredil tehnicne plati vdaje. Vojne je bilo namrech zhe konec. Nekdanji partizan, mobilizirani banatski Nemeck, tedaj she otrok, ki je bil potem direktor Lekove tovarne na Prevaljah, mi je podrobno razlozil, kako so tekle stvari v tistih dneh, saj je bil zraven. Partizani so se bili tam okoli sposobni spoprijeti le z neoborozhenimi Nemci, ki so se zhe predali in so neoborozheni v kotlu pri Poljani chakali nadaljnjo usodo. Ta jih je doletela v enournem svinchenem viharju z okolishkih bregov v zgodnjih jutranjih urah. Toliko o borbeni mochi JA v tistem trenutku (in o "epopeji" slavljene zadnje bitke druge svetovne vojne ...)

¹¹ Sem prishtevam tudi tiste, ki venomer blebetajo, da "je pa potem bila osamosvojitvev napaka ..."

¹² Sprava je medchloveshka. kategorija. Drzhava nima instrumenta te vrste. More in mora pa zanjo ustvarjati pogoje, kar pa v ozrachju zakonitosti, pravichnosti, sposhovanja chloveka in drzhavljana, njegovih pravic, integritete itd. sploh ne more biti problem. Torej so vsi sirenski klici k spravi, ki naj bi jo morala narediti drzhava, v resnici zlonameren poskus zamegliti zadevo.

Iz zgodovinskega spomina

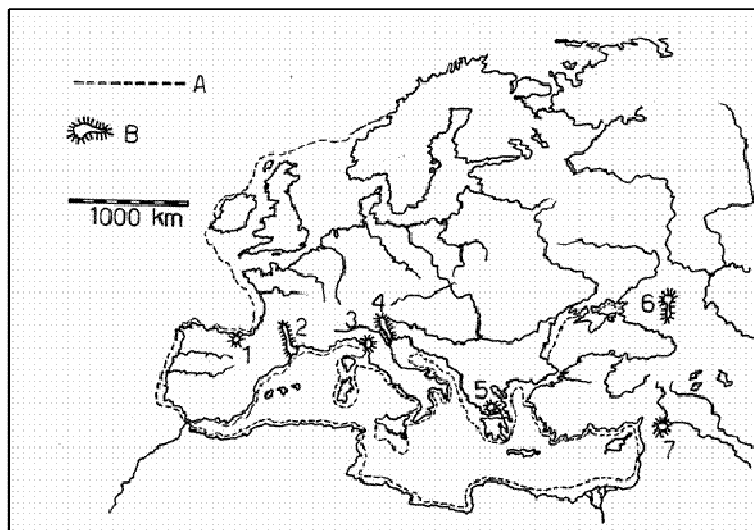
Lucijan Vuga

VENETI V TROJI

(XI)

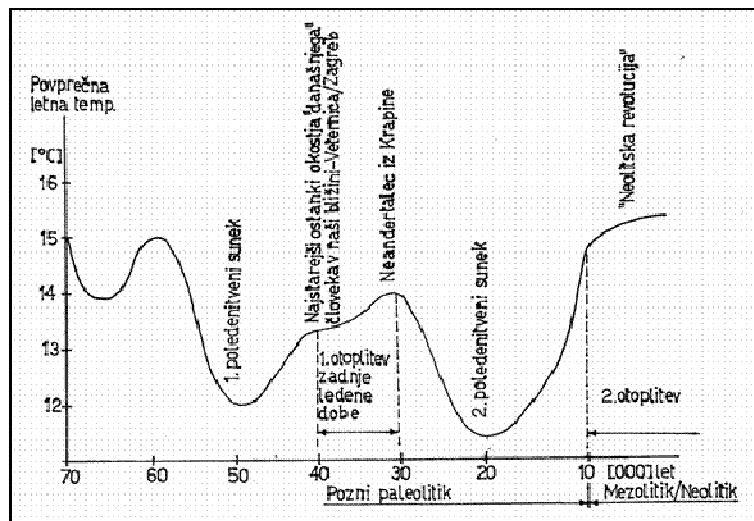
Zaključek

Za obdobje prihoda »afriškega chloveka« – *homo sapiens sapiens* – na severno obalo Sredozemlja se mi zdi zaradi nazornosti (ne da bi zanemarjal dela drugih genetistov: Luigi L. Cavalli Sforza, Anthony Edwards, A. J. Ammerman, Paolo Menozzi, A. Silvana Santachiara-Benerecetti, Alberto Piazza itd.) primerno uporabiti izsledke mitohondrijskih raziskav Bryana Syksa.

Po Bryanu Syksu (*Seven daughters of Eve*): zemljevid paleolitskih prvih naseljencev modernega chloveka v Evropi na osnovi mitohondrijskih analiz.

Nihanje povprečnih letnih temperatur od zadnjega obdobja paleolitika do neolitika, z močnimi vmesnimi podhladitvami, ki so vplivale na zhivljenje sprva neandertalca, potem pa tudi na prednika sodobnega chloveka, ki je zachel prodirati iz Afrike med prvo otoplitvijo pred nekako 40.000 leti. Nato je sledil drugi poledenitveni sunek; neandertalec je izumrl, sodobni chlovek pa je moral prezhiveti dolgo obdobje – okoli 15.000 let – v surovih razmerah ponovne »ledene dobe«. Zelo verjetno se je takrat močno skrčilo evropsko prebivalstvo, tudi naselitvena meja se je pomaknila na jug, prehrambene navade so se spremenile itd. Shele otoplitvev pred 10.000 leti omogochi ponovni razmah kultur in mnozhitev prebivalstva.

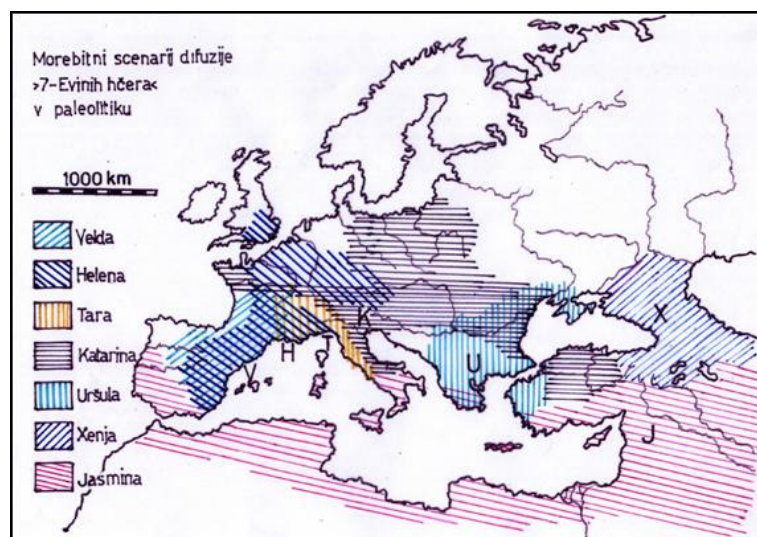
Gibanje povprečnih letnih temperatur

LEGENDA:

A – morska obala med poledenitvijo

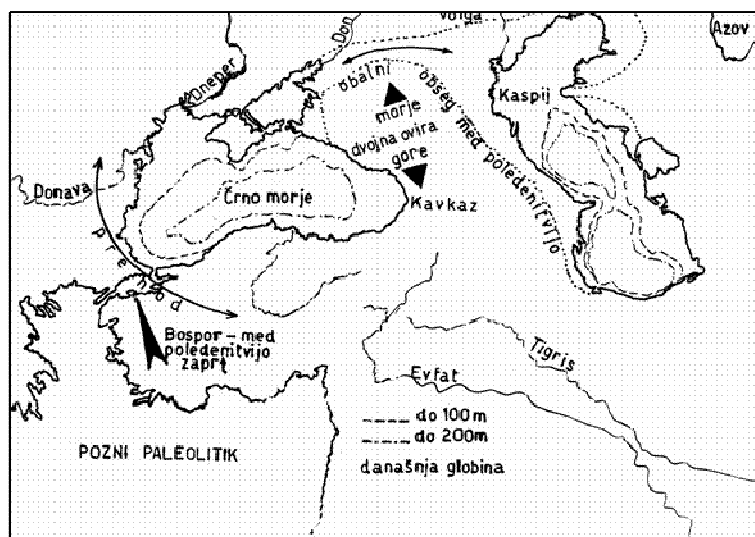
B – območja poselitve

1 – Velda, 2 – Helena, 3 – Tara, 4 – Katarina, 5 – Urshula, 6 – Xenia, 7 – Jasmina

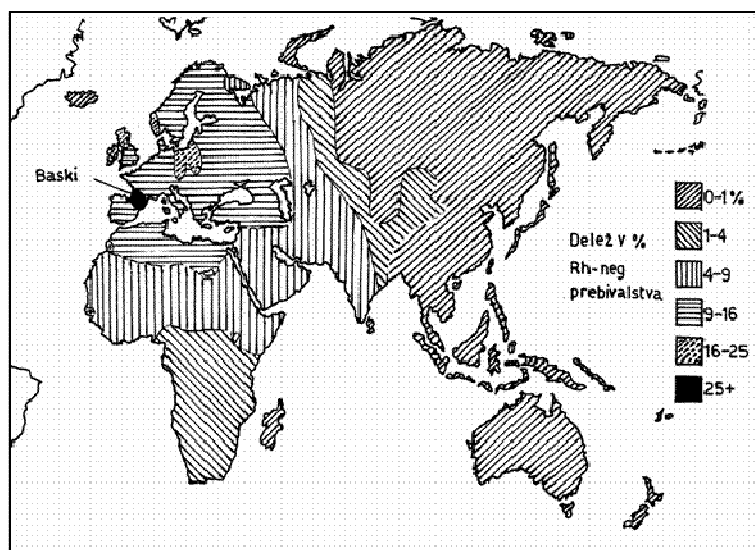

V luči teorije kontinuitete hipotetična poznopaleolitska difuzija »afriških sedmih Evinih hčera«, ki naj bi do neolitika omogočila ob dodatni »azijski« komponenti genezo indoevropskih ljudstev.

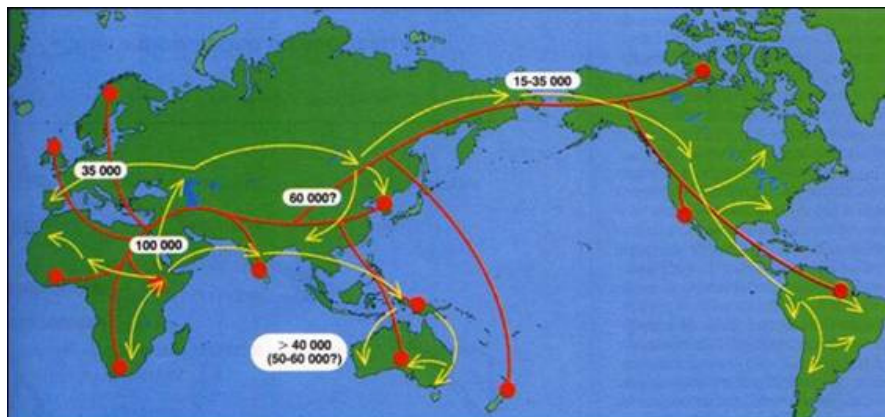

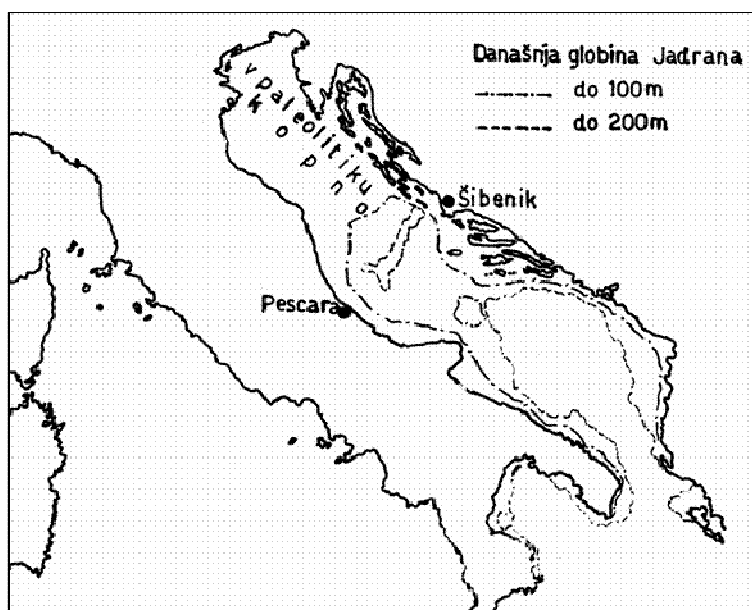
Geomorfološke razmere na območju Črnega morja in Kaspijskega morja med zadnjo poledenitvijo proti koncu paleolitika.

Genski zemljevid Rh-negativnega krvnega faktorja, ki je zelo pogost pri Baskih in chedalje redkejši proti vzhodu. Baski so torej ohranili sledove prvotnega, afrishkega prebivalstva Evrope, kamor so se kasneje postopoma primeshala še ljudstva iz Azije, izvirajoča prav tako iz Afrike, v Evropo pa so prihajala ločeno v različnih obdobjih (povzeto po L. L. C. Sforza).

Geni in arheološke najdbe dopuščajo naslednjo rekonstrukcijo: najstarejše genetsko drevo je v rdeči barvi in skrajni konci vej so na današnjih ozemljih, označeni s krogci. Za paleolitske selitve iz Afrike v Azijo pa najnovejshe genske raziskave nakazujejo dve možni smeri (v rumeni barvi), seveda hipotetično. Videti je, da se je ena od vej usmerila proti Evropi. Čas selitve je bil določen na osnovi arheoloških najdb (povzeto po L. L. C. Sforza).

Geomorfološke razmere v Jadranskem morju med zadnjo poledenitvijo proti koncu paleolitika.

VENETI V LUCHI TEORIJE KONTINUITETE

1. Po mojem mnenju je za genezo Indoevropcev ključno območje Balkana in okoli Črnega morja pred zadnjo poledenitvijo (paleolitik) in po zadnji poledenitvi 10.000 let pr.n.sht. (mezolitik, neolitik); črnomorski bazen je imel tudi med poledenitvijo milejshe podnebje kot celinska Evropa, saj morje nacheloma uravnava toplotna nihanja. Takrat je bilo sicer Črno morje ločeno od Sredozemlja, povezano pa je bilo s Kaspijskim morjem, to pa kaže, da je bil dotok velikih rek (Donava, Dneper, Dnester, Don, Bug itd.) v ta zaprti sistem in v Kaspijsko morje (Volga, Ahtuba, Ural itd.) dovolj močan, da je bila raven voda pred zadnjo poledenitvijo višja od danashnje. Pač pa je v neolitiku Črno morje naraslo še za okoli pet metrov, in to se imenuje »novo Črno morje« ali »neolitski prestop«, torej se je razširil obseg morskega nabrežja, zato je bila nova obala pomaknjena bolj proti celini, stran od danashnje obale; morje je prekrivalo vechjo povrshino kopnega, zlasti na ravninskem delu, medtem ko se pod gorami (npr. Kavkaz) zaradi strmejših bregov ni veliko spremenilo. Proti koncu paleolitika, tj. zadnje poledenitve – v času naseljevanja afrishkega, se pravi danashnjega chloveka v Evropi – je bilo tudi Sredozemsko morje nizhje celo do 50 m (*2 op.), ker so bile velikanske kolichine vode ujete v ledenikih, ki so prekrivali ogromne povrshine zemeljske oble, po otoplitvi pa se je gladina postopoma dvigala in sredozemske vode so se spojile s črnomorskimi. Spricho trdih podnebnih razmer so se tamkajshnja ljudstva zadrževala juzhneje, oziroma so prodirala severneje na celino le sezonsko kot lovci. Konfiguracija morskega dna Jadranskega morja pa je taka, da tudi pri 150 m nizhji gladini od danashnje ni bilo kopnega vech kakor njegova polovica.

2. Kot okvirna shema dogajanja od poznega paleolitika (nekako od 40.000 let pr.n.sht.) naprej, če upoštevamo dognanja genetike (Bryan Sykes, Luigi Cavalli Sforza, Anthony Edwards, Albert J. Ammerman, Paolo Menozzi, A. Silvana Santachiara-Benerecetti, Alberto Piazza itd.) in teorijo kontinuitete, je po mojem mnenju možen naslednji scenarij:

- S Pirenejskega polotoka so se širili potomci »Velde« (Protoiberci, Protobaski in druga ljudstva, ki jih sploh ne ali le slabo poznamo). Ti so bili v stiku s:

- potomci »Helene« (morda Protokelti in sorodna ljudstva, ki so malo poznana ali so povsem izginila) na jugu Francije ter so postopoma tezhili proti severu, kot so dopushchale podnebne razmere; morda so iz stika med ljudstvi »Velde« in »Helene« nastali Protoiberokelti.

- Pod Alpami na obalah sredozemske Ligurije so se širili »potomci Tare«, ki pa jih je dokaj dolgo zadrževal lok močno zaledenelih Alp, zato so se pomikali bolj po zahodni obali Apeninskega polotoka navzdol. Proti zahodu so prihajali v stik s potomci »Helene«, iz tega stika morda izhajajo Protogalci; s tem bi bila vzpostavljena kasnejsha povezava med Kelti in Galci. Potomci »Tare« pa so proti vzhodu prihajali v stik s:

- potomci »Katarine« (morda Protoveneti) na področju, ki je (sicer veliko kasneje) pripisano jadranskim Venetom, na veliko obsežnejšem ozemlju od danšnjega, saj je bilo Jadransko morje še do polovice kopno (tega se podvodna arheologija sploh še ni lotila!); to zajema tudi vzhodno obrobje Alp. Ti so imeli možnost širjenja po vzhodni obali Apeninskega polotoka navzdol in po kopnem dnu Jadranske kotline do Dalmacije in Balkana ter proti centralni in vzhodni Evropi. Ta tok ljudstev se je srečal (kasneje bolj proti vzhodu tudi z ljudstvi »Ksenije«, tj. s Protokavkazijci) najprej s:

- potomci »Urshule« (morda Protopelazgijci), ki so prodirali iz južne Grčije. Predvsem iz tega stika so nastali Protoindoevropejci (ki so skozi tisočletja doživljali v večji ali manjši meri še dodatne vplive, tako kakor vse »Evine hčere«, kot potrjujejo genske raziskave). Potomci »Urshule« so prishli tudi v Malo Azijo, kjer so se srečali s:

- potomci »Jasmine«, ki so se širili od zgornjega toka Evfrata in bi jih lahko imeli za Protomezopotamce ali Protosemita. Ti so se proti severu stikali s:

- potomci »Ksenije« s Kavkaza, to bi bili Protokavkazijci, ki so tudi sami prishli v stik s potomci »Urshule« z juga in »Katarine« z zahoda.

Vsi ti stiki so bili ponekod bolj, drugod manj intenzivni, odvisno od geografskih, podnebnih in drugih okolishčin; s tem lahko razložimo globino sprememb in medsebojne prežetosti, razširjenosti ter vsakršne različnosti.

Videti je, da so se predvsem potomci »Jasmine« precej razširjali zlasti okoli vzhodnega in južnega Sredozemlja – to so Mediteranci.

Ni treba posebej poudarjati, da so z azijske severne in vzhodne strani prihajali Uralci in Altajci: protougrofijska in druga severnoevropska ljudstva...

3. Kazhe, da so ljudstva, ki so se postopoma izoblikovala v Predindoevropejce, ob koncu paleolitika živel v pasu od »Helene« (Protokelti) na jugu Francije, po severni strani Alp do »Katarine« (Protoveneti) na vzhodnem obrobju Alp, chez Panonijo do zahodnega in severnega obrežja Črnega morja, medtem ko so na njegovi vzhodni obali živel kavkashka, ne-predindoevropska ljudstva.

4. V neolitikumu se je podnebje že dodobra segrelo, ledeniki so se umaknili na sever in tudi Sredozemsko morje se je dvignilo ter predrlo Bosporsko ožino ter se povežalo s Črnim morjem. Nastajale so obsežne ravnice plodne zemlje v južni Rusiji (črnozjom), v spodnjem Podonavju itd. Obenem se je začel proces razmnozhevanja in širjenja Indoevropejcev, ker so se podnebne razmere toliko izboljšale, da je bilo vseh obdelovalnih zemelj (ledeniki so se umikali), zato se je povečalo pridobivanje hrane.

5. Ta scenarij omogoča povezavo »teorije kurganov« Marie Gimbutas (pradomovina IE na severni strani Črnega morja) s »teorijo kontinuitete« Maria Alineja (da so bili v neolitikumu, morda celo že v mezolitikumu, danšnji IE narodi v Evropi približno na ozemljih, kjer žive še danes), medtem ko je »anatolska teorija« Colina Renfrewa (da je pradomovina IE v Anatoliji) lahko razumljena v

smislu kasnejše akulturacije, to je širšega medsebojnega kulturnega vplivanja med »neolitsko revolucijo«.

6. S tem si lahko razložimo ne le Hetite v pasu ob morju in v notranjosti Anatolije, ampak tudi t. i. »odselitev paflagonskih Venetov« iz Anatolije na gornji Jadran, pri čemer pravzaprav ne gre za selitev velikega obsega, marveč le za skupine, v smislu akulturacije, skozi relativno daljše obdobje (in ne naenkrat po t. i. trojanski vojni, za katero velja, da ni bila enkratno dejanje, ampak je šlo za daljše obdobje trajajoče spopade, od katerih je bil, kot vse kazhe, eden odločilnejši); nazadnje se je del teh preseljencev povezal ali združil s sorodnimi jadranskimi Veneti, s katerimi so zhe tako imeli vseskozi stike, kot prihajo tudi najstarejši antichni pisci (legenda o argonavtih); tako so Veneti predstavljali širšo prostorsko kontinuiteto. Che je po trojanski vojni res »pobegnik« preostanek Venetov, ki so ushli grškemu unichevanju in pobijanju, so vedeli, kam naj se zatečejo, niso shli v neznano ...

7. Veneti na zgornjem Jadranu so bili v stiku z lokalnimi, italidskimi (po definiciji Maria Alineija v njegovi »teoriji kontinuitete« Italidi niso Italiki!) Medtiteranci, katerim so bili blizu tudi Veneti v Paflagoniji; zato se ne smemo chuditi, che je toliko besed Mediterancev, h katerim prishtevamo she ljudstva, ki so govorila akadsko (gl. *Jantarska pot*), najti tudi v slovenshchini, ki je bila v fizichnem stiku z mediteranskim svetom. Slednje gre delno pripisati prav stikom med paflagonskimi Veneti (**Veneti iz Troje**), toda ne kot enkratnemu priselitvenemu dejanju po trojanski vojni (tudi che je res do tega prishlo), ampak kot dolgotrajnemu procesu.

Torej povzemimo: sledech ugotovitvam tudi slovenskih uglednih jezikoslovcev (Karel Oshtir, France Bezlaj, Tine Logar), lahko izpeljemo sinonime Veneti=Anti=Slovani, po Semeranovih in Sergijevih navedbah pa se zdi dopustno domnevati, da Antenor izhaja iz korena *ant-*, ki je primerljiv z Anti, enim od slovanskih ljudstev. Ker so Veneti in Trachani zhiveli v sosedstvu (Devoto, Oshtir itd.), oboji pa so bili tako na Balkanu kakor v Anatoliji, ni odvech domneva, da Antenor res izhaja iz Antov. Antenor kazhe podoben razvoj kot *konj-konjar, mech-mechar, morje-mornar, stan-stanar*, a tudi *moder* (=modrec); hitro lahko odpravimo pomislek ob razliki v priponah *-or* in *-ar* s primerjavo *grab-Grabor*, pa *Shmohor, Bohor(ich)* itd. Obstaja sicer tudi zanimiva razlaga Gilferdinga (Davorin Trstenjak, *Letopis Matice slovenske*, 1875, str. 131), da naj bi Grki rekli Antenorju: »mozh Antov« – *Antes aner* (»Αντης άνηρ«); sam Trstenjak pa dodaja she starocerkvenoslovansko *anty, onti* »utva, raca«. S tem she nismo odgovorili, od kod ime Anti, marvech le kazhemo, da je mogoch razvoj od Anti v Antenor; sicer pa je vech o tem vprashanju v moji knjigi *Megalitski jeziki* (str. 163), kjer omenjam mnenje Karla Oshtirja »Ni izkljucheno, da je Antes najstarejši sploshnoslovanski naziv za Slovane« ter Franceta Bezlaja »... k etniku Venti, verjetno Veneti ali morda slovansko Anti.« Za izpeljavo iz etnika Anti v osebno ime Antenor lahko primerjamo tudi redko uporabljane podobne oblike: npr. Hrvatar, Francozar itd.

ZAKLJUČNA MISEL

Winfred P. Lehmann (RAD str. 249): »Rekonstrukcija protoindoevropske jezikovne skupine, ki so jo izpeljali prvi preučevalci indoevropske jezikovne skupine, je trajala celo [devetnajsto] stoletje. Nekatere njihove ugotovitve so dopolnili v 20. stoletju; druge bodo morali še modificirati. Prvi del 21. stoletja bo moral biti posvečen analogni obdelavi predindoevropske jezikovne skupine ter opisu njene evolucije v protoindoevropski jezikovni skupini. V sodelovanju z arheologi, zgodovinarji kulture in genetiki bodo specialisti za preučevanje jezikov imeli dodatno nalogo rekonstruirati družbo in kulturo njenih govorcev.«

Prepričan sem, da je v tem smislu zapuščina Karla Oshtirja nadvse dragocena in da bi njena ustrezno obdelana predstavitev širši svetovni strokovni javnosti pomenila pomemben prispevek k preučevanju predindoevropske jezikovne skupine – ali tudi, če uporabimo Oshtirjev izraz, »megalitskih jezikov«.

Pomembnejši viri:

- APO – *Le Argonautiche*, **Apollonio Rodio**, Rizzoli-BUR, Milano, 2000
 AUB – *Antichna imena po slovensko*, **Bronislava Aubelj**, Modrijan, Ljubljana, 1997
 BEN – *L'antica Grecia*, **Hermann Bengtson**, Il Mulino, Bologna, 1989
 BEZ/E – *Eseji o slovenskem jeziku*, **France Bezlaj**, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1967
 BOI – *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, **Émile Boisacq**, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1950
 BRY – *The Kingdom of the Hittites*, **Trevor Bryce**, Oxford University Press, New York, 1999
 CAM – *La preistoria dei Balcani*, **J.Boardman et.all.**, Cambridge Univ., Il Saggiatore, 1985
 CAU – *The Ancient Near East*, **Annie Caubet & Patrick Pouyssegur**, Terrail, Paris, 1998
 COO – *The study of the Ancient Near East in 21st century*, **Jerrold S. Cooper & Glenn M. Schwartz**, Eisenbrauns, Winona Lake, 1996
 CVE – *K metodologiji preučevanja baltoslovansko-indoiranskih jezikovnih odnosov I.*, **Varja Cvetko Oreshnik**, Založba ZRC, Ljubljana, 1998
 DAN – *Dictionary of the Ancient Near East*, **Piotr Bienkowski & Alan Millard**, British Museum, London, 2000
 DETI – *Dizionario degli etnici e dei toponimi italiani*, **Teresa Cappello – Carlo Tagliavini**, Patron Editore, Bologna, 1981
 DOK – *Grshko-slovenski slovar*, **Anton Dokler**, CZ, Ljubljana, 1999
 ESSJ – *Etimološki slovar slovenskega jezika*, **France Bezlaj – Metka Furlan – Marko Snoj**, SAZU-MK, Ljubljana, 1976-1995
 FAL – *Corso di storia I.*, **G. Falco – A. Bozzola**, G. B. Petrini Ed., Torino, (?)
 GIA – *Dagli antichi a noi*, **Giulio Giannelli – Alberto Olivetti**, G. Barbera Ed., Firenze, 1934
 GIU – *Le citta dell'Apocalisse*, **Antonio Giuliano**, Newton-Compton, Roma, 1978
 GLU – *Hrvatski etimološki rječnik*, **Alemko Gluhak**, Avgust Cesarec, Zagreb, 1993
 GUI – *El Enigma del Vasconce Ante las Lenguas Indoeuropeas*, **Florentino C. Guisasola**, Madrid, CSIC, 1944
 GUZ – *Dizionario della civiltà fenicia*, **M. G. A. Guzzo – C. Bonnet – S. M. Cecchini – P. Xella**, Gremese, Roma, 1992

- HER – Zgodbe, **Herodot iz Halikarnasa** (prevod Anton Sovré), DZS, Ljubljana, 1955
- HOM/M – Iliada, **Homer – prevod Vincenzo Monti**, A. Valardi, Milano, 1920?
- HOM/S – Iliada, **Homer – prevod Anton Sovre**, DZS, Ljubljana, 1965
- HUE – A Grammar of Akkadian, **John Huehnergard**, Harvard Semitic Mus. Stud., Eisenbrauns, Idiana, 2000
- KRA – I Sumeri alle radici della storia, **S. N. Kramer**, Newton-Compton, Roma, 1979
- MAC – The Hittites and their Contemporaries in Asia Min., **J. G. Macqueen**, Thames & Hudson, London, 1999
- MAK – Origins of the Proto-Greeks and Proto-Anatolians from a common perspective, **Janos Makkay**, Budapest, 2003
- MOM – Sommario di storia delle civiltà antiche I., **Arnaldo Momigliano**, La nuova Italia Ed., Firenze, 1967
- PEL 1/2 – La lingua venetica, **G. B. Pellegrini – A. L. Prosdocimi**, Università di Padova, 1967
- PESH – Vinčansko pismo – The Vinča script, Radivoje Peshich, P&S, Beograd, 2001
- POS – Early Mesopotamia, **J. N. Postgate**, Routledge, New York, 1999
- PUE – Storia delle religioni-Egiziani e Sumeri, **Henri-Charles Puech**, Laterza, Roma, 1981
- RAU – Horses, Chariots and Indo-Europeans, **Peter Raulwing**, Arhaeolingua, Budapest, 2000
- REN/A – Archeologia e linguaggio, **Colin Renfrew**, Laterza, Roma, 1999
- REN/E – L'Europa della preistoria, **Colin Renfrew**, Laterza, Roma, 1999
- SAL/H – Hippologica Accadica, **Armas Salonen**, Academiae Scientiarum Fennicae, Helsinki, 1955
- SAL/W – Der Abschnitt »wagen« der 5. Tafel der serie HAR-ra=hubullu, **Armas Salonen**, Academiae Scientiarum Fennicae, Helsinki, 1945
- SAL/C – Notes on wagons and chariots in ancient Mesopotamia, **Armas Salonen**, Academiae Scientiarum Fennicae, Helsinki, 1950
- SER/P – Le prime e le più antiche civiltà, **Giuseppe Sergi**, Fratelli Bocca Ed., Torino, 1926
- SER/A – Arii e Italici, Giuseppe Sergi, Fratelli Bocca, Torino, 1898
- SER/E – Gli Etruschi e la loro lingua, **Giuseppe Sergi** (arhiv Università degli studi di Pavia)
- SER/I – Italia-Le origini, **Giuseppe Sergi**, Fratelli Bocca Ed., Torino, 1919
- SFO – Storia e geografia dei geni umani, **L. L. Cavalli-Sforza – P. Menozzi – A. Piazza**, Adelphi, Milano, 1997
- SKO – Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I-III, **Petar Skok**, JAZU, Zagreb, 1973
- SNO – Slovenski etimološki slovar, **Marko Snoj**, Modrijan, Ljubljana, 2003
- SOR – Le più antiche civiltà mediterranee, **I. Sordi et al.**, Fabbri, Milano, 1970
- SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika, SAZU-DZS, Ljubljana, 1987-1991
- STO 1-16 – La storia, **Enrico Cravetto et al.**, La biblioteca di Repubblica, Roma, 2004
- STR – Geografia: Il Caucaso e l'Asia Minore, **Strabone**, Rizzoli-BUR, Milano, 2000
- TRS (z letnico) – Letopis Matice slovenske (vsakokrat z letnico), **Davorin Trstenjak**, Matica slovenska, Ljubljana, 1866-1895
- UHL – I Sumeri, **Helmut Uhlig**, Garzanti, Milano, 1997
- VUG/J – Jantarska pot, **Lucijan Vuga**, Humar, Bilje, 2000
- VUG/D – Davnina govori, **Lucijan Vuga**, Jutro, Ljubljana, 2003
- VUG/M – Megalitski jeziki, **Lucijan Vuga**, Jutro, Ljubljana, 2004
- WEB – Webster's Encyclopedic Dictionary
- ZGO – Zgodovina chloveshtva (vech avtorjev), DZS, Ljubljana, 1969

O AVTORJU

Lucijan Vuga, literarno ustvarjanje in publicistika

Rojen 1939 v Solkanu Ani Shpacapan in Francu Vugi. Osnovno sholo obiskoval v Gorici 1945 ter po 1947 v Solkanu in Novi Gorici. Srednjo sholo in fakulteto opravil v Ljubljani, po vmesni specializaciji 1970 v Veliki Britaniji in ZDA magistriral 1980 ter bil habilitiran za predavatelja na Fakulteti za strojninstvo Univerze v Ljubljani.

Chlan Združenja primorskih književnikov, Gorishkega literarnega kluba, od ustanovitve revije *Primorska srečanja* v svetu, uredništvu in tudi predsednik revije.

Poleg obseznega strokovnega dela in publicističnega udejstvovanja, ki obsega nekaj sto objav, desetletja prisoten s članki, eseji, študijami in literarnimi stvaritvami v slovenskih revijah in časopisih *Tribuni*, *Sodobnosti*, *Dialogih*, *Problemih*, *Nasih razgledih*, *Primorskih srečanjih*, *Atlantidi*, *SRP-u*, *Fontani*, *Kapljah*, *Jadranskem koledarju*, *Reviji za kritiko znanosti*, *Anthroposu* idr.

Izvedeni in vechkrat ponovljeni sta bili radijski igri *Sbabovska kraljica* (1998-2000) in *Jutri ne bo vremena* (druga nagrada Radia Trst 1999); dramsko besedilo *Medeja* objavljeno v *Reviji SRP* (2003).

Poleg sodelovanja v zbornikih *Prelivanja* (1991) in *Tja in nazaj / Andata e ritorno* (2000) she samostojna pesnisha zbirka *Odenchje sluchaja* (1987; z recenzijo Cirila Zlobca) ter knjige *Jantarska pot* (2000), *Davnina govori* (2003), romansirana kronika *Hisba na meji* (2003; po tej posnet film), *Megalitski jeziki* (2004), zgodovinski roman *Prah preteklosti* (objavljen v e-obliki, internet 2005).

BIOGRAFSKI PODATKI O NEKATERIH ZNANSTVENIKIH, OMENJENIH
V RAZPRAVI O VENETIH V TROJI**ALINEI, Mario**

Rojen v Torinu (1926), profesor emeritus univerze v Utrechtu, kjer je predaval celih osemindvajset let, med 1959 in 1987. Ustanovil je in vodi revijo *Quaderni di semantica*, je predsednik in glavni urednik *Atlas Linguarum Europae*, predsednik *Società internazionale di dialettologia e geolinguistica*. Izmed njegovih del naj omenimo zlasti *La struttura del lessico* (1974), *Lingua, dialetti, struttura* (1985) in predvsem *Origini delle lingue d'Europa* (1996 in 2000) v dveh delih, kjer je podrobno, na 2000 straneh, obdelal in utemeljil teorijo kontinuitete, ki pomeni nov pogled na razvoj Indoevropejcev, temelji pa na hipotezi, da so bili narodi, ki danes zhive v Evropi, naseljeni na teh ozemljih zhe najmanj v neolitiku, vsaj 5000 let pr. n. sht., med njimi so izrecno navedeni tudi Slovenci, in da so bili premiki le lokalnega znachaja, niso bili masovni, niso se selila cela ljudstva, marvech le obchasno relativno majhne skupine vojashko organiziranih elit, ki so si podjarmljale lokalno prebivalstvo, to pa je ustvarjalo videz identifikacije staroselcev z novodoshlo elito. Seveda pa so obstajali med tedanjimi ljudstvi kulturni in tehnoloski tokovi, ki so prinashali tudi jezikovne inovacije, vse od Mezopotamije chez Balkan do zahodne Evrope. (Bralec si lahko nekaj vech o tem prebere v mojih knjigah *Jantarska pot*, *Davnina govor in Megalitski jeziki*.) Alineijevo zadnje delo je *Etrushchina: starinska oblika madzharschine / Etrusco: una forma arcaica di ungherese* (ALI 2003).

BEZLAJ, France

Eden najpomembnejshih slovenskih lingvistov, »oche« temeljnega dela za slovensko jezikoslovje – *Etimolosbkega slovarja slovenskega jezika* (5 knjig, 1976-2007). Rojen 19. septembra 1910 v Litiji, umrl 27. aprila 1993 v Ljubljani. Shtudiral je slavistiko, diplomiral je v Ljubljani in se specializiral za fonetiko v Pragi. Po Ramovshevi smrti je leta 1952 prevzel in vodil delo za slovenski etimoloski slovar; bil je pobudnik in ustanovitelj revije *Onomastica Jugoslavica* (1969-1991) in vech let vodil njen urednishi odbor. Redni profesor za primerjalno slovansko jezikoslovje na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, chlan SAZU, upravnik instituta za slovansko etnologijo pri SAZU. Poleg disertacije *Oris slovenskega knjizhnega jezika* je napisal vrsto razprav, shtudij in chlankov s podrochja etimologije in onomastike, iz lingvogeneze slovenskega jezika. Objavljal v domasih in tujih znanstvenih revijah in strokovnih zbornikih. Za delo *Slovenska vodna imena I. in II.* (1956-1961) je dobil Preshernovo nagrado (1957). Objavil je she *Drobci iz pradavnine*, *Osnove fonetike*, *Eseji o slovenskem jeziku* (1967); vsekakor pa je njegov najpomembnejshi prispevek pri *Etimolosbkem slovarju slovenskega jezika I. in II.*

GIMBUTAS, Marija

Litvansko-ameriška arheologinja (Vilnius, 1921 – Los Angeles, 1994) je razvila enkratni in celovit pristop v arheoloških raziskovanjih, s katerimi je bistveno prispevala k preučevanju evropske prazgodovine. Izsholala se je v Litvaniji v lingvistiki, etnologiji in zgodovini ter diplomirala v Vilni leta 1942, doktorirala pa v Tübingenu 1946 z multidisciplinarno tezo iz arheologije, etnologije in primerjalne religije – arheomitologija. Raziskovalno delo je nadaljevala na Univerzi Harvard, kot profesorica pa na Kalifornijski univerzi v Los Angelesu. Specializirala se je za evropsko prazgodovino in bronasto dobo baltskih in slovanskih ljudstev. Posebej jo je vznemirjala izjemna sorodnost med litvanshchino in sanskrtom, ki jo je privedla do sklepa, ki je bil pionirski, da je treba približati lingvistiko in arheologijo (temu je sledil njen kasnejši sodelavec Colin Renfrew). Po njenem mnenju je med 4500 in 2500 pr.n.sht. obdobje velikih ideoloških in socialnih sprememb, ki so bile posledica indoevropizacije Evrope. Med leti 1967 in 1980 je vodila obsežna arheološka izkopavanja na jugovzhodu Evrope – na Balkanu, ki ga je poimenovala neolitska, predindoevropska »stara Evropa«. Tod sta se srečali dve zelo različni kulturi, ki sta kot hibrid prezheli evropska ljudstva, in njune kontradiktorne elemente je zaznali do danšnjega dne.

Colin Renfrew, njen sodelavec med izkopavanji na Balkanu, je o njej rekel: »... da je ena največjih ameriških avtoritet za vzhodnoevropsko prazgodovino (*Before Civilization*, str. 180). Na drugem mestu ji je izrekel priznanje: »Najbolj avtoritativna med novejšimi arheološkimi razpravljanci je nedvomno Marija Gimbutas, s California University v Los Angelesu, ki je, zachenshi z letom 1970, objavila niz spisov, v katerih postavlja izvor Indoevropcev v stepe južne Rusije ... in uporablja izraz "kultura kurganov" ...« (*Archaeology and Language*, str. 22).

OSHTIR, Karel

Eden največjih slovenskih znanstvenikov (*Mala splošna enciklopedija*, DZS, Ljubljana, 1975; mimogrede, ta ima napachno letnico njegovega rojstva 1881, pravilno 1888) je nakazal vrsto reshitev v zvezi z ugankami o Etrushchanih, Venetih, Slovanih itd. in o Indoevropcih nasploh. V različnih enciklopedijah (*Narodna enciklopedija srpsko-hrvatska-slovenachka*, Bibliografski zavod, Zagreb, 1928; *Slovenski biografski leksikon*, SAZU, Ljubljana, 1952; *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1961; *Enciklopedija Slovenije*, MK, Ljubljana, 1994; *Veliki splošni leksikon*, DZS, Ljubljana, 1998) ter v arhivu SAZU / Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani preberemo o njem naslednje:

Rojen 13. 10. 1888 v Arnachah pri Velenju, umrl v Ljubljani 27. 12. 1973. Primerjalno jezikoslovje je študiral v Gradcu in na Dunaju, zlasti pri slovitih profesorjih Rudolfu Mehringerju in Paulu Kretschmerju. Še pred prvo svetovno vojno se je izpopolnjeval v Sankt Peterburgu na Akademiji znanosti (1912-13) in v British museum v Londonu (1913-14), kjer ga je zatekla prva svetovna vojna. Vrnil

se je domov in prezhivel leta med 1915 in 1918 v rovih na soshki fronti. Po vojni je 1919 doktoriral v Gradcu z disertacijo o izvoru indoevropskega dolgovokalnega intranzitiva: *Herkunft des indogermanische langvokalischen Intransitivs*. V njej se loteva predvsem dveh izmed najtežjih problemov sodobne lingvistike: (1) razmerje slovanskega naglashevanja do baltiškega, ugotavljajoch nastanek t. i. metatonije (sprememba zlogovne intonacije) zhe v dobi prabaltoslovanske jezikovne skupnosti, ter (2) alarodshchina (Alarodi, skupno ime za stara predindoevropska ljudstva; alarodshchina – istorodni jeziki ljudstev na ozemlju, ki so ga kasneje pretežno zasedli Indoevropejci), raziskujoch alarodsko dedishchino v indoevropskih jezikih ter vpliv alarodshchine na razvoj indoevropskih jezikov. Zhe v zgodnjih letih se je največ ukvarjal z indoevropskim primerjalnim jezikoslovjem, pretežno z etimologijo in glasoslovjem, manj z oblikoslovjem in narechji. Oshtir je mednarodno priznan kot eden od pionirjev laringalne teorije. Najobsežnejshi del njegovega opusa pa je posvečen prav alarodskim jezikom. Vzpostavil je alarodsko glasoslovje, prozodeme (dolzhine zlogov in naglashevanje), shtevilne glasovne zakone, okoli 1200 besednih družhin, praoblike slovarskih enot, v besedotvorju je dognal shtevilne predpone in pripone itd. Etimoloshko je obravnaval sredozemske izraze za poljedelska orodja, kovine, zhivali, družbene in naravne pojave, alarodske shtevnike in vodna imena.

Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je leta 1922 postal docent, prevzel ugledno mesto po Franu Ramovshu, 1924 izvoljen za izrednega in 1932 za rednega profesorja ter do leta 1959, ko se je nad sedemdeset let star upokojil, predaval indoevropsko primerjalno jezikoslovje; tudi vechina njegovega opusa je posvečena predindoevropskim jezikovnim ostankom v Evropi in na Blizhnjem vzhodu, posebej she v Mali Aziji. Udeležhil se je 1. bizantoloshkega kongresa v Beogradu in 1. etruskoloshkega kongresa v Firencah. Leta 1953 je bil izvoljen za rednega chlana SAZU / Slovenske akademije znanosti in umetnosti, a nadvse nenavaden in kontroverzen je njegov izstop iz nje pet let kasneje. Tudi to, da po letu 1930 ni objavil nobenega znanstvenega dela vech, kazhe svojskost njegovega znachaja. Res, da je med vojno, leta 1944, pogorela knjizhnica njegovega seminarja in med pozharom je zgorelo tudi njegovo pomembno delo neprecenljive vrednosti – slovar alarodskih jezikov; po vsem sodech, je temu posvechal vso svojo energijo in chas. Njegov opus zajema dve knjigi in 28 razprav, vse je napisano v skrajno zgoshchenem slogu, veliko stvari je temeljnega in trajnega pomena za primerjalno jezikoslovje, zlasti nekatere njegove etimoloshke razlage ter njegovo vztrajanje pri neindoevropskem znachaju shtevilnih slovarskih enot v indoevropskih jezikih sredozemskega obmochja; mednarodna kritika poudarja Oshtirjevo velikansko erudicijo. (Vech o njem v moji knjigi *Megalitski jeziki*.)

RENFREW, Colin

Eden najodmevnejših sodobnih arheologov, Andrew Colin Renfrew, Lord of Kaimsthorn, se je rodil 25. julija 1937 v Stockton-on-Tees (SV Anglija); profesor arheologije na univerzi v Cambridgeu in direktor McDonald Institute for Archaeological Research, član Britanske akademije in Akademije znanosti ZDA, predavatelj na mnogih univerzah, pomemben član sštevilnih znanstvenih združenj in ustanov ter pisec množice knjig in razprav, objavljenih v vseh svetovnih vodilnih revijah. Zlasti je znan po svoji temeljni teoriji o anatolskem izvoru Indoevropcejev. Ko so mu leta 2003 podelili eno izmed prestižnih priznanj, je v utemeljitvi med drugim pisalo: »V svetu arheologije je tri desetletja igral vodilno vlogo ... in si prislužil najvišja priznanja.«

V odmevnem in značilnem delu, kjer je razložen njegov temeljni pogled na arheologijo nasploh ter o izvoru Indoevropcejev – *Arheologija in jezik*, je vidno odstopil od ustaljenega stališča arheologov, da arheologije ni treba meshati z lingvistiko, ko je izrekel znamenito sodbo: arheologi se pri svojem argumentiranju prazgodovine sklicujejo na jezikoslovce, jezikoslovci pa na arheologe, tako je nastal zacharani krog, v katerem ni verodostojnih argumentov za posamezne teorije. In se je vprašal: Kaj lahko reče arheologija o izvoru jezikov? Njegov inovativni odgovor je bil, da mora tudi arheologija sama dajati določene odgovore o izvoru in razvoju jezikov, ne pa se zanášati le na to, kaj o tem pravijo lingvisti. Posebej je navajal, da je na osnovi arheoloških podatkov mogoče sklepati, da so zhe nekaj tisočletij prej, kakor se je doslej verjelo, torej vsaj 7000 let pr.n.sht., govorili nekatere oblike indoevropcejschine na različnih koncih Evrope in v zahodni Aziji. Pri tem je zastopal stališče, da je izvor Indoevropcejev v Anatoliji, od koder pa se niso širili toliko s preseljevanjem, kakor je bilo chutiti njihov akulturacijski vpliv zlasti med neolitsko (mlajshokamenodobno) revolucijo, ki je bistveno spremenila način chlovekovega zhivljenja in obnashanja z uvajanjem poljedelstva, loncharstva in kasneje kovinarstva. Nekateri arheologi izmed tistih, ki so mu nasprotovali glede same osnovne ideje, pa so ga napadali tudi z ochotanjem, da si je kot arheolog dovolil »sprehod v lingvistiko«. S tem so hoteli izpodbiti njegovo temeljno novost, ki pa je z leti pokazala svoje velike prednosti in svojo plodnost.

V marsichem prihaja danashnji areologiji in paleolingvistiki na pomoch sodobna genetika, ki z velikimi koraki vstopa tudi na to področje znanosti in v mnogih tochkah potrjuje Renfrewove hipoteze. Morda res ni bila prav Anatolija zibelka Indoevropcejev, vsekakor pa je okolica Chrnega morja, zlasti she Balkan, zelo blizu dejanskemu prvotnemu stanju, che sprejmemo Renfrewove datacije, saj je pomaknil dogajanja za nekaj tisočletij v preteklost. Sicer pa ostaja ena njegovih bistvenih postavk pri razumevanju prazgodovine, da ni bilo množichnih preseljevanj, kot se je dotlej mislilo.

SEMERANO, Giovanni

(Ostuni, 1911 – Firenze, 2005). Filolog iz shole znamenitih profesorjev na univerzi v Firencah, kot so bili helenist Ettore Bignone, semitolog Giuseppe Furlani, lingvisti Giacomo Devoto, Bruno Migliorini in Giorgio Pasquali. Med drugim je avtor monumentalnega dela *Le origini della cultura europea* (*Izvori evropske kulture*; Olschki, Firenze, 1984-1994), v štirih knjigah na vech kakor 2000 straneh. Na prelomu tisočletja je izshla *L'infinito: un equivoco millenario* (*Neskonchnost: tisočletno dvoumje*; Bruno Mondadori Ed., Milano, 2001). Nazadnje je spisal *Il popolo che sconfisse la morte – gli Etruschi e la loro lingua* (Bruno Mondadori, Milano, 2003); naslov v prevodu: *Ljudstvo, ki je premagalo smrt – Etrushchani in njihov jezik* (SEM 2003). Chlan Oriental Institute of Chicago. Semerano izhaja iz ugotovitve, da sta grshchina in latinshchina prepolni besed z oznako »etimologija neznanana«. Kot priznan semitolog je postal pozoren na akadshchino, semitski jezik govorjen v Mezopotamiji okoli 3000 pr. n. sht., ki je postala znanstveno relevantna po odkritju in obdelavi tisochev glinenih tablic, izkopanih predvsem v drugi polovici 20. st. na področju Evfrata in Tigrisa. Z natanchno primerjalno analizo je odkril, da je možno vechino prej nerazlozhljivih grshkih in latinskih besed razvozlati prav na osnovi akadshchine. (O tem sem vech napisal v knjigah *Jantarska pot*, *Davnina govori* ter *Megalitski jeziki*.)

SERGI, Giuseppe

Leta 1922 je fashizem v naskoku zavzel Rim in uvedel fashistichno diktaturo. Chedalje bolj je zatiral vse neitalijansko; osnova napihnjenege nacionalistichnega »creda« je bil *vechni Rim*. Ena poglavidnih nalog, ki jo je Mussolini vselej in ob vsaki prilozhnosti vsiljeval, je bila obnovitev rimskega imperija. Italijanski kralj je po zavzetju afrishkih kolonij postal she imperator, uvedeni so bili rimski pozdrav z dvignjeno roko in drugi atributi rimske imperialnosti. Zakonsko predpisano je bilo tudi rimsko shtetje let, zachenjajoch z letom fashistichnega pohoda na Rim, ki naj bi bil vechen, kot bo vechen novi, fashistichni rimski imperij. V takem vzdushju je Giuseppe Sergi leta 1926 objavil svoje delo *Le prime e le più antiche civiltà* (Prve in najstarejshe civilizacije), ki je v osnovi nasprotno nacionalistichni ideologiji.

Sergi je bil rojen v Messini na Siciliji ob Mesinskem prelivu 20. marca 1841, umrl je v Rimu 7. marca 1936. Messina je prastaro kulturno in trgovsko pomembno mesto, ki so ga ustanovili Grki zhe v 8. st. pr. n. sht., z univerzo iz leta 1549. Mnogim je Mesinska ozhina, ki povezuje Jonsko s Tirenkim morjem, bolj znana po Scili in Karibdi, saj je med otokom in celino shiroka komaj 3,5 km in skozi njo teche mochan morski tok s shtevilnimi vrtinci, kar je burkalo chloveshko domishljijo, da so nastali mnogi miti o nevarnostih, prezhechih na mornarje in potnike. V takem okolju se je oblikoval mladi Sergi, ki se je komaj devetnajstleten pridruzhil Garibaldiju v Milazzu, od koder se je veliki revolucionar odpravil s tisocherico rdechesarajchnikov v juzhno Italijo, kjer je zbral kmechke upornike in od tam nadaljeval svoj znameniti pohod zedinjenja Italije.

Sergi je bil sicer po svoji osnovni izobrazbi antropolog ter je sprva predaval na liceju filozofijo in grško književnost, dokler ni prevzel stolice za antropologijo na univerzi v Bologni (1880), nato pa še v Rimu (1884-1916). Ob antropoloških raziskavah je spoznal, da mora problematiko zajeti širše, zato se je lotil indoevropske filologije, s tem pa je nujno moral seči na področje prazgodovine, zgodovine in arheologije. Bil je izredno razgledan in svobodomiseln, veliko je objavljaj, zapustil je nad 400 del, in tako sodi ne le med pomembne italijanske zgodovinarje in antropologe, marveč med pisce širšega področja chloveshkega ustvarjanja. Posebej so cenjeni njegovi temeljni prispevki pri razvoju in sistematiki eksperimentalne psihologije ter zlasti antropologije, ki sta bili takrat še v povojih. Ustvaril je fundamentalno antropološko klasifikacijo ter v Rimu ustanovil antropološki muzej, ki sodi med najpomembnejše na svetu, in laboratorij za eksperimentalno psihologijo (njegovo delo je nadaljeval sin Sergio Sergi). V vseh knjigah je razgrnil in utemeljeval svoja dognanja, ki so v marsichem odstopala od takrat in še danes uveljavljenih zgodovinskih teorij; med temi dognanji izstopajo tista, ki govorijo o naselitvi in razvoju ljudstev v Italiji.

Za prichujočo razpravo je pomembno njegovo razmishljanje o Indoevropejcih v Italiji in analogno v Grchiji. To je Sergi obdelal z antropološkega, arheološkega, zgodovinskega in lingvistichnega stališcha; ni se omejil zgolj na en vidik, ker opozarja na premajhno multidisciplinarnost (*Arii e Italici*, Fratelli Bocca Ed., Torino, Milano, Roma, Firenze, 1898, str. 13-14) z besedami:

»Osrednji razlog, ki povzrocha zmedo in s tem napake pri sintezi, kot je mogoche zlahka ugotoviti, je v tem, da se to hoche storiti na osnovi arheoloških dosezkov; ena stroka ne more dati vseh od tistega, kar raziskuje, in siliti jo, da prestopi meje, znotraj katerih mora naravno ostati, pomeni napeljati jo k zgrshenim sklepanjem. Lingvistika ne more biti ne etnologija ne antropologija ljudstev ter jih ne more raso razvrshchati, saj se jeziki izgubijo, se nauchijo ali spreminjajo; arheologija ne more obravnavati ne narodnosti ne antropologije, saj poznamo preprost in splošno znan nachin, ki omogocha prenaschanje kulture in njenih izdelkov – trgovino; tej je treba dodati invazije, kolonizacije in tuja osvajanja. Antropologija ne more govoriti o kulturi ali jeziku, saj preuchuje le telesne znachilnosti ljudstev in njihovo razshirjenost. Vendar, che vse te stroke na koristen nachin povezhemo, dosezhke enih združhimo z dosezhki drugih, che se v kompleksni raziskavi, ki zajame lingvistichna, arheološka in antropološka vprashanja, tri stroke pri tem med seboj ujamejo, potem pridemo do rezultatov, ki so blizu resnici in so sprejemljivi. Na nesrecho – ni vselej tako.«

TRSTENJAK, Davorin

Davorin Trstenjak (Kraljevci v Sl. goricah, 1817 – Stari trg pri Sl. Gradcu, 1890), pesnik, pripovednik, publicist, dramatik in urednik. Kot duhovnik je sluzhboval v raznih krajih Shtajerske. Zagovarjal je panslavistichne ideje in teorije o avtohtonosti Slovencev. Ukvarjal se je s staro slovensko zgodovino, mitologijo in

etimologijo ter o tem napisal vseh razprav, vendar so jim »uveljavljeni« zgodovinarji nasprotovali. V drugi polovici 19. st. je veliko, predvsem pa nekonvencionalno pisal o Venetih oziroma nasploh o izvoru Slovanov, med katere je prishteval tudi Venete, in čeprav je še vedno ostajal na svoj način v okviru selitvene teorije, mu še danes delajo veliko krivico kljub temu, da ga je etimoloshka avtoriteta, akademik **France Bezlaj**, v veliki meri rehabilitiral, ko je v članku *Trdi orebi slovenskega imenoslovja*, objavljenem v *Delu* dne 7. novembra 1981, zapisal:

»Ko sem pripravljal monografijo Slovenska vodna imena, sem v Slavistichni reviji VIII v prilogi Linguistica 150 objavil članek o samo enkrat izprichanem, zhe pozabljenem slovenskem apelativu »dobra« "eine wasserreiche Gegend" [op. L. V.: vodnata okolica], ki ga med pohorskimi lokalizmi navaja Fr. Pohorski (Novice, 6. IV. 1859, str.108). Ta beseda me je razumljivo vznemirila ... Koliko je Fr. Pohorski, kar je najbolj verjetno psevdonim Davorina Trstenjaka, sploh zanesljiv? Vsaka enkrat izprichana beseda zahteva opreznost. Trstenjak je bil fantastichen etnograf in etimolog, ki ga je razvoj tako hitro prerasel, da se do danes še nihče ni potrudil izchupati iz njegovih spisov narečno besedishche, ki ga ni uposhteval še noben slovenski slovar. Pri svojem leksikoloshkem delu sem se v teku desetletij vechkrat preprichal, da si Trstenjak besed ni izmishljjal. Naj za primer navedem samo apelativ »smled« = strazhishche, die Warte (Novice, 1859, 76), z opombo, da je slishal to besedo od chebelicharja Zupana. Meni je pomagat ...«

To je dostojna in verodostojna, dasi zelo pozna rehabilitacija nesrechnega Davorina Trstenjaka, na katerega so v stoletju po njegovi smrti zlili golide nechednosti. Trstenjak je strokovno poshteno in z neverjetno energijo zbral in interpretiral neznansko kolichino lingvistichnega gradiva, ki je oblezhalo stigmatizirano, podcenjeno in odrinjeno, ne da bi se kdo potrudil lochiti zrno od plev. Poleg tega ne smemo prezreti, da je bil urednik *Letopisa Matice slovenske*, kjer je Davorin Trstenjak veliko objavljat, sloviti **Maks(imiljan) Pletershnik**, ki ga nashi jezikoslovci nenehno klichejo za pricho pri izvajanju etimologij slovenskih besed. Ne dvomim, da je Pletershnik (o)cenil Trstenjakovo delo, preden ga je objavil. V tej luchi je treba brati Davorina Trstenjaka in mu dati zasluzheno mesto v slovenski znanosti.

Neprevedene knjige

Lev Detela

MED DVEMA SANJAMA

Selim Özdoğan: *Zwischen zwei Träumen*. Roman.

(Med dvema sanjama. Roman.)

Edition Lübbe, Bergisch Gladbach 2009, 448 strani.

Kaj bi se zgodilo, če bi bile sanje na prodaj? Če bi lahko sanje kupili v baru, diskoteki, trgovini? Če bi lahko izbirali med imenitnimi sanjami svetovnih sanjskih mojstrov iz vrst novega poklica sanjachev in kupljene sanje kakega svetovno pomembnega odličnega sanjacha sanjali enkrat ali desetkrat tudi sami?

V romanu *Med dvema sanjama*, ki ga je v nemščini napisal v Kölnu dvojezično odrashajochi turshko-nemshki avtor Selim Özdoğan, imajo sanje odločilno vlogo. Glavni junak dela Nesta, verjetno nekakšen avtorjev drugi jaz iz nemških, s turškimi in drugimi priseljenci naseljenih subkulturnih in socialno zapostavljenih predmestij velikih industrijskih sredishch, rad posluša glasbo, ki ga za trenutek iztrga iz klavrne resničnosti in popelje v svet prijetnih sanj. Srechen je, če lahko v obliki posebnih kapljic, prahu ali tabletk pouzhije snovi, ki ga skupaj z njegovo ljubico Rahel, ki jo pozneje zapusti, popeljejo v sanje.

Tudi sam bi rad postal mojstrski sanjach, saj bi lahko potem svoje sanje prodal industriji sanj in zelo veliko zaslužil. Vendar se mu ne posrechi doseči tega visoko zastavljenega cilja, ker so njegove sanje preveč obichajne in zato nezanimive za trgovce s sanjami. Njegova usoda je, da za skromen denar raznasha pakete na naslove najrazlicnejshih prejemnikov in obenem sanja o srechi in ljubezni, medtem ko se nekateri njegovi znanci in prijatelji povzpnejo do uspeha. Eden od njih, z imenom Sal, se na primer uveljavi kot glasbenik.

Nestov veliki idol je mladostna prijateljica Tedeisha, ki je s svojimi izvirnimi vrhunskimi sanjami naredila mednarodno kariero in z uspehom potuje po najrazlicnejshih drzhavah sveta. Nesrečni Nesta se med tem izgublja in zapleta v sanje drugih. Zdi se, da mu zhivljenje uhaja iz rok.

Turshko-nemshki pisatelj Selim Özdoğan pripoveduje v utopichno-fiktivnem romanu *Med dvema sanjama* o ljudeh, ki niso vech sposobni sanjati in zhiveti za lastne sanje, temvech si morajo izposoditi sanje drugih ljudi, da bi razbili praznino svojega zhivljenja in ga osmislili z nerealnimi prividi.

Özdoğanov roman prikazuje z mochnim chustvenim nabojem sicer utopichni svet, v katerem so sanje na prodaj, vendar v resnici pripoveduje tudi o našem resničnem svetu mamil, ki negativno zasvojijo srecho ishchoche shibke sanjache,

to pa najrazlicnejši trgovci, shpekulanti, dealerji izrabljajo za svoj temni posel s prepovedanimi substancami.

V zadevnem romanu se nenadoma zgodi napaka oziroma katastrofa. Nekega lepega dne se sanjachi ne morejo vech zbuditi oziroma ne morejo vech izskochiti iz sanj. Tudi Nestov idol Tedeisha je med temi prizadetimi. V Özdoganovem glavnem junaku pride zdaj do odlochilne spremembe. Po vsej sili in z vsemi, tudi mistichnimi in izrednimi sredstvi skusha reshiti ljubljeno zhensko, in to se mu konchno tudi posrechi. Tedeisha in Nesta postaneta par, oblasti prepovejo trgovanje s sanjami (mamili), cheprav se kriminalci in dealerji temu do zadnjega upirajo, Nesta in Tedeisha pa se znajdeta kot v kakem gangsterskem filmu celo v zhivljenjski nevarnosti, ko spoznata, da je dobro enkrat dosanjati do konca in sprejeti danosti realnega zhivljenja.

Roman *Med dvema sanjama*, ki je razdeljen na tri dele, ima sicer vech shibkih tochk (dolgovezno ponavljanje enega in istega motiva, pretirano zahajanje v ezoterichnost, psiholoshko nepreprichljiv prikaz nekaterih dogodkov itd.), vendar je zaradi svojevrstne fikcije in aktualne tematike (zasvojenost z mamili) vseeno zanimivo branje.

Avtor tega dela je prvich opozoril nase zhe leta 1995 z romanom *Tako samotno je v sedlu, odkar je konj mrtev*. Pozneje je objavil she vech leposlovnih knjig, med drugim ljubezensko zgodbo v obliki roadmovieja *V juliju*, po kateri je nagrajenec berlinskega filmskega festivala Fatih Akin posnel film. Leta 1996 je pisatelj prejel spodbujevalno nagrado nemshke dezhele Severno Porenje-Vestfalija, leta 1999 pa nagrado Adalberta von Chamissoja, ki jo v Zvezni republiki Nemchiji podeljujejo dvojezichnim pisateljem.

Chitalnica

*Lev Detela*SOUSTVARJALCA SLOVENSKE KULTURNE IN
POLITICHNE ZGODOVINE

Andrej Rot: *Bojevnika za svobodo in slovenstvo France Dolinar – Ruda Jurčec. Epistolae 1947 - 1975*. Arhivsko drushtvo Slovenije (Viri, sht. 28 – 29), Ljubljana 2009, 498 str.

V zbirki *Viri*, ki jo izdaja Arhivsko drushtvo Slovenije v Ljubljani, je Andrej Rot leta 2009 objavil obširno korespondenco med dvema vodilnima predstavnikoma slovenske politične emigracije po drugi svetovni vojni. Dopisovanje med pisateljem in publicistom Rudo Jurčecem (Ormož 1905 – Buenos Aires 1975) ter teologom in publicistom Francetom Dolinarjem (Ljubljana 1915 – Rim 1983) je trajalo skoraj trideset let. Poleg obširne spremne besede o obeh dopisovalcih izpod peresa Andreja Rota je v publikaciji objavljenih kar 308 povečini obsežnih pisem, napisanih med letoma 1947 in 1975.

Objava pisem dveh samosvojih protagonistov slovenske emigracije je pomemben zgodovinski dokument, ki nudi zanimiv vpogled v dogajanja v tedanjem zdomskem življenju. Kljub raziskavam, ki so jih po letu 1990 objavili različni strokovnjaki, sta tedanja razgibana struktura slovenskih političnih beguncev in njihov položaj v Evropi ter v mnogih drugih predelih sveta še vedno premalo znana v matični domovini.

Ruda Jurčec, ki je leta 1947 prishel iz Italije v Argentino, se je v novem okolju močno angaziral pri oblikovanju slovenskega kulturnega in duhovnega življenja. Iz svojega predvojnega sočuenja s svetovljanstvom Pariza je v tujino prinesel chut za kvaliteto in zheljo po realizaciji kulturnega življenja s krshchansko usmeritvijo na visokem nivoju. Od njene ustanovitve v letu 1954 do ideološkega spora v letu 1969 je bil predsednik Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu in med drugim urednik njene revije *Meddobje*, po izstopu iz te ustanove pa je s somishljeniki ustanovil chasopis *Sij slovenske svobode*.

Eden njegovih glavnih somishljenikov in podpornikov je bil duhovnik in publicist France Dolinar. Vsa povojna leta do svoje smrti je zhivel in deloval v Rimu kot teolog, publicist, urednik, strokovnjak v historiografiji in sociologiji ter kot arhivar v vaticanskem skrivnem arhivu. Podobno kot Jurčec je bil velik zagovornik ideje o samostojni slovenski drzhavi. Zhe leta 1948 so mu v begunskem taborishchu v Spittalu ob Dravi v Avstriji razmnozhili zgodovinsko-politološko delo *Slovenska drzhavna misel*.

Iz pisem, objavljenih v *Virih*, se dovolj jasno zarisujeta duhovna profila pa tudi psihograma obeh dopisovalcev. Podoba je, da sta si po značaju precej različna. Na eni strani svetovljansko razgledani, chustveno vihravi, chasnikarsko hitri, v sodbah velikokrat nepremišljeni Jurhec, na drugi strani do skrajnosti minuciozni, janzenistično strogi, pozitivistično natančni Dolinar. V pismih nastopata v kontekstu svojih privržencev in podpornikov, a sta vedno bolj tudi zaznamovana z bojem proti različnim resničnim ali pa zgolj navideznim nasprotnikom.

Kaj ju je povezovalo?

Najprej zagotovo kritika provincialne zamejenosti, ki je bila vidno prisotna pri obširnem delu slovenskega zdomstva, ki ni prishlo v tujino le iz vrst katoliških intelektualcev, ampak predvsem iz preprostih kmečkih slojev slovenskega podeželja. Družil ju je boj proti zanju nepravilnim duhovnim idejam, političnim programom in zhivljenjskim načinom v emigraciji in v domovini ter po svetu, po drugi strani pa ju je povezovala tudi skupna vizija neodvisne slovenske države – z določeno distanco do programa slovenskega državotvornega gibanja, ki ga je zlasti v ZDA in v Kanadi oblikoval dr. Zhebotov krog okoli mesečnika *Slovenska država*. V Argentini je to gibanje podpiralo glasilo *Smer v slovensko državo*, v Trstu pa za Jurheca in Dolinarja preveč »levicharsko« usmerjeni Franc Jeza s svojimi zborniki in drugimi iniciativami, o katerem sta na trenutke celo namigovala, da je mogoče »jugoslovanski vohun«.

Iz objavljenih pisem ne odsevajo le fiziognomija obeh avtorjev, njuna upanja, zhelje in hrepenenja ter razočaranje in »sveta jeza« (posebno znachilna za Dolinarja), temveč tudi razgibana duhovna prizadevanja emigracije, o kateri razmišljata v skoraj vseh objavljenih pismih (mnoga so se očitno izgubila), ki se v velikem loku pnejo od zacetka korespondence v letu 1947 vse do zadnjega Dolinarjevega pisma Jurhecu z dne 13. maja 1975.

Danes, v chasu skrčenega dopisovanja na spletu, kratkih sms obvestil prek mobilnega telefona in rachunalniskih tehnike, so taka »esejistična« pisma dveh izobrazhenih moshkih prava redkost, za vecino kuriozitet in preostanek iz nekega drugachnega zgodovinskega chasa. Med glavnim delom dopisovanja lochena drug od drugega z Atlantskim oceanom in vendar ne le razumsko, temveč tudi chustveno povezana za skupno »dobro stvar« v boju proti »zlu chasa«, sta si za pisanje teh pisem morala velikokrat vzeti poseben chas. Zlasti Dolinar je rad zashel v dolgo znanstveno razpravo. Pisanje takega dolgega pisma je lahko trajalo vech kot en dan. To pisanje pisem ni bilo le nadomestilo za razgovor med dvema prijateljema, temveč je bilo predvsem izmenjava pretehtanih misli in dobrih nasvetov z vishjim ciljnim namenom: spremeniti slovensko družbeno strukturo ter postaviti Slovenijo in slovenski narod na najvishje možno mesto v Evropi in v svetu.

Bila sta gospoda »stare shole«, ki nista v obchevanju drug z drugim nikoli opustila vikanja. Nagovarjala sta se v obliki vljudnostnega stereotipa »dragi gospod in prijatelj«, to pa je za njuni konservativni naravi pomenilo zhe veliko. Chustvena

navezanost obeh dopisovalcev se kaže v stalnem nestrpnem pričakovanju novega pisma oziroma novih pisem, to pa ima seveda zvezo s praktično platjo tega dopisovanja, h kateremu so bili vedno znova priloženi tudi Dolinarjevi publicistični prispevki, ki jih je Jurčec potreboval pri urejanju *Sija slovenske svobode*.

Jurčec je velikokrat naravnost odvisen od Dolinarjevih prispevkov. Vedno znova jih zelo nestrpno pričakuje. 6. oktobra 1972 na primer roti Dolinarja, naj se vendar oglasi: »Brez vashega gradiva sem kakor med nebom in zemljo – chutim, kako nisem 'v ravnotezhju', nisem vech isti – vem, uganjam literaturo, a si ne morem kaj ...«

22. januarja 1973 v pismu izjavi: »Gotovo je, da smo bili in smo soustvarjavec slovenske zgodovine – hvalim Boga, da mi je dal v Vas takega prijatelja in obenem ga prosim, naj bi to ostalo she naprej, she posebej Vam naj pomaga do lepe in dolge dobe popolnega zdravja.«

Mlajšim generacijam Slovencev chas njunega dopisovanja ni vech dobro znan niti ne poznajo podrobnosti o dogodkih in idejno-kulturnih premikih v domovini, she manj znane pa so jim tedanje razmere v vrstah emigracije, ki so sicer z znanstvenega stalishcha zhe precej raziskane, vendar vednost o tem očitno ni prodrla v shirsho javnost.

Jurčec in Dolinar sta si dopisovala v chasu hladne vojne med obema ideoloshkima taboroma in velesilama. Na zacetku njunega dopisovanja sledovi druge svetovne vojne v Sloveniji in Jugoslaviji she niso bili odpravljani. Komunizem se je tedaj nahajal v radikalni stalinistichni obliki. Politichna emigracija, ki sta ji pripadala Dolinar in Jurčec, je pri novi oblasti veljala za reakcionarni izvzhek naroda, in ta izvzhek je bilo treba absolutno negirati in ignorirati, che ga zhe ni bilo mogoche v kali unichiti.

Cheprav je uradna jugoslovanska oblast tedaj govorila o »katolishkem klerofashizmu« in »narodnem izdajalstvu« ter »odpadnishtvu« zdomskih in tudi zamejskih krogov, takih intencij v pismih Franceta Dolinarja in Rude Jurčeca ni mogoche zaznati. V marsichem njuna korespondenca kazhe nekaj popolnoma nasprotnega, cheprav nista ljubezniva sodobnika in sta velikokrat neusmiljena pa tudi krivichna in trdosrchna do svojih begunskih zdomskih sopotnikov, ne le do dogajanja v komunistichni domovini. V osnovi ves chas zhivo gorita za slovensko stvar, za katero bi zhrtvovala vse.

Predvsem sta se razumela kot bojevnika za prenavo slovenske duhovnosti in kulture v osvoboditvi iz primezha totalitarne ideologije, vendar v njunih prizadevanjih ne kazhe prezreti nekakshne elitne katolishke ekskluzivnosti, s katero sta hotela kljubovati razlicnim (predvsem zdomskim) trivializacijam in zapechkarskim domachijskim posploshvanjem.

Takoj na zacetku dopisovanja, oba she v Rimu oziroma v Trstu, sta v skromnih razmerah zhe snovala visokoleteche nachrte o politichni in kulturni organiranosti

Slovencev v begunstvu. Dejstvo je, da se je iz njunih sicer v bistvu konservativnih vizij zelo hitro razvila pobuda za nekakšno znanstveno akademijo v zdomstvu oziroma za Delovno občestvo za slovenski katoliški inštitut, v Dolinarjevem souredništvu pa je leta 1951 v Buenos Airesu začela izhajati znanstveno-kulturna revija *Vrednote*. Ta je po ustanovitvi Slovenske kulturne akcije v letu 1954, katere prvi predsednik je bil Jurčec, postala zbornik, a je njeno izhajanje zaradi nove revije *Meddobje* kmalu zamrlo.

Jurčeceva in Dolinarjeva prizadevanja so dobila nov zagon po duhovno-ideološki krizi pri Slovenski kulturni akciji; do krize je prishlo zaradi »progresističnih« in »projugoslovanskih« tendenc jezuitskega teologa, pesnika in filozofa Karla Vladimirja Truhlarja ter duhovnika in pesnika Rafka Vodeba, katerim sta se oba dopisovalca odločno uprla in s somišljeniki leta 1969 ustanovila *Sij slovenske svobode*, v katerem sta se med drugim mnogo časa pred podobnim razvojem v matični domovini zavzemala tudi za slovensko državno neodvisnost.

14. aprila 1974 Jurčec piše Dolinarju o programski usmeritvi glasila v zvezi s pogovorom z buenosaireskim sodelavcem duhovnikom Glavachem tudi tole: »... najprej slovenstvo, nato antikomunizem, potem kulturna politična problematika in nato protimodernizem ...« Slovenski narod je po njunem mnenju zhe novembra 1918, ob razpadu Avstro-Ogrske, zashel na nepravilno politično pot, ko se je nekritično podredil velikosrbski hegemoniji. O tem 22. januarja 1973 Jurčec med drugim trdi, da »nismo opozicija v stranki in nismo v trenju z nobeno skupino – bilo bi prav biti tam, kjer se je leta 1918 nasha politika prekinila – iti novo pot ...«

V tej fazi njunega dopisovanja so se stopnjevale najrazličnejše tezhave. Bila sta pod udarom različnih slovenskih begunskih katoliških nasprotnikov in njihovih intrig, resen problem pa so pomenile tudi finančne tezhave – in ne nazadnje slabo zdravje obeh.

Predvsem iz Jurčecevih pisem je jasno razvidno, da se je znashel v resni eksistenčni stiski, vendar pa mu idealistični zagon ni dopushchal, da bi v svojem boju popustil. Zaradi krhkega zdravja je moral France Dolinar v Rimu vechkrat prekiniti delo. Tudi deset let starejši Jurčec se je vedno znova nahajal v dushevnihi pa tudi drugachnih zdravstvenih stiskah.

V obsojanju drugache mislechihi ali do njiju nasprotnih osebnosti iz slovenskega zdomstva, zlasti novega kroga pri Slovenski kulturni akciji ter progresivnih in liberalnih tendenc pri katoliški Cerkvi, sta v pismih vedno znova netolerantna, zbadljiva in krivichna. Neprijazno ocenjujeta sicer, objektivno gledano, pomembno kulturno delovanje dr. Tineta Debeljaka v Argentini, she bolj kritizirata po njunem mnenju zgrasheno politiko dr. Milosha Stareta. Ostro polemizirata z deli duhovshchine. Dolinar v pismu z dne 31. januarja 1973 piše o nekaterih slovenskih duhovnikih v domovini kot o »tonzurirancih, ki jim manjka celo poganske chlovechnosti«. Očitno je oba vedno bolj tezhila izolacija od

mnogih kulturnikov ali duhovnikov, ki pa sta jo delno sama zakrivila, ter neuposhtevanje njihovih idej v javnosti.

France Dolinar je postal poleg Jurčeca, Mirka Javornika in Alojza Gerzhinicha glavni zagovornik ortodoksne protikomunistične smeri. Mnoga pisma krozhijo okoli prodaje slovenske hishe na via Colli v Rimu in »oportunističnega vedenja« dela emigrantske duhovščine, ki da se zachenja vedno bolj vdinjati komunističnemu režimu v Jugoslaviji. Na udaru Jurčeve in Dolinarjeve kritike je tudi tedanji ljubljanski nadškof Pogachnik, chesh da s svojo komunistom naklonjeno cerkveno politiko razkraja premochrtnost protikomunistične emigracije. Zlasti Dolinarjeva pisma s tem v zvezi, kot sem zhe zapisal, rada narastejo v pravo razpravo. Velikokrat postanejo dognane analize aktualnega stanja v teologiji in filozofiji, vchasih pravi eseji o vsem mogochem, na primer o razpadu nekdanje jezuitske elitnosti in o »udbashko-klerikalnih povezavah«, to pa je za nameček zabeljeno she z ekskurzijami v zgodovino in z latinskimi citati.

Ta pisma je mogoche brati kot psihogram dveh talentiranih kulturnih osebnosti, ki sta se zacheli aktivno uveljavljati zhe v predvojnem chasu v domovini, v novih zdomskih razmerah pa sta imeli slabe pogoje za delo in premalo priznanja. Ni chudno, da se določeni deli pisem berejo kot monolog o grozechi zaroti proti dobremu in resničnemu, nepriznavanje njunega dela v slovenski javnosti pa rezhe kot mora v njuno dusho in malichi pozitiven razvoj njihovih znachajev.

Andrej Rot je z izdajo te korespondence, ki skupaj z urednikovo spremno besedo, z biografijami shtevilnih v pismih omenjenih oseb in z imenskim kazalom obsega kar petsto strani velikega formata, opravil vazhno delo. Shkoda pa je, da se je v tekste vrnilo prevech tiskovnih in drugih napak. Pri takem znanstvenem delu naj bi bila natanchnost glavno vodilo za objavo. Vchasih se tudi zdi, zaradi nepravilne uporabe slovenskih sklonov in glagolskih oblik v nekaterih pismih, da prepisovalec obchasno ni obvladal slovenshchine, ker skoraj ni verjetno, da bi dopisovalca kljub nekaterim jezikovnim posebnostim, samovoljnostim (predvsem pri Dolinarju) in starinskosti delov besedishcha ne znala pravilno zapisati besed. Res je sicer, da sta vchasih zelo hitela. Minuciozni Dolinar se je sicer ves chas trudil za jasnost, vendar pa se je obenem zapletal v polemiko s svojimi nasprotniki ter je pri tem razsipavanju energije vchasih pozabil na rdecho nit bistvenega. Jurčec je bil sicer bolj umetnishko impresionistichen, toda vchasih tudi bolj povrhinski. Vendar bi v boljshih razmerah in ob priznavanju v domovinski javnosti verjetno delovala v jedru nacionalnega kulturnega pogona ter bi bila pri vrhu druzhbeno uveljavljenih kulturnih delavcev.

Omenjena publikacija lahko odpre pogled na nekatere she neraziskane odseke slovenskega zdomstva, vendar je pogoj za razumevanje te korespondence podrobna vednost o obshirnem, razvejanem in diferenciranem kulturnem zhivljenju v zdomstvu v prvih treh desetletjih po drugi svetovni vojni.

SLOVENSKA VECHKULTURNOST IN HKRATNA NARODNA ISTOVETNOST

Janja Zhitnik Serafin: *Vechkulturalna Slovenija – Položhaj migrantske knjizhevnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Inshtitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU (Migracije 15), Ljubljana 2008, 314 str.

Znanstvena shtudija *Vechkulturalna Slovenija* izpod peresa dr. Janje Zhitnik Serafin je zanimiva iz vech razlogov, saj avtorica v njej med drugim na nov nachin aktualizira shtevilna ključna vprashanja danashnje slovenske knjizhevnosti in kulture.

Slovenci smo skozi dolga obdobja zgodovine zhiveli v sklopu mnogonarodnega in mnogokulturnega t. i. Rimskega (nemshkega) cesarstva in pozneje v avstrijski oziroma avstro-ogrski monarhiji, kjer so se zhe iz praktichnih razlogov prepletale shtevilne multikulturne vezi, le navidezno sami zase. Fevdalni vechjezikovni in vechkulturni sistemi, v katerih smo se nahajali, so namrech pogojevali tudi slovenski znachaj in kulturo, vendar se tega velikokrat premalo zavedamo.

V glavnem smo bili seveda ves chas v narodnoobrambni poziciji. Sredi pochasnega narodnega ozaveshchanja smo se spochetka skushali predvsem zashchitati, se kot narod afirmirati najprej v lokalnem kontekstu avstrijskih dezhel-kronovin, pozneje pa tudi vedno bolj sredi evropskih shovinizmov in sochasnih univerzalizmov. Predvsem pa smo hoteli v politichnih strukturah, v katerih smo se nahajali, uveljavljati nashe demokraticne pravice. Shele pozneje, zlasti v chasu gospodarskih kriz v 19. stoletju, smo postali tudi narod izseljencev. She manj smo se sprijaznili s tem, da se je po drugi svetovni vojni v chasu industrializacije Jugoslavije in ob zmanjshanju shtevila kmechkega prebivalstva v drzhavi obchutno povechal pritok priseljencev drugih jugoslovanskih narodnosti v Slovenijo. Po osamosvojitvi v letu 1991 in balkanskih vojnah je narasel tudi dotok nove vrste priseljencev, vojnih beguncev. To se zdi delu slovenske narodnostno dokaj zaprte in samozadostne družhbe ogrozhajoche. Na novo stanje se slovenska družhba, kot vse kazhe, namrech le tezhko privaja. Vendar po drugi strani glede tega v Evropski skupnosti ni kaka posebna izjema.

Janja Zhitnik Serafin skusha dosedanjo dokaj »elitno« oziroma preveh samozadostno pojmovanje slovenske kulture in umetnosti, ujete v corpus separatum ekskluzivne nacionalne literature slovenskega naroda, pogumno dopolniti in redefinirati z drugachnim pogledom na položhaj tako imenovane nacionalne knjizhevnosti in kulture v sodobnem svetu. Na to gleda iz novega in v

shirshi javnosti she ne dovolj uveljavljenega zornega kota, ki si ga je pridobila zhe s svojimi predhodnimi raziskavami slovenske izseljenske knjizhevnosti ter s preucevanjem polozhaja piscev in umetnikov, ki so se priselili v Slovenijo.

Tudi slovenska knjizhevnost se namrech ne nahaja v zaprtem prostoru, v nekakshni Faradayevi kletki, temvech je v chasu multikulturalne globalizacije izpostavljena v sklop shtevilnih premikov, migracijskih procesov, soochenj in tudi trenj s tujimi in tujejezichnimi kulturami. Janja Zhitnik Serafin soocha kulturno in knjizhevno situacijo v Sloveniji s pojavom slovenske izseljenske knjizhevnosti v najrazlicnejshih predelih sveta ter z aktualno prisotnostjo avtoric in avtorjev, ki so se priselili v Slovenijo iz razlicnih tujejezichnih podrochij. O teh v posebnem dopolnilnem poglavju pishe iz Makedonije priseljena Lidija Dimkovska, ki je tudi sama pesnica. Najvech v Slovenijo priseljenih piscev je iz predelov nekdanje Jugoslavije. Nekateri, na primer v Bosni rojeni pesnik Josip Osti, so se vidno uveljavili tudi kot avtorji izvirno slovenskih besedil. V ta sklop sodita tudi iz Slovashke priseljena Stanislava Chrobáková Repar in iz Zdruzenih drzhav Amerike prishla Erica Johnson Debeljak.

Medtem ko mnogi priseljeni avtorji ostajajo v ozhjem obmochju svojega materinskega jezika in prvotnega kulturnega kroga, pa se je nekaterim drugim, kot na primer trem omenjenim, posrechil preskok v ustvarjalno dvojezichnost ter v jezik novega naroda in njegove kulture. Isto se je reciprochno dogodilo vrsti slovenskih izseljenskih pisateljev v Juzhni in Severni Ameriki ter v Avstraliji in Evropi. Medtem ko so nekateri postali ustvarjalno dvojezichni, pa predvsem mlajshi avtorji iz druge ali tretje generacije slovenskih priseljencev v Argentino in na angleshka ali nemshka govorna podrochja pishejo samo v jeziku tujejezichnih jezikovnih krogov, cheprav je v mnogih njihovih tekstih she veliko spominskih in mentalnih povezav s slovenskim narodnim izrochilom in s slovensko kulturo in omiko. Kot rdecha nit se zato skozi vso knjigo vije avtorichin namig, da »znotraj sodobnih pojmov narodova / nacionalna / kultura in literatura vse bolj bledijo nekdanj odlochilne jezikovne lochnice.« (*Vechkultura Slovenija*, str. 271). Obenem avtorica meni, da »ta proces ... v nobenem pogledu ne ogrozha nacionalnih jezikov, knjizhevnosti in kultur, temvech jim – ravno nasprotno – le odpira vrata v nove zhivljenjske prostore in oblike.« (*Vechkultura Slovenija*, str. 272), ta teza pa bo za mnoge vprashljiva, ker bodo menili, da je odmik od slovenshchine hkrati tudi izguba prvotne jezikovne narodne substance.

Znanstvena publikacija dr. Janje Zhitnik Serafin je razdeljena na shtiri osnovne dele. Po uvodnem poglavju, v katerem avtorica med drugim podaja nekatera teoretska izhodishcha in metodoloshka pojasnila, preide v prvem delu k opisu in analizi »polozhaja izseljenske knjizhevnosti v matichnem prostoru«. Cheprav ugotavlja, da se je polozhaj tega dela slovenske knjizhevnosti po letu 1990 (ko se je v zvezi z velikimi politichnimi spremembami in demokratizacijo Slovenije zrushila nekdanja tabuizacija in stigmatizacija tako imenovane »domovini sovrazhne

zdomske knjizhevnosti») bistveno izboljšal, pa je slovenska zdomska oziroma izseljenska knjizhevnost she vedno, kljub sštevilnim poskusom njene afirmacije, obravnavana kot poseben duhovno-jezikovni pojav izven jasnega dialektičnega konteksta s sočasnimi paralelnimi literarnimi pojavi in tokovi v matičnem prostoru.

Zdomska knjizhevnost she vedno lebdi (podobno kot slovenska knjizhevnost v zamejstvih) preveč marginalizirano na robu. Zdi se, da je she zmeraj premalo integrirana v splošni kontekst in razvoj slovenske knjizhevnosti kot take. Izjema je le sintetična monografija *Slovenska izseljenska knjizhevnost* v uredništvu Janje Zhitnik in s sodelovanjem Helge Glushich, ki je izšla leta 1999 v treh knjigah pri Založbi ZRC in založbi Rokus v Ljubljani. Ta evidentira glavne poteze in predstavnike izseljenskega dela slovenske knjizhevnosti. Predvsem boli dejstvo, da v nasprotju z relativno dobrim upoštevanjem slovenskih avtorjev iz zamejstva slovenski izseljenski in (oziroma) zdomski besedni ustvarjalci she vedno niso samoumevno vključeni v učbenike matičnega šolstva, čeprav bi lahko vsaj nekaj imen (na primer Ruda Jurčec, Zorko Simčič, France Papež, Milena Merlak, Bert Pribac itd.) s svojo vsebinsko in stilistično kvaliteto, povezano s prikazi življenja v tujini, obogatilo vednost o aktualnem dogajanju v slovenski knjizhevnosti in utemeljilo poznavanje razvejanega slovenskega knjizhevnega utripa v globalnem kontekstu sveta.

V drugem – posebno obsežnem – delu knjige je predstavljen položaj literarnega ustvarjanja priseljencev v Sloveniji, ki je, kot ugotavlja zhe omenjena avtorica tega poglavja Lidija Dimkova, ugoden le za »elitne« in zhe v njihovi prvotni domovini uveljavljene pisce, a je Slovenijo »...dvakrat zaklenil za marginalizirane ...« (*Vebkulturalna Slovenija*, str. 107).

V tretjem delu z naslovom *Kulturni položaj priseljencev in njihovih potomcev v Sloveniji* avtorica s pomočjo analize rezultatov posebnega anketnega vprashalnika predstavlja sedanje izkušnje priseljencev v Sloveniji. Moteče dejstvo je zlasti ksenofobija določenih krogov slovenskega prebivalstva do tujejezičnih priseljencev, ki se velikokrat povezuje tudi z versko nestrpnostjo (na primer v zvezi z vprashanjem zgraditve dzhamije v Ljubljani) in potiska priseljence v položaj drugorazrednih državljanov, ki svoje tradicionalne navade in običaje lahko gojijo le v svojih kulturnih drushtvih.

V zadnjem poglavju *Na poti k enakopravni jezikovni in kulturni integraciji* avtorica ugotavlja, da je »kulturna dedishchina priseljenske skupnosti sestavni del nacionalne /multi/ kulturne dedishchine dveh narodov, izvornega in 'ciljnega'« (*Vebkulturalna Slovenija*, str. 189).

Dejstvo je seveda, da manj izobrazheni sloji priseljencev, ki sestavljajo vechino, razmeroma dolgo chasa ostajajo tudi po lastni krivdi v nekakshnem zaprtem getu, brez pravega kontakta s stvarnostjo dezhele, v katero so se priselili. To ne velja le za priseljence v Sloveniji, saj so podobni priseljenski problemi znachilni tudi za

druge države v Evropi in drugod, na primer v Združenih državah Amerike, v Kanadi in v Avstraliji, čeprav se zlasti v slednjih onstran oceanov vidneje uveljavlja tolerantnejša politika multikulturalizma s poudarjenim podpiranjem kulture priseljenskih narodnih skupin.

Nacionalno knjizhevnost lahko strukturalno dopolni in razširi »literarna dvojezičnost«. Janja Zhitnik Serafin med drugim ugotavlja, da je ta tesno pogojena z avtorjevo izobrazbo. Uporabili so jo tudi nekateri slovenski avtorji v obeh Amerikah, zlasti v Kanadi, Združenih državah Amerike in v Argentini predvsem iz vrst novih generacij, delno tudi v Evropi v Nemčiji in še posebej v Avstriji. Kritika v nemškem prostoru je vechkrat opazila v nemških tekstih dvojezičnih, v slovenshchini in v nemshchini pishochih avtorjev, izvornost in samosvoje posebnosti iz slovenske jezikovne in kulturne zakladnice v nemški jezik prestavljenih stilistichnih zasukov in besednih tvorbo, ki v splošni jezikovni rabi v nemshchini niso obichajne.

Ob koncu svoje obširne študije, ki so ji poleg imenskega kazala in povzetka v angleshchini dodani še sezname virov in literature, avtorica še enkrat naglasi, naj bo razpoznavnost danashnje mnogoetnichne, vechkulturne in vechjezikovne Slovenije »v sprejemanju, ne pa zavrachanju njene etnichne, jezikovne in kulturne pestrosti.« (*Vechkulturna Slovenija*, str. 272).

Vprashalnica

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (XVI)

Ja, med lani in letos, a zlasti letos (gre nemara za efekt Ljubljana – svetovna prestolnica knjige?) so me s knjigami znanci in prijatelji (pa pesniki in pisatelji) naravnost zasuli, in she sama sem se z njimi zasipala, da smo si na jasnem: jaz zlasti z onimi po tri evre na izvod in zhepnega formata, to je s ceno, ki je za moj zhep she najbolj primerna, in s formatom, ki najbolj ustreza mojim rokam in navadam, da berem v postelji, s kakšno bolj drago izjemo seveda, da ne bo pravilo ostalo brez nje in se zagadelj pochutilo prikrajshano. Prevech bralne robe za chloveka, ki mu chasa prej primanjkuje, kot pa da ne bi vedel, kam z njim, in bi bile zanj nove gore knjig prava mana, ker bi ga reshile teh odvechnih chasovnih problemov, usojenih za zehanje in jadikovanje, saj bi zamashile vse luknje in vrzeli, iz katerih morebiti zija ali shtarli – bivanjska praznina.

Rezultat? Prevech neprebranih knjig vsepovsod, zlasti proznih, onih debelejshe sorte, ki zahtevajo kar celega chloveka, pa she kakshnega pomochnika zraven – kot generalno chishchenje, to je veliko chasa, da se srečno ali nesrečno prebijesh do konca kot skozi pragozd strani in vrstic. Ob pogledu nanje te obhaja malce nadlezhen občutek, da nisi vech kos, che si kdaj sploh bil, takemu bralnemu tempu in she marsichemu, kot da bi bila tvoja stanovska dolzhnost, da prezhechish vse, kar ti knjizhni trg sproti ponuja.

Kot ljubiteljica poezije sem zhe na zacetku iz kupov izbezala vse novejshe pesnishke zbirke in si jih, kot obichajno, najprej ogledala in nato drugo za drugo tudi prebrala. In ponovno ugotavljala, da imamo – za moj okus seveda – prav nadarjene oblikovalce zhe malodane v vseh vechjih zalozhbah, npr. pri Mladinski (omenila bom le tiste, ki sem jih dala na mizo ob rachunalnik, preden sem se lotila pisanja; bolj malo, skromen kupchek, da mi ne zasedejo vsega prostora in ne otezijo zhivljenja): Ciril Zlobec, *Tiho romanje k zadnji pesmi*, 2010, enako lepa kot predzadnja iz leta 2008 *V viharjih in zavetjih srca*, ter France Presheren, *Poezije*, 2010. Pri Cankarjevi, ki je le podaljšana roka Mladinske: Janez Ramovesh, *Chreda*; Milan Dekleva, *Sto zhalostnih in she ena malo manj vesela*; Kristina Hochevar, *Nihaji*. In lanska *Rimska cesta* Petra Semolicha in predlanski Volarich Feo, saj zaradi nenadne in prerane smrti slednjega je antologijska knjiga spet prishla na plan. Pri Beletrini prav tako lanski zbrani Kovich *Vse poti so*, pa lanski prvenec Jureta Vuge *Pod kamni pleshem*, v njihovi zhepni izdaji po tri evre izborchek pesmi o Ljubljani *LJ kot ljubezen* in she marsikaj. Pri Shtudentski zalozhbi tudi antologija Davida Bandlja

Rod lepe Vide, 2009. Tudi Apokalipsa izdaja lepe, le manj pretenciozne zbirke, naj omenim le *Potapljacha*, pesmi v prozi Martine Soldo. Pravzaprav zhe tudi manjshe zalozhbe (recimo ljubljanska Edina zadnja leta z otroškimi slikanicami pa s pesnishko dvojezichno zbirko Tatjane Pregl Kobe *Nisi in si / You are not and you are*, ki jo je likovno zasnoval in opremil s slikami Klavdij Tutta, 2009) in zalozhvice izdajajo formalno vech kot decentne knjige, recimo kar za oko nadvse privlachne, pa cheprav na drugachen, manj vpaddljiv nachin, tako da zhe po platnicah lahko vesh, kdo jo je izdal, ni ti treba iskati zalozhnika.

Knjige chisto dolocene vrste izdaja Center za slovensko knjizhevnost (*Moral bi spet priti; sodobna evropska gejevska poezija*, izbral in uredil Brane Mozetich, 2009), malce drugachne Lud Sherpa in Prishleki (Tomislav Vrechar, *Kurc – pesmi*, 2009), Lud Literatura pod isto firmo spet za nianso drugachne (po ceni sodech zbirka »pesmi v prozi« Andreja Blatnika *Saj razumesb? in Utrip oranžnih luchi na semaforjih* Ane Pepelnik), pa Kud France Presheren s prepoznavnimi svetlo rjavimi platnicami (dvojezichna *Alica s tisoč rokami / Alice aux mille bras* Mateje Bizjak Petit – Mathèa), spet drugachne koprška Fontana (Stojan Rzhak, *Potovanje po vodi*, oktobra 2009) in Libris (Vera Vezovnik, *Na obzorju dan*, 2009), pa trzhashka Mladika (Ljubka Shorli, *Izbrane pesmi*) in ZTT (Alenka Rebula, *V naročju*, 2009; Claudio Grisancich, dvojezichna zbirka *Domov grede – Su la strada de casa*, 2009), *Tipanja* Igorja Bizjana, Drushtvo Obzorje, Piran 2010.

Lani junija sem tudi prejela v dar na moch razkoshno bibliofilsko pesnishko zbirko pesnice Milanke Dragar, ki je pri druzhinskem podjetju Dragar d.o.o. v Ljubljani izdala svoja *Premishljevanja ob psalmih* zhe leta 2007, a so pri meni v gosteh shele krajshi chas, tiskana so na posebnem malce bolj grobem ali debelejšem papirju, verjetno bolj dragocenem, z zlatimi platnicami in rjavim hrptom, v chrnem, z zlatimi hebrejskimi chrkami, ki pomenijo *Dal mi je v usta novo pesem*, s popisanim in okrashenim ovitkom po zamisli oblikovalskega Studia pomarancha. Obracham jo levo in desno, ni kaj, lepa knjiga. Menda ni na prodaj, ker ni nikjer znachilnega chrtnega blagajnishkega znaka s ceno na vrhu. Ker sem radovedne sorte, bi me prav zanimalo vedeti, koliko stane nekaj tako – brezhibnega. Morda bi bilo pametno, kot pri unikatih iz NUK-a, imeti pri sebi kakshne mehke varovalne rokavice, za vsak primer in v izogib kakshnega sicer nenamerne madezha, ki pa se lahko zgodi ...

Lahko bi seveda nashtevala she in she, a dlje od Ljubljane to pot sploh nisem prishla, pa bi morala, no, bom kdaj drugich, pa she v Ljubljani sem verjetno (marsikaj pomembnega spregledala. Tu se moram popraviti, ker precej dlje od Ljubljane je Marko Elsner Groshelj objavil svoje *Jedkanice* (v zbirki Vedute pri mariborski zalozhbi Litera, 2009) in se najbrzh tu pa tam sprashuje, kako to, da se mu niti ne zahvalim kar za dve knjigi v dar, cheprav zhe nekaj mesecev noch in dan vedrita kot nekakshen memento (ne pozabi se mu zahvaliti!) na moji delovni mizi. Upam, da bo prej ali slej dobil moje pismo s formulo: HVALA.

Mimogrede recheno: prevodne zbirke, ki sem jih medtem izdala v Italiji, pa kupljene ali podarjene zbirke v francoshchini in italijanshchini sem kratko malo izločila iz seznama, ker je zhe brez njih prevech gneche. Knjigotrshka pota so za navadne zemljane, pa naj le bodo nenasitni knjigozheri moje vrste, zhe neprehodna in nepregledna, iztekajo se domala kot hudourniki v industrijsko zasnovano hiperprodukcijo, ki je zhe sama sebi namen in marsikoga navdaja le s sveto grozo, da ne rechem z gnevom. Recimo Cirila Zlobca, da se omejim le na en primer, a bi se lahko zatekla tudi k Tonetu Pavchku in Ivanu Minattiju, ker bi zatarnala podobno, in z lahkoto bi nashli tudi druge, ki bi se pridruzhili tercetu in sestavili mogochen zbor dvomljivcev in protestnikov: kam vsa ta knjizhna prerodovitna tvornost pelje – prava morja (naj rechem morija?) in oceani najvechkrat bla bla pisarije izpod peres pretezhno nepomembnih (?) – po mnenju zgoraj omenjenih vsekakor – osebkov.

In zdaj bi morala zacheti nashtevati prozna in esejistichna dela, ki so vsaj pri meni vechinoma bolj zajetna; jaz jim ljubkovalno pravim »tezhke Brede«, ko se pogovarjam z njimi in jih napol preplashena in napol ljubeche tezhkam. Recimo *Drame* Evalda Flisarja, debelushka s skoraj 700 stranmi, izshla pred leti v Ljubljani pri Vodnikovi zalozhbi in Sodobnosti international, a sem jo dobila letos v dar. Za nekaj kil lazhji ali manj tezhke – skoraj 600 strani – je letoshnji Kocbekov *Osebni dosje sht.* 584, avtor Igor Omerza. Med srednje tezhke Bred(ic)e formalno, bralno pa med najtezhje shtejem, recimo, *Britev* Sashe Vuge, Mladinska knjiga 2010, in *Prvo od subih krav* Boshtjana M. Zupanchicha, Cankarjeva zalozhba 2010, zraven pa jima dodam tudi *Zimo 1994* Janeza J. Shvajncerja, Vojni muzej, Logatec 2009, cheprav nima niti 300 strani, a je po vojashki vsebini, ki je nisem vajena, iz katere pa zashtarli kar prevechkrat iz kakshnega samomora pravi pravcati umor ali podobne samo po sebi neumevne rechi, ki te naravnost zmrazijo, che te ne presunejo, da ne vesh pravzaprav, ali gre za fikcijo ali za chiste izmishljotine, za vojashke podrobno opisane osebne spomine ali za verodostojno kasarnishko reportazho; vse tri so skrajno kondenzirane, bolj kot obichajen oz. klasichen roman in esejistichna premishljevanja so njihov koncentrat. Che bi se hotel o njih izchrpno razpisati, poizvedovati o vsem tistem, chesar nisi razumel ali si dojel le na pol, bi tudi sam potreboval najmanj 300-500 strani. In bi bilo celo veliko vprashanj. O *Zimi 1994* bi se prav gotovo naprej zastavilo vprashanje: zakaj ga ni avtor, preden je odnesel besedilo v tiskarno, dal komu v korekturo ali ga sam poshlihtal? Potem: kako to, da o tej spotakljivi knjigi zhiv krst doslej she ni porochal? Zhivo protestiral? Zahteval, da jo umaknejo iz prodaje in iz knjizhnic? Oklical avtorja za lazhnivca ali vsaj prikrojevalca resnichnih dogodkov in ljudi? Zhe marsikoga sem opozorila, z dovoljenjem pisca, na morebitno (ne)spornost trditev, z upanjem, da se bo kdo oglasil. Recimo resorska ministrica dr. Ljubica Jelushicheva, ki je na samem chelu v knjigi oklevetane vojske? Ali Janez Jansha, ki se je tudi sukal okoli vojske in je vechkrat imenovan in postavljen v prav chudno luch? Kdo drug?

A naj se za hipec povrnem she k Sashi Vugi. V *Delovih KL* (19. maja 2010) sem prebrala nadvse zanimivo recenzijo Igorja Bratozha *Tezha preklete preteklosti*, pa se vseeno dokaj dvomeche sprashujem: je knjigo sploh prebral od prvih besed (*Pod prashno uro ... tja do konca: In v dezbeli bo pomlad.*) ali je shel chezhnjio le diagonalno in »po ameriansko« poklical na pomoch novinarsko rutino, ki chloveka redko pusti na cedilu, saj sodi med najuspeshnejshe pripomochke, da jih kar briljantno reshi iz zagate s skrajno ekonomijo chasa in besed. Saj chasnikarjem in poklicnim ocenjevalcem knjig ni treba niti brati; *basta un'infarinatura*, kot bi rekli Italijani (zadostuje nekaj povrshnega znanja). Bi znal narediti obnovo kakshnega Vugovega poglavja iz tega leposlovnega dela, ki je izshlo pri Mladinski, magari s knjigo v roki? Je sploh razumel vse besede in namigovanja? Mu ni ostala v glavi in med prsti nobena bela lisa ali nerazreshena besedna uganka?) Pa saj vsega tega sploh ni treba, sodim, da je bil avtorju zapis vech kot vshech, saj je bil tudi meni, le na drugachen nachin. Ob prebiranju *Britve*, a ne le pri njej, pa sama spet in spet odkrivam, da sploh ne znam deliti besed po slovensko, da mi gre delitev italijanskih zdalech lazhe od rok. Jaz ne bi nikoli delila sme-shno, zalju-bljena, mehurchk-ov, che-vlje, neu-mnost, te-mnikastih, vla-zhno, zhele-znishki, cve-tlichnega, pla-tnico, pre-dlanskim, nara-mnicami, she-pnil, koru-zni, di-alektike, rudni-shkega, predvcherajsh-njim, zhalo-stno, vsakokra-tni itd. O tovrstnem deljenju sem zhe nekoch sprashevala, celo slovlitovce, se mi zdi, odgovora pa nisem dobila. Nihche mi ni niti namignil, kje bi nashla poglavje o tem, v kateri slovnici. Omejili so se na zamah z roko, chesh saj ni vazhno, ne zgublaj se z malenkostmi, slovenska delitev je poljubna. Che pishe tako, pomeni, da je tako prav. In verjetno bi bilo prav tudi tako, kot bi ti delila, ker je dovoljeno chisto vse. Bodi rajshi vesela, da vsaj pri delitvi ne kompliciramo brez potrebe, saj nam očitajo ravno obratno, da smo namrech v tem – v zapletanju preprostih rechi – naravnost mojstri. Pa she res je.

Ja, kaj vse se lahko nabere v hishi v letu dni, che knjigam dash prosto pot! In vsi ti lepi zvezki prav na ves glas klichejo po novih policah, ker so stare vse zhe zasedene; ne moresh jih imeti razsutih po parketu za vse vechne chase, saj njih shtevilo kar naprej raste, vsak dan je bolj nevarno, da se ne spotaknesh ob katero, zgubish ravnovesje in si zlomish kolk ali potolchesh kakshno rebro.

Res, lepe knjige, pravi uzhitek za ochi, a ko jih prebirash in stikash po besedilih, kar prevechkrat naletish na tiskarske shkrate, ki kot nekakshni zhe abonirani hishni zajedalci hochejo imeti sobivalne pravice, vchasih skupaj – recimo bobu bob – z vsakovrstnimi pisateljskimi povrshnostmi in kot kokosov oreh debelimi napakami, zlasti pravopisnimi. Da slavni Shalamun, ki se ima za vrhunskega amerishkega poeta in primadono sodobne slovenske poezije, pishe zhe nekaj desetletij Minnessota namesto Minnesota pa Woodie Allen namesto Woody Allen, je malo manj kot shkandalozno, za njegove zalozhnike (Mladinsko, Kud France Presheren, Shtudentsko Beletrino, Hyperion et co) pa naravnost nedopustno. Jaz bolj njim zamerim kot Tomazhu, saj so zlasti oni krivi, da gre vsa ta besedna nesnaga skoz.

Pa jim davkoplachevalci plachujemo filtre in drage chistilne naprave, da nas obvarujejo pred to specifichno onesnazhenostjo in vsakrshno sharo. Najbrzh si je Shalamun iz komodnosti vzel za svojega uchitelja v pravopisju hrvashkega pisca, zhivechega v Kopru, Milana Rakovca, ki je jezikovno, naj bo spet potozheno, she vechja katastrofa od njega, saj Primorcem, zlasti tistim pod najhujshim jezikovnim udarom onkraj nekdanje meje, tedensko kuje vechjezichno prav neprebavno brbotajocho zmes s tisoeh in eno pravopisno napako. Tudi on bi najbrzh Goethejevega Eckermanna prikrajshal za nekaj znakov in Zeffirelliju odvzel en f in dodal kakshen r, da bo chrk enako shtevilo. S podvojenimi soglasniki imata oba enako hude tezhave, oba, se zdi, jih chisto brez posluha najrajshi postavljata na napachno in najbolj nemogoche mesto. Na pravo niti pomotoma. Oba – Rakovac sicer v duhu Tomizze, Shalamun pa nekoliko vishe, v duhu svetega duha – se sklicujeta, da je vse to, kar pravopisci predpisujejo, brez pomena. Mar ni vseeno, che sem Shalamun ali Salomon ali celo salament in shalobarda, ne nazadnje lahko tudi salamin, po nashe salamchek? Glavno je, da se razumemo in da vemo, za kaj sploh gre, ne glede, kaj rechemo in kako napishemo: Toma ali Roma, Rim ali Dim. Glavno je, da ne mislimo *Vim*, ker sploh ne govorimo o politichnem ali kakem drugem manj zahtevnem chishchenju, marvech o Rimu, caput mundi. Zhal je s podobnimi cvetkami posuta she marsikatera domacha knjiga, da se zhe sprashujesh, ali ne gre kar za slovensko modo. Za predpisano pravilo, brez katerega se ne sme? Ali za nekakshno tetovazho, ki nas dela prepoznavne?

Da ne boste mislili, da natolcujem, vzemite v roke dvojezichno pesnishko zbirko Mateje Bizjak Petit – Mathèa *Alica s tisoch rokami / Alice aux mille bras* (Kud France Presheren, Ljubljana). Zhe pri prebiranju spremne besede Milana Vinceticha opazish, da se citati v navednicah ne ujemajo z verzi v knjigi, pa bi se morali. V pesmi »igram se stopljene ure« postane pri Vincetichu »stopljene ure, ki se jih igramo«. V francoskem prevodu se to glasi »je m'amuse des heures fondues«, v francoski spremni besedi pa »des heures fondues que nous inventons«. Kar she zdalech ni eno in isto, saj ni nujno, da kdor izumlja ali si izmishljeje stopljene ure, da se z njimi potem tudi igra ali zabava. Morda jih nato le na kakshnem semnju razprodaja ali komu podari za rojstni dan. Zdi se, da se tvorca te dvojezichne zbirke sploh niso usklajevali, zalozhnik Zhelko Pelicon in urednik Goran Jankovich pa jim nista gledala pod prste in budno pazila, kaj pochne ta mala banda »fataconov«, ki uzhiva denar davkoplachevalcev alias dobiva subvencijo Javne agencije za knjigo. Resno dela ali se le praska? Saj tu pa tam zmanjka kakshen verz in nekje cela kitica, pa je ni nihche pogreshal, nihche ni opazil zevajoche vrzeli, z Vincetichem vred, da o korektorki Branki Majerich niti ne govorimo, naj zalozhbi vrne denar za minulo nedelo, ali pa knjizhno zbirko *Mi pojemo v pushchavi* preimenujete v *Mi pojemo v pushchavi in ga tudi precej kidamo*. Tudi *zhabji glas* se v prevodu preobrazi v *zhabo*, v spremni besedi pa nich manj kot v *zhabji krik* (cri de la grenouille). Iz krakanja krokarja pa nastane krichanje. Utrjena omara postane utrujena, onkraj postane okraj, obsedena se preobrazi v zamrachenno, machehe

(bot.) v spominchiche, slajsha namesto olajsha in she in she. Chlovek vchasih ne ve, kateri jezik dela pesnici vech tezhav: slovenshchina? francoshchina? obe? Moj prijateljski nasvet za drugih, ko bo izdala she kakshno dvojezichno zbirko: na koncu ali na zacetku naj ne napishe *pesmi v francoshchino prevedla*, marvech *pesmi v francoshchino prosto prevedla* oziroma, she rajshi *prosto prepesnila je ta pa ta*. In s to malo umno formulo bo zaprla usta Drushtvu slovenskih knjizhevnh prevajalcev v celoti, ne samo znani ljubiteljci poezije in protestantki Jolki Milich.

No, ne bom vlekla na dan vse navlake, ki jo je moch nabrati v letoshnji knjizhni beri, saj brezhibnih knjig je pri nas bolj malo. Tudi tiste iz zhepne Beletrine po tri evre niso ravno shampionke dovrshenosti, prej obratno. Italijani bi rekli: *Lasciano molto a desiderare*, kar pomeni: ne izpolnjujejo prichakovanja. Vchasih sploh ne kpirash, po kakshnem kriterju so jih »skup djali«. Se jih drzhi sploh kakshen kriterij ali gre pretezhno za dokaj nespretne improvizacije? Saj za posrechene in uspele improvizacije morash biti velemojster, taki pa ne krozhijo kar mnozhichno po nashih kolovozih. Rezultat te prakse pa je bolj revcen.

Da ne bo moj govor preabstrakten, bom postavila konkretno vprashanje: Po kakshnem kriteriju so beletrinci sestavili recimo *Lj kot Ljubezen – Pesmi o Ljubljani*? Na uvodni stranichki je recheno, da je urednik Alesh Shteger prosil 44 pesnikov obeh spolov razlichnih generacij, naj napishejo pesem o Ljubljani. Ko pa pesmi prebirash, se ti zdi marsikatera pesem vech kot znana, saj jo znash zhe skoraj na pamet. A shele ko pridesh na konec broshure, kjer so podatki o avtorjih, vsaj pri osmih naletish na pripis: Pesem, ki je uvrshchena v prichujocho antologijo, je bila prvich objavljena tam pa tam (in je povedano kje). Pri Ihanu je urednik celo pozabil omeniti, da gre za pesem, ki je bila zhe objavljena v zbirki *Ritem*, ki je izshla pri zalozhbi Wieser v Celovcu leta 1993, le formalno je drugache razvrshchena in s kakshno malo ali veliko chrko premeshchena drugam. V prvi izdaji ima enajst verzov, v zhepni Beletrini pa – skaramantichno? – trinajst. Zdaj se oglasha prevajalka in vprashuje tudi pesnika: Katero inachico bo namenil za prevod? To zadnjo, za katero bo treba prositi izrecno pisno dovoljenje zalozhbe, ali ono iz *Ritma*, kjer bo dovolj in chisto kolegialno kontaktirati avtorja pesmi? This is a question! Ljubi pesniki, za bozhjo voljo, ne komplicirajte brez potrebe zhivljenja vashim morebitnim bodochim prevajalcem in ne begajte pozornih bralcev z drugachnimi razporeditvami besed! Zhe tako, brez teh dodatnih komplikacij, je nasha eksistenca tezhka.

In zakaj ni Shteger zhe chisto na zacetku povedal, da je od osmih pesnikov dobil korbico, saj niso uslishali njegove proshnje? Poiskati si je moral kakshno staro ljubljansko vizho sam, che jih je hotel imeti zraven, in on je hotel, ker je shlo za imena dolochenega kalibra, brez katerih bi bil izbor bolj pomanjkljiv in siromashen. Deveti pa mu je za hrbtom, ne da bi sploh opazil, podtaknil – gnilo jajce?

Tudi fotografinja Mojca Pishek si je zaigrala edinstveno prilozhnost, da objavi v knjigi fotografije, ki bi imele zgodovinsko vrednost, bile bi torej zanimive tudi za zanamce, tako pa – tudi ona brez kriterijev? – ni videla dlje od svojega nosa in je pustila, da njene fotke postanejo le navadne bolj ali manj posrečene ilustracije, ki pomenijo, kar pomenijo, bolj malo in skoraj nich, saj niso datirane in za navrh so tezhko prostorsko dolochljive. Če pa bi bile diskretno opremljene z letnicami in z navedbo ovekovečenega kraja, bi bilo vse kaj drugega. No ja, pa drugih, nikoli ni prepozno.

Jaz pa ne bom zgubila prilozhnosti, ki mi jo ponuja sam urednik te antologijice, da ne bi navedla tudi kakshne pesmice, uvrshchene vanjo, in to, ne da bi se drzhala zalozhbinega petvrstichnega diktata, da nich, ma prav nich in chisto nich ne smemo citirati brez predhodnega pisnega dovoljenja Shtudentske zalozhbe. Ko me bodo zalozhniki klicali na raport, se bom pach sklicevala na Shtegerja, ki je napisal chrno na belem tudi v tej knjigi, ki so jo opremili z zhe obichajnimi prepovedmi, tole zlato misel in ugotovitev: »... *saj pesem, kakor hitro je zapisana, postane prebivalka sveta in se izmuzne vsakersbnemu polashchanju.*«

Spodaj prepisana »prebivalka sveta«, onstran vsakih polashchevalskih tezhenj, skozi Babachicheva usta opeva (ljubljske) *Poljane*, in se glasi:

Vsega so krive
lubenice,
vihravo rdeche,
razbite,
kot nashe
glave,
prazne
od veselja.

Ker se mi zdi pesmica prekratka in prenezatna, navkljub njeni sochni ljubkosti, sem se ta hip poshteno zbala, da jo bodo tisti, ki se gredo radi lastnike in polashchevalce, kar spregledali, namesto da bi pravichnishko zagnali vik in krik in terjali od krshiteljice svetih lastninskih pravic kakshno odshkodnino; zato ji bom malce izzivalno in zafrkantsko dodala she eno daljshe in blazno nenaklonjeno in problematichno pesem o Ljubljani, da bodo bralci imeli od moje pisarije tudi kakshen neposreden lirski uzhitek, prvich toplo presvetljen od rdechine lubenic, drugih pa nekoliko zatemnjen od bolj mrachnih tonov (t)istega mesta, ki pa, vse tako kazhe, ni vsem enako naklonjeno:

Ljuba Ana, Ljubljana je kot huda nočna mora. Prvo kar

ti pade na pamet v tem mestu je, da bi si prerezal
zhile, ali zadrnil zanko okoli vratu, ali skochil z
nebotichnika. Moral bi biti kar naprej pijan ali zadet,
da bi zdrzhal. Prijatelji niso prijatelji, znanci
niso znanci, ljubimci niso ljubimci, mati ni mati,
oche ni oche, zheni ni zheni, tla niso tla, vse lebdi
v praznini, ki ji ni konca, prividi, duhovi,
spake, voda ni voda in zrak ni zrak, ogenj ni ogenj.
Ljuba Ana, tvoje mesto je konec sveta,
brez kakrshnegakoli upanja, je vegetiranje, so peklenke
muke, je tishchanje v zhelodcu, je koncentracija vseh
negativnih sil, ki tezhijo le k temu, da naredijo
iz tebe bebca, pohabljenca. Ljubljana, lepo
zvonecha kacha, ki ti nezno ovije telo, pochasi,
z občutkom, da ti zmanjkuje zraka in se je ne
moresh reshiti, vselej gre s tabo, leze za tabo,
tako pisana, nenevarna. Izgini, pogrezni se v
mochvirje, vrni se nazaj v blato, za vedno,
odreshi nas.

Kdo jo je spesnil? Bi znal kdo povedati, da bi obenem zaslužil – ker gre za mini pesniski kviz – dve kepici sladoleda ali breskvin sok?

She nekaj moram obvezno dodati v zvezi z dvojezično zbirko o Alici s tisoč rokami. Zanj sem zvedela, ker sem letos spomladi prejela od sezhanskega Literarnega drushtva *Zlati choln*, v katerem sem vchlanjena tudi jaz, veliko in zelo estetsko vabilo v Kosovelovo sobo na ljudski univerzi v Sezhanu v nedeljo 11. aprila ob 17. uri na literarni večer z naslovom *Alica 1000* (*Alice aux mille sons*) alias na glasbeno-recitacijsko predstavitev pesniskih zbirke Mateje Bizjak Petit. Napoved sporeda in zasedba koncertantov me je prav prijetno presenetila, obetala je veliko, a ker se ob nedeljah v Sezhanu nich kulturnega ne dogaja, ker obichajno ni občinstva za take rechi, she ob sobotah se komaj kdo oglasi na podobne prireditve, vsa kulturna in nekulturna zhivelj se namrech razhajka kdove kam, ceste se izpraznijo, del prebivalstva, ki je nikamor ne popiha, pa zhdi doma in se najbrzh odpochiva od tedenske delavnosti in druzhabnosti. Sprashevala sem se, komu bo igral skladatelj in izvajalec elektroakustichne glasbe v zhivo Michel Bertier, pa komu bo glas (performerja deZopilant /TribuSlam iz Reimsa) Didier-Culbutoke, komu bo pesnica tankochutno recitirala pesmi in muziciral s pojocho zhago Tomazh Podobnikar. Najbrzh organizatorjem, sorodnikom pesnice in – meni, morda se prikazhe tudi Slavka, znana kulturtreg'rca, ki bolj poredko, a vchasih se

tudi to zgodi, pusti literate in umetnike na cedilu, in največkrat poskrbi, da ni preveč nezasedenih stolov v dvorani. Morda se prikazhe tudi kakšna naročena novinarka, da klik, klik, fotografira izvajalce in nato pošlje fotko svojemu lokalcu s poročilcem v objavo. In prav to se je zgodilo, ni bilo treba biti niti prerokinja in vedežhevalka. Koncert pa chudovit, trajal je vech kot dobro uro, vreden, da bi ga slishala ne samo nabito polna Kosovelova soba, marvech desetkrat vechja mala dvorana Kosovelovega doma in celo ona velika. Jaz bi ga zlahka poslushala she dve uri. Stane Sever je nekoch davno ustanovil »gledalishche enega«, kar je pomenilo, da bo on sam – morda ob njem she kdo, po njegovi izbiri – animiral in osrecheval s svojo umetnostjo vechje obchinstvo. A zdaj smo zhe na obratnem tiru ali na nasprotnem bregu: shtiri in vechchlanski ansambli pa veliki orkestri bodo nastopali za obchinstvo enega ali dveh in najbrzh za sorodnike.

(se bo nadaljevalo)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

